A trianoni békediktátum ratifikációja külföldön

MAGYARSÁGKUTATÓ INTÉZET

A trianoni békediktátum ratifikációja külföldön

A Magyarságkutató Intézet Kiadványai 24.

A TRIANONI BÉKEDIKTÁTUM RATIFIKÁCIÓJA KÜLFÖLDÖN

SZERKESZTETTE:
ILLIK PÉTER – VIZI LÁSZLÓ TAMÁS

Magyarságkutató Intézet
Budapest, 2021

Lektorálta: Szatmári Péter
Nyelvi lektor: Ferenczi Gábor, Katona József Álmos, Rási Szilvia
A szerkesztők munkatársa: Mayer-Schmidt Rita
A borítón szereplő térkép Csüllög Gábor munkája

Az MKI szerkesztőbizottsága: Vizi László Tamás (elnök), Fehér Bence, Katona József Álmos, Kovács Attila, Pomozi Péter, Virág István

A kötet megjelenését az EMMI támogatta.

Emberi Erőforrások Minisztériuma

© Szerzők, 2021
© Szerkesztők, 2021

ISBN 978-615-6117-31-1
ISSN 2677-0261

TARTALOM

Illik Péter – Vizi László Tamás: A trianoni békediktátum külföldi ratifikációinak tipológiája 7
Telkesi Tamara: A trianoni béke ratifikálása a brit parlamentben 13
Majoros István: A trianoni szerződés francia ratifikálása 73
Hamerli Petra: A trianoni békeszerződés olasz ratifikálása 91
Andrej Tóth: A trianoni békeszerződés ratifikációja Csehszlovákiában (1921. január/március) 101
Tefner Zoltán: Miért nem ratifikálta Lengyelország a trianoni békeszerződést? 137
Papp Árpád: „Reményeink meghiúsultak, hitünk pedig hiábavaló volt” Adalékok a trianoni szerződés délszláv becikkelyezéséhez és baranyai eseményeihez 169
Vizi László Tamás: Az Amerikai Egyesült Államok és Magyarország között 1921-ben megkötött békeszerződés 203

A kötet szerzői 223

ILLIK PÉTER – VIZI LÁSZLÓ TAMÁS

A TRIANONI BÉKEDIKTÁTUM KÜLFÖLDI RATIFIKÁCIÓINAK TIPOLÓGIÁJA

A legtöbb esetben egy tanulmánykötet bevezető írásában a szerkesztők az olvasó figyelmébe ajánlják a kötetet, s ismertetik az egyes dolgozatok tartalmát. Mivel azonban ezen kötet szerkesztése számos izgalmas, az olvasó érdeklődésére is számot tartó problémát vetett fel, ezért jelen bevezetés egy problémaközpontú reflexió, amely a kötet kulisszatitkaiba, a szerkesztők, a lektor és a szerzők dilemmáiba enged betekintést.

Jelen kötet célja az volt, hogy a teljesség igényével áttekintse az egyes államoknak a trianoni békediktátumot ratifikáló eljárásait. Technikai okokból végül mégis kimaradt a román folyamatot bemutató írás. Ráadásul már a kötet és a benne olvasható tanulmányok címe felvetette az első kérdést. Egyre gyakrabban használt kifejezés ugyanis a trianoni békeszerződés megnevezésére a „békediktátum" mint terminus technicus, hiszen ezt a békét rákényszerítették a vesztes félre, vagyis diktálták, s így egyeztetésnek, konszenzusnak nem volt helye. Ugyanakkor már a kortársak erősen kételkedtek abban, hogy a Párizs környéki „békék" valóban egy tartós európai, illetve világszintű békerendszer alapját képezték volna. A kötet címében ezért a „békediktátum" kifejezés szerepel, míg az egyes szerzők saját döntésükből kifolyólag békének, szerződésnek vagy békeszerződésnek titulálják ezt az eseményt írásuk címében. Így a szerkesztők első döntése – a tanulmányírók autonómiájának tiszteletben tartása jegyében – az volt, hogy az egyes cikkek címei nem kerülnek egységesítésre. Ebből fakadóan a tartalomjegyzékben kissé didaktikusnak hathat a hét dolgozat hasonló, s kissé önismétlő címe.

A tanulmányok szerzőinek életkora, szakmai pályája és tapasztalatrendszere eltérő, szakmai alapelveik azonban hasonlóak: számos primer levéltári forrást és nagyszámú korabeli újságcikket használtak dolgozatuk háttéranyagaként, s írásaik a politikatörténet felől a recepciótörténet irányába mozdultak el. Számos korabeli szöveg idézete olvasható a könyvben. A fordítások során a kötet szerzőinek és munkatársainak (lektor, szerkesztők) fő törekvése az volt, hogy az idézett eredeti dokumentumok nyelvi sajátosságait megtartva, forrásértékű, de stilisztikailag modern és „magyaros" szövegkorpuszt adjanak közre.

A kötet összeállításának fő dilemmája az volt, hogy milyen sorrendben szerepeljenek a ratifikációs eljárások történetét bemutató írások. Ez természetesen tovább vezetett az analógiás gondolkodás és a tipologizálás igényéhez is: „ha már egyszer" egymás mellé teszünk hét folyamatot, akkor mindenképpen érdemes megkísérelni komparatív módon is leírni azokat.

A legegyszerűbb rendezőelvnek a térbeliség tűnt, így Nyugatról Kelet felé haladva horizontális tengely mentén helyeztük el a cikkeket. Azonban mindjárt felmerült, hogy bár az Egyesült Államok a legnyugatibb állam, mégsem európai, illetve nem is ratifikálta a trianoni diktátumot. Ennek megfelelően, amolyan „kakukktojásként" utolsóként, de nem utolsó sorban, szerepel a kötetben. Így első helyre került Anglia, amely a legnyugatibb európai állam, de nem kontinentális ország, míg a második cikk a francia ratifikációt dolgozza fel, holott, ha a téma fontosságát és a francia politika korabeli szerepét tekintjük, talán az első helyre kívánkozott volna. Különösen azért, mert Angliában az „1924-ben bevezetett ún. »Ponsonby-szabály« alapján lehet következtetni a korábbi törvényekre a ratifikációs folyamatokat illetően. Addig ugyanis a nemzetközi szerződéseket egy sorozatban terjesztették a parlament elé, ám csak azután, hogy azok már életbe léptek. A vitát megtarthatták, a képviselők ellenérzésüket kifejezhették, de ez nem változtathatott már magán a szerződésen – így a trianoni békeszerződésen sem." (Idézet Telkesi Tamara írásának bevezetéséből.) Innentől kezdve már a földrajzi elv zökkenőmentesen kellett volna, hogy érvényesüljön, a francia témát követi az olasz, a csehszlovák, a lengyel, majd a délszláv. Viszont ezzel egy logikai következetlenség történt, hiszen az Amerikai Egyesült Államok mellett Lengyelország sem ratifikálta a diktátumot, mégsem az Egyesült Államok, a másik „nem ratifikáló" állam mellé került a kötet végére.

Az angol és a francia ratifikáció hasonlatos abban a tekintetben, hogy mindkét államban viták közepette fogadták el a trianoni béke szövegét, ugyanakkor ezen vitáknak gyakorlati jelentősége és valódi értelme nem volt. Telkesi megállapítja az angol eljárásról, hogy „több képviselő nagyon igazságtalannak, továbbá logikátlannak tartotta az új határokat, s szenvedélyesen vitatkoztak arról, hogy túlságosan szigorú feltételeket szabtak a békekonferencián. Ez a fajta szolidaritás azonban a trianoni békeszerződésen és a helyzeten már semmit sem változtathatott – ezért sem láthatóak a képviselői szavazatok csoportok szerinti bontásban. Végül a vita lezárására csak egyetlen lehetőség maradt: ratifikálják a békeszerződést, s ha kell, az annak következményeiből fakadó problémák megoldásában esetleg nemzetközi segítséget nyújtanak majd a jövőben."

Ezzel némileg egybehangzóan Majoros István erre a következtetésre jut: „A bemutatott lapok korabeli tudósításai egyértelműen bizonyítják Briand kijelentését, miszerint a képviselőházi vita teljesen formális volt, hiszen nem volt mód a trianoni szerződés módosítására. Ennek ellenére nem volt felesleges röviden összefoglalni a képviselőházi ülés vitáját a szerződésről, mivel a kisszámú felszólaló is jelentős bírálatokat fogalmazott meg a trianoni szerződéssel kapcsolatban. A miniszterelnök, Briand maga ismerte el, hogy a szerződés nem tökéletes, s mindjárt mentegetőzött is, hogy ez nem az ő hibája. A miniszterelnök a megoldást, a békecsinálók hibáinak korrigálását a gazdasági együttműködésben látta. Ennek persze az a feltétele szerinte, hogy Magyarország viselkedjen »okosan«, azaz fogadja el a szerződés feltételeit, s ne akarja visszaszerezni az elcsatolt területeket, ne legyenek soviniszta törekvései. Ezért a kísérőlevél inkább egy mézesmadzag volt, hogy Magyarország könnyebben fogadja el a súlyos feltételeket. Fenntartásai ellenére Briand elfogadásra javasolta a szerződést, s ezt maga is megszavazta. A bemutatott felszólalók bírálták az elkövetett hibákat, azt azonban helyeselték, főleg a szocialisták, hogy Magyarországot a nemzetiségi elv szerint feldarabolták. A szocialisták ugyanis ezt az elvet mindig is támogatták. Arról persze nem tettek említést, hogy jelentős magyar lakosságot szakítottak el az anyaországtól: ez pedig ellentétes volt a nemzetiségi elvvel. Elismerték a felszólalók, hogy Magyarország jelentős területeket, népességet vesztett, de pozitív tényként említették, hogy így az ország népessége homogén lett. Mintha azt mondanák ezzel, hogy Magyarország még jól is járt a szerződéssel."

Ma is gyakran hangoztatott érv a hazai mainstream történetírásban, hogy a trianoni diktátumnak voltak „pozitív következményei", mint az említett etnikai homogenitás vagy az analfabetizmus drasztikus csökkenése Magyarországon. Itt azonban hangsúlytévesztésről van szó: a diktátumnak negatív következményei és pozitív – legjobb esetben is csak – mellékhatásai voltak. Tehát utóbbiak nem következmények, korántsem esnek olyan súllyal latba, mint a drámai konzekvenciák.

Az olasz ratifikáció némileg eltér a többitől, hiszen más modellt képvisel, mint az angol és a francia, mivel különösebb vitát nem gerjesztett. Amint Hamerli Petra írja tanulmányának zárásában: „a trianoni békeszerződés olasz ratifikációját illetően meglehetősen kevés információval rendelkezünk, s ennek vélhetően az az oka, hogy a kérdés nem kavart túlságosan nagy port sem a parlamentben, sem pedig a közvélemény előtt. A békekonferencián az Orlando- és a Nitti-kormány a lehetőségeihez mérten igyekezett kiállni Magyarország mellett, ám nem téveszthetjük szem elől azt, hogy Olaszország figyelmét Párizsban inkább a saját vitás kérdései kötötték le."

A csehszlovák nemzetgyűlési vita az angolt idézi, mivel elhangoztak a párizsi békerendszert illető komoly kritikák is. Ugyanakkor „a képviselők többsége elfogadta mindkét nemzetközi szerződést, és egyetértett e dokumentumoknak a törvénytárban való kihirdetésével" – írja Andrej Tóth.

A délszláv ratifikáció mind közül a legkülönlegesebb, tekintetbe véve, hogy Papp Árpád következtetése szerint nagyon tudatos tervezést és szimbolikus üzenetet mutat: „A vizsgálatunk szempontjából kardinális jelentőséggel bíró törvényt, a trianoni békeszerződés délszláv becikkelyezését a korábban már jelzett okok mellett ugyanazon a napon cikkelyezték be, mint amikor a magyar parlament: 1921. július 26-án. Ez a dátum ugyancsak szimbolikusnak tekinthető, hiszen az aláírás egyrészt az osztrák-magyar hadüzenet (1914. július 28.) napjához igen közeli dátumra esett, ugyanakkor pontot tett egy hétéves időszak – délszláv katonapolitikai szempontból mindenképpen – sikeres ciklusára és hét szűk esztendőre."

Az utolsó két tanulmány témája: miként nem történt meg a lengyel és az amerikai ratifikáció. Ha modell kialakítására törekszünk, látható az angol, a francia, az olasz és a csehszlovák ratifikáció, amelyekben mutatis mutandis kö-

zös, hogy volt vita, és a diktátum kritikája is megjelent, továbbá ott a délszláv „szimbolikus modell", valamint a harmadik változat a ratifikáció elmaradása.

Összességében kijelenthető: kötetünk egyetlen témakört jár körül, térben és időben, hasonló módszertannal, recepciótörténeti megközelítéssel, s így egymással (is) összevethető eredményeket hoz. Nemcsak azt mutatja be, hogy miként vélekedtek más államok politikusai, parlamenti képviselői a trianoni békediktátumról, hanem arról is sokat árul el, hogy mennyire ismerték a magyar helyzetet.

TELKESI TAMARA

A TRIANONI BÉKE RATIFIKÁLÁSA A BRIT PARLAMENTBEN

A nemzetközi szerződéseknek a brit parlamentben való tárgyalása inkább csak formalitás volt 1892 és 1924 között. Az 1924-ben bevezetett ún. „Ponsonby-szabály" alapján lehet következtetni a korábbi törvényekre a ratifikációs folyamatokat illetően. Addig ugyanis a nemzetközi szerződéseket egy sorozatban terjesztették a parlament elé, ám csak azután, hogy azok már életbe léptek. A vitát megtarthatták, a képviselők ellenérzésüket kifejezhették, de ez nem változtathatott már magán a szerződésen – így a trianoni békeszerződésen sem.

Csupán 1924-ben, a török békeszerződés ratifikációs vitájának kapcsán jött létre az új törvény, amelynek Arthur Ponsonby, korabeli brit képviselő felszólalása adott táptalajt. Ő már korábban is kritizálta, hogy a nemzetközi szerződéseket, bár a brit parlament elé terjesztik ratifikációra, azokon módosítani már nem lehet. Nyilván elfogadták, hogy a nemzetközi szerződések megírásakor a külügyminisztérium képviselte őket, de azt már nem, hogy a nem általuk tárgyalt békét el kell fogadniuk. A Ponsonby-szabályt támogatók szerint éppen emiatt fordulhatott elő, hogy a nemzetközi szerződések egyes paragrafusai titkosak voltak, s szerintük ez is közrejátszott az első világháború kitörésében. A szabály értelmében az aláírástól számítva három hónapon belül kellett a parlament elé terjeszteni a nemzetközi szerződést, s ez legalább huszonegy napon keresztül vitatható volt. Kivételt képezett, amikor a nemzetközi szerződés az aláírással egyidőben vált hatályossá.[1] A trianoni béke hatályba lé-

1 https://publications.parliament.uk/pa/ld200506/ldselect/ldconst/236/23612.htm#note187 (A letöltés időpontja: 2020. április 2.)

pésének feltétele az volt, hogy a magyar törvényhozás és legalább három győztes állam parlamentje ratifikálja azt. Mint látható, ha előbb fogadják el ezt a törvényt, akkor talán Nagy-Britanniának nagyobb hatása lett volna arra, hogy annak néhány pontját megváltoztassák. Ugyanis több képviselő nagyon igazságtalannak, továbbá logikátlannak tartotta az új határokat, s szenvedélyesen vitatkoztak arról, hogy túlságosan szigorú feltételeket szabtak a békekonferencián. Ez a fajta szolidaritás azonban a trianoni békeszerződésen és a helyzeten már semmit sem változtathatott – ezért sem láthatóak a képviselői szavazatok csoportok szerinti bontásban. Végül a vita lezárására csak egyetlen lehetőség maradt: ratifikálják a békeszerződést, s ha kell, az annak következményeiből fakadó problémák megoldásában esetleg nemzetközi segítséget nyújtanak majd a jövőben.

Az alsóházi vita Képviselőház 1921. április 20.

A brit képviselőház 1921. április 20-án kezdte meg a trianoni békeszerződés ratifikációs vitáját. Az aznapi felszólalók sorát Cecil Harmsworth[2] nyitotta meg. Harmsworth már az első néhány mondatában felhívta a figyelmet arra, hogy nagyon érzékeny témákat érintenek, hiszen más emberek sorsáról folytatnak vitát. Arra is utalt, hogy a brit parlament nagy népszerűségnek és hírnévnek örvend a világban; értelmiségiek s más nemzetek politikusai vizsgálják annak működését, kísérik figyelemmel a parlament vitáit. Hangsúlyozta, hogy tevékenységük a közérdeklődés középpontjában áll és hozzászólásaikat, vitáikat figyelemmel kísérik országszerte és Európában egyaránt.

2 Cecil Harmsworth (1869–1948) 1906-tól liberális parlamenti képviselő. 1908-ban Dél-Afrikáról könyvet publikált, 1919 és 1922 között a külügyminisztérium helyettes államtitkára. 1938-ban tiszteletbeli jogi diplomát kapott, 1939 februárjában pedig bárói rangra emelték a háborús és politikai szolgálataiért. National figure. Career of Lord Harmsworth. Western Morning News, 1948. augusztus 16. 2.

Harmsworth saját felszólalásában dicsérte a délszláv, cseh, román, szlovák függetlenségi törekvéseket. Külön kiemelte a csehszlovákokat, akik, ahogy elmondta, sikeresen függetlenedtek Magyarországtól, s barátként érkeztek a békekonferenciára. Kifejtette, hogy a békekonferencián szükséges volt egy új Magyarországot létrehozni, azért is, mert a kisebbségben élő nemzetiségek így elnyerhették függetlenségüket, amelyre már oly régóta vágytak. Ezért kellett létrehozni egy új, kisebb méretű Magyarországot, 6,5–7 millió magyarral. Harmsworth elismerte, hogy a Magyarországtól elcsatolt területek egyes részein a határon túlra került lakosság jelentős része magyar, s megértette, hogy egyesek ezt kritikaként fogalmazták meg. Mindamellett a párizsi békekonferenciára hivatkozott, amely a területek és a lakosság Magyarország szomszédaihoz kerülését jogosnak tekintette. Azt is elmondta, hogy a népszámlálási adatok jelentették az egyetlen hivatkozási alapot, ezért a magyarokat semmiféle igazságtalanság nem érte ebből a szempontból. Dicsérte azt a Nyugat-Magyarországot érintő lépést, amely szerint, ha Ausztria és Magyarország egymás között meg tud egyezni, nem szükséges a békekonferencia által felvázolt határokat megtartani. Harmsworth tehát elégedett volt Magyarország új határaival és az ezáltal kialakított etnikai helyzettel. A következő mondatában éppen az észak-magyarországi, már csehszlovák területeket védte, mondván, hogy egyrészt a Felvidék lakossága nagyon kevert, másrészt a szlovák vagy egyéb nemzetiségek 2:1 arányban képviseltették magukat a magyarokhoz képest, ezért a békekonferencián „nem volt más választás", mint Csehszlovákiához csatolni ezeket a területet.

Ezután kitért a magyar–román határ kérdésére. Megvédte a békekonferenciának ezt a döntését. Azzal érvelt, hogy egymillió-hatszázezer magyar miatt nem várható el, hogy a kétmillió-nyolcszázezer fős román lakosságot meghagyják Magyarországnak, így az egész területet Romániához kellett csatolni. Három, a román államhoz került, többségben magyarok lakta várost is megemlített: Nagyváradot, Aradot és Szatmárt, amelyeket szerinte is helyes volt Romániának átengedni arra hivatkozva, hogy itt már nem csak a nemzetiségekről volt szó, és amúgy is a környékbeli vidéki lakosság nagyrészt román, s ezt szintén számításba kellett venni. A nemzetiségi kérdésen túl hozzátette: ezt a döntést azért kellett így meghozni, mert az Erdély északi és déli részét összekötő va-

sutak ezeken a városokon mentek keresztül és nem lehetett úgy megváltoztatni a vasútvonalat, hogy Erdély minden fontosabb pontja – immár Románián belül – összeköttetésben maradjon egymással. A nemzetiségi kérdésre visszatérve az volt a véleménye, hogy a félmilliós német lakosság örömmel csatlakozott Romániához, az ukrán kisebbségnek pedig semmilyen különösebb kapcsolata nem volt a magyarokkal, tehát azt sem tekintette volna jogosnak, hogy ha az általuk lakott terület nem Romániához kerül. Harmsworth külön kitért a Székelyföld helyzetére. Erről csak annyit mondott, hogy a székelyföldi és a környékbeli magyarság gyakorlatilag sok kisebb „szigetként" vannak elszórva Románián belül és a cél az volt, hogy az országokhoz tartozó területek mindenképpen határosak maradjanak magával az országgal. Székelyföld kérdését így pedig nem lehetett volna megoldani, mert akkor a Magyarországhoz tartozó területeket Romániához tartozó területek vettek volna körbe. Délnyugaton pedig a jugoszlávok nem kaptak meg minden területet, amelyet kértek, csak a többségében nem magyar lakta területeket, majd felhívta a figyelmet arra, hogy a béke ratifikálásával Pécs is visszakerül Magyarországhoz.

A béke igazságosságát azáltal tekintette helytállónak, hogy a döntést meghozó nagyhatalmaknak semmi okuk nem volt arra, hogy elfogultak legyenek Magyarországgal, hiszen egyiküknek sem volt területi követelése Magyarországgal szemben. Harmsworth azt hangsúlyozta, hogy nem volt jobb megoldás, eltekintve a Székelyföld helyzetétől, de ahogy mondta, a Romániához csatolás a kisebbik rossz volt egy szinte lehetetlen területi kérdésben. Így többnyire független nemzetállamok jöttek létre a legigazságosabb nemzetiségi elosztással – hangsúlyozta Harmsworth.

Harmsworth beszédében megemlítette Millerand francia elnöknek a magyar békeszerződéshez csatolt kísérőlevelét,[3] és külön kitért annak két fontos

3 1920. május 6-án a szövetségesek nevében Alexandre Millerand Apponyi Alberthez címzett levele. Ekkor Apponyi és a magyar delegáció még reménykedett abban, hogy a béketervezet módosítása érdekében hathatnak a konferencia befolyásosabb politikusaira, de főleg a franciák a lezárást sürgették, és Millerand levele „kemény volt, tartalma nem megalkuvó". A békefeltételeket véglegesnek nyilvánította, felhívta a figyelmet, hogy a háború kitörésének Magyarország is felelőse, valamint bírálta Magyarországot, amiért évtizedeken, talán évszázadokon át a nemzetiségek hangját elnyomták, és most, amikor bizonyos területeket

kérdésére: egyrészt a magyarok által kezdeményezett népszavazás lehetőségére, amelyet a konferencia hosszas értékelés után elutasított. Harmsworth úgy fogalmazott, hogy emiatt nincs szükség aggodalomra, hiszen a Millerand-levél értelmében – s ez volt a másik probléma, amit kiemelt – a határokat a határkijelölések során később még lehet módosítani.

Mikor Harmsworth beszéde közben egy-egy rövid kérdés felmerült, így például Josiah Wedgwood ezredes által, hogy az erdélyi magyarokkal való igazságtalan bánásmód miatt Magyarország vagy az erdélyi magyar kisebbség kérhet-e a támogatást a Nemzetek Szövetségétől, Harmsworth a kisebbségeket védő egyezményekre hivatkozott, s vitatta, hogy a romániai magyar kisebbségekkel a Nemzetek Szövetségének foglalkoznia kellene. Lord R. Cecil pedig azt kérdezte, hogy a Határkijelölő Bizottságok a módosításokat minek alapján – például többségi szavazással – hagynák majd jóvá. Harmsworth kitért a válasz elől és ismét a Millerand-levélre hivatkozott. Azt hangsúlyozta, hogy jogos esetekben a bizottság fel fogja mérni, hogy valóban határmódosításra lehet-e szükség.

Harmsworth ezután áttért a jóvátételi követelésekre. Megjegyezte, hogy Magyarország jóvátételét ugyanolyan igazságosan határozták meg a szövetségesek, mint a többi országét. Ráadásul – mondta – Magyarország olyan előnyös helyzetbe került, amelyet Ausztria csak remélhetett, hiszen mezőgazdasága rövid időn belül helyreállni látszik, akkor pedig újra megkezdheti a gabonaexportot, amellyel nagy bevételhez juthat.

Harmsworth reagált azokra a kritikákra, amelyek szerint a trianoni béke egy virágzó gazdasági közösséget rombol le. Szerinte az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlása, illetve maga a háború volt az, amely lerombolta Magyarország gazdaságát, s ez semmiképpen sem a békekonferencia hibája. Remény-

el akarnak szakítani tőlük, próbálja a magyar politika arra biztatni őket, hogy követeljék a népszavazás lehetőségét, de ezzel nem tévesztenek meg senkit. Bár a Millerand-levél a magyar sajtóban és parlamentben is haragot keltett, és a béke aláírását sürgette, szinte ultimátumot adott, és Apponyi úgy érezte, ezt már nem tagadhatja meg, egyben valamennyi reményt is adott nekünk. Miszerint „… a Határellenőrzési Bizottságnak módjában áll a jogtalanságokról szóló beadványokat a Népszövetség elé tárni. Az idegen fennhatóság alá rendelt magyarok jogait teljes mértékben védelmezni fogják" a már aláírt egyezmények. Romsics 2007, 195–198.

kedve beszélt továbbá arról, hogy a magyar nép igenis képes az összetartásra és együttműködésre, amelynek köszönhetően Közép-Európa egyik fontos országává válhat, s így példaképe lehet szomszédainak is.[4]

Harmsworth beszédében siettette a békeszerződés ratifikációját, s kitért arra, hogy noha már tíz hónapja aláírták a békét, még mindig nem sikerült hatályba helyezni azt. Így hivatalosan nincs lezárva a világháború Magyarország és a szövetséges államok között.

Harmsworth beszédéből kitűnik, hogy egyáltalán nem értette – ahogy a békekonferencia sem – hogy milyen súlyos következményekkel jár, ha a határokat úgy hagyják és úgy véglegesítik, ahogy azt Párizsban eldöntötték. A Millerand-levélnek a lehetséges határkiigazítására tett utalását elegendőnek tartotta a problémák megoldására és a kisebbségek védelmében a Nemzetek Szövetségének sem szánt szerepet. Ráadásul a ratifikálás siettetése, a békeszerződéssel való elégedettsége és optimizmusa arra ösztönözte, hogy dicsérjen olyan megoldásokat, mint a jelentős magyar népesség és magyar többségű városok Romániához csatolása, olyan képtelen érvekre hivatkozva, hogy az agglomeráció és a vidék nagyrészt vagy román, vagy egyéb, nem magyar lakosságú, amelynek majdhogynem mindegy, hogy milyen országban él majd tovább. A lehetséges magyar gabonaexportra történt hivatkozása is erős ismerethiányon alapult. Nem vette figyelembe, hogy az új határok miatt a nemzetközi kereskedelmi egyezményeket újra kellett tárgyalni és kötni. Az utódállamok gazdasági érdekei pedig legtöbbször ellentétesek voltak a magyar érdekekkel.

A következő felszólaló a munkáspárti Josiah Wedgwood ezredes[5] volt, aki már beszéde elején felhívta a figyelmet a békeszerződés hibáira, főleg a nem-

4 Cecil Harmsworth felszólalása a brit alsóházban 1921. április 20-án https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1921/apr/20/treaty-of-peace-hungary-bill (A letöltés időpontja: 2020. április 16.)

5 Josiah Wedgwood (1872–1943) radikális liberális, majd munkáspárti képviselő, bár inkább függetlennek vallotta magát. Az első világháború után Wilson tizennégy pontját támogatta, nem pártolta a büntető és szigorú békeszerződéseket és a győztesek viselkedését. Támogatta a nemzetek függetlenségét (például Indiáét is) és az igazságos bánásmódot. Elítélte Kun Béla politikáját és a vörösterrort, de Horthy rendszerében is talált kritikát, főleg a zsidókat ért atrocitások miatt, illetve a fehérterrorral kapcsolatban. Wedgwood 1951, 17., 125., 136–137.

zetiségeket érintő kérdéseket emelve ki. Hangsúlyozta: a magyarok és britek közötti rendkívül jó múltbéli történelmi kapcsolatokat. Kiemelte, hogy a vesztes országok közül Magyarországgal volt a legkevésbé ellenséges a viszonya Nagy-Britanniának a háború idején és azt is hozzátette, hogy a háború alatt az angolok a legjobb bánásmódban részesültek Magyarországon. Mióta pedig a háború véget ért, kölcsönös csodálatról számoltak be az angol s magyar küldöttek; a magyarok csodálták az angol polgárt, a britek pedig csodálták a magyar népet és a magyar történelmet. Ez azonban nem jelentette azt – hangsúlyozta Wedgwood ezredes –, hogy a kisebbségeiket nem nyomták volna el a múltban. Példaként a szlovákokat említette. Wedgwood úgy vélte, hogy sok területen az új határok a nemzetiségi egységet szolgálták. Ide sorolta az új csehszlovák–magyar határt, az Ausztriának ítélt területeket, valamint a Jugoszláviához csatolt területeket. Utóbbi kapcsán azonban megjegyezte: a jugoszlávok többet kaptak, mint amennyit a nemzetiségi határkijelölési alapon kellett volna kapniuk. Ezeken a területeken, mondta, pusztán a nemzetiségi kérdést vizsgálva a magyaroknak nem sok okuk lehet panaszra, mert a határhúzás igazságos volt.

Nem úgy Erdélyben, ahol a magyarokat megfosztották alapvető jogaiktól – hangsúlyozta Wedgwood. Hallott például a románok általi borzalmas bánásmódról, amely az erdélyi magyar bányászokat érte. Mint mondta, hogyha ezeknek a jelentéseknek csak egy töredéke is igaz, máris ezreket ért kár. Olyanokat, akik annak előtte boldogan éltek Erdélyben az osztrák–magyar kormányzás alatt. Úgy vélte: követelni kell, hogy Románia tartsa be a rá vonatkozó, kisebbségek védelmével kapcsolatos törvényeket. Hivatkozni kell arra, hogy Románia sokat köszönhetett Nagy-Britanniának. Wedgwood kiemelte, hogyha a kisebbségvédelmi törvényeknek Románia eleget tenne, az elősegítené a jó brit–kelet-európai kapcsolatokat.

Wedgwood beszédében több más témát is felvetett. Felhívta többek között a figyelmet arra, hogy az Ausztriától keletre fekvő térségeket a terror jellemezte. Emlékeztetett nemcsak a kisebbségek védelmére, hanem a munkások védelmére vonatkozó törvényekre is. Említette a zsidóüldözést a „bolsevik Ukrajnában" és a zsidóellenességet, amely szerinte Magyarországon is jellemző volt. Azt is elmondta, hogy jóllehet a brit küldöttség által a Magyarországról szóló jelentések azt mutatták, hogy a tanácsköztársaság bukása után nem maradt semmiféle

terror, azonban később, amikor ő maga egy másik delegációval Magyarországon járt, azt látta, hogy a fehérterror miatt az elnyomás, a rémuralom rosszabb volt, mint korábban bármikor. Konkrétan kitért a Baranya megyei szakmunkások korábbi és jövőbeni helyzetére; szerinte lehetetlen körülmények közé kerültek azáltal, hogy nem sztrájkolhattak és gyakorlatilag éhbérért dolgoztak. Azt mondta: „fohászkodnak", hogy ne adják vissza a területet Magyarországnak, míg ezek a kérdések meg nem oldódnak. A fehérterror sokakat aggasztott, mind belföldi, mind nemzetközi szinten. A baranyai bányászok, mondta, csak dolgozni szeretnének, megélni a keresetükből, és nem kívánnak belefolyni a politikai kérdésekbe. A békeszerződést egyetlen szempontból dicsérte: megfelelőnek találta a kisebbségvédelmi előírásokat, és biztos volt abban, hogyha ezeket be is tartják, akkor mindenkivel igazságosan bánnak majd a térségben.

Felidézte, hogy amikor Bécsben járt, Baranya megyéből a bányászokat képviselő küldöttek érkeztek, akik bár szerették volna, hogy Pécset és környékét mielőbb visszacsatolják Magyarországhoz, meg akartak bizonyosodni afelől, hogy egy szabad Magyarországhoz kerülnek vissza – és csak azután, hogy megszűnt a fehérterror is. Meglátása szerint azzal, hogy a parlament megtagadja a béke ratifikálását, tiltakozhat a rendszer ellen, és így bizonyosságot szerezhet később afelől, hogy az akkortájt a jugoszlávok által elfoglalt magyar területek lakossága nem esik a fehérterror áldozatává.

Megoldásként javasolta, hogy a brit kormány küldjön egy főbiztost, akinek az lenne a feladata, hogy jelentse a kormánynak, hogyha a munkások, kisebbségek, vagy a zsidóság ellen igazságtalanul lépnek fel. Meglátása szerint Magyarország – és vele együtt minden kisebb kelet-európai ország – jó színben akart feltűnni a britek előtt, ezért érdekük lehetett, hogy demokratikus, szabadelvű legyen a kormányuk és mindenkit egyenlő bánásmódban részesítsenek. Ezt garantálhatta volna egy brit megbízott, aki nemcsak diplomataként ment volna Magyarországra, hanem a kisebbségek és a dolgozók védelmét is biztosította volna. Wedgwood kijelentette, hogy számára ez a béke csak akkor ratifikálható, hogyha e csoportok védelmét szavatolni tudják.

Szerinte a jóvátételi összegek Németországon kívül minden más állammal – így Magyarországgal – szemben is behajthatatlanok. A magyar pénzügyminiszternek így is hatalmas feladattal kell megküzdenie, s tette ezt az adók eme-

lésével, mindamellett a magyar korona hiperinflációja még mindig tart, és sem szüksége, sem értelme nem volt annak, hogy ezen felül a szövetségesek még azzal fenyegessenek egy talpra állást megkísérlő országot, hogy elveszik minden vagyonukat jóvátétel címén. Wedgwood ez ellen is tiltakozott, és remélte, hogy képviselőtársai egyetértenek vele.[6]

Úgy érezte, hogyha Magyarország Nagy-Britanniától segítséget kap, sikeres lehet. Támogatta és dicsérte az Országos Kisgazda- és Földmíves Pártot, mivel látta, hogy Magyarország agrárország, jelentős paraszti réteggel s a demokratikus politikát kedvelő állampolgárokkal. Úgy vélte, hogy segíteni kell az ország mezőgazdaságát és a kisgazdapártot, mert így lesz elérhető az, hogy Magyarország kihasználja adottságait és lehetőséget kapjon arra, hogy újra felvirágozzon, s régi, dicső fénye is újra felragyogjon.[7]

Josiah Wedgwood felszólalásában leginkább kétségeinek adott hangot. Aggodalmát fejezte ki a fehérterrorral kapcsolatban, szót emelt a Pécs környéki bányászokért és a munkásrétegért. Hangsúlyozta azonban Magyarország erényeit, dicsérte erőfeszítéseit, s elmondta, hogy meg kell engedni, hogy az ország kihasználhassa adottságait és talpra állhasson. Ebben a kontextusban Wedgwood hozzászólása akár rokonszenvesnek is mondható, hiszen az igazságkereső magatartás érhető benne tetten. Egyúttal kifejezésre juttatta azon véleményét, hogy ez a békeszerződés nem lehet igazságos a magyarok számára. Elismerte, hogy a magyarok és a britek rokon lelkek, de hangsúlyozta azt is, hogy ez nem jelenti azt, hogy a magyarok nem voltak igazságtalanok a saját kisebbségeikkel szemben.

6 Az eredeti parlamenti naplóból Wedgwood hozzászólása 1921. április 20-án a brit alsóházban – Magyarország háború utáni gazdasági küzdelmeiről: „Keserves erőfeszítéssel próbálnak talpra állni, és amint sikerül némi fejlődést elérniük, a szövetséges hatalmak éhes szemeit érzik magukon, és ezt hallják: »Itt vannak a jóvátételi feltételek: szorongassuk meg őket, amennyire csak lehet […]« […] és hiábavaló lenne elfogadni a törvénytervezetet, anélkül, hogy ellenérveinket kifejeznénk az öngyilkossági elvvel szemben, lármázni azért, amit nem kaphatunk meg, és nem beérni kevesebbel, mint amennyit megszerezhettünk volna." https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1921/apr/20/treaty-of-peace-hungary-bill (A letöltés időpontja: 2020. április 16.)

7 Josiah Wedgwood ezredes felszólalása a brit parlamentben. 1921. április 20. https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1921/apr/20/treaty-of-peace-hungary-bill (A letöltés időpontja: 2020. április 21.)

Joseph Kenworthy[8] korvettkapitány is támogatta Wedgwood módosítási kérelmét. A népszavazás lehetőségét pártolta – ahogy Németország és Dánia között Schleswig-Holstein kérdését is az döntötte el, kérdezte, miért ne lett volna lehetőség a magyar határokról is népszavazások segítségével dönteni. Ahogy mondta, akkor is, hogyha a határok figyelembe vették az 1910-es népszámlálás alapján a kisebbségek eloszlását, a tervezett béke több, Elzász–Lotaringia kérdéséhez hasonló helyzetet vetett fel Magyarország határain. Hangsúlyozta, ahol a tervezett határok engedik és ahol a kisebbségek száma igazolja, ott valóban üdvözölni kell a Magyarországtól való elszakadást, mégis, tette hozzá, volt két terület, ahol különösen igazságtalanul húzták meg a határokat. Egyrészt említette Pozsonyt, amely nagyrészt magyarlakta város volt, és nem hitt abban, hogy azért, hogy Csehszlovákiának legyen hozzáférése a Dunához – így jelentősen segíthesse a közlekedést és szállítást s ezzel a gazdaságot –, fontos volt Pozsonyt átadni neki. Pozsony Magyarország számára is jelentős település volt, Csehszlovákiának pedig anélkül is lett volna területe, amelyen átfolyik a Duna. Felvetette, hogy nem lett volna-e egyszerűbb és több értelme annak, hogyha a vasúthálózathoz kapcsolták volna inkább az országot, mert abban az esetben Pozsonyról nem kellett volna a magyaroknak lemondaniuk. Úgy vélte, hogy mindenképpen vissza kellene adni Magyarországnak a várost, különben olyan súlyos következményei lehetnek, mint egy újabb háború. Felhívta a figyelmet arra is, hogy jóllehet Nagy-Britannia földjén nem voltak összecsapások, azonban ez nem jelenti azt – s ezt támasztják alá az elmúlt évek tapasztalatai is –, hogy az országot nem érintené egy európai konfliktus. Hiszen, ha katonailag nem is, de Nagy-Britannia gazdaságára s főleg a kereskedelmére nagy hatást gyakorolt az európai háború. Kassa Szlovákiának ítélését szintén botrányosnak tartotta, 30–40 000 magyarral, akik között szlovákok viszonylag kevesen éltek, a maradék kisebbség pedig javarészt német volt, s a magyarok között az összes kisebb-

8 Joseph Kenworthy (1886–1953) haditengerész, politikus. 1902 és 1920 között a királyi haditengerészetnél szolgált és korvettkapitányi beosztását cserélte fel 1920-ban a képviselői munkával. Először liberális, majd munkáspárti képviselő 1931-ig. 1934-ben a Lordok Házának tagja lett. Csalódás volt számára, hogy az 1945-ben alakult munkáspárti kormányban nem kapott pozíciót. Lord Strabolgi Dead. Sailor and politician. Northern Wig, 1953. október 9. 2.

ség elszórtan élt a területen – itt mindenképpen népszavazás kellett volna, hogy döntsön. Ruszinföld kérdése ekkor még nem volt eldöntve, de Kenworthy itt is a népszavazást támogatta, vagy másféle felmérését annak, hogy a ruszinok hova szeretnének tartozni. Elmondta, hogy szerinte az a felvetés, hogy e területet azért kellene Csehszlovákiának odaítélni, mert így lesz egy közös határa Romániával, inkább ellenségeskedéshez vezetne, mintsem a nemzetközi kapcsolatok megerősítéséhez. Nem vitatta, hogy a Székelyföld ügyében nehéz lehetett megfelelő döntést hozni, de szerinte rossz döntés volt, hogy egy szigetnyi magyar területet, magyar lakossággal Romániához csatolnak. Jobb lett volna egy határon kívüli, de mégis magyar területnek meghagyni, vagy Kolozsváron keresztül egy szűk folyosóval összekötni Magyarországgal. Kolozsvár kapcsán felmerült egy másik szempont is, amely vitára adhatott okot, mégpedig az egyetem kérdése: az intézményt ekkorra már bezárták, professzorait elbocsátották, a hallgatók sem járhattak be az egyetemre. Hozzátette még, hogy Szatmár megye is nagy arányban magyarok lakta, mégis Romániához került; hogy a népszavazás sok helyütt erősen indokolt lett volna; és hárommilliónyi magyar elégedetlenségét, keserűségét kockáztatnák azzal, hogyha ezt továbbra sem vennék figyelembe. Összefoglalásként kijelentette: egy olyan békét, amely ezt nem veszi figyelembe, nem szabad ratifikálni. Kifejtette, hogy Kun Béla tanácsköztársasága alatt és a kommunizmus terjedésétől félve úgy tűnt, a békekonferencia bármit megígért a szomszédos országoknak, ha minden erejükkel segítenek megfékezni a diktatórikus kormányt. Millerand ígéreteiben kételkedett, ahogy a Határkijelölő Bizottság folytonos és igazságos munkájában is – úgy látta ugyanis, mintha ezt a feladatot félbehagyták volna. A nemzetiségek kérdését rendkívül fontosnak találta, és bár nem vallotta, hogy jó volt, hogy a Magyar Királyságban bármelyik kisebbség elnyomott volt (szerinte ez figyelmeztetés lehetett minden imperialista számára, hogy ne nyomják el a kisebbségeket), a tanácsköztársaság terrorja senkinek sem volt jó, valamint az sem, hogy a határon túli magyar kisebbség nem járhatott magyar iskolába, magyar templomba, hogy tulajdonát elvették, és hogy az értelmiségieknek nincs munkalehetőségük az új „hazában".

Szembetűnő azonban az is, ahogyan az új határok nem csak Magyarország területét szabdalták szét, de kettévágták a gazdaságát is, és ez számára jelentős indok volt arra, hogy ne támogassa a ratifikációt. Kifejtésében azt mond-

ta, hogy a főbb közlekedési vonalakat, például a vasúthálózatot össze kellett volna vetni a természetföldrajzi térképpel, majd az új határokkal. Egy ostoba, egyensúly nélküli helyzet alakult ki; például az Alföldön tengernyi kukorica terem, de erdők nincsenek, amelyek biztosítanák a fa megmunkálásához az alapanyagot, mert az erdős területeket jórészt Csehszlovákiához csatolták; ott pedig kellő mennyiségű szántóföld híján gabonahiány alakult ki. Hangsúlyozta, hogy a gyárak és a megmunkálandó nyersanyagok is el lettek választva egymástól, a határokon nem működött hatékonyan az ellenőrzés, így akkor is, hogyha a nyersanyagot a gyárba tudták szállítani megmunkálásra és gyártásra, a szállítások késtek, vagy a különböző vámügyek miatt oda sem értek. Ezt minden békére vonatkozóan problémának tartotta, s főleg azt nehezményezte, hogy a dunai, illetve a vasúti szállítás is szenvedett az új határkijelölések miatt. Ez nemcsak a környező országokra hatott ki, hanem elmondása szerint Nagy-Britanniára is, hiszen a Magyar Királysággal jelentős kereskedelmi kapcsolataik voltak, amelyeket most újra kell szervezniük. Úgy érezte, hogy akik a békét tervezték, túl nagy jelentőséget fordítottak a politikai kérdésekre és rettenetesen keveset arra, hogy ez hogyan hat majd Európa gazdaságára.

Látott azonban egy reménysugarat. Egyrészt az 1921-re tervezett Porto Rosa-i konferenciát[9], amely a gazdasági növekedést volt hivatott taglalni a háború által sújtott országokban, másrészt az akkor már ülésező barcelonai konferenciát,[10] amely a kereskedelmi szerződésekkel foglalkozott. Reményteljes volt azzal

9 A Porto Rosa-konferenciát 1921 végén tartották Trieszt mellett. Az Osztrák–Magyar Monarchia utódállamainak gazdasági kérdéseire koncentrált. Ez a határkijelölések után hét országot érintett, és még nem állt fenn olyan nemzetközi szabályrendszer, amely az új határok közötti nemzetközi gazdasági együttműködést biztosítaná. Ezt a kérdést volt hivatott rendezni ez a konferencia. Pasvolsky, 1932, 162–166., www.jstor.org/stable/20662175. (A letöltés időpontja: 2019. november 6.)

10 1921-ben a Nemzetek Szövetsége hívta össze a barcelonai konferenciát, amely az első világháborús békeszerződések által feldarabolt Európa gazdasági talpra állását volt hivatott elősegíteni azzal, hogy az országoknak lehetőséget, jogot ad arra, hogy nemzetközi kereskedelmi tevékenységüket folytathassák a szállítási és kommunikációs csatornák használatának jogával. A nemzetközi kereskedelem háború előtti helyzetének visszaállítására semmi lehetőség nem volt, melynek legjelentősebb oka maga az Osztrák–Magyar Monarchia feldarabolása volt. Ezért is volt fontos, hogy az új Európát egy új nemzetközi egyezmény szabályozza – kereskedelmi szempontból. A barcelonai egyezmény statútuma a vasúti és a hajós közlekedésre tér ki, és még ma is érvényben van. Uprety 2006, 48–49.

kapcsolatban, hogy az általa már említett új határokat, ellenőrzéseket és vámokat, amelyek a gazdasági fejlődés és kereskedelem útjában állnak, felülvizsgálják annak érdekében, hogy a lehetőségekhez mérten egy új, gyors és virágzó Európát építhessenek.

Beszélt azonban arról is, hogy Magyarország sorsa nagyban függhet attól is, hogy Nagy-Britannia, illetve a győztesek együtt mit akarnak – ez nyilvánvaló volt –; ebben az esetben arra tért ki, hogy nem engedhetik meg, hogy a zsidóságot diszkriminálják vagy üldözzék, ahogy erre Lengyelországban is akadt már példa. Megemlítette az örmény mészárlást is (1915), s úgy vélte, a háború után mindent meg kell tenniük, hogy valóban létrejöjjön Európában a béke; és hangsúlyozta, hogy törekedniük kell arra, hogy meg ne ismétlődhessék egy, az örményhez hasonló eset, ezért kötelességük nyomást gyakorolni a magyar (de egyébként a lengyel) kormányra (is), és így ez a kérdés megoldható.[11]

Utólag úgy látszik, hogy Kenworthy nagyszerűen összefoglalta – elsősorban – a gazdaságot érintő problémákat, s jó lett volna, ha tanácsa korábban eljut a békeszerződést megalkotók fülébe; mennyivel igazságosabb és jobb lett volna, hogyha a gazdasági térképet összevetik más térképekkel. Elgondolkodtató talán, hogy a konferencián jelen volt több tapasztalt politikus is, és hogy ezt mégsem látták át. Hogyha pedig igen, az egyértelmű jele annak, hogy ez a békediktátum nem Európa talpra állását akarta elősegíteni, hanem a vesztesek földbe döngölését. Akkor is, ha büntetésként többet vettek el (nemcsak területi és népességi szempontból, hanem a lehetőségek szempontjából is), nem lett volna-e köztes megoldás, amelyben a békediktátum egyfajta retorzióként szolgált volna, de nem tette volna tönkre a gazdaságot? A nemzetiségek kérdését szinte mindenki megemlítette. Kenworthy javaslata a Székelyfölddel kapcsolatban például logikus volt és megfontolt. Össze lehetett volna kötni a Székelyföldet Magyarországgal. Ahogy többször is elhangzott: valóban nem lehetett egy-egy területet ide vagy oda ítélni pusztán a népesség összetétele alapján. Ugyanakkor a székelyföldi magyarok Magyarországhoz kapcsolása, akkor is,

11 Joseph Kenworthy korvettkapitány felszólalása brit parlamentben 1921. április 20-án. https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1921/apr/20/treaty-of-peace-hungary-bill (A letöltés időpontja: 2020. április 21.)

hogyha ezzel más nemzetiségek maradnak magyar uralom alatt, biztos, hogy jobban szolgálta volna a népességi elosztást. A Pozsonnyal kapcsolatos felvetése is racionális volt.

Asquith[12] elismerte Kenworthy nemzetiségi kérdéssel kapcsolatos hozzászólásainak fontosságát. Mindamellett statisztikai adatokat idézett, s az említett települések nem voltak egyértelműen magyar többségűek. Körülbelül 54 százalékuk volt magyar, a 46 százalékuk pedig olyan, tíz százalékos kisebbségekből tevődött össze, mint a német, román, szlovák és egyéb kisebb nemzetiségek, s ez szerinte nem volt elhanyagolható. Magyarország új határainak kialakítása amúgy is a békekonferencia legnehezebb kérdése volt, s miután sokan a régi Magyarország területén egy mesterséges, nem mindenkit támogató, a szomszédjával egyesült államban éltek, így kedvezőbb helyzetben voltak, hiszen megadatott nekik az autonómia, illetve kisebbségként az, hogy a nemzetiségi csoportjaikhoz hasonló társadalmi közegben élhetnek.

Asquith a jóvátétellel kapcsolatban többé-kevésbé elfogadta, hogy Németországtól kell és lehet is jóvátételt kérni, sőt lehetőleg nagy összegben, mindamellett, több más, Magyarországgal szimpatizáló kollégájával együtt, egyetértett a magyar és a többi kisebb vesztes ország jóvátételi kötelezettségével kapcsolatos kérdésben. A vélemények többsége a következő gondolatok köré szerveződött: semmi értelme sincs hatalmas összegeket követelni, először saját magát kell felépítenie Magyarországnak, ellenkező esetben a jóvátétel csak álom marad, hiszen így az egyszerűen reménytelen, mások szerint pedig igazságtalan. Asquith értelmetlennek találta, hogy bármilyen kisebb államtól jóvátételt várjanak el, ez szerinte egyfajta politikai képmutatás lenne és hozzátette, hogy erről egyszerűen le kell mondani.

12 1852-ben született, 1886-tól liberális parlamenti képviselő. 1892 és 1895 között belügyminiszter, 1905-től pénzügyminiszter, 1908-tól pedig miniszterelnök. David Lloyd George volt a pénzügyminisztere. Egyik jelentős törvénye eredményeként a felsőház kevesebb jogot kapott az alsóházi törvények megvétózására, a pénzügyi törvényeket pedig egyáltalán nem vétózhatta meg a Lordok Háza. Sikertelen háborús vezetőnek bizonyult, végül belső ellenségeskedés és mind a liberális, mind a konzervatív képviselők elégedetlenkedése miatt (ekkor koalíciós kormány volt hatalmon) 1916-ban lemondott, Lloyd George-nak átadva a miniszterelnökséget. 1925-ben grófi rangot kapott. Duffy, Michael: Who's Who – Herbert Asquith 2009. augusztus 22. https://www.firstworldwar.com/bio/asquith.htm (A letöltés időpontja: 2019. október 21.)

A gazdasági kérdésekkel kapcsolatban egyetértett Kenworthyvel, aki szerint a béketervezet nem kedvezhet a gazdaságnak, és ha már így kellett meghúzni a határokat, a konferencia egy jelentős kérdést nem vett figyelembe: hogy az Osztrák–Magyar Monarchia egy gazdasági közösség volt és bár elmondható, hogy a népcsoportokat figyelembe vették a határkijelölésnél; a gazdasági együttműködéseket nem. Ő is a Porto Rosa-i konferenciától várta a megoldást, és remélte, hogy mindenki képviseltetheti magát, nemcsak a győztesek, nemcsak Nyugat-Európa, hanem Közép- és Kelet-Európa is. A kisebbségi kérdésről annyit mondott, hogy tudta, hogy a zsidókkal Romániában például addig is rosszul bántak, és sajnálatát fejezte ki, hogy az antiszemitizmus Magyarország területén is terjedőben van. Hangsúlyozta, hogy elsősorban az adott országok kormányainak kell ezt kontrollálniuk, de ez egyúttal nemzetiségi kérdés is, ahogyan a határon túlra került magyar kisebbség védelme is az. Úgy vélte, ha az adott kormány a kisebbség védelmére vonatkozó nemzetközi szerződéseket figyelmen kívül hagyja vagy nem kezeli törvényként, akkor a Nemzetek Szövetsége jó megoldás lehet arra, hogy ezeket a törvényeket betartassa, és így védje a kisebbségek jogait.[13]

Az Asquith-éhoz hasonló, a népességgel kapcsolatos vélemény többször is felmerül. Mintha a statisztikákat mindenki a saját véleményéhez igazította volna; az 54 százalékos magyar többség valóban nem hatalmas, de vitathatatlanul többségnek számított. A maradék 46 százalékból 16 százalék volt a románok aránya, az ezután fennmaradó 30 százalék pedig további három–négy egyéb kisebbségből tevődött össze. Hogyha tehát az volt az elsődleges cél, hogy a többségében nem magyarok lakta területeket elcsatolják, nem volt logikus, hogy Magyarországtól Romániához kellett csatolni ezt a területet. Az is látható, hogy más területek elcsatolását, amelyeken a magyar népesség számaránya tíz százalék és ötven százalék között van, egyes politikusok üdvözölték. Miért lehetett tehát az, hogy olyan területet, ahol az 54 százalékos magyar többség, jogosan csatoltak el, mindazonáltal máshol a jelentősebb magyar kisebbséggel

13 Herbert Asquith felszólalása a brit parlamentben 1921. április 20-án. https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1921/apr/20/treaty-of-peace-hungary-bill (A letöltés időpontja: 2020. április 21.)

rendelkező területeket szintén Magyarországtól vették el, mintha azt mondták volna, hogy „túl kicsi az a kisebbség ahhoz, hogy érdekelje őket, hova tartoznak". Látható, hogy a brit politikusok érveléseikben nem tudtak mit kezdeni az abszolút és a relatív többség fogalmának megkülönböztetésével.

Arthur Balfour[14] úgy ítélte meg: lehetséges, hogy gazdasági szempontból és a kisebbségek kérdésében is hibáztak a békekonferencián, jóllehet mentségül szolgálhat, hogy a béketervezetet emberek alkották. Egyszerűen kijelentette, hogy bár lehetséges lett volna, hogy az alsóház felülvizsgálja az említett kérdéseket, egyáltalán nem hitte, hogy amit 1919-ben egy nemzetközi konferencia meghatározott, jobban meg tudná oldani Nagy-Britannia 1921-ben és az erre irányuló javaslatokat bármely józan gondolkodású ember elvetné. Ő is megemlítette, hogy a Millerand-levél értelmében a határmódosítások még lehetségesek. A népszavazás lehetőségét elvetette; szerinte csak néhány helyen lett volna érdemes, de ennek megszervezése bonyolult, drága lett volna, és nem feltétlenül jelentette volna a legjobb megoldást – bár hangsúlyozta, hogy a demokráciának egyik fontos eszköze ez, ebben az esetben szerinte sem jelentett volna nagy segítséget. Elismerte, hogy a közlekedési vonalak is szenvedtek, de erre a megoldást nem a béke módosításától, hanem a nemzetközi konferenciáktól (Barcelona), valamint az országok közötti együttműködéstől várta. Ugyanez vonatkozott véleménye szerint a nemzetiségekre is. Úgy gondolta, hogy az új államok felelőssége, hogy a kisebbségeket védő törvényeket betartsák és barátságos kapcsolatot ápoljanak nemzetiségeikkel éppúgy, mint ezen csoportok anyaországaival. Mint mondta: ha komolyabb probléma merülne fel, lehetőségeik szerint segítenének a Nemzetek Szövetségén keresztül. A jóvátételhez annyit fűzött hozzá, hogy ez hozzátartozott a békéhez;

14 1848-ban született politikus. 1874-től konzervatív képviselő, 1902 és 1905 között pedig miniszterelnök. A pártvezetőségről 1911-ben lemondott, a háború alatt az admiralitás első lordja tisztséget kapta (melyet 1915-ben vett át Churchilltől), majd Lloyd George kormányában külügyminiszter volt – a párizsi békekonferencia alatt is. Tehetséges diplomata volt, bár bőbeszédű, mély tudása s elemző- és átlátóképessége politikai rátermettségről tanúskodott. Az 1917-es Balfour-nyilatkozat is az ő nevéhez fűződik, amely többek között a palesztin zsidókat védi. A „Balfour note" pedig a szövetségesek közötti háborús tartozásokat törölte volna el. Kortársai szerint 1930-ban bekövetkezett halálával az előző generáció utolsó jelentős államférfiját vesztette el Nagy-Britannia. The Earl of Balfour. Gloucester Citizen, 1930. március 19. 6.

nem lehet nem kivetni pénzbüntetést, akkor sem, ha nyilvánvalóan képtelenek lesznek kifizetni azt a vesztes országok.

Wedgwood ezredes megemlítette a Baranya megyei bányászok védelmét és a fehérterrorral kapcsolatos aggodalmát, s Balfour csak megerősítette, hogy ha beavatkozásra lenne szükség, ezt megteszik, mindamellett éppen Wedgwood üdvözölte korábban a kisgazda kormányt – ő is remélte, hogy egy erős kormány kordában tudná tartani a fehérterror fenyegetéseit. De figyelmeztetett arra is, hogy a brit kormány amúgy sem irányíthatná a magyart, és hogyha Wedgwood információi igazak is voltak Baranya megye kérdésében, ez a vita nem erről szólt és máskor, más körülmények között kell azokat a kérdéseket megvitatni. Hangsúlyozta: ezek az ellenvetések nem lehetnek eszközök a ratifikáció halogatására, sőt, az már így is túlságosan elhúzódott. Szerinte egyben csoda és fenyegetés is Európában, hogy mióta az országok letették a fegyvert, még nem lett ratifikálva az összes békeszerződés, mégis megmaradt a béke az első világháború vége óta. Reményét fejezte ki, hogy ennek bebiztosításaként a Magyarországgal kötött békeszerződést még aznap elfogadja a parlament.[15]

Balfour egyébként nemcsak miniszterelnök volt korábban, hanem Lloyd George vezetése alatt külügyminiszter is, így a békekonferencia alatt is. Érthető tehát, hogy annak döntéseit részlegesen védte. Egy teljesen újratárgyalt békeszerződésnek talán valóban nem lett volna értelme az ő szemszögéből. Míg a barcelonai és a Porto Rosa-i konferencia is elsősorban az új Európa gazdasági együttműködését volt hivatott elősegíteni, sem ezek, sem a Millerand-levélben megígért határok „felülvizsgálata" nem hozott kedvező és jelentős változást a magyar gazdaság vagy a határon túli magyar kisebbségek érdekében, de az is érthető, hogy akkoriban ezektől sokat vártak, és a legégetőbb kérdéseket valóban megoldhatták volna ezeken keresztül.

Samuel Hoare[16] hozzászólása néhol semleges, néhol ellenséges. Ő is a ratifikációt sürgette. Konkrétan nem értette, milyen diplomáciai hibák történhettek,

15 Arthur Balfour felszólalása a brit parlamentben 1921. április 20-án. https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1921/apr/20/treaty-of-peace-hungary-bill (A letöltés időpontja: 2020. április 21.)

16 Sir Samuel Hoare – később Lord / vikomt Templewood – jelentős politikai karriert futott be, mint India minisztere, külügyminiszter, belügyminiszter, illetve a légierő minisztere

s hogy egy viszonylag egyszerű békét a fegyverletétel után két és fél évvel terjesztettek ratifikációra a parlament elé. E késlekedést Európa ördögi jelenségének, sőt egyenesen fenyegetésnek tartotta. Ezenkívül szerinte ez okozott oly sok bonyodalmat, amely elkerülhető lett volna, ha a háború vége után gyorsan cselekedtek volna. A határok kérdését szinte azonnal tisztázni kellett volna, akkor is, ha azokat nem véglegesen húzzák meg, így kevesebb esély lett volna arra, hogy ezek a rasszista nézetek, a diszkrimináció, a terület- és népességelosztással kapcsolatos keserűség elterjednek, elmélyülnek és 1921-ben gondot okoznak. A kisebbségeket védő törvények betartása is hatékonyabb lett volna. IV. Károly visszatérési kísérlete (illetve ahogy ő mondta „nevetséges betolakodása")[17] sem történt volna meg szerinte, hogyha a békét jóval korábban aláírják, majd ratifikálják.[18] (Itt azért jegyezzük meg érdekességként, hogy 1921 áprilisában vagyunk; a visszatérési kísérlet az előző hónapban történt, a második pedig ugyanez év októberében, a ratifikáció után.[19])

Szenvedélyesen szólalt fel azonban a hadseregek leszerelése mellett. Információi szerint noha a szövetségesek legfeljebb harmincötezer fős hadsereget engedélyeztek, Magyarországot ennél jóval többen szolgálták még ekkor is (ezek közül több a paramilitáris csoport), Közép-Európában pedig még mindig körülbelül 1 200 000 fegyveres katona volt szolgálatban és remélte, hogy amint ezt a békeszerződést ratifikálják, ezeket a pontokat a szövetségesek betartatják. Jóllehet egy-két barátságos megjegyzést tett a magyarokról, s a brit–magyar kapcsolatokról, azonban azt is elmondta, hogy nem szabad elfelejteni, hogy a magyarok igenis elnyomták az uralmuk alatt álló nemzetiségeket és igenis nagyban felelősek

(ma már a honvédelmi minisztérium része). 1920-tól volt konzervatív parlamenti képviselő, karrierje a húszas évek végétől, harmincas évek elejétől kezdett felfelé ívelni. Viscount Templewood, centre of Hoal-Laval storm, dies. Newcastle Journal, 1959. május 9. 3.

17 „[…] hogyha ezt a békét késedelem nélkül ratifikálták volna, Károly király nem kísérelte volna meg nevetséges betolakodását Magyarországra. Úgy hiszem, ez egyenes következménye annak, hogy béke ratifikálását még mindig késlekedés jellemzi." https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1921/apr/20/treaty-of-peace-hungary-bill (A letöltés időpontja: 2020. április 21.)

18 Samuel Hoare felszólalása a brit alsóházban 1921. április 20-án.

19 Tarján M. Tamás: IV. Károly második visszatérési kisérlete http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1921_oktober_20_iv_karoly_masodik_visszateresi_kiserlete/ (A letöltés időpontja: 2019. szeptember 27.) és Miklós 2020, 15–18.

a háború kitöréséért. Amíg ők az utóbbit nem ismerik el, az előbbin pedig nem változtatnak viselkedésükben, addig a hajdanán szoros brit–magyar kapcsolatokat nem tartotta lehetségesnek újjáéleszteni. Hiszen, mondta, két évvel korábban ő is felszólalt a romániai magyarok ügyében, de szerinte azóta a román rezsim engedett és a magyar kisebbség élhetőbb környezetben folytathatta tovább mindennapjait. Mint mondta, e példát Magyarországnak is követnie kellene, bár a háború kitöréséért való felelősséget sem elfelejteni, sem megbocsátani nem lehet.[20]

Walter Elliot[21] kapitány is azt vallotta, hogy szükséges „valamiféle" ratifikáció, mégis a béke ellen szólalt fel. Először is kikérte, hogy a képviselőházat bármiféle vád érje a ratifikáció késleltetésében, tekintve, hogy eleve nagyon későn terjesztették a képviselőház elé a törvénytervezetet. Nem lehet figyelmen kívül hagyni, vallotta, az igazságtalan határkijelölést sem. Ő főleg földrajzi, természetföldrajzi okokra hivatkozott, miszerint egy országot, amely erdős-hegyes vidékekkel rendelkezett, most megfosztják erdei nagy részétől, magasabb hegységeitől. Szerinte észszerűtlen volt elfogadni, hogy az akkori béketervezet a lehető legjobb és ők ne próbáljanak meg semmit sem tenni ez ellen. A nemzetiségi kérdésben három fontos dolgot említett. Egyrészt felhozta, hogy hiába fogadta el bárki is, hogy az erős nemzetiségtudattal rendelkező kisebbségek autonómiát kapnak, ezt csak úgy lehetett megoldani, hogy közösségeket vettek el Magyarországtól, egy olyan államtól, amelynek kilencszáz éves a királysága és a szabadságharc óta parlamentje is van, majd hozzácsapták őket egy olyan területhez, amelynek nem volt jelentős kormányzása eddig, és ami volt, az sokkal kisebb területre korlátozódott (Csehországot értette ezalatt). Másrészt megemlítette, hogy a magyarok sok kisebb nemzetiséget az anyaországukból

20 Samuel Hoare felszólalása a brit alsóházban 1921. április 20-án. https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1921/apr/20/treaty-of-peace-hungary-bill (A letöltés időpontja: 2020. április 21.)

21 Walter Elliot 1888-ban született. Mindkét világháborúban harcolt, a második világháború után ezredesként szerelt le. Volt jogi diplomája, és orvosi egyetemen alapképzést is szerzett. Később az Abeerdeeni Egyetem rektora volt. Skót konzervatív képviselő volt, majd Skócia külügy- majd pénzügyminisztere, majd a skót egyház „uralkodói küldöttje" (Lord High Commissioner – magas rang a skót egyházon belül). Ekkor még csak körülbelül három éve volt parlamenti képviselő, de felfelé ívelt a karrierje, magas intelligenciájáról volt híres a parlamentben. Obituary. Mr Walter Elliot. Birmingham Post and Gazette, 1958. január 9. 4.

menekültként érkezve fogadtak be az országba, sok esetben több száz évvel korábban – a törökök elől is sokan menekültek például, ezért nem lehetett ekkor úgy tekinteni rájuk, mint akik nem Magyarországhoz tartoztak. Harmadrészt pedig az esetenként mészárlásokig fajuló ellenségeskedésre mutatott rá, s úgy gondolta, hogy ezt a népszavazások lehetősége indítaná el; és úgy vélte, hogy könnyen lehet, hogy egy-egy településen a függetlenségre törekvők legyilkolják azokat, akik nem értenek egyet velük, és Magyarországon kívánnak maradni. Vallotta, hogy a legjobb megoldás az lett volna, hogyha a vallási szabadsághoz hasonlóan hagyják, hogy hadd éljenek kisebbségi csoportok más országban (ahogy a szerbek tették Magyarország területén), anélkül, hogy autonómiára biztatná őket bárki is, mert abból, hangsúlyozta, csak vérengzés lehet. Ruszinföld kérdését pedig elsősorban a gazdaság szempontjából közelítette meg: ezen a területen sok volt a bánya, nagy erdőséggel, és nem lett volna szabad ennyi gazdaságilag értékes területet elvenni Magyarországtól. A ruszin kisebbséget illetően pedig azt mondta, hogy ők semmivel sem álltak közelebb az új csehszlovák társadalomhoz, mint amennyire a magyarokhoz – egy olyan néphez, amely kormányozta őket mindaddig, és nagyjából asszimilálódtak is a közösségükbe. Meggyőződése volt, hogy a Nemzetek Szövetségének igenis fel kell lépnie a határon túli magyar kisebbségek védelmében, hiszen minden szomszédos ország mostohán bánt velük. Ezt a fellépést pedig nem lehetett elintézni egy rosszalló fejcsóválással, vagy ejnye-bejnyével; s hangsúlyozta, hogyha már így húzták meg a határokat, és ezt a szövetségesek elfogadták, legalább vegyék komolyan a Nemzetek Szövetségének lehetséges szerepét a kisebbségek védelmében. Nemcsak a nemzetiségek miatt, hanem mert a békés együttélés mellett nagyobb esély marad a gazdaság felvirágoztatására is.[22]

Walter Elliot magyar szemszögből nézve helyesen foglalta össze a felvetett problémákat: a ratifikáció szükséges, az alsóházi képviselet pedig valóban nem tehetett a késlekedésről. Mindamellett a békeszerződés pontjait tárgyilagosan vitatta: a gazdasági nehézségeket valóban fokozta, hogy annyi erdőséget, he-

22 Walter Elliot kapitány felszólalása a brit alsóházban 1921. április 20-án. https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1921/apr/20/treaty-of-peace-hungary-bill (A letöltés időpontja: 2020. április 22.)

gyet vesztett el az ország. A kisebbségeket illetően pedig jogosan hozta fel, hogy a magyarok sok menekültet befogadtak már korábban. Több szövetséges ország politikusától is elhangzott, hogy a magyarok egyes kisebbségekkel nem jól bántak és ezért miért ne kerülhetnének ezek a kisebbségek egy szomszédos államhoz. Elliot rámutatott, hogy ott is, ahol ezek a csoportok kisebbségben maradtak, rendkívül jól asszimilálódtak, ráadásul nem volt jó hozzáállás az, hogy mindegy, melyik országban jelentenek majd kisebbséget, főleg hogyha olyan országhoz kerültek, amelyiknek nem volt sok tapasztalata a kormányzásban (Csehország). A kisebbségi törvények betartatása nélkül pedig azoknak sem lesz jobb dolguk, akiket addig a magyarok elnyomtak, sőt, valószínűleg még jobban el lesznek nyomva az új államon belül. Az autonómia, önrendelkezés így kudarcot vallhat. Mi pedig tudjuk, hogy a határon túli magyar kisebbségeket még mindig érik igazságtalanságok.

Lord Cecil[23] úgy vélte, hogy a békét csak akkor nem lehetne ratifikálni és pontjait visszautasítani, hogyha új konferenciát tartanának, s ez nyilván nem lenne logikus. Bár nem hitt abban, hogy ez praktikus lenne, hozzátette, hogy másokkal együtt ő is sürgeti azt a változtatást a nemzetközi szerződésekkel kapcsolatban, amely arra irányul, hogy ne csak azután terjesszék a parlament elé a törvénytervezetet, amikor a ház már nem változtathat azon semmit.[24] Lord Cecil azt is megjegyezte, hogy a Millerand-levél nem volt egyértelmű, nem volt világos, bár mindenki számára érthetőnek kellett lennie, hogyan történhetnek a határmódosítások és ő úgy értelmezte, hogyha erre az eshetőségre sor kerülne,

23 1864-ben született, jogász szakot végzett, sikeres ügyvéd volt. 1910-től a Lordok Házába kerüléséig konzervatív képviselő volt. A háború alatt a külügyminisztériumban szolgált, majd 1918-tól a fegyverszüneti tárgyalások idején külügyminiszter-helyettes volt. Szenvedélyesen támogatta a békét és az annak fenntartására létrehozott Nemzetek Szövetségét. 1923-ban vikomti címet kapott. 1924-ben a Woodrow Wilson Alapítvány békedíját nyerte el. 1937-ben végleg felhagyott képviselői karrierjével, hogy teljes mértékben a Nemzetek Szövetségével kapcsolatos munkájára koncentrálhasson. Obituary. Viscount Cecil of Chelwood. Birmingham Daily Post, 1923. november 25. 8.

24 Ahogy ezt dolgozatomban korábban említettem, ez változtatás a nemzetközi jogban be is következik majd 1924-ben, mert a sèvres-i békét nem volt képes ratifikálni a brit parlament. Természetesen a szövetségesek által a békekonferencián meghatározott feltételeket egyedül egy szövetséges ország azután sem módosíthatta, de úgymond nagyobb ráhatása volt egy-egy feltétel megváltoztatására.

a Határkijelölő Bizottságnak egyöntetű döntést kellene hoznia arról, hogy a határt módosítani kell, és csak ezután kerülhetne a kérdés a Nemzetek Szövetsége elé, annak viszont szerinte sok haszna nem lenne. Felszólalt a jóvátételi rendszer ellen is. Ő is fontosnak tartotta, hogy a vesztes országok felelősséget vállaljanak a háborúért és a pusztításért. Hangsúlyozta, hogy a cél nem az, hogy életképtelenné tegyék a gazdaságokat, mindamellett úgy vélte, szerinte annak sem volt sok értelme, hogy meghatározatlan jóvátételt róttak ki Magyarországra. A Jóvátételi Bizottság feladata lett volna, hogy a békekonferencia előtt vagy annak folyamán felmérje a vesztes országok fizetőképességét, és aszerint konkrét összeg megfizetését ítélje meg. Főként úgy, mondta, hogy „nem a háború hevében írták alá a békeszerződést"[25] – 1920 júniusáig lett volna idő erre. Beszélt a Nemzetek Szövetségéről is, amelynek szerinte valóban volt békefenntartó szerepe és ide tartozhat a kisebbségek védelme is az új országokban, de gyakorlatban csak akkor lehet sikeres, hogyha gyorsan felül tudja vizsgálni a bizottság elé hozott ügyeket. Kételkedett abban, hogy az akkori rendszer – amelyben egy-egy ügy a Nemzetek Szövetsége elé került, majd hosszú időn keresztül a tagországok vitatták azt és csupán azután hoztak döntést – hosszú távon működőképes lett volna. Ezután áttért az Állandó Nemzetközi Bíróság kérdésére, ugyanis ennek alapítását akkor még nem ratifikálták. Szerinte az ÁNB hatalma is nagyszerű megoldást jelenthet a tisztázatlan ügyek – többek között a kisebbségek – kérdésére, továbbá egy adott kormány is megvédheti magát, ha úgy érzi, hogy jogtalanul bírálják diszkriminációval. Lord Cecil is sürgette a hadsereg csökkentésének ügyét, annak ellenőrzését. Szerinte a párizsi békekonferencia nem adta meg a béke megszilárdításához a lehetőséget – hogyha azzal kezdték volna, mint mindennek az alapja, akkor talán a területi, gazdasági és kisebbségi kérdések is máshogy alakultak volna. Bár ezt bírálta, mégis úgy érezte, hogy ezen már késő volt változtatni, de reményt látott arra, hogy egy jól működő Nemzetek Szövetsége és az ÁNB minden fontos kérdésben Európa segítségére lehet.[26]

25 Robert Cecil, brit alsóház, 1921. április 20. https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1921/apr/20/treaty-of-peace-hungary-bill (A letöltés időpontja: 2020. április 22.)

26 Lord Robert Cecil felszólalása a brit alsóházban 1921. április 20-án https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1921/apr/20/treaty-of-peace-hungary-bill (A letöltés időpontja: 2020. április 22.)

Cecil különösebben nem szólt a magyarok ellen, attól még nem volt ellenséges, hogy nem akart újabb békekonferenciát. Okkal kritizálta azonban a Millerand-levél egyértelműségének hiányát. A jóvátétel kérdésével kapcsolatos megjegyzései is érdekesek voltak: a konkrét összeg ugyanis a békeszerződésben nem szerepelt. Visszatekintve érthető, hogy Lord Cecil nem is elsőként adott hangot annak, hogy a Nemzetek Szövetsége, illetve a Millerand-levél értelmében a Határkijelölő Bizottság, továbbá az eddig csak általa említett ÁNB valóban sok fontos kérdést megoldhatott volna. Talán emiatt is sürgették néhányan a ratifikációt: amíg a béke nem volt hatályos, addig nem tudták a Millerand-levél értelmében felülbírálni a szerződés által kijelölt határokat. Mindez tényleg reményt adhatott a trianoni béke kritikusainak és a korabeli magyaroknak is.

Frederick Thomson[27] képviselő a nemzetiségi kérdést más szemszögből közelítette meg. Hoare-ral egyetértett abban, hogy a magyarokkal a britek szimpatizáltak, például 1848-ban is. Elliot kapitány felvetésére reagálva azonban azt mondta, hogy a szerbeknek több jog járt volna (addig is), hiszen, ha ők a török veszedelem idején nem szálltak volna szembe az oszmán birodalommal, Magyarország egésze és Nyugat-Európa is török fennhatóság alá kerülhetett volna; és a szerb menekültek csak azután érkeztek Magyarországra, miután véres csatákat vívtak a törökökkel, s ezek közül az utolsót elvesztették. Ráadásul, mondta, Horvátországnak is volt parlamentje, amelynek szerepét maga Magyarország vette el 1912-ben és vette át a hatalmat a terület felett. Északon sem voltak barátságosak a kisebbségekkel, és Erdéllyel sem törődtek. Nem csak erről volt szó azonban, és ki is emelte, hogy csupán az elmúlt fél évszázadot kritizálta különösen (tehát a dualizmus korát), mert a magyar kormányzás egyrészt alávetette magát a Habsburg Birodalom politikai akaratának, majd a háború alatt – beleértve Berlint is – kihasználta a szláv (délszláv) kisebbségekkel kapcsolatos unszimpátiát, diszkriminációt, rossz bánásmódot, és így a magyarok nemcsak belesodródtak a háborúba, hanem konkrétan okozták azt. Egyrészt

27 1875-ben született. A háború alatt a Skót Lovasság katonájaként szolgált Egyiptomban. Ezután kezdte meg képviselői karrierjét, 1918-tól 1935-ig (haláláig) a Skót Unionista Párt (jobbközép, skót konzervatív párt) képviselője volt, 1929-ben bárói rangot kapott. Jogászként korábban a skót államügyészség szolgálatában főügyész-helyettes is volt. Obituary. Sir Frederick Thomson. Yorkshire Post and Leeds Intelligencer, 1935. április 22. 5.

azért, mert maga a magyar kormány sem tett eleget annak érdekében, hogy a délszlávkérdést a lehető legbékésebb módon intézze el, másrészt azért, mert fejet hajtott Ausztria akarata előtt, harmadrészt pedig azért, mert sosem segítette igazán a kisebbségeket (nemcsak délkeleten), ráadásul hibáiból nem tanulva megmaradt – és meg akart maradni – elnyomó s nem az egyenlőségért küzdő kormányként. Megvédte Romániát is azzal, hogy a Székelyföldet még a fentebb említett „folyosón" keresztül sem lett volna értelme Magyarországhoz csatolni. Kifejtette, hogy lehet kritizálni például a békekonferenciát, de nem az ő hibájuk volt, hogy Közép- és Kelet-Európában rengeteg népcsoport élt egymás között és a területen szétszóródva. A konferenciára az a lehetetlen feladat hárult, hogy igazságosan ossza fel a területeket, kisebbségeket nem hagyva egy teljesen új országban és csoda, hogy a határ meghúzása egyáltalán sikerült. Romániára is nagy feladat hárult azzal, hogy rendkívüli módon megnőtt a területe, s ennek sikeres irányításához szükséges volt egy jól működő közigazgatási rendszert létrehozni, amely azelőtt nem létezett, nem is volt rá oly nagy szükség, és egy hirtelen megnövekedett ország – mind területben, mind népességben és a kisebbségek arányaiban – képtelen volt erre felkészülni. Ehhez, mondta, idő kell, és mivel az erdélyiek megszokták helyzetüket a „kegyetlen, elnyomó magyar uralom alatt"[28], nem csoda, hogy ezután Romániának akarnak visszavágni, ha úgy érzik, hogy igazságtalanság éri őket. Szerinte ezeket az országokat – mint például Romániát –, amelyek közigazgatásának ennyire meg kellett változniuk az elmúlt években, nem szabad bírálni, hiszen egy új feladattal kellett megküzdeniük, s ennek folyamata nyilván nem lehet sem gyors, sem hibátlan. Azt is hozzátette, hogy nem szabad elfelejteni: akármennyi csapás érte Magyarországot, vagy Ausztriát, egy fejlett közigazgatási rendszerrel és a több évtizedes gyakorlattal rendelkező köztisztviselők szolgálatával sokkal nagyobb előnyben voltak, mint például Románia. Nem értett egyet azzal, hogy a régi Osztrák–Magyar Monarchia területén a gazdasági egységet a béketervezet megtarthatta volna bárhogyan is. Egyrészt, mondta, a két fő hatalom valószínűleg nem

28 Frederick Thomson felszólalásából a brit alsóházban 1921. április 20-án https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1921/apr/20/treaty-of-peace-hungary-bill (A letöltés időpontja: 2020. április 22.)

lett volna képes egyezséget kötni, mert önállóságuk fontosabb volt, másrészt a régi birodalomtól már független területekkel is hasonló, a gazdaságot szolgáló egyezséget kellett volna kötni, mint például Szerbiával, s ez szerinte lehetetlen lett volna. A Porto Rosa-i konferenciától remélte ezekben az amúgy általa is fontosnak vélt kérdésekben a megoldást, hogy Közép- és Kelet-Európa gazdasága valóban ne szenvedjen a határmódosítások miatt. Magyarországot korábban úgy ítélte meg, mint a kisebb nemzetiségeket elnyomó nagy nemzetet, s emiatt egy háború korábban is bármikor kirobbanhatott volna a térségben. A békében szereplő kisebbségek védelmét sürgető pontokat dicsérte s hozzátéve, hogy régen nem is lehetett volna álmodni olyan béketervezetről, amelyben az új határokon kívülre szorult kisebbségeket akár csak megemlítették volna. Most talán, tette hozzá, békében élhetnek majd az emberek, s mivel Magyarország rendkívüli természeti adottságokkal rendelkezett, igazán virágzásnak indulhat a gazdaság is az adott térségben.[29]

Thomson hozzászólása tehát inkább ellenséges és ellentmondásos: a békekonferencia döntéseit nagy politikai realitásérzékkel védi, azonban a magyar kisebbségpolitikát valamiféle idealizmus jegyében támadja. A háború kitöréséért szinte teljes egészében a magyarokat okolta, de legalábbis abban, hogy a magyarok alávetették magukat a Habsburgoknak, s ez számos problémát okozott később. A mai hazai történeti szakirodalom ezt nem így látja: Tisza István miniszterelnök Magyarországot képviselve határozottan ellenezte a háborút, az nagyrészt Ferenc József személyes döntése volt. A történelmi időszaktól függően a magyar társadalom és kormányzat hol nagyobb, hol kisebb csoportjai ellenálltak a Habsburg birodalomépítő és központosító törekvéseknek. Ennek kapcsán érdemes megemlíteni többek között a Bocskai-szabadságharcot, a Wesselényi-összeesküvést, a Thököly-féle kuruc mozgalmat, a Rákóczi-szabadságharcot, illetve az 1848/1849. évi forradalom és szabadságharcot. Ugyancsak meglepő magyar szempontból a szerb törökellenes harcok túlértékelése, hiszen az 1389. évi vesztes rigómezei csata után a Magyar Királyságra és Horvátországra maradt a küzdelem java – évszázadokra. A magyar kormányzat és a

29 Frederick Thomson felszólalásából a brit alsóházban 1921. április 20-án. Uo.

nemzetiségek viszonya szintén bonyolultabb kérdés, mivel – a kollektív jogok megtagadása ellenére is – a korabeli Európa legliberálisabb kisebbségi törvénye volt az egyéni jogok tekintetében az 1868. évi Eötvös-féle törvénycsomag. Talán ennyi idő távlatából is nehéz megérteni, miért illette meg Romániát akkora területi nyereség. Ebből a szempontból természetesen érthető, hogy Thomson Romániát pártolta, hiszen Románia közigazgatása valóban nem volt felkészülve egy ekkora területi és népességbéli növekedésre, a kisebbségekről nem is beszélve. Bár ez nem lett volna ok arra, hogy bezárják a magyar iskolákat, az egyetemet Kolozsváron, hogy üldözzék a magyar nyelvű egyházakat. A következő hozzászólás azonban megmutatja az érem másik oldalát is, a problémákat, igazságtalanságokat a magyarok szemszögéből.

Aubrey Herbert[30] reagált Thomson beszédére, miszerint a magyarok szinte megérdemlik a rossz bánásmódot, hiszen zsarnoki és kegyetlen módon bántak ők is a nemzetiségeikkel. Herbert azt mondta, ez az Ótestamentumhoz hasonló hozzáállás értelmetlen, miszerint büntessük meg a magyar nemzetet, mert a múltban rosszul bántak a kisebbségeikkel – az apák bűne ne vezessen a fiúk szenvedéséhez. Nevetséges lenne például, mondta, hogyha ő csak azért kapna nyugdíjat, mert a felmenői jó emberek voltak, vagy rossz bánásmódot kapna pusztán azért, mert az ősei erkölcstelenek voltak, hiszen, remélte, ez a fajta hozzáállás már a múlté. Balfour hozzászólásával kapcsolatban pedig emlékeztette őt, hogy évekkel ezelőtt még ő mondta, hogy jóllehet a döntésekben részt vevő politikusok háborús felelősségét valóban nem lehet csak úgy elengedni, a brit politikumnak nem állt érdekében, hogy egy egész nemzetet, egy országot hibáztasson és emiatt büntessen, mert az ártatlanok nem felelhetnek a bűnösökért akkor sem, ha egy nemzetbe tartoznak. Úgy vélte, ami két és

30 1880-ban született. A háborúból ezredesként tért haza. 1911-től független gondolkodású haláláig (1923) konzervatív párti képviselő. Sokat utazott; az oxfordi történész diplomával rendelkező férfi először Japánban volt tiszteletbeli attasé, megismert több keleti országot is, több nyelven beszélt (francia, török, arab) és a balkáni országok szinte mindegyikében járt. Utazásai befolyásolták politikai nézeteit is. A balkáni államok közül kifejezetten kedvelte Albániát, figyelemmel kísérte az eseményeket, és szenvedéllyel védte az ország függetlenségét. Col. Aubrey Herbert. A distinguished carrer. Western Morning News, 1923. szeptember 27. 4.

fél évvel azelőtt történt, nem határozhatja meg az akkori jelen jövőjét anélkül, hogy a jelent is megvizsgálnák. A múltban pedig például rengeteg magyar is a háború ellen volt. Az, hogy a békét még addig nem ratifikálták, és a folyamat elhúzódott, nem lehetett ok arra, hogy egy rossz törvényt elismerjenek, s hogy hibákat elfelejtsenek a ratifikációval – mint mondta: „ha valaki nedves agyagban hibát vétett, azt még márványba is kell foglalni?"[31] Harmsworth hozzászólására is utalt, miszerint óvatosnak kell lenni, mit mondanak ma itt. Herbert azonban kicsit másképp látta. Azt mondta, hogy nem az marad majd meg a köztudatban, mi hangzik el, hanem „az lesz igazán fontos, amit tesznek. Ez érdekli a magyarokat. Az fogja őket majd érdekelni, és arra fognak emlékezni, hogy elveszítik-e országuk területének kétharmadát, vagy sem és arra fognak emlékezni, hogy a régi Magyarországot kizsákmányolták, hogy iskoláikat és egyházaikat elnyomták és papjaikat összeverték. Ez fogja érdekelni őket."[32] A békekonferencia Legfelső Tanácsát egyben biztosan lehet kritizálni, állította, ez pedig a következetlenség. Ausztria például a döntések következtében még jobban elszegényedett a háború óta, mindamellett a miniszterelnök panaszkodott, hogy Ausztria nem vásárolt semmit külföldről, mintha nem lenne ok-okozati összefüggés a békekonferencia és az akkori helyzet között. Azt mondta, hogy Magyarország más, mert Magyarország önellátó, és nem éhezett volna olyan mértékben, mint Ausztria. Hozzátette: el lehetett szakítani azonban a magyarokat egymástól, ahogy a békediktátum ezt meg is tette. Az önrendelkezés jogáról nem akart túl sokat szólni. Nagyon is aktuálisnak találta a témát, és volt is alapja, de ő kellemetlennek tartotta az ideológiát. Az imperialista berendezkedés saját bevallása szerint jól működött – bár az elnyomás megjelent ott is –, mert rend volt, mert az uralkodó uralkodott és talán mindenki tudta a dolgát és helyét. A miniszterelnök, mint mondta, az önrendelkezésről sokat beszélt az osztrák kisebbségekkel kapcsolatban és most ezek az ideológiák Nagy-Britanniát is elérték, s félő, hogy emiatt az állam nem lesz szerencsés. A népszavazást ő is tá-

31 Aubrey Herbert brit alsóházi képviselő felszólalásából 1921. április 20-án https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1921/apr/20/treaty-of-peace-hungary-bill (A letöltés időpontja: 2020. április 22.)

32 Uo.

mogatta, mondván, hogy Németország, Görögország és más államok is kaptak erre lehetőséget, a magyarok miért nem. Hangsúlyozta, hogy a szövetségesek a háború során az egyik legnagyobb megpróbáltatáson mentek keresztül, amely az embert érheti. Nem csoda hát, hogy ezek után úgymond nem láttak a haragtól és teljesíthetetlen követeléseket nyújtottak be a vesztes országok felé. Megemlítette, hogy jóllehet Magyarországgal nem is harcoltak, mégis őriztek brit hadifoglyokat Magyarországon, de viszonylag jó körülmények között tartották őket. Hallott olyan esetről is, amelyben nemhogy az emberi jogokat nem sértve őrizték őket, hanem egyeseket lóversenyre is kivittek Budapesten – ezt egy semleges bizottság jelentette, amely kifejezetten a hadifoglyokkal való bánásmódot vizsgálta. Rossz bánásmódról tehát nem lehetett beszélni. Úgy érezte, hogy hamarosan valami lezárul – mint mondta, ha korábban háborúztak, utána tiszta fejjel voltak képesek a békéről tárgyalni. A legutolsó konfliktus óta azonban úgy látta, hogy egyfajta „kontinentális gyűlölethez"[33] kapcsolódtak. Azt is hozzátette, hogyha „[…] ezt a hozzáállást megtartjuk, hogyha elveszünk abban a mentalitásban, mint Európa többi része, hogyha elveszítjük azt nyugodtságot, amely megkülönböztet minket más nemzetektől, akkor nem sok reményt látok Európa jövőjére. Ezen okok miatt képtelen vagyok támogatni a kormányt. Arra kérnek, hogy támogassak egy békét, amely buta és működésképtelen, ami bosszúszomjas, amelyben jövőbeli háborúk magjai vannak elvetve. Erre kértek, mert nincs más alternatíva. Azt mondom, van alternatíva. Terjesszük a Nemzetek Szövetsége elé ezeket a kérdéseket […] és így talán egy igazságos, tartós megegyezés jöhet létre, mely mindannyiunknak jobb lesz."[34]

Aubrey Herbert érvelése megható, szenvedélyes, kedves, mindamellett logikus és tényszerű is. A békekonferencia következetlenségét pedig egyedül ő emelte ki ennyire konkrétan. Ez különösen jellemző a kisebbségi alapon elcsatolt területeket illetően, bár ő inkább a gazdasági következetlenségeket részletezte. Az 1921-es konferenciák valóban segíthettek volna egy új európai gazdasági egység létrehozásában, de amit a kontinens az Osztrák–Magyar Monarchia gazdasági felbomlásával (is) elvesztett, már nem kaphatta vissza.

33 Uo.
34 Uo.

Benjamin Spoor[35] is igazat adott Elliot kapitánynak, konkrétan abban, hogy egy olyan – Versailles-ban megírt – békét kellene most ratifikálni, amely ugyan a háború után, de még mindig a háború hevében készült el. Lehetetlennek tűnt egy ilyen szituációt tolerálni, úgy vélte, ez könnyen romlásba vihetné Európa országait. A nemzetiségi kérdésről nem kívánt beszélni, mondván, hogy már hosszasan vitatták azt, csak annyit tett hozzá, hogy lehetetlen feladat volt egy olyan egységet (agresszív és természetellenes módon) darabokra szedni, mint amilyen a Magyar Királyság volt, mindamellett reményét fejezte ki, hogy a gazdasági egységet ez nem teszi tönkre. Nem hallott arra vonatkozó javaslatot, amely szerint ez a fajta gazdasági felbomlás igazságos vagy logikus lett volna. Az pedig, hogy a népszavazást elvetették és így milliók kerültek – bármiféle véleménynyilvánítás lehetősége nélkül – idegen uralom alá, azon súlyos hiba szerencsétlen következményének tartotta, amelyben sem a brit kormány, sem a szövetséges kormányok nem tettek eleget az ígéreteknek, miszerint igazságosan fogják elosztani a kérdéses területeket.[36] A kisebbségek védelmének kérdéséről is beszélt: szerinte az aznapi vita alapján egyáltalán nem garantálta semmi, hogy a védelmi törvényeket be fogják tartani. Kitért Wedgwood ezredes hozzászólásának azon részére, amely szerint a tanácsköztársaság bukása után – és attól fogva folyamatosan – bárki, akiről gyanították, hogy kommunista elveket vallott, börtönbe kerülhetett. Számokat idézett: 27 000 letartóztatásról és 6 000 ember bebörtönzéséről hallott jelentést csak azért, mert baloldali nézeteket vallottak, vagy a munkásosztályhoz tartoztak. Bár a brit küldöttség jelentése ezt ilyen részletesen nem tartalmazta, azonban elnyomás és kegyetlen fehérterror volt és a jelentések azóta sem arról szólnak, hogy a kisebbségeket valóban védenék Magyarországon. A határon túli magyar kisebbségeket nem említette, ám az akkori politikai helyzetet fontosnak tartotta, mert – véleménye szerint – ha az nem rendeződik, akkor a gazdaságok nem lesznek képesek helyreállni és hogyha ezeknek a rendellenes körülményeknek a megszűntetését

35 1878-ban született, 1918-tól 1928-ban bekövetkezett haláláig munkáspárti parlamenti képviselő volt. 1924-től az Uralkodó Titkos Tanácsának a tagja. Liberális nézeteket is vallott. Mr. Spoor becomes a Privy Councillor. Nottingham Journal, 1924. november 8., címlap. Továbbá: Four by-elections. Western Gazette,1928. december 28. 5.

36 Az új Németországban például több népszavazás is volt a háború után, amelyet csak két esetben írt felül a Nemzetek Szövetsége: Saar és Danzig – a mai Gdansk – kapcsán.

nem támogatja a békeszerződés, akkor Európa és talán az egész világ jövője veszélybe kerül. A békeszerződést létrehozó és azért felelősséggel tartozó politikusok láttak tehát kiutat az akkori politikai helyzetből? – vetette fel. Hozzátette, hogy a brit gazdaság nehézségei is abból fakadnak, hogy Európa gazdasága még nem állt helyre; nem lehetett elvárni a brit gazdaságtól, hogy virágozzon, miközben Európában rendkívüli gazdasági bizonytalanság uralkodott. Egyre többen ismerték el, mondta, hogy azok az irányelvek, amelyek a békeszerződések alappilléreit képezik, eleve rosszak voltak és nem találkozott még olyan gazdasági szakértővel, aki akár a gazdasági, akár a jóvátételi feltételekkel egyet értett volna, számos olyannal azonban igen, aki erősen kritizálta azokat. Úgy fogalmazott, hogy bármely gondolkodó ember egyetértene abban, hogy a jóvátételi politikának ez esetben kevés értelme volt, hiszen lehetetlen elvárásokat támasztott és jobb lett volna ezt végre őszintén beismerni. Akkor is, mondta, ha ilyen későn, de nagylelkűséget lehetne gyakorolni az adott országokkal szemben, s ebben a szövetségeseknek is egyet kellene érteniük. Az adósságok behajtására amúgy sem volt reális esély és a jóvátételek eltörlése bölcsebb pénzügyi gondolkodásról vallott volna, s ez Európa gazdaságának akkori helyreállítását is segíthette volna. Egyetértett Herberttel abban, hogy a háború vége óta általános volt körükben a gyűlölködés, holott az egyetértésre, összhangra kellett volna törekedni. Ez a korábbi hónapokban egyre erősödni látszott és a társadalom nagy része átlátta, hogy rossz irányba haladnak. A kormánynak a szövetséges államokkal együtt vállalnia kellett, hogy ezt megváltoztassák és hogyha a békeszerződés ezt nem segítette, akkor azt is meg kellett volna változtatni véleménye szerint. Márpedig bárki, aki értelmezni tudta a békeszerződést, láthatta, hogy a békés viszony helyreállítása nem volt alapfeltétel. Mint mondta: ha ezt képesek lennének megváltoztatni, akkor Európa, sőt az egész világ újra rálelhetne arra az összehangra és együttműködésre, amely jellemezte őket a háború előtt.[37]

Spoor magát a béke kérdését kissé filozófiai szemszögből közelítette meg és éppen arra hívta fel a figyelmet, hogy ezeknek a békeszerződéseknek nem a béke megteremtése és annak megtartása volt az első szempontjuk. Ha így

37 Benjamin Spoor felszólalása a brit alsóházban 1921. április 20-án https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1921/apr/20/treaty-of-peace-hungary-bill (A letöltés időpontja: 2020. április 22.)

lett volna, akkor a központi hatalmak is kevesebbet vesztettek volna anélkül, hogy a büntetést teljesen elkerülték volna. Spoornak a jóvátétellel kapcsolatos gondolatai nem csak azt mutatták, hogy átlátta annak lehetetlenségét, és ezt alá is támasztja logikus érveléssel; hanem azt is, hogy ő sem akart igazságtalanul nagy veszteséget okozni Magyarországnak, tehát inkább a barátunk volt. Nem védte azonban vakon Magyarországot, hiszen ő is foglalkozott a fehérterror kérdésével, illetve a magyarországi kisebbségekkel való igazságos bánásmódot ugyanúgy elvárta. Utólag tekintve meglepő, hogy a legtöbb hozzászóló a fehérterrort annak előzménye, a vörösterror nélkül említette, azaz nem keresett közöttük oksági összefüggést. Ezután kanyarodott a gazdaság, illetve a béke dilemmái felé. Talán el lehet mondani, hogy a legrokonszenvesebben állította fel a fontossági sorrendet: első az, hogy valóban a békére törekedjenek az országok, második az emberi jogok (kisebbségek, embercsoportok) védelme, és hogyha ezeket megoldották, akkor a gazdaságnak is jóval nagyobb esélye van helyreállni.

Az utolsó hozzászóló ebben a vitában Lowther őrnagy[38] volt. Összefoglalásként feltett egy költői kérdést: hogy ratifikálják-e a békét. Ő maga nem fűzött hozzá mást a vitához, csak annyit mondott, hogy politikustársai többet tudnak a vitatott témákról és remélte, ő is tanult valamit ebből. Minthogy a békekonferencián oly sok szempontot kellett figyelembe venni valamennyi országgal kapcsolatosan, azt tették, amit bárki más tett volna hasonló helyzetben: gondosan megválasztott követeket küldtek, akiket azzal bíztak meg, hogy tudásukkal képviseljék Nagy-Britannia nézeteit és érdekeit a konferencián. A feltételeket a konferencián alaposan megtárgyalták a küldöttek. Hogyha nem fogadják el a békét, mondta, az azzal jár, hogy elismerik: újra kell választani a követeket, újra kell szervezni a konferenciát, s a békét teljes egészében el kell vetni – mindezzel csak kevés képviselőtársa érthetett egyet. Akkor is, ha nem tökéletes, az ellenérvek előítéletekkel voltak teli, pedig a békeszerződés feltételeit nem könnyelműen határozta meg a békebizottság. Ezenkívül hozzászokhattak már a tisztessé-

38 1869-ben született. Harcolt a második búr háborúban és a világháborúban is. Katonai karrierjéből 1919-ben vonult nyugdíjba, utána 1922-ig konzervatív képviselő volt. Soldier-politican dead. Daily Gazette from Middlesborough, 1940. november 2. 3.

ges eljárásokhoz, s ez jelen esetben azt jelentette, hogy esélyt adnak arra, hogy a békeszerződést előbb ratifikálják, majd megvárják, hogy valóban jól működik-e a gyakorlatban. Lowther saját bevallása szerint nem támogatta a Nemzetek Szövetségét, de hozzátette, ha ez a béke katasztrofálisnak bizonyul, és olyan gondot, nyugtalanságot okoz Kelet-Közép-Európában, amelyet a Nemzetek Szövetsége meg tud oldani, akkor ő lesz majd az egyik legnagyobb pártolója.[39]

A törvénytervezetet az alsóház a második felolvasás és annak elolvasása után terjesztette a felsőház elé.

Sajtóvisszhang az alsóházi vitáról

A következő napok sajtótermékei lényegében nem foglaltak állást, csak rövidebb tudósításokat közöltek, s csak a címek árulkodtak a személyesebb hangvételről.

A legbeszédesebb cím a *Nottingham Journal* másnapi számában található. Magyarra körülbelül így fordítható: „Magyarország kivéreztetése következik – A békeszerződés bírságai – Egy megtorló törvénytervezet – Egy birodalom romjain táncolva." A cikk összefoglalta néhány képviselő beszédét. Kitért Asquith és Balfour beszédére, beszámolt Wedgwood hozzászólásáról. Különösen dicsérte Kenworthy, Elliot kapitány és Aubrey Herbert beszédeit, de ezek elismerésén kívül nem jelent meg állásfoglalás a cikkben.[40]

A *The Newcastle Daily Chronicle* egy egész hasábban jelentette az alsóházi vitában elhangzottakat. A *Nottingham Journal* által említett politikusok mellett összefoglalta Spoor és Hoare véleményét is. Hoare-ral kapcsolatban kiemelte, hogy a képviselő attól tartott, hogy az önrendelkezés mészárláshoz vezethet.[41]

39 Cecil Lowther őrnagy hozzászólása a brit alsóházban 1921. április 20-án. https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1921/apr/20/treaty-of-peace-hungary-bill (A letöltés időpontja: 2020. április 22.)

40 Hungary to be Bled Next. The Peace Treaty Penalties. Vindictive Bill. Dancing on the Ruins of an Empire, Nottingham Journal, 1921. április 21. 8.

41 Belated Peace Treaty. Poor Chance of Reparation from Hungary. Mr Asquith's Advice. Does Self-Determination Lead to Massacre. The Newcastle Daily Chronicle, 1921. április 21. 8.

A *The Scotsman* egy fél hasábban, többnyire tárgyilagosan ismertette az előző napi vitát. Leírta, hogy Elliot kapitány rokonszenves beszéde szinte elhitette mindenkivel, hogy a békeszerződés okozta az Osztrák–Magyar Monarchia széthullását, bár képviselőtársai rámutattak arra, hogy az már a háború vége előtt megtörtént és ezzel volt a trianoni béke a legegyszerűbben felvázolható. A cikk idézte Hoare gunyoros megjegyzését: azt, hogy ehhez képest ezt a „legegyszerűbb békét" még így is két évig tartott elkészíteni.[42]

A *Portsmouth Evening News* pedig rendkívül szűkszavúan foglalta össze, hogy a törvénytervezetet másodszorra is felolvasták az alsóházban, illetve hogy Balfour a ratifikációt sürgette, és hogy az abban az évben tartandó Porto Rosa-i konferencia volt hivatott a fennmaradó kereskedelmi és szállítási kérdésekkel foglalkozni.[43]

A felsőházi vita Lordok Háza, 1921. május 5.

A felsőházi vitát Lord Curzon[44] nyitotta meg. Bevezetésében először bocsánatot kért, hogy ismét egy békeszerződést vitatnak meg, mindamellett helyeselte, hogy lassan mindegyik ország szerződése eljut már a felsőházba, s hozzátette, hogy ez alól akkor még kivételt képezett a sèvres-i béke.[45] Üdvözölte, hogy ily módon ők is részt vehetnek a háború lezárásában, s ennek végére a ratifikációval pontot lehetett tenni. Curzon megelőzte a kérdést: ha a béke ratifikálása a parlamenten belül a békeszerződésen jogilag nem változtathat, miért fontos a

42 Parlaiment in Session. Tragedy of High Principles. The Hungarian Treaty. The Scotsman, 1921. április 21. 7.

43 Hungarian Peace Treaty. Portsmouth Evening News, 1921. április 22. 5.

44 1859-ben született politikus. A tizenkilencedik század végén India alkirálya, 1919-től pedig – Balfour után – ő volt a külügyminiszter. Death of Lord Curzon. Western Morning News, 1925. március 21. 5. A Curzon-vonal (Lengyel- és Oroszország közötti demarkációs vonal) is az ő nevéhez fűződik. Story of Curzon Line, Birmingham Daily Post, 1944. december 16. 5.

45 Béke Törökországgal – korábban Oszmán Birodalom, amely ebben az időszakban vált köztársasággá.

törvénytervezetet mégis az egész ház (értsd: először az alsó- majd a felsőház) elé terjeszteni. Egyrészt, mondta, mert bizonyos Nagy-Britanniában lévő, de akkor még magyar kézen lévő tulajdon felszámolásához és az ezekből származó adósságok kifizetéséhez szükséges a törvénytervezetet megvitatni. Másrészt a választott bíróságok különféle ügyeit is csak akkor lehet tárgyalni, hogyha Nagy-Britannia ratifikálja a törvénytervezetet. A másik jogos felvetés, pedig az lehet – mondta –, hogy mi az oka a ratifikációval való késlekedésnek? Hogyha a trianoni békét már 1920 júniusában aláírták és a szövetségesek nyomására novemberben a magyar kormány ratifikálta is azt, a brit parlament felsőházához, miért csak május elejére jutott el a ratifikációs törvénytervezet? Hozzátette, hogy ő is szerette volna, ha karácsony előtt ratifikálták volna és ezért ő nyomást is gyakorolt a parlamentre. Ugyanakkor mégis eltolódott, azért is, mert a parlamenti ülésekre és vitákra vonatkozó szabályok alapján meghatározott számú napot kell a pénzügyek megvitatására fenntartani – még húsvét előtt –, bizonyos ügyeket el kellett napolni, és minden próbálkozása ellenére csak ma tudták először vitára bocsátani a trianoni béke ratifikációját a felsőházban. A késést sajnálta és elmondta, hogy Franciaország sem ratifikálta még a trianoni békét, Nagy-Britannia mellett az egyetlen nagyhatalomként ő „tartozott" még ezzel. Ezután rátért magára a törvénytervezetre.

Elmondta, hogy Magyarország sorsának eldöntése volt az egyik legnehezebb kérdés, amelyet a békekonferenciának rendeznie kellett. Az Osztrák–Magyar Monarchiát mesterséges rendszernek írta le, s az csupán „történelmi balesetek és politikai fortélyok, megoldások"[46] során jöhetett létre és azt egy öregedő uralkodó vezette. Ahogy mondta, a háború a monarchiát teljes romlásba döntötte, bár életképessége amúgy is csak egy hajszálon függött. Csupán Németország katonai támogatása, majdhogynem a németek katonai parancsnoki helyzete miatt állt fenn ez idáig az Osztrák–Magyar Monarchia, azonban az még a háború vége előtt atomjaira bomlott szét. Az újonnan létrejött országok pedig az „önrendelkezés lehetőségétől megrészegülve"[47] elkezdtek kiválni, hogy

46 Lord Curzon 1921. május 5-i felszólalásából https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1921/may/05/treaty-of-peace-hungary-bill (A letöltés időpontja: 2020. április 22.)

47 Uo.

független nemzetként élhessenek. Ezzel szembesült a békekonferencia; egy darabjaira hullott birodalommal, amelyet nemzetiségi, vallási és egyéb ellentétes érdekek jellemeztek, és ebből kellett a párizsi békekonferencián egy új Dél-Kelet-Európát felépíteni.

A magyarokat és Magyarország intézményeit rokonnak tartotta a britekkel, a múltban kölcsönös tisztelettel és barátsággal viseltettek egymás iránt. Hivatkozott a parlamentben elhangzott hozzászólásokra, amelyekből kitűnt, hogy Magyarországnak még mindig sok barátja volt Nagy-Britanniában és egyetértett azzal, hogy sajnos sokat veszített mind a háború során, mind azóta. Mint mondta, senki sem kíván túl szigorú lenni Magyarországgal szemben, mindamellett nem lehet eltekinteni attól, hogy Magyarország ugyanúgy bűnös volt a háború kirobbantásában, mint szövetségesei. Azt sem lehetett mondani, hogy szelídebb volt a háború alatt, mint szövetségesei, s hangsúlyozta, hogy nem lehet a nosztalgiára hivatkozva eltekinteni bűnösségétől, sem jogos büntetésétől.

Az eredmény így az lett, hogy létrejött egy új Magyarország hét és fél millió főnyi népességgel, s ebből majdnem hétmillió magyar. A szomszédjait tekintve pedig a két és fél millió fő jugoszláv népességgel rendelkező horvát területek elkerültek Magyarországtól, ugyanígy a szlovák területek (kétmillió szlovákkal) és Kelet-Magyarország, amelynek népessége nagy többségben román volt. Elkerülhetetlen volt tehát a háború után ezeket a területeket az új országokhoz csatolni. Hozzátette, hogy nem mindenhol volt ennyire egyértelmű a kérdés, hiszen Közép- és Kelet-Európa nemzetiségei meglehetősen szétszórtan éltek, a kisebbségek egy-egy területen kevertek voltak. Különösen jellemző volt ez egyes városokban, amelyek többnyire magyarlakta helységek voltak, a környező vidékeken azonban más nemzetiségek éltek – vagy éppen fordítva. Példának felhozta Románia új területeit, ahol 2,8 millió román, félmillió német – akik a jelentések szerint elfogadták, hogy Romániához kerülnek – és 1,6 millió magyar élt. Elismerte, hogy ez utóbbi számadat eléggé jelentős, de az adott területen mégiscsak kisebbségben vannak a magyarok a románokhoz képest. A déli területeken pedig rendkívül nagyszámú volt a jugoszláv kisebbség. Hasonló volt a helyzet északon: a magyar statisztikák szerint majdnem 1,7 millió szlovák került Csehszlovákiához, és csupán 850 000 magyar került idegen államba a határváltozásokkal. Ruszinföld mintegy három–négyszázezer fős né-

pessége pedig a magyarok – túl sokáig tartó – elnyomása alatt élt, most pedig egyfajta autonómiát kaptak a csehszlovák kormánytól.[48] Ezek voltak tehát a főbb elcsatolások – összegezte Curzon –, amelyekkel kapcsolatban a döntéseket a békekonferencia a legnagyobb körültekintéssel hozta meg; igazságosan, hiszen tekintettel volt az önrendelkezésre, a Magyarországtól való függetlenedési törekvésekre és a gazdasági szempontokra is. Mindezeket figyelembe véve remélte, hogy Magyarország brit barátainak – akikből, mondta, sok van a parlamentben – megnyugtatására szolgált, hogy a magyar kérdések fontosságát nem hanyagolta el a párizsi békekonferencia. Annak ellenére sem, hogy az ország hibáztatható a háborús felelőssége miatt, illetve annak ellenére sem, hogy amikor Magyarország kérdéseit tárgyalták, nem volt még jelen a magyar delegáció. A magyar statisztikák, illetve a magyarok által beadott dokumentumok alapján vizsgálták az országra vonatkozó kérdéseket. Elismerően nyilatkozott Apponyi Albert beszédéről is, amelyet a gróf több nyelven is elmondott. Utána, mondta, a Legfelsőbb Tanács elé került Magyarország ügye – amikor Curzon maga külügyminiszter volt –, és a Határkijelölő Bizottság javaslatait elfogadták, felhívva a figyelmet a Millerand-levélre, amelynek értelmében a jogtalanul, igazságtalanul kijelölt határokat lehet még módosítani. Elmondása szerint e feladat ellátására a Nemzetek Szövetsége megfelelő intézmény lesz, bár véleménye szerint a határokat a nemzetiségi és gazdasági szempontokat figyelembe véve maga a Nemzetek Szövetsége is hasonlóan jelölte volna ki – ahogy a békekonferencia tette –, tehát nem lát túl sok okot arra, hogy a Nemzetek Szövetsége változtatást követeljen majd.

48 Egyrészt a britek valóban követelésként támasztották, hogy a ruszinok autonómiát kapjanak. Ez a gyakorlatban azonban nem valósult meg. Az első világháború után azonnal létre kellett volna jönnie egy saját országgyűlésnek, mely a kárpátaljai ruszinok kérdésével foglalkozott, ez azonban csak 1939-re valósult meg. Másrészt az iskolázottság valóban rendkívül alacsony volt ezen a vidéken, és a legtöbben mezőgazdaságból éltek. Ugyanakkor azzal, hogy a békekonferencia elvágta őket Magyarország Alföldjétől, a Tiszától, a folyón való szállítástól és a bányászok megélhetése is nehézkes lett – hiszen nem szállíthattak szabadon Magyarország területeire, mint azelőtt –, így az elcsatolás veszélyeztette megélhetésüket. http://byzantinohungarica.com/images/0_pdf/pdf/illes_ruszinszkoi_kerdes.pdf, http://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5CD%5CI%5CDietofCarpatho6Ukraine.htm (A letöltés időpontja: 2019. október 7.)

Ezután áttért a kisebbségi kérdésre, hangsúlyozva, hogy bár a lehető legjobban próbálták az új Magyarország területére koncentrálni a magyarokat, ettől még az országban maradtak jó néhányan, akik különböző kisebbségi csoportokba tartoztak, és az ő védelmük nagyon fontos volt. A trianoni béke VI. cikkelye szólt a kisebbségek védelméről, amelyből Lord Curzon néhány sort idézett és felhívta a figyelmet arra, hogy minden szomszédos ország ratifikálta már a kisebbségi szerződéseket és Magyarországnak is kötelessége mindezeket betartania.

Ezután beszélt a jóvátételi kötelezettségről, ismertette a trianoni béke vonatkozó pontjait; vagyis, hogy az összeg nem volt konkrétan meghatározva; a Jóvátételi Bizottság feladata volt, hogy időről időre újravizsgálja a döntést, hiszen Magyarország gazdasági fejlődésének üteme változtathat a fizetési kötelezettség teljesítésének formáján. Hozzátette, hogy igazságosak próbáltak maradni és Ausztria is kedvező feltételeket kapott, s mivel Ausztria nehezebb helyzetben volt, valószínűleg nem is várják majd el tőle, hogy eleget tegyen fizetési kötelezettségének. (Ezt többen éljenezték is.) Jóllehet, Magyarország nem mentesült ez alól, mégis jobb kilátásai vannak, mint Ausztriának. Hangsúlyozta, hogy Magyarország önellátó, volt miből „etetnie" a népét, és amikor pedig majd Pécs kérdése tisztázódik, fontos szénbányákat is vissza fog kapni az ország. A gazdasági feltételekről is beszélt, miszerint a szövetségesek nem avatkozhattak be túlságosan az önálló államok bel-, illetve külkereskedelmi ügyeibe, de a békeszerződésbe belefoglalták, hogy Magyarország és szomszédai között meg kell teremteni a gazdasági együttműködést, s többek között vámmenteséggel kell biztosítani a korábbi dualista állam gazdasági egységének jövőjét. Ő is megemlítette a Porto Rosa-i konferenciát, ahol egyebek mellett az eddig tisztázatlan nemzetközi kereskedelmi kérdéseket is megvitathatták. Összességében véve nem érezte úgy, hogy Magyarország jövője miatt bárkinek is el kellene csüggednie. Hiszen voltak anyagi forrásai – még a csökkent területű országon belül is –, volt aktív és lelkes népe és stabil parlamentáris, demokratikus rendszere. A tanácsköztársaságot – amely terrort és gyűlöletet szított – túlélte és ezután lett egy kormánya, amely szabadon vitathatott meg bármilyen kérdést, s amely Horthy Miklós kormányzása alatt jól működött, pénzügyminisztere rendkívüli szakértelmével és szorgalmával jó eséllyel kivezethette Magyarországot a háború

utáni pénzügyi válságból.[49] Szintén foglalkoznia kellett IV. Károly visszatérési kísérletével, amelyet Lord Curzon szerint rendkívül jól kezeltek a magyarok, és így ebben a nehéz helyzetben nemhogy nem vesztettek méltóságukból, hanem önbecsülésük is joggal növekedett. A legtöbb, amit tehettek Magyarországért, mondta, hogy további késlekedés nélkül ratifikálják a békét, s hogy támogatják a kormányukat – amíg az arra érdemes –, és hogy ha hatással lehetnek Magyarország szomszédjaira, elősegítsék a kölcsönös együttműködést Magyarországgal. Továbbá Magyarország igyekezzen távol maradni a további politikai ellentétektől, biztosítsa az emberi szabadságjogokat minden magyar állampolgárának, próbáljon meg jó kapcsolatot kialakítani új szomszédjaival, és gyarapítsa anyagi forrásait. Meglátása szerint a magyar népnek minden lehetősége megvan arra, hogy néhány éven belül saját jó sorsát megválthassa magának. Hogyha ez így lesz – vélekedett –, a háborúra, amely miatt annyi szenvedés érte őket, és amely miatt akkora büntetést kellett elszenvedniük, idővel, mint egy fájdalmas, de feldolgozható eseményre tudnak majd visszatekinteni.[50]

Ezután javaslatot tett a törvénytervezet második felolvasására, ezt elfogadták, és a felolvasás után hivatalosan is megnyitották a vitát.

Lord Curzon felszólalása különösen derűlátónak tűnhet, főként a mi szemszögünkből. Valamelyest mintha a tipikus angol arisztokrata udvariasság és optimizmus szólt volna belőle. Mintha úgy látta volna, hogy ennek a békének ratifikálása már így is sokáig elhúzódott, ám ha meg kellett volna változtatni néhány feltételt, az biztosan megtörtént volna már, így ebben az esetben úgy jó, ahogy van. Még Baranya megyének a béke hatályba lépése utáni kiürítését is pozitívumként állítja be, s ez biztosan az is volt, de addigra az ottani magyar lakosság már hosszú hónapok óta szenvedett a katonai megszállás miatt. Azonban érdekesnek

49 Akkoriban Hegedűs Lóránt, aki az első Teleki-kabinet, majd ekkor a Bethlen-kormány egyik pénzügyminisztere volt, bár csak 1921 szeptemberéig. https://www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/h-75B54/hegedus-lorant-75CF7/ (A letöltés időpontja: 2019. október 9.)

50 Lord Curzon 1921. május 5-i felszólalásából. https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1921/may/05/treaty-of-peace-hungary-bill (A letöltés időpontja: 2020. április 24.) Továbbá: Lord Curzon vitaindító beszéde a brit felsőházban (Lordok Háza) 1921. május 5-én. Uo.

találtam az első pár mondatában adott magyarázatát arra nézve, miért volt fontos Nagy-Britanniának is ratifikálnia a békét. Világos magyarázatot adott arra is, hogy maga a brit parlament miért nem tűzhette előbb napirendre ezt a kérdést. Ekkorra azonban már ő is türelmetlen volt és reménykedett a békeszerződés mielőbbi ratifikációjában. Talán ezért is volt optimista a hangneme; lehet, hogy tulajdonképpen „el akarta adni" a békét azoknak a kollégáinak, akiket még meg kellett győznie arról, hogy ez a béke így jó. Gyanítható, hogy vagy nem érdekelte különösebben, mi lesz a magyarokkal, vagy nem látta át a helyzetet (bár egyáltalán nem volt tudatlan), vagy valóban egyetértett a büntető békediktátummal.

Lord Newton[51] volt az első hozzászóló. Jóllehet dicsérte Lord Curzon szónoki képességeit, kijelentette, hogy ez nem változtatta meg a békeszerződéssel kapcsolatos véleményét. Mint mondta, több pontjával nem értett egyet, s ezt már korábban kifejtette, és nem kívánta megismételni ezeket, de kérte, hogy engedjék meg neki, hogy előadja még néhány gondolatát. Ő is vallotta, hogy a ratifikáció rendkívüli késlekedése bonyodalmakkal jár és az okok számára érthetetlenek voltak. Utalt Balfour alsóházi hozzászólására, miszerint abban az időszakban nagyobb csapás nem érte Európát, mint a békeszerződések ratifikálásával kapcsolatos késlekedés. A brit kormányt dicsérte, hogy mindent megtett annak érdekében, hogy mielőbb iktassák törvénybe a békeszerződést, s kitért a többi nagyhatalom szerepére is. Mint mondta, ha nem téved, a békeszerződés csak akkor léphet hatályba, miután azt három győztes hatalom is ratifikálta. Arról értesült, hogy Olaszország addigra már ratifikálta a trianoni békét, a japán és francia kormány pedig várhatóan rövid időn belül így tesz – ekkor ők még tárgyalták. Arról is hallott azonban, hogy a franciák különböző módosításokkal együtt akarták ratifikálni a trianoni békét, s ez szerinte szükségtelen bonyodalmakat okozott. Remélte, hogyha a franciák így is tesznek, a brit kormány ezt nem fogja támogatni és a másik három hatalom által ratifikált trianoni béke a franciák módosításai nélkül lép majd érvénybe. Utalt Harmsworth-nek az alsóházban elhangzott beszédére, miszerint a

51 Lord Newton 1857-ben született, 1886-tól konzervatív képviselő, később a felsőház tagja, bárói ranggal. A parlament mindkét házában gyors észjárásáról és őszinte kritikáiról volt híres. Az első világháború alatt a külügyminisztérium hadifoglyokkal foglalkozó osztályát vezette. 1942-ben halt meg. Obituary. Lord Newton. The Birmingham Daily Post, 1942. március 23. 4.

trianoni béke nem bosszúvágy vagy harag eredménye, és hogy Harmsworth ezek után remélte és hitte, hogy Magyarország előtt fényes és virágzó jövő áll. Visszautalt Lord Beaconsfieldnek[52] a berlini konferencia utáni kijelentésére, amelyben gratulált és minden jót kívánt az új, kisebb Törökországnak, miután az elvesztette európai területeinek nagy részét. A következő képet festette: „Ugyanebben a szellemben gratulálni most Magyarországnak olyan, mintha valaki gratulálna és virágzó jövőt kívánna egy másik férfinak, akit egy verekedésben legyőzött, majd levágta kezét s lábát, elvette tőle az összes pénzét, és ezek után még kijelentette, hogy bármilyen anyagi javakra tesz szert a jövőben, azt is el fogja venni tőle, amennyiben lehetősége lesz rá."[53]

Ő sem hitte, hogy a brit kormány ellenséges lett volna Magyarországgal, úgy érezte, hogy a britek szeretik a magyarokat. Ettől eltekintve azonban – mondta – tény, hogy a tizennyolc millió fős Magyarországból egy egyharmadnyi területű, hétmilliós népességű Magyarország lett, amelynek gazdasági jóléte, ha nem is vált lehetetlenné, de szinte tönkrement, s amelynek magyar népessége milliós számban lett elszakítva az anyaországtól. Ez kifejezetten ellenkezett a wilsoni elvekkel – vagyis a nemzetiségek önrendelkezési elvével –, amelyeket a békekonferencia a gyakorlatban is alkalmazni kívánt, hiszen ezek a csoportok úgy lettek más állam területéhez csatolva és kormánya alá helyezve, hogy véleményüket meg sem kérdezték. Bár elfogadta azt, hogy jelentős volt a kisebbségek elégedetlensége a régi Osztrák–Magyar Monarchia területén, nem hitte, hogy ezek a csoportok most megkapták azt, amire vágytak. Hiába hivatkozott a konferencia vagy bármelyik alsó- vagy felsőházi politikus arra, hogy a dualista állam már amúgy is szétesőben

52 Benjamin Disraeli Viktória királynő miniszterelnöke volt 1868–1868, majd 1874–1880 között. 1879-ben kapott grófi rangot (Lord Beaconsfield), majd a Lordok Házának elnöke lett. https://www.gov.uk/government/history/past-prime-ministers/benjamin-disraeli-the-earl-of-beaconsfield Az 1878-as berlini konferencia egy jelentős követe volt, mely az 1877–1878-as orosz–oszmán háborút lezáró San Stefanó-i békét bírálta felül. A törökök jelentős területet kaptak vissza, ugyanakkor sok, korábban teljesen török fennhatóság alatt álló régió autonómiát kapott. https://www.globalsecurity.org/military/world/war/russo-turkish-5.htm (A letöltés időpontja: 2020. április 24.)

53 Lord Newton felsőházi felszólalásából (1921. május 5.) idézve: https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1921/may/05/treaty-of-peace-hungary-bill (A letöltés időpontja: 2020. április 24.)

volt és a rengeteg különböző nemzetiség amúgy is el akart tőle szakadni, nem hitte, hogy ezek a nemzetiségek konkrétan azt akarták, amit a békeszerződés alapján kaptak. Kételkedett például abban, hogy a horvátok Jugoszláviához akartak tartozni, illetve tudvalévő volt, hogy Erdély nagy része nem akart Romániához tartozni. Szerinte annak sem volt értelme, hogy a németül beszélő magyarok által lakott területeket Ausztriához csatolják; úgy vélte, Ausztria a közeljövőben úgyis Németország részévé válik. Egy bécsi napilapból pedig 232 000 szlováknak csehek általi bebörtönzéséről értesült, amely, vélte, aligha azt jelezte volna, hogy a szlovákok sorsa bármennyit is javult volna az új kormányuk alatt. Hozzátette, hogy az elcsatolt területeken élő szlovákok már másnap visszakerültek volna Magyarországhoz, ha lett volna választásuk.

A jóvátétellel kapcsolatban sok politikustársával egyetértett: ebben az esetben minden erre vonatkozó próbálkozás tulajdonképpen csak üres fecsegés volt. Nem volt valóságalapja, és Németországon kívül senkitől sem volt értelme jóvátételt elvárni. Mint mondta, miután aláírták a saint-germaini békét, Ausztriát megszállták a győztes államok képviselői, hogy megtudják, mennyi pénzt lehetne tőlük kérni. Ezzel további költségeket okoztak egy amúgy is hatalmas adóssággal küzdő új államnak, majd megállapították, hogy Ausztria fizetésképtelen. Felesleges lett volna tehát ugyanezt tenni Magyarországgal, hogyha a jóvátételi összeg kérdését meg kell vizsgálni, s remélte, hogy a már ott lévő küldöttek ezt meg tudják oldani anélkül, hogy bármiféle nagyobb létszámú bizottságot küldenének Budapestre. Ő mindamellett elengedte volna a teljes jóvátételt, mondván, hogy Magyarország eleve többet szenvedett a háború következtében (területi, népességi, állami bevételi veszteségek miatt egyaránt), ezután pedig a bolsevik kormány és a román csapatok megszállása is külön nehézségeket és veszteségeket okozott. Úgy gondolta, hogy a józan ész és az igazságos eljárás azt diktálná, hogy egyszerűen álljanak el a szövetségesek a Magyarországgal szembeni jóvátételi szándékuktól.

A gazdaságról annyit mondott, hogy ez volt az egyik legsajnálatosabb következménye a békeszerződéseknek. Ki hibáztatható? – vetette fel a kérdést. Az új államokat Párizsban hozták létre és a feltételekről is ott döntöttek, s ezek lehetővé tették volna a terület gazdasági fellendülését. Noha a régi monarchia területének egészén nehezen lehetett volna egységes gazdasági együttműködést

megteremteni, mégis logikusabb, természetesebb lett volna, ha az új politikai határok nem szabdalják szét a korábbi gazdasági egységet is – állította. Elmondása szerint ezek az országok az Osztrák–Magyar Monarchia területéből örököltek, de „gyermekállamokként". S miként a gyermekekre nem bíz az ember örökséget, amíg elég érettek és elég idősek nem lesznek ahhoz, hogy kezelni tudják azt ahelyett, hogy elherdálnák, ezeket az utódállamokat is támogatni kell, megtanítani őket, hogyan kezeljék újonnan szerzett függetlenségüket. A Porto Rosa-i konferenciától ő is a gazdasági együttműködéssel kapcsolatos kérdések tisztázását várta, valamint a gazdasági egység létrehozását.

Newton röviden áttért Erdély kérdésére, bár azzal kezdte, hogy a jelen lévő Lord Bryce erről többet tud majd mondani, de az akkori helyzet és a kilátások rendkívül kedvezőtlenek voltak; nagyszámú magyar lakosság került át Romániához akaratuk ellenére, rosszul bántak velük, vagyonuktól megfosztották őket, sokakat elüldöztek, bezárták a magyar iskolákat és az egyetemet. Hangsúlyozta, hogy Erdély helyzetét egy nemzetközi szervezetnek kellene megvizsgálnia és kezelnie. Felhívta a figyelmet arra is, hogy Baranya megye még mindig a szerbek által elfoglalt terület volt. Ez azért is volt jelentős probléma, mert így Magyarország egyetlen megmaradt szénbányavidékéhez nem volt hozzáférésük a magyaroknak. Tudta, hogy ez is a ratifikáció elhúzódásának következménye, és megnyugtatást kért, hogy a szerb megszállókat a szövetségesek minél előbb kikényszerítik onnan, meghagyva az értékes bányákat a magyaroknak.

Azzal fejezte be, hogyha ezeket a kérdéseket kielégítően meg tudnák oldani, akkor az ettől még kemény békediktátumot hajlandó támogatni. Még egyszer hangsúlyozta, hogy Magyarország volt a legkevésbé bűnös a háború kirobbantásában. Magyarország nem akart háborút kezdeményezni és legszívesebben korán kiszállt volna abból. Azonban semmiképpen sem akart Nagy-Britanniával ellenségként harcolni. A brit hadifoglyokkal ők bántak a legjobban, ezért ők tartoztak a magyaroknak. Ezért is, hívta fel a figyelmet, ahol lehet, igazságosan és kíméletesen kell bánni velük. Nem arról van szó, mondta, hogy két nemzet arisztokráciája szimpatizál egymással, hanem arról, hogy akármin is mentek keresztül, a magyarok még mindig bíztak a britekben. Az összes nagyhatalom közül leginkább Nagy-Britanniával kívánták visszaállítani a korábbi kereskedelmi kapcsolataikat, s ez Nagy-Britanniának is érdeke volt, ahogy Európának

is, és mindenkinek érdeke kellett, hogy legyen azért, hogy valamilyen formában visszaállítsa Magyarország hatalmát és jólétét.[54]

Newton hozzászólása számomra először inkább ellenségesnek tűnt pusztán a ratifikáció sürgetése miatt, és amiatt, hogy nem akarta, hogy Franciaország módosításokkal ratifikálja azt. Azonban mostanra már láthatjuk, hogy a ratifikáció valóban elengedhetetlen volt; hogyha már a békeszerződést nem lehetett megváltoztatni, Baranya megye jugoszlávoktól való kiürítése és a Millerand-levél értelmében a határmódosítások kezdeményezése csak a hatálybalépés után valósulhatott meg. A gazdasági nehézségeket jól átlátta és elemezte, mint ahogy a jóvátétel kérdését is. Azon kevesek közé tartozott, aki kifejezetten védte Magyarországot a háború kirobbantásában való bűnösség kérdésében, és különösen szimpatikus, ahogyan a brit–magyar kapcsolatok helyreállítását szorgalmazta. A legmeghatározóbb mondata pedig szerintem a két ember harcáról szóló hasonlata volt, e szerint Magyarországot már így is megtépázták, az összeomlás határára sodorták; így, ha nem is akartak segíteni rajtunk, legalább ne kívántak volna nekünk ezek után szerencsét, mert ez abban a helyzetben aligha tűnhetett őszinte jókívánságnak.

Bryce vikomt[55] azzal a kijelentéssel kezdte, hogy ez a békeszerződés már „fait accompli"[56] – azaz megváltozhatatlan – és a parlamentnek nem volt beleszólása egészen mostanáig, amikor viszont már megmásíthatatlan. A külügyminisztériumot nem hibáztatta, hiszen Párizsban készült a béketervezet. Most már csak az maradt, hogy ennek a szigorú és igazságtalan békének a legsúlyosabb pontjaira felhívják a figyelmet, de alapjában véve a külügyminisztérium áldását kérte

54 Lord Newton hozzászólása a brit felsőházban 1921. május 5-én. https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1921/may/05/treaty-of-peace-hungary-bill (A letöltés időpontja: 2020. április 24.)

55 1838-ban született Glasgow-ban. Diplomata, politikus, ügyvéd, író. 1870 és 1893 között az Oxfordi Egyetem polgárjogot tanító professzora. Többek között magyar egyetemeken is mélyen tisztelt professzor. 1880-tól liberális parlamenti képviselő. 1907 és 1913 között amerikai nagykövet. Hazatérése után a vikomt nemesi címet kapta. Obituaries. Viscount Bryce. Western Mail, 1922. január 23. 8.

56 Bryce saját szavaival 1921. május 5-én a brit felsőházban. https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1921/may/05/treaty-of-peace-hungary-bill (A letöltés időpontja: 2020. április 24.)

egy vitatandó, de nem megváltoztatható békeszerződésre. Hogyha a külügyminisztérium írta volna meg, mondta, biztos, hogy egy teljesen más békét vitattak volna meg aznap. Értette, hogy a briteknek nem volt jelentős befolyásuk, de azt nem, miért nem védték meg jobban Magyarország érdekeit, ahogyan azt sem, hogy akár a Tízek Tanácsából, akár a Négyek Tanácsából[57] kinek állt módjában és érdekében, hogy Magyarországnak egy ilyen békeszerződést ajánljon fel. Kérdéses volt az is, melyik nagyhatalom érezte egy ennyire kemény békediktátum szükségességét. A béke védelmében felszólalók véleményét elismerte, de nem értette; arról volt csak szó hiszen, hogy a szövetségesek arra hivatkoztak, hogy ők tudják, mi a legjobb Magyarországnak. Az őt érintő kérdések is rendkívül bonyolultak, összetettek voltak. Jóllehet az utóbbival mindenki egyetértett, mégis születtek olyan döntések, amelyek eredményei már láthatók voltak, és az is, hogy nem bizonyultak bölcs döntésnek, és további problémákat okoztak. Nem lehetett tehát a párizsi békekonferenciára úgy hivatkozni, hogy ott jól megfontolt döntéseket hoztak, és megfelelő feltételeket szabtak.

Mint mondta: Magyarország mindenképpen tisztességesebb és barátságosabb bánásmódot érdemelt volna. Európa egyik legrégibb királysága, s egy évszázadokon keresztül virágzó ország volt, lelkes polgáraival és szabadságszerető néppel, akik, ha kellett, fellázadtak az elnyomás ellen. Hozzátette: ahogy már másoktól is elhangzott, a magyarok mennyire szerették és tisztelték Nagy-Britanniát és állampolgárait. Brit ember annyira meleg fogadtatást egész Európában nem kapott, mint Magyarországon. A háború alatt nem voltak másutt olyan szerencsés brit hadifoglyok, mint akik Magyarországra kerültek; egyedülálló példa, hogy voltak, akik szabadon járhattak-kelhettek, míg elvileg börtönben voltak. Nagy-Britanniától ezért több együttérzést érdemelnének.

Magyarország a háború kirobbantásában való felelősségét sem ismerte el, arra hivatkozva, hogy Tisza István maga a hadba lépésig mindent megtett an-

57 A Tízek Tanácsa a Párizs környéki békekonferencián Franciaország, Nagy-Britannia, Franciaország, az Egyesült Államok és Japán két-két követéből állt (jellemzően az államfő vagy miniszterelnök és a külügyminiszter), a Négyek Tanácsa pedig természetesen a „Versailles-i Nagy Négyekből" állt. Tagjai: Lloyd George, Clemenceau, Wilson és Orlando (utóbbi nem mindig volt ott). http://www.huszadikszazad.hu/1918-oktober/nagyito/a-bekekonferencia-osszehivasa (A letöltés időpontja: 2020. április 24.)

nak érdekében, hogy a Monarchia ne büntesse olyan súlyos lépéssel Szerbiát, mint egy háború. Ennek megtörténte a bécsi kamarillának volt köszönhető, ugyanis nem képviselte a magyar polgár vagy államférfi nézeteit.

Nyomatékosan kijelentette, hogy a népességet és területet illetően senki nem szólhat kritika nélkül a békéről, aki megvizsgálta a történelmi Magyarország térképét és népességének eloszlását, márpedig aki a békéről szólni kívánt, nem tehette meg, hogy ne nézzen rá erre a térképre. Elismételte az adatokat: az ország területének több mint fele és népességének jóval több mint fele idegen kéz alá került, s ebből két–hárommillió fő volt magyar. Elismerte, hogy a régi Magyarországot nem lehetett volna ugyanúgy megtartani, hiszen valóban voltak olyan kisebbségek, amelyeknek a magyaroktól eltérő nyelvük és kultúrájuk volt. Helyesnek tartotta Csehszlovákia létrehozását és a Tátra környékének az országhoz való csatolását. Azt is elfogadta, hogy Erdély fele – déli, délkeleti területe – jogosan került Romániához, többségében román népeséggel és ortodox vallással. Ruszinföld helyzete azonban más volt. Egyrészt, bár szláv népcsoport volt, a ruszinoknak nem volt sok közük sem a csehekhez, sem a szlovákokhoz. Közeli kapcsolatot ápoltak azonban a magyarokkal, és hogyha népszavazásra bocsátották volna az ügyet, Bryce biztos volt abban, hogy a ruszinok magyar uralom alatt maradtak volna. Bár tényként kezelte, hogy például a Balkánon vagy egyéb közép- és kelet-európai területeken a népcsoportok túl elszórva éltek ahhoz, hogy mindegyiküket az anyaországukhoz csatolják, a párizsi békekonferencia azonban mintha félredobta volna az önrendelkezés vagy a nemzetiségek elvét olyan területeken, ahol ez tökéletesen alkalmazható lett volna.

Példaként említette a Székelyföldet, ahol kétszázezer–háromszázezer magyar élt, és nem szétszórtan. Az alsóházi vitákra is kitérve megjegyezte, hogy három fontos várost, Kolozsvárt, Aradot és Nagyváradot Romániának ítélték a magyar többség ellenére, noha arra hivatkoztak, hogy a környéken többnyire románok laknak. Mint mondta, ez nem lehetett jó megoldás, hiszen azt jelentette, hogy a civilizált, művelt, értelmiségi magyarság a városokban nem fogja tudni felemelni a vidéket, mert immár egy idegen országban kellett boldogulniuk, ahol az értelmiségi réteg is kisebb volt és ezzel az egész ország fejlődését akadályozták. Mindenesetre a magyarlakta városok vidéki lakossága sokkal nagyobb hátrányba került, mintha magyar uralom alatt maradt volna.

Pozsony elvételét megértette abból a szempontból, hogy Csehszlovákiának is kellett egy dunai kikötő. Mindamellett teljesen szükségtelen volt egy többségében magyar várost elvenni ehhez, ráadásul úgy, hogy Kolozsvárral együtt így már két egyetemet veszített el Magyarország. Ugyanígy jelentős erdőséget veszített el és ásványokban gazdag bányaterületeket is. Mindezzel együtt, hangsúlyozta, hogyha ezt jóváhagyják, Magyarországtól elveszik a gazdaság helyreállításának és az ipar fejlesztésének lehetőségét.

A Mirelland-levélhez keveset fűzött hozzá, s kritikájának adott hangot. Véleménye szerint a szövetségesek végül nem vették a fáradságot, hogy megvizsgálják Magyarország helyzetét, és ki is bújtak a felelősség alól, mintha azt mondták volna: „Mivel Magyarországot nem hagyhatjuk meg úgy, ahogy volt, nem teszünk semmit annak érdekében, hogy megkapja azokat a területeket, amelyeket megérdemel. Mivel tökéletes megoldás nincsen anélkül, hogy változtassunk a határokon, ezért mindent elveszünk Magyarországtól, amiről ugyan magunk is tudjuk, hogy meg kellene tartania."[58]

A kisebbségek védelmének negatív példáját a Románia által elfoglalt magyar területek lakosságával való rossz bánásmódon keresztül mutatta be. Emlékeztette a felsőházat, hogy a románokat Kun Béla és a bolsevizmus ellen hívták be Magyarországra, hogy elősegítsék a tanácsköztársaság mielőbbi bukását. Mint mondta, ezzel a románok elfoglaltak olyan magyar területeket, ahonnan azóta sem vonultak vissza, s a szövetségesek ezt engedték. Ezután pedig durván bántak a kisebbségekkel; elvették az egyház tulajdonait, bezárták az iskolákat, így a magyar gyerekeknek román iskolába kellett járniuk, jóllehet magyar magániskolákat nyitottak az érdekükben. „Mindent megtesznek azért, hogy eltöröljék a magyar nyelvet, és a románt használják helyette"[59] – mondta, hozzátéve, hogy többféle üldöztetést szenvedtek el a magyarok, mióta a románok magyar területre léptek, főleg vallási és faji téren.

Emlékeztetett arra is: amikor a három nagy egyház, a katolikus, a református és az erdélyi unitárius egyház a szövetségesek segítségét kérte abban,

58 Bryce hozzászólásából 1921. május 5-én a felsőházban. https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1921/may/05/treaty-of-peace-hungary-bill (A letöltés időpontja: 2020. április 24.)

59 Uo.

hogy ne szenvedjen vallásuk az elnyomó és igazságtalan uralom alatt, semmit sem tettek érdekükben, s a helyzet azóta is változatlan maradt. Ő maga pedig megkérte a kormányt, hogy jelöljenek ki egy bizottságot, amely foglalkozik a kérdéssel, s úgy látja, hogy Lord Newton ugyanebben reménykedik. Ő pedig azt kérte, hogy ha a brit kormány saját forrásból értesülne arról, hogy ezek a körülmények még mindig fennállnak, tegyenek azért, hogy Románia alkalmazza a kisebbségek védelmére vonatkozó szabályokat a térségben. Hozzászólása alapján ő nem nagyon bízott a Nemzetek Szövetségében, mert az csak akkor tehetett bármit is, hogyha biztosan megvolt hozzá a jogi háttere és a szövetségesek támogatása is. Elmondása szerint évek telhetnek el addig, amíg a békében meghatározott védelmet valóban megkapják a kisebbségek.

Kifejtette, hogy egyetlen elfogadható indokot lát arra nézve, hogy ilyen kemény büntetésben részesülhet Magyarország: az egyes területein élő kisebbségek valóban elnyomásban éltek, ám ez nem különbözik egyéb közép- és kelet-európai hatalmaktól. A magyaroknak a kisebbségekkel való bánásmódja semmivel sem volt rosszabb, mint a poroszoké volt Poznańban, a cároké Lengyelországban vagy mint az akkori erdélyi magyarokkal való bánásmód Románia részéről. Az volt a véleménye, hogy a Rajnán túl jellemző volt a származásbéli megkülönböztetés, de ez nem lehetett jogos indok arra, hogy Magyarországot egyedüliként büntesse a Nyugat olyan tettekért, amelyekért társait is felelősségre lehetett volna vonni.

Hitte, hogy a szövetségesek régi sérelmeket akarnak orvosolni úgy, hogy újabbaknak adnak alapot. Lord Newton hozzászólására hivatkozva hozzátette, hogy mindez Európa újjáépítése céljából történt, továbbá ez olyan átrendeződést tett volna lehetővé, amely által a kisebbségek kéréseit – ha lehetséges – teljesíthették volna és így olyan társadalmakat teremthettek volna, amelyekben kevesebb ok adódott volna az elégedetlenségre, nagyobb mértékű lehetett volna az általános megelégedettség és ebből következően a béke is biztosítható lett volna. Ezeket az alapelveket azonban, mondta, teljes egészében figyelmen kívül hagyták. Hogyha a nagyhatalmakat kevésbé érdekelte volna az igazságszolgáltatás, mint a saját érdekeik, s hogyha nem arra törekedtek volna, hogy minél előbb lezárják ezeket a kérdéses ügyeket – akár igazságtalanul is –, akkor inkább elvárhatták volna, hogy a békét és a jövőt tartsák szem előtt.

Ő is őszintén remélte, hogy Magyarország talpra tud állni, bár nem féltette a nemzetet. Hangsúlyozta, hogy egy ország nagyságát az emberek lelki ereje határozza meg, s hogy a magyarok nem voltak megtörve lelkileg. Mindamellett aggodalomra adott okot, hogy a békeszerződés által kikényszerített intézkedések elkeseredésre, haragra és keserűségre adhatnak alapot, s ezt csak szíthatja, hogyha végre sor kerül a békeszerződésben meghatározott igazságtalanságok kijavítására. Elmondása szerint az igazságtalan megállapodások ritkán voltak tartósak. Hihette-e bárki is őszintén, hogy a békefeltételek valóban a békét szolgálták? – vetette fel. Szerinte inkább egy újabb háború magjait vetették el, ráadásul éppen egy olyan időszakban, amelyben a világnak kétségkívül a békére lenne a legnagyobb szüksége.[60]

James Bryce vikomt felszólalása rendkívül barátságos volt a magyarokkal szemben. Összességében talán ő volt a trianoni béke legnagyobb kritikusa a brit parlamentben – legalábbis a vitanapok dokumentumai ezt látszanak alátámasztani.

Lord Phillimore[61] egyetértett Lord Newtonnal abban, hogy a békeszerződés mielőbbi ratifikációja fontos. De hozzátette: nem azért, mert úgy gondolta, hogy a trianoni béke feltételeivel egyet tud érteni, hanem azért, mert Magyarország számára a legjobb az lenne, hogyha a ratifikáció megvalósulna. Így a megszállás alatt lévő területeik mielőbb felszabadulnának. Visszautalt a versailles-i békeszerződés ratifikációjának vitájára, akkor ugyanis – Lord Curzon meglepetésére – kevesen szólaltak fel – ha jól emlékezett, mondta –, csupán

60 Bryce vikomt felszólalása a brit felsőházban 1921. május 5-én. https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1921/may/05/treaty-of-peace-hungary-bill (A letöltés időpontja: 2020. április 23.)

61 Sir Walter Phillimore 1845-ben született. 1897 és 1913 között a felsőbíróság elnöke, majd a fellebbviteli bíróság ügyésze (1913–1916), 1918-ban pedig bárói rangot kapott. Részt vett az Állandó Nemzetközi Bíróság megszervezésében. 1919-ben könyvet adott ki Three centuries of treaties of peace and their teaching címmel, amely a korábbi bő három évszázad nemzetközi békeszerződésein keresztül kívánt tanácsot adni az első világháborút lezáró békekonferenciához. Úgy vélte, hogy akkor az első genfi egyezmény, a bécsi kongresszus és a hágai egyezmények összes problematikus kérdéséhez hasonló súlyú problémákat kellett megoldani, melynek összetettsége így rendkívüli feladatnak bizonyult. https://www.lawbookexchange.com/pages/books/57340/sir-walter-phillimore/three-centuries-of-treaties-of-peace-and-their-teaching (A letöltés időpontja: 2020. április 23.)

ketten, köztük Lord Bryce. Maga is felszólalt volna, de úgy látta, hogy többet ártott, mint használt volna egy olyan béke kritizálása, amelynek módosítására akkor már nem volt lehetőség. Ugyanígy érzett a trianoni békével kapcsolatban is, de valamit mégis hozzá kívánt tenni: lehetetlennek tartotta, hogy ezek a határok megmaradnak, szerinte azok nem állják ki az idő próbáját. Mindenki tisztában volt azzal, hogy Kelet-Európának népcsoportonként, vallásonként és anyanyelv alapján való igazságos elosztása lehetetlen, hiszen akárhogy is döntenek, egy-egy csoportnyi kisebbség mindenképpen idegen kormányzás alá kerül. Szerinte a legbölcsebb megoldás az lett volna ez esetben, hogy egész tartományokat meghagynak egyben, mint például Szlavónia esetében, ahelyett, hogy elvágják őket egy olyan országtól, amelynek kormányzati rendszerét ismerték és már megszokták. Ez az elv szerinte különösen alkalmazandó lett volna a korábbi Észak-Magyarország területén, amely ekkor már Csehszlovákiához tartozott, hiszen, mint mondta, lakossága többnyire szlovák, ennek ellenére ugyanúgy alacsonyabb rendű népnek számítottak Csehszlovákiában, és többségük a csehszlovák fennhatóság helyett sokkal inkább maradt volna magyar fennhatóság alatt.

Akárhogy is legyen a szlovákok esetében – tette hozzá – azzal, hogy Észak-Magyarország hatalmas területét hozzácsatolták ehhez az újonnan létrehozott államhoz, szintén hatalmas számú magyar lakosságot vettek el Magyarországtól, jóllehet történelmileg, nemzetiségileg és származásuk szerint is oda tartoztak az ország fennállása óta. Noha Csehországnak is volt már történelmi jelentősége, Morvaországot is el kellett ismerni mint fontos tartományt és lehetett volna külön királyságként kezelni. Azonban számára Csehszlovákia olyannak tűnt – metaforikus értelemben –, mint egy idegen, újgazdag, nyerészkedő ember, s a szomszédja veszteségeit kihasználva akar felkapaszkodni. Szomszédja pedig Magyarország volt. Tudta azonban, hogy felesleges mindezeket elmondania, hiszen a békeszerződés végleges, és a legtöbb, amit a parlament tehetett, hogy segíti a helyzet megszilárdítását. Mindamellett sürgette is a kormányt, hogy találjon lehetőséget arra, hogy ezt a terhet elviselhetőbbé tegye Magyarország számára annak érdekében, hogy ne alakuljon ki tartósan feszült viszony, mert az bizonyosan nyugtalansághoz vezetne Kelet-Európában.

Üdvözölte Lord Curzonnak a Határkijelölő Bizottsággal kapcsolatos javaslatait, és remélte, hogy hatalmát gyakorolni tudja majd és többségében Magyarországnak kedvez a kérdéses területekkel kapcsolatban, hogy Magyarország területeit kiterjesszék, amennyire csak lehetséges. A kisebbségek védelmével kapcsolatos törvényekkel nem értett egyet s felvetette, hogy vajon mit gondolna Nagy-Britannia, hogyha a háború veszteseiként más országok mondanák meg neki, hogy tiszteljék a kisebbségeiket Angliában, Írországban, Wales-ben vagy Jersey-ben. Mindamellett most, a feltételek megszabása után igenis érvényre kell juttatni azokat. Remélte, hogy ez minden országra kiterjed a területen – Csehszlovákiára is –, és a brit kormány biztosítani fogja, hogy e feltételeknek az adott kormányok meg is feleljenek.

Egyetértett Curzonnal abban, hogy nem engedhetik el a jóvátételt, mert a vesztesekben tudatosítani kell, hogy nem volt igazuk. Azonban ezt csak látszatnak kell fenntartani, és remélte, hogy az összegek behajtása nem fog megvalósulni a gyakorlatban és nem fogják erőltetni a kérdést Magyarországgal kapcsolatban sem, még akkor sem, hogyha igaz az – és elismerte, hogy igaz –, hogy Magyarország sokkal gazdagabb, mint Ausztria.

Végére hagyta a szerinte legfontosabbat. Bizalmát fejezte ki, hogy a brit kormány mindent megtesz annak érdekében, hogy a megszálló szerb–horvát csapatok – és egyéb katonai megszállók – minél előbb és minél kevesebb kárt okozva kivonulnak Magyarország területéről, ezzel is esélyt adva, hogy Magyarország mielőbb helyreálljon új határain belül.[62]

Tehát Phillimore is hangsúlyozta a ratifikáció fontosságát, a felszólalásának többi része azonban többnyire barátságos a magyarokra nézve. Látható, hogy egyetértett a többiekkel abban, hogy semmilyen határmódosítás nem lett volna tökéletes a kisebbségek helyzete szempontjából, továbbá szerinte sem a legmegfelelőbb módját választották a határmódosításnak. Romániával kapcsolatban az alsóházban elhangzott, hogy a közigazgatási rendszere nem volt felkészülve egy ilyen jelentős változásra. Phillimore ehhez fűződően párhuzamot akart vonni a

62 Lord Phillimore felszólalása a brit parlamentben 1921. május 5-én. https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1921/may/05/treaty-of-peace-hungary-bill (A letöltés időpontja: 2020. április 24.)

korábbi Csehország és az új Csehszlovákia helyzete között. Csehország nem volt akkor még felkészülve, hogy egy új, nagy területű köztársaságként vezesse Csehszlovákiát, hiszen ez szintén egy mesterségesen létrehozott állam volt (ugyanazt a jelzőt használva, mint amellyel többen illették az Osztrák–Magyar Monarchiát), rengeteg különböző nemzetiséggel. Phillimore hasonlata – tudniillik, hogy Csehszlovákia mint nyerészkedő, mások kárából hasznot húzó ember módjára viselkedik – nagyon is helytálló volt, bár ezt maga a trianoni béke alapozta meg.

Lord Curzon újra felszólalt, s elmondása szerint tiszteletből válaszolni kívánt pár szóban az elhangzottakra. Elsőként Bryce beszédére reagált. Elismerte tudását, tájékozottságát az adott kérdésekben és mint mondta, súlyosan bírálta a békét. Hozzátette azonban, hogy nem a törvénytervezetet – a ratifikációt – bírálta, nem a külügyminisztériumot, hanem magát a békeszerződést. Azokat az államférfiakat kritizálta, akik két évvel korábban a békeszerződés feltételeiről döntöttek. Kijelentette, hogy ő sem volt teljesen tisztában azokkal az okokkal, szempontokkal, amelyeknek alapján Párizsban így döntöttek, mindamellett ő veszélyesnek tartotta, hogy mindezek után bárki is saját véleménye alapján javaslatokat tegyen arra nézve, hogyan kellett volna helyesen meghúzni a határokat, s milyen feltételeknek kellett volna belekerülniük a békeszerződésbe. Mint mondta: ezt ő is megtehetné, fél óra alatt össze is tudná foglalni, de ez már hiábavaló lenne.

Azonban nem értett egyet Lord Bryce állításával, amely szerint illetéktelenül adtak át egyes – többségében nem magyarlakta – településeket a szomszédos országoknak, és hozzátette, hogy ellenkező esetben a Nemzetek Szövetsége alapelveinek is ellentmondana, hogyha ezek a területek Magyarország tulajdonában maradnának. Azt is leszögezte, hogy a békeszerződés a Nemzetek Szövetsége elvei alapján készült és Wilson is jóváhagyta a trianoni békét.

Bryce válaszában tisztázni kívánta, hogy a határok meghúzása természetesen jogos, és egyben nehézkes kérdés is Közép-Európában annak alapján, hogy mely népcsoportok laknak többségében az adott területen. Azt is elfogadta, hogy békeszerződés jogosan követelte, hogy bizonyos területeket adjanak át a szomszédos országoknak (Észak-Magyarországon, Erdély területén, Délnyugat-Magyarországon). Mindamellett hangsúlyozta, hogy bizonyos esetekben ezek a területek indokolatlanul nagyok voltak, és meghagyhatták volna egyes

részeit Magyarországnak, főleg egy következetesebb felülvizsgálat után, amelynek figyelembe kellett volna vennie a földrajzi és történelmi kérdéseket – hiszen ez esetben egy, a magyartól eltérő népcsoport mégis közelebb állhatott Magyarországhoz, mint a szomszédos nemzethez.

Curzon megköszönte, hogy Bryce világossá tette hozzászólását, majd reagált a Bryce által felvetett kérdések némelyikére. Elmondása szerint Bryce a Székelyföld helyzetét bírálta, hiszen e terület többségében magyarlakta, de Curzon hozzátette, hogy Bryce nem említette, hogy a székelyföldi magyarság Erdélyben a románok által lakott települések között szigetszerűen bújik meg, 500 000 emberről van szó és lehetetlen lett volna Magyarországgal összekötni – még a korábban felvetett „etnikai folyosó" létrehozásával sem. Pozsony hovatartozása szintén nehéz kérdés volt, és arról próbálta biztosítani a lordokat, hogy alaposan megvizsgálták a kérdést. Mivel Pozsony többségében nem magyar lakosú volt, ezért át kellett adni Csehszlovákiának és igaz volt az, hogy a környező településeken magyar többség él – hozzátette: talán jól tudja, hogy szinte teljességében magyarlakta területekről volt szó, ezt a területet mégis Pozsonnyal együtt kellett hagyni, és értesülései szerint az ottani lakosság ezzel teljesen elégedett volt. Lord Newton közbeszólt, hogy ez utóbbi állítás nem helytálló. Curzon erre helyesbített, hogy a Pozsony környéki magyarokról beszélt. Véleménye szerint a döntés jogosságát igazolta az is, hogy elcsatolták Magyarországtól Kárpátalját, mondván, hogy neki és a külügyminisztériumnak nem volt arra vonatkozóan információja, hogy a ruszinok el lettek volna nyomva Csehszlovákiában, és hogy visszatérnének a magyar kormányzás alá, hiszen Csehszlovákiában autonómiát kaptak; s arról sem tudott, hogy a magyarok oly sokszor rosszul bántak volna velük.

Egyetértett azzal, hogy Pécs környékét és Baranya megyét fel kellett szabadítani a jugoszláv megszállás alól, s hozzátette, hogy ennek önmagától be kell következnie, hogyha a békeszerződést ratifikálja a brit parlament. Biztosította a felsőházat arról, hogy ha bármilyen probléma merülne fel ezzel kapcsolatban, akkor a brit kormány be fog avatkozni.[63]

63 Lord Curzon válasza a hozzászólásokra Bryce vikomt és Lord Newton hozzászólásával 1921. május 5-én a brit felsőházban. https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1921/may/05/treaty-of-peace-hungary-bill (A letöltés időpontja: 2020. április 24.)

A felsőházban másodszorra is felolvasták a trianoni békeszerződés elfogadásáról szóló törvénytervezet.

A második felsőházi vitanap 1921. május 11.

A következő – rövid – vitanap május 11-re esett. Lord Curzon harmadszor is előterjesztette felolvasásra a törvénytervezetet, s ez meg is történt. Ezután csak három nagyon rövid hozzászólást rögzített a parlament jegyzőkönyve. Lord Sydenham a Határkijelölő Bizottság felállításával kapcsolatosan tett fel kérdést. Hangsúlyozta, hogy e lépés rendkívül fontos volt Magyarország szempontjából, hiszen így a korábbi határok következtében kialakult nemzetiségi és gazdasági problémák csökkenthetők. A Millerand-levélben is ez állt és így Magyarországot ezektől a nehézségektől meg lehet szabadítani.

Lord Parmoor pedig a Nagy-Britanniában található magyar magántulajdonokról kérdezett, ugyanis sok olyan esetről hallott, amelyben ez a folyamat brit részről a magyarok felé igazságtalanul ment végbe, és hozzátette, hogy kevesebb feszültséget szülne, hogyha kegyesebben bánnának a magyarokkal ezekben a kérdésekben. Lord Curzon erre csak röviden tudott válaszolni, mert elmondása szerint nem tud ilyen esetekről, de biztosította a felsőházat, hogy utánanéz majd ennek a külügyminisztériumban. Lord Sydenham kérdésére válaszolva röviden összegezte a Millerand-levéllel kapcsolatban május ötödikén elhangzottakat. Hangsúlyozta, hogy ezért is fontos a békeszerződés mielőbbi ratifikálása, a Határkijelölő Bizottságnak ugyanis az idevonatkozó hatásköre csak ekkor léphet életbe és csak ezután vizsgálhatja meg a határokat; majd pedig, ha bármiféle jogos felvetésük lenne a határok igazságos módosításával kapcsolatosan, azt a Határkijelölő Bizottság a Nemzetek Szövetsége elé terjeszti, és az utóbbi dönt. Jelentette, hogy Japán nem ratifikálta a trianoni békét, s mint mondta, ez nem is volt feltétlenül szükséges. Megemlítette, hogy a franciák azonban várhatóan hamarosan megteszik ezt és a ratifikációtól a brit kormány is csak pár lépésnyire volt ekkor. Nyomatékosította, hogy azért is fontos a mielőbbi ratifikáció, mert

akkor megkezdődhet a határok felülvizsgálatának és esetleges módosításának folyamata.

A ratifikációról szóló törvénytervezetet ezután harmadszorra is felolvasták a felsőházban. A törvényt elfogadta a felsőház, és ezzel a lépéssel a brit törvényhozás ratifikálta a trianoni békét.[64]

Sajtóvisszhangok a felsőházi ülésekről

Május 6-án pár sorban jelentette a *Derry Journal*, hogy Curzon indítványára másodszorra is felolvasták a ratifikációs törvénytervezet, majd ezután Curzon kifejtette, hogy a béke a magyarokra nézve igazságos, de a szerző hozzátette, hogy Bryce vikomt a béke ellen szólt.[65]

A *The Yorkshire Post* cikke valamelyest hosszabb volt, de az is csupán Curzon beszédét foglalta össze. Hozzátette még egy mondatban, hogy Bryce vikomt és Lord Newton tiltakoztak az igazságtalan és szigorú békeszerződés ellen.[66]

A *The Scotsman* szintén Lord Curzon szemszögéből írt cikket a felsőházi vitáról *Magyarország lehetősége – Egy pártatlan béke* címmel. A rövid összefoglaló mellett azonban az is szerepelt a cikkben, hogy Lord Curzon nem sokkal korábban találkozott Briand francia elnökkel, aki éppen Londonban járt egy konferencia miatt, és elmondta neki, hogy a ratifikálásnak Franciaország részéről való késlekedése pusztán a véletlen következménye, és biztosította Lord Curzont arról, hogy ez lesz a parlament legelső feladata, miután visszatér Párizsba.[67]

Érdekes módon magáról a vitáról nem sokat tudhatunk meg a korabeli sajtóból. A május 11-i ratifikációt is csak tömören, tényszerűen közölték az újságok.

64 Felsőházi vita a brit parlamentben 1921. május 11-én a trianoni békeszerződés ratifikálásáról szóló törvénytervezet elfogadásáról. https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1921/may/11/treaty-of-peace-hungary-bill (A letöltés időpontja: 2020. április 30.)

65 Peace with Hungary Bill. The Derry Journal, 1921. május 6. 8.

66 Hungary Peace Treaty. The Yorkshire Post, 1921. május 6. 3.

67 Hungary's Opportunity. An Equatable Treaty of Peace. The Scotsman, 1921. május 6. 7.

A *The Scotsman* csupán két sorban jelentette, hogy a ratifikációs törvénytervezetet a felsőház is megszavazta.[68] Ugyanezt ugyanilyen röviden jelentette a *Yorkshire Post* is.[69]

A magyar sajtóban május 14-én jelent meg egy cikk, amely összefoglalta Lord Curzon, Parmoor és Sydenham május 11-i felszólalásait, és közölte, hogy a brit felsőház a harmadik felolvasás után elfogadta a békeszerződés ratifikálásáról szóló törvénytervezetet.[70]

Összefoglalás

A hozzászólásokon összességében látszik, hogy a britek kedvelték a magyar nemzetet, s elismerték a magyarok sok jó tulajdonságát (lelkesek, nem voltak megtörve, hasonló elveket vallottak) és legalább ketten rámutattak, hogy a Magyarországon tartott brit hadifoglyokkal a körülményekhez képest rendkívül jól bántak. Hogyha maga ez nem lett volna elég, a kisebbségek és területi kérdések igazságtalanságaira is rámutattak, amelyek a határon túli magyar polgárok számára még ma is, száz évvel később is okoznak problémákat. A gazdasági következményeket is ismertették és ebből is látszott, hogy nemcsak azért érveltek a trianoni béke ellen, mert a magyarok rokonszenvesek voltak nekik, hanem azért is, mert a béketervezet túl kíméletlen volt, s feltételei túl kemények voltak ahhoz, hogy Magyarországnak jó esélye legyen talpra állni. Éppen ez az elfogulatlanság világít rá arra, hogy pusztán a logikus érvelés adta az alapot ellenvetéseikhez. Jól ismerték Magyarország helyzetét, jól tájékozottak voltak, s nemcsak a statisztikát, a számokat nézték, hanem átlátták a lehetséges következményeket is, amelyek Magyarországot különösen nehéz helyzetbe hozták. Rendkívül szerencsétlen volt tehát, hogy a békekonferencián ezekre az érvekre nem hallgattak, pedig a térképek, statisztikák s népszámlálási adatok nekik is

68 Imperial Parlaiment. House of Lords. Bills Passed. The Scotsman, 1921. május 12. 9.
69 Imperial Parlaiment. House of Lords. Third Readings. The Yorkshire Post, 1921. május 11. 9.
70 Csak a Népszövetség változtathatja meg a magyar határt. Magyar Jövő, 1921. május 14. 2.

rendelkezésükre álltak. Az is sajnálatos, hogy a dolgozatban idézett politikusoknak valójában már nem volt hatalmuk nyomást gyakorolni a szövetségesekre, s ezáltal valamelyest kedvezőbbé tenni a békefeltételeket. Megismerhettük hozzáértésüket és szenvedélyes elkötelezettségüket a magyar nemzettel szembeni igazságosabb bánásmód ügye iránt.

A trianoni békével sok minden elveszett, de nem minden. Ahogy Bryce vikomt mondta: hiába vettek el Magyarországtól területet és jelentős számú népességet, a lelkesedés ekkor sem tört meg. A brit–magyar kapcsolatok továbbra is jók maradtak és bár két világháborúban is egymás ellensége volt a két nemzet, barátságunkat ez mindmáig nem törte meg.

FORRÁSOK

Belated Peace Treaty. Poor Chance of Reparation from Hungary. Mr Asquith's Advice. Does Self-Determination Lead to Massacre, The Newcastle Daily Chronicle, 1921. április 21. 8.

Col. Aubrey Herbert. A distinguished carrer, Western Morning News, 1923. szeptember 27 4.

Duffy, Michael: Who's Who – Herbert Asquith 2009. augusztus 22. https://www.firstworldwar.com/bio/asquith.htm (A letöltés időpontja: 2019. október 21.)

Four by-elections, Western Gazette,1928. december 28. 5.

Dr. Viski Illés József: A ruszinszkói kérdés. 1939. január 1. http://byzantino-hungarica.com/images/0_pdf/pdf/illes_ruszinszkoi_kerdes.pdf (A letöltés időpontja: 2019. október 7.)

Diet of Carpatho-Ukraine http://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5CD%5CI%5CDietofCarpatho6Ukraine.htm (A letöltés időpontja: 2019. október 7.)

A békekonferencia összehívása. http://www.huszadikszazad.hu/1918-oktober/nagyito/a-bekekonferencia-osszehivasa (A letöltés időpontja: 2020. április 24.)

The UNDER-SECRETARY of STATE for FOREIGN AFFAIRS (Mr. Cecil Harmsworth) https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1921/apr/20/treaty-of-peace-hungary-bill (A letöltés időpontja: 2020. április 21.)

EARL CURZON OF KEDLESTON https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1921/may/05/treaty-of-peace-hungary-bill (A letöltés időpontja: 2020. április 30.)

https://publications.parliament.uk/pa/ld200506/ldselect/ldconst/236/23612.htm#note187

Hegedüs Lóránt https://www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/h-75B54/hegedus-lorant-75CF7/ (A letöltés időpontja: 2019. október 9.)

Treaty of Berlin – 13 July 1878 https://www.globalsecurity.org/military/world/war/russo-turkish-5.htm (A letöltés időpontja: 2020. április 24.)

Benjamin Disraeli, the Earl of Beaconsfield https://www.gov.uk/government/history/past-prime-ministers/benjamin-disraeli-the-earl-of-beaconsfield (A letöltés időpontja: 2020. április 24.)

THREE CENTURIES OF TREATIES OF PEACE AND THEIR TEACHING Phillimore, Sir Walter https://www.lawbookexchange.com/pages/books/57340/sir-walter-phillimore/three-centuries-of-treaties-of-peace-and-their-teaching (A letöltés időpontja: 2020. április 23.)

Hungarian Peace Treaty. Portsmouth Evening News, 1921. április 22. 5.

Hungary Peace Treaty. The Yorkshire Post, 1921. május 6. 3.

Hungary to be Bled Next. The Peace Treaty Penalties. Vindictive Bill. Dancing on the Ruins of an Empire. Nottingham Journal, 1921. április 21. 8.

Hungary's Opportunity. An Equatable Treaty of Peace. The Scotsman, 1921. május 6. 7.

Imperial Parlaiment. House of Lords. Bills Passed. The Scotsman, 1921. május 12. 9.

Lord Robert Cecil felszólalása a brit alsóházban 1921. április 20-án https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1921/apr/20/treaty-of-peace-hungary-bill (A letöltés időpontja: 2020. április 22.)

Lord Strabolgi Dead – Sailor and politician. Northern Wig, 1953. október 9. 2.

Mr. Spoor becomes a Privy Councillor. Nottingham Journal, 1924. november 8., címlap.

National figure – Career of Lord Harmsworth. Western Morning News, 1948. augusztus 16. 2.

Obituaries. Viscount Bryce. Western Mail, 1922. január 23. 8.

Obituary – Mr Walter Elliot. Birmingham Post and Gazette, 1958. január 9. 4.

Obituary, Sir Frederick Thomson. Yorkshire Post and Leeds Intelligencer, 1935. április 22. 5.

Obituary, Viscount Cecil of Chelwood. Birmingham Daily Post, 1923. november 25. 8.

Obituary. Lord Newton. The Birmingham Daily Post, 1942. március 23. 4.

Parlaiment in Session. Tragedy of High Principles. The Hungarian Treaty. The Scotsman, 1921. április 21. 7.

Peace with Hungary Bill. The Derry Journal, 1921. május 6. 8.

Soldier-politican dead. Daily Gazette from Middlesborough, 1940. november 2. 3.

Story of Curzon Line. Birmingham Daily Post, 1944. december 16. 5.

Tarján M. Tamás: IV. Károly második visszatérési kisérlete http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1921_oktober_20_iv_karoly_masodik_visszateresi_kiserlete/ (A letöltés időpontja: 2019. szeptember 27.)

The Earl of Balfour. Gloucester Citizen, 1930. március 19. 6.

Viscount Templewood, centre of Hoal-Laval storm, dies. Newcastle Journal, 1959. május 9. 3.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Cartledge, 2009. Cartledge, Bryan: *Trianon egy angol szemével.* Officina '96, Budapest, 2009.

Miklós, 2020. Miklós Péter: IV. Károly. In: Gulyás László (szerk.): *111 életrajz a külpolitika történetéhez. 1919–1944.* (Kézikönyvek a Horthy-korszak tanulmányozásához. 1. köt.) Egyesület Közép-Európa Kutatására, Szeged, 2020. 15–18.

Pasvolsky, 1932. Pasvolsky, Leo: International Economic Conferences. *World Affairs*, Vol. 95., No. 3. Sage Publications, Washington D. C., 1932.

Romsics 2007. Romsics Ignác: *A trianoni békeszerződés.* Harmadik kiadás. Osiris, Budapest, 2007.

Uprety, 2006. Uprety, Kishor: *The Transit Regime for Landlocked States: International Law and Development Perspective.* The World Bank, Washington D. C., 2006.

Wedgwood, 1951. Wedgewood, C. V.: *The Last of the Radicals. Josiah Wedgwood, M. P.* Jonathan Cape, London, 1951.

MAJOROS ISTVÁN

A TRIANONI SZERZŐDÉS FRANCIA RATIFIKÁLÁSA

Bevezetés: a trianoni aláírás francia sajtóvisszhangja

Mielőtt áttekintem a trianoni békeszerződés ratifikálásának sajtóvisszhangját Franciaországban, érdemes összefoglalni, hogy mit írt a francia sajtó a trianoni békeszerződés aláírásáról. A főbb napilapok véleményét összegzem a következőkben. Előre megállapítható, hogy a francia sajtót annak ellenére érdekelte ez az esemény, hogy ezzel a szerződéssel hivatalosan is megszűnt az Osztrák–Magyar Monarchia, Magyarország pedig a súlyos területi veszteségekkel egy kis ország lett Európa közepén. A *Le Gaulois*[1] 1920. június 5-i száma kiemelte, hogy Magyarország a vereség és a veszteségek ellenére is fontos tényezője a közép-európai térségnek. Miután Magyarország szomszédai a versailles-i rendszer kedvezményezettjei lettek, ezért Franciaország és a többi győztes nagyhatalom számára nem lehetett közömbös, hogy mi történik a térségben és mi történik Magyarországon. A lapok rámutattak, hogy a Nagy Trianon palotában a szerződési ceremónia rövid ideg tartott (tizenöt–húsz perc) és mindenféle pompa nélkül zajlott le.[2] A francia lapok megnevezték a magyar fél aláíróit: Benárd

1 A lapot 1868-ban alapították. A nemesség és a nagyburzsoázia köreiben olvasták. Híres volt Dreyfus-ellenességéről. Az első világháború után csökken iránta az érdeklődés annak ellenére, hogy néhány újítást bevezetett. Például filmismertetéseket is közölt. A lap 1929-ben szűnt meg.

2 Az aláírási ceremónia előzményeit és magának az aláírásnak a részleteit ismerteti: Vizi 2017, 32–41.

Ágost népjóléti és munkaügyi minisztert és Drasche–Lázár Alfréd diplomatát.[3] A hírlapok olvasóikkal azt is közölték, hogy Magyarország területe és lakóinak a száma jelentősen csökkent. A konzervatív *Journal des Débats*[4] a június 6-i számában megjegyezte ezzel kapcsolatban, hogy Magyarország megérdemelte ezt a sorsot. A nagy példányszámú *Le Matin*[5] június 5-i számában azt írta, hogy a győztesek visszavezették Magyarországot a valóságba. A lap szerint ugyanis több mint fél évszázadig öt- vagy hatmillió magyar uralkodott húszmillió ember felett. És ez csak akkor tűrhető el, ha az adott ország uralma intelligens és liberális. A magyarok azonban brutálisak és ostobák voltak. Ráadásul a lap szerint Magyarország sokkal inkább akarta a háborút, mint Ausztria. Ezért „tegnap volt a fizetés napja. Kemény fizetség, de igazságos. A szerződés ötmillió szlovákot, kétmillió délszlávot és két és fél millió románt s még másokat szabadított fel."[6] A *Le Matin* persze téved, mivel éppen a magyar miniszterelnök, Tisza István volt az, aki sokáig ellenezte a háborút. Csak akkor egyezett bele, amikor Berlintől garanciákat kapott a románok ellen. Úgy tűnik, a súlyos magyar veszteségeket, akár a tények eltorzításával is, a sajtó igazolni akarta. Az átlag francia olvasó úgysem tudott sokat Magyarországról. Az 1836-ban alapított monarchista *Le Siècle* kiemeli tudósításában, hogy Magyarország része volt egy nagyhatalomnak, de Európa legrosszabb házasságát kötötte meg Ausztriával. Foglalkozik Kun Béla bolsevizmusával is, ami a lap szerint szintén imperializmus és militarizmus volt, csak vörösre festve. Az 1916-ban alapított szocialista *Le Populaire de Paris* a békeszerződés kapcsán a Szent Szövetséget idézte fel. Miközben tiltakozott a ma-

3 A magyar aláírók neve és kormányzati pozíciója pontosan: Dr. Benárd Ágost népjóléti és munkaügyi miniszter, valamint Drasche-Lázár Alfréd, rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter.

4 A nagy múltú lapot még 1789-ben alapította Baudouin nyomdász, s a nemzetgyűlés üléseiről, vitáiról tudósított. Az újság 1944-ben szűnt meg. A sajtó történetéről lásd: Albert – Terrou 1979.

5 A lapot 1883-ban alapították és amerikai stílusú újság volt. Az első világháború előestéjén kilencszázezer példányban jelent meg. Antiparlamentarista, nacionalista lap volt. Az 1920-as évek elejétől csökkent a példányszáma, s mintegy háromszázezer példányban jelent meg naponta. A megszállás alatt kollaboráns újság lett, 1944-ben szűnt meg.

6 Le Matin, 1920. június 5. A tudósítás főcíme: Likvidálás. A cím: Magyarországgal aláírták a szerződést. Alcím: Az ország lakossága 24 millióról 8 millióra csökkent (Liquidation. Le traité avec la Hongrie est signé. De 24 millions d'habitants elle est réduite à 8 millions).

gyar fehérterror és a lengyelek ukrajnai inváziója ellen, kiemelte, hogy a Szent Szövetség diktálta a békét Versailles-ban, Saint-Germainben, Neuilly-ben – és most Trianonban. A lapok azt is megírták, hogy a magyarok tiltakoztak a békeszerződés ellen és megjegyzéseket fűztek hozzá. A végleges szöveg azonban alig különbözik az első változattól.[7] Az 1876-ban alapított *Le Petit Parisien*[8] megértéssel írt arról, hogy a román, a csehszlovák és a jugoszláv küldöttség Versailles-ba érkezése egy igazi tüntetéshez hasonlított. Titulescu, Cantacuzène, Pašić, Trumbić, Beneš és Osusky személyes jelenlétükkel is meg akarták erősíteni a békeszerződést, és azt, hogy a magyarok soha ne léphessenek ki a most aláírt határok közül. A lap hozzátette, hogy közülük a két legboldogabb a szlovák Osusky és a horvát Trumbić, mivel ők a magyar állam egykori alattvalói voltak. A lap azonban azt is megértette, hogy egyetlen magyar államférfi sem akarta pecséttel ellátni a vereséget. Apponyi és Teleki grófok januárban eljöttek Párizsba, de most nincsenek itt. Soós hadügyminiszter, bár elfogadta ezt a gyászos missziót, az utolsó pillanatban mégis visszalépett.[9] A két magyar küldöttel kapcsolatban pedig megjegyezte, hogy a jelenlegi kormány legkevésbé ismert tagjai. A lap arra is kitért, és ezzel más újság is foglalkozott, hogy a trianoni szerződés lezárja a háborús periódust Közép-Európában. Hozzátette: a Duna partján a jövőben békének kell uralkodni. Ehhez azonban a magyaroknak bizonyos feltételeket el kell fogadniuk: a parlamentnek ratifikálni kell az elfogadott feltételeket és végre kell azokat hajtani. Fontos feltétel az is, hogy Magyarországnak nem szabad restaurálnia a régi dinasztiát. A nagykövetek tanácsa ezt úgysem fogadná el. A szomszédos népek ugyanis annyit szenvedtek a Habsburgok alatt, hogy valamelyikük trónra kerülése csak újabb konfliktust okozna. Magyarországnak a saját érdekében liberális politikát kell folytatnia. Rendbe kell tennie a pénzügyeit és tiszteletben kell tartania állampolgárainak a vallási és politikai szabadságát.

7 A békekonferencia összesen ötvenhat helyen változtatott az 1920 januárjában átadott békefeltételek szövegén, s ezek csak jogtechnikai és stiláris pontosítások voltak.

8 Az első világháború előtt a Le Petit Parisien a négy legnagyobb napilap egyike volt. 1876 és 1944 között jelent meg. Az indulásnál antiklerikális és radikális lap hamarosan igen népszerűvé vált. A századforduló körül egymillió, az elsővilágháború végén kétmillió példányban jelent meg. A két háború között a jobboldali beállítottság jellemezte.

9 Soós megbízásáról és visszalépéséről lásd: Vizi 2010, 117. és 120–122.

Igen, a ratifikáció, a szerződés végrehajtása és szabadság – foglalta össze a lap a magyarok feladatait. Így ugyanis – írta – akkor a nyugati hatalmak segíteni fogják Magyarországot, kiemelik az összeomlásból, amelynek egyedül saját maga a felelőse. Budapest végül ratifikálta a trianoni szerződést.[10] Ezzel az egyik fontos feltételnek eleget tett.

A francia ratifikáció

A magyar nemzetgyűlés 1920. november 15-én fogadta el a trianoni békét becikkelyező törvényt, miután a győztes nagyhatalmak többször felszólították Magyarországot a szerződés ratifikálására. Ennek határidejét 1920. november 15-ben határozták meg. A ratifikálás után Horthy Miklós kormányzó még aznap aláírta az okmányt, s ezzel a trianoni békeszerződés törvényerőre emelkedett. Egy nemzetközi szerződés azonban csak akkor lép érvénybe, ha valamennyi aláíró hatalom ratifikálja.[11] Erre Párizsban 1921 nyarán került sor.

Az 1875-ös alkotmány kétkamarás parlamentet hozott létre Franciaországban, ezért a trianoni békeszerződést a képviselőháznak és a szenátusnak is el kellett fogadnia.[12] A képviselőház 1921. június 7-én 478:74 arányban ratifikálta a szerződést. A szenátus pedig július 11-én fogadta el azt. Bár a képviselőházi szavazás aránya abszolút többséget mutat, érdemes azért a francia sajtó segítségével megnézni a részleteket – már amennyit ezekből a sajtótudósítások lehetővé tesznek.

A napilapok szinte mindegyike közölte a képviselőházi ratifikálást, s a tudósítások az újságok első oldalán jelentek meg. Egy-két esetben az első oldalon elkezdett cikk a második, vagy a harmadik oldalon folytatódott. A szenátusi elfogadást azonban már nem mindegyik lap közölte. A képviselőházi ratifikáció volt ugyanis a meghatározó, s ezt a szenátus is elfogadta, mert Franciaország-

10 A ratifikációs folyamatot ismerteti: Vizi 2016, 191–209.; Vizi 2018, 227–251.; Vizi 2019, 231–254.; Vizi 2020, 263–270.

11 Romsics 2001, 217.

12 Az 1875-ös alkotmánnyal kapcsolatban néhány irodalom: Miquel 1971; Démier 2000; Bodineau – Verpeaux 2000; Caron – Vernus 1996; Berstein – Milza 1996.

nak ugyancsak fontos volt a ratifikálás, hiszen a szövetségesei már korábban megtették ezt a lépést. Az angol parlament például 1921. május 5-én szavazta meg a békeszerződést.

A *Journal des Débats*, a nemzetgyűlés lapja 1921. június 9-én közölte, hogy a képviselőház elfogadta a trianoni békeszerződést, amelyet Magyarország és más aláíró hatalmak már ratifikáltak. A lap az első oldalon, első cikként közölte a két kolumnás (hasábos) hírt. A cikk szerzője, Auguste Gauvain a francia késlekedést azzal magyarázza, hogy a jelentés szerzője, Daniélou komplikációktól tartott. Ennek az volt az oka, hogy amikor a magyar delegáció megkapta a békeszerződést, egy kísérőlevelet is kapott hozzá Millerand miniszterelnök aláírásával.[13] A magyar politikusok és a kormány ezt a levelet egyaránt olyan ígéretnek vették, amely lehetővé teszi a magyar határok módosítását. „Egy év óta – írja a szerző – Budapesten szinte mindennap erről a módosításról beszélnek, mint olyan dologról, amely többé-kevésbé elfogadott a francia kormánynyal. S úgy tűnik, képviselőink egyáltalán nem cáfolták ezt a magyarázatot."[14] A zavart a néhai uralkodó, IV. Károly is erősítette, mivel azt mondta, hogy a hatalomátvételi kísérletéhez bátorítást kapott francia személyektől. „Semmi ilyen nem történt, pontosabban a szóban forgó személyek nem rendelkeztek

13 A reményt és a zavart ezek a sorok okozták: „A Szövetséges és Társult Hatalmak azonban nem feledkeztek meg arról a gondolatról, amely őket a határok kiszabásakor vezette, és foglalkoztak azzal az eshetőséggel is, hogy az így megállapított határ esetleg nem felel meg mindenütt teljesen a néprajzi vagy gazdasági kívánalmaknak. A helyszínen megejtett vizsgálat esetleg szükségessé fogja tenni, hogy egyes helyeken a szerződésben megállapított határt áthelyezzék. Ilyen vizsgálatot azonban ma nem lehet megtenni, mert ez bizonytalan időre kitolná a béke megkötését, pedig azt egész Európa óhajtja. Amikor azonban a határbizottságok megkezdték munkájukat, ha úgy vélik, hogy a szerződés intézkedései, mint fentebb mondottuk, valahol igazságtalanok, s hogy ennek az igazságtalanságnak orvoslása közérdek, módjuk lesz erről jelentést tenni a Nemzetek Szövetsége Tanácsának. Ebben az esetben a Szövetséges és Társult Hatalmak hozzájárulnak, hogy ha az egyik érdekelt fél kéri, a Szövetség Tanácsa felajánlhassa jószolgálatait abból a célból, hogy az eredeti határt ugyanazon feltételek mellett békés úton megváltoztassa ott, ahol annak megváltoztatását valamelyik határbizottság kívánatosnak mondja. A Szövetséges és Társult Hatalmak bíznak benne, hogy ez az eljárás megfelelő módot nyújt minden igazságtalan határvonal kijavítására, ha azok ellen alapos ellenvetés tehető". Juhász 1988, 64–66.

14 Journal des Débats. Politiques et littéraires, 1921. június 9. Le Traité de Trianon (A trianoni szerződés)

semmiféle mandátummal."[15] A cikkíró szerint ezért fontos, hogy a képviselők fejében minden zavart eloszlassanak. Daniélou-t ezért leváltották, ráadásul a külügyi bizottságban sem választották újra, és Guernier-t kérték fel egy kiegészítő jelentés elkészítésére, aki egy rövid és világos jelentésben helyre tette a magyar kérdést. Guernier szerint „sem a fenyegetések, sem a hízelgések nem távolítják el Franciaországot kettős céljától Magyarországgal szemben: a béke fenntartása Európában és tisztességes verseny szövetségeseinkkel a szerződés alapján."[16] Kitér a kísérőlevélre is. Szerinte kizárólag baráti kiigazításokról van szó „olyan helyeken, ahol a határmegállapító bizottság általi módosítás kívánatos lett volna."[17] Guernier a gazdasági kérdéssel is foglalkozott: az elmúlt évben nagy terveket fontolgattak Franciaországban, kézbe akarták venni valamennyi magyar vasút kiaknázását és más hasznosításokat is. A tiltakozások miatt a tervekből azonban nem lett semmi. A képviselőház végül a már említett arányban ratifikálta a szerződést. A cikk végén a szerző Briand miniszterelnökkel kapcsolatos megjegyzései találhatóak. Úgy tűnt – írta –, hogy Briand miniszterelnök szinte elnézést kért amiatt, hogy a képviselőháztól a ratifikálást kéri. Hozzátette: személyesen kötődik a kisantanthoz, de szerinte a másik oldal felé is engedményeket kell tenni, valamint, hogy amennyiben Magyarország okos, Franciaország kész az együttműködésre. De a kollaboráció a szó eredeti értelmében azért olyan akció, amely a trianoni szerződés revíziója irányába mutat – és ez a budapesti kormány célja. Bethlen István miniszterelnökkel és Bánffy Miklós külügyminiszterrel kapcsolatban megjegyzi, hogy ma Franciaország barátainak tartják magukat, mert ez az érdekük. De az ő barátságuk arra irányul, hogy a francia állam segítse lassanként helyreállítani Nagy-Magyarországot. Ebben az országban Briand szerint nem a mágnások kegyeit kell keresni, hanem a parasztokét, mert ők csupán a földjeiket akarják művelni és nem a szomszédos népek feletti hegemóniát szándékoznak visszaszerezni.

A *Journal des Débats* a szenátusi ratifikálásról is közölt egy cikket, amely a lap július 14-i számában jelent meg, s ez ugyancsak az első oldal első cikke volt.

15 Uo.
16 Uo.
17 Uo.

A szerző, Pierre Bernus, azzal kezdte, hogy voltak olyan szónokok, akiknek a beszéde kellemetlenségeket okozhat néhány baráti országban, s még ellenük (mármint a franciák ellen) is felhasználhatják ezeket. Ezért fontosnak tartotta kiemelni, hogy a francia diplomáciának nem a szerződés ellenfeleinek a gondolatai adtak ösztönzést. Anatole de Monzie szenátor volt az, aki kijelentette, hogy Magyarországot túl szigorúan büntették meg, jóllehet a háborús felelősségben csak minimális a részesedése. A szerző elismerte, hogy az utolsó pillanatban Tisza István gróf észrevette a veszélyt, amelyet a központi hatalmak készítettek elő. Ez azonban nem elegendő ahhoz – hangsúlyozta –, hogy Magyarországot ártatlannak nyilvánítsák. A nemzetiségeket elnyomó rendszere nagymértékben hozzájárult a robbanáshoz. Magyarország meghatározó szerepet játszott a hármas szövetség létrehozásában. Akkoriban Andrássy Gyula és a többi magyar vezető Németországnál keresett támaszt; Bécsből Berlinbe Budapesten át vezetett az út, aki pedig arról beszél, hogy Magyarország hagyományosan Franciaország barátja, az meghamisítja a történelmet. A szenátor Bulgáriát is beleszőtte beszédébe, s a cikkíró erre reagálva megjegyezte, hogy Magyarország azért veszített több területet, mert sokkal több idegen népességre terjesztette ki a hatalmát.

De Lamarzelle szenátor azt hangsúlyozta beszédében, hogy meg kellett volna törni Németország egységét, Ausztria–Magyarországét viszont meg kellett volna erősíteni. A valóság azonban az – hangsúlyozta a cikk írója –, hogy a kettős monarchia magától omlott össze a szabadságukat kereső népek nyomása alatt. Németország viszont egy olyan egész, amelyet csak mesterségesen és feltehetően veszélyt okozva lehetett volna feldarabolni. A háború és az azt megelőző ötven év tapasztalata alapján gyerekes és könnyelmű dolog lenne Ausztria–Magyarországot még mindig a régi módon bemutatni és kezelni, miszerint egy olyan ellensúly, amelyre Franciaországnak szüksége van Németországgal szemben. Azt a támogatást, amellyel Franciaország rendelkezhet Közép-Európában, azok az államok adják, amelyek a francia győzelemnek köszönhetik létrejöttüket, és a kisantant tagállamai. Csehszlovákia, Jugoszlávia, Románia és Lengyelország Franciaország szövetségesei. Ezért francia érdek és feladat ezeknek az államoknak a konszolidálása és mindent meg kell tenni azért, hogy szorosabbak legyenek azok a kapcsolatok, amelyek összekötik őket. „Barátok lettünk,

őrizzük meg ezt"[18] – hangsúlyozta a cikk szerzője. Mindez persze nem lehet akadálya annak, hogy Franciaország segítse Magyarország és Ausztria talpra állását. „Ha ezek az országok – tette hozzá – lemondanak arról, hogy Németország körül forogjanak, s arról is, hogy revánsot vegyenek szomszédaikon, mi készek vagyunk támogatni őket."[19]

A cikk jól mutatja az új francia koncepciót, miszerint a Monarchiára nincs szükség és a Németországgal szembeni ellensúlyt a versailles-i rendszer kedvezményezettjeitől kell várni. A trianoni szerződés ratifikálásakor a kisantant már valóban létrejött, a cikk szerzője azonban elhallgatta, hogy ez a szervezet a tervezett francia közép-európai politika ellen jött létre. E terv szerint Budapest központtal jött volna létre egy dunai konföderáció, amely tervezet azonban elsősorban Prága érdekeit sértette. Csehszlovákia külügyminisztere, Edvard Beneš ezért 1920 és 1921-ben létrehozta a kisantantot Magyarország és a francia politika ellen. Beneš sikerében szerepet játszott IV. Károly két elvetélt hatalomátvételi kísérlete is. Közben 1920 szeptemberében változott a politikai helyzet Párizsban, mivel Millerand köztársasági elnök lett, a Quai d'Orsay főtitkári posztján pedig a dunai politikát támogató Maurice Paléologue-ot a csehek és a románok barátja, Philippe Berthelot váltotta fel, és az új főtitkár támogatta Beneš politikáját. Az 1921. februári 4-i távirat[20] szerint Berthelot már egyértelműen nyilatkozott a kisantanttal kapcsolatban, hangsúlyozva, hogy a francia politika segíti ezt a tömörülést, és mindjárt hozzátette: „…anélkül, hogy állandó ellenségeskedést hirdetne Magyarországgal szemben, Franciaország elítél mindenféle szövetségi próbálkozást Magyarországgal".[21] A *Journal des Débats* cikke persze arra még nem mutatott rá, hogy a kisantant alkalmatlan Németország ellensúlyozására. Mentségére szóljon, hogy ez majd csak később derül ki, s 1921-ben még úgy tűnt: az új rendszer működni fog.[22] A bemutatott két cikk azt is bizonyítja, hogy nem igaz az, miszerint nem érdekelte Párizst, ami Ma-

18 Journal des Débats. Politiques et littéraires,1921. július 14. Le Traté de Trianon au Sénat (A trianoni szerződés a szenátusban).

19 Uo.

20 Sandu 1999, 38. dok. Ghica, párizsi román követ Ionescu külügyminiszternek.

21 Uo.

22 A kisantanttal kapcsolatban néhány irodalom: Ádám 1977, 1981, 1989; Allain 1999; Grumel-Jacquignon 1999; Ormos – Majoros 1998; Sandu 1999.

gyarországgal történt. Egyáltalán nem volt közömbös hazánk sorsa: egyrészt azért, mert a franciák késésben voltak a ratifikációval szövetségeseikhez képest, másrészt a trianoni szerződés azért kemény kritikákat kapott, igaz, kevés politikus részéről. S bár abszolút többséggel fogadták el a trianoni szerződést, úgy tűnik, a francia politikának valamelyest mégis volt lelkiismeretfurdalása Magyarországgal kapcsolatban, s ez Briand esetében jól látható. Még akkor is, ha végül megszavazta a ratifikációt. Az újság ezért fontosnak tartotta, hogy tisztázza a „fejekben lévő zavart" a képviselőknél és a nagyközönségnél is, ezért éppen Magyarország példáján keresztül mutatta be Párizs új Közép-Európa politikáját, amelyben az ellensúly szerepét már nem a kettős monarchia töltötte be Németországgal szemben, hanem a békerendszer következtében létrejött új államokra várt ez a feladat.

A *La Liberté* nevű konzervatív napilap[23] 1921. június 8-án közölt egy cikket arról, hogy a trianoni szerződést a képviselőház elfogadta. Ez is az első oldalon jelent meg, s ez volt az első cikk, de a J. B. monogramot használó szerző a ratifikálást összekapcsolta Felső-Sziléziával és Közép-Európával. Felső-Szilézia azért volt fontos ügy – ebben az időben rendszeresen jelentek meg cikkek a térségről –, mert itt francia, német, lengyel és angol érdekek ütköztek. És azért is, mert Felső-Szilézia Közép- és Kelet-Európa „fekete pontja" volt, ahol csak zűrzavar található. Nem ez az egyetlen hely a térségben, ilyen még Ausztria és Németország is. Ez utóbbi azért, mert a franciákat a felső-sziléziai ügy arra figyelmezteti, hogy Németország semmit sem változott, Ausztria pedig azért, mert éppen Németországhoz akar csatlakozni és nyugat-magyarországi területeket akar. A szerző ezt abszurdnak vélte. „Ez óriási őrültség lenne" – írta. Ezért Franciaország és Európa érdeke az, hogy a magyarokat ne taszítsák a reménytelenségbe.

A *La Presse*[24] is 1921. június 8-án adott hírt a békeszerződés képviselőházi elfogadásáról. Szintén első oldalas, első cikk, amelynek szerzője Louis Maffert

23 A lapot 1865-ben hozták létre. A III. Köztársaság idején a republikánusok konzervatív szárnyát támogatta. 1917-ben százháromezer példányban jelent meg, ez volt a csúcs. 1939-ben szűnt meg.

24 A lapot 1836-ban Émile de Girardin hozta létre, az utolsó szám 1952-ben jelent meg. A nagyközönségnek szóló újság volt, amelyben a hirdetés és a reklám nagy szerepet játszott. Girardin progresszív konzervatívnak nevezte lapját, amely aztán volt bonapartista és liberális is. Az első olcsó lapok egyike.

egyhasábos írást publikált, s ez terjedelménél fogva az egész oldalt elfoglalta. A cikk elején a szerző Briand beszédét ismertette röviden. Ebben a miniszterelnök kimondta, hogy a trianoni szerződés nem tökéletes, de olyan, amilyen – és elfogadható. Briand úgy vélte, hogy gazdasági egyezményekkel fogják majd korrigálni a „négyes bizottság" által elkövetett történelmi és földrajzi hibákat. A cikk tudósított Wetterlé abbé, felső-rajnai képviselő felszólalásáról a Temesi Bánsággal kapcsolatban. A szerző megjegyezte, hogy amikor a tárgyalások során ez a név elhangzott, a négyek összenéztek, és ezt kérdezték: „De hát hol van a Temesi Bánság?" Az abbé aztán megmagyarázta a képviselőknek, hogy ez Magyarország egykori tartománya, Temesvár székhellyel. Az abbé kifejtette, hogy még Mária Terézia telepített ide húszezer elzászi, lotaringiai, luxemburgi és rajnai parasztot. Számuk jelenleg eléri a kétszázezret, katolikusok és őseik dialektusát beszélik. A területet Szerbia és Románia között osztották meg. A képviselő felhívta a figyelmet, hogy Franciaországnak garantálnia kell e nép szabadságát. A szerző ezután kifejtette, hogy elfogadhatatlan Paul Boncour képviselő indítványa arról, hogy egy dunai föderációt kellene létrehozni, kései javalatnak nevezte, amelybe az új államok nem is egyeznének bele.[25]

A szélsőjobb lapja, az *Action française*[26] ugyancsak június 8-án közölt cikket a trianoni békeszerződés képviselőházi elfogadásáról. Az előbbiekkel ellentétben ez a lap második oldalán jelent meg két hasábon H. L.-F. szignóval és a trianoni szerződés mellett a saint-germaini szerződés elfogadásáról is írt. A szerző ismertette röviden Guernier képviselő jelentését, amelyben közölte, hogy Magyarország területe a szerződésnek köszönhetően 325 ezer km^2-ről 85 ezerre csökkent, a lakossága pedig húszmillióról hétmillióra és hogy ez az amputáció fájdalmas Magyarországnak. Margaine képviselő azt hangsúlyozta – derül ki a tudósításból –, hogy ha a trianoni szerződést különállóan, csak önmagában lehetne vizsgálni, Franciaországnak számos oka lenne a szerződés elvetését kérni. Ezután a szocialista Paul Boncour felszólalásával foglalkozott a cikk,

25 La Presse, 1921. június 8. Le Traité de Trianon (A trianoni szerződés).

26 A lapot Charles Maurras és Léon Daudet alapította 1908-ban. Az újság királypárti, nacionalista, antiszemita volt. Az 1899-ben létrejött hasonló nevű mozgalommal az örökletes monarchia visszaállításáért harcolt. A pápa 1926-ban indexre tette a lapot. 1940-ben csatlakoztak a Vichyben székelő Franciaországhoz, 1944-ben betiltották az újságot.

aki kiemelte, hogy addig nem lesz béke, amíg a nemzetiségek jogait nem tartják tiszteletben, s még hozzátette, hogy „igazi érdekeinkkel ellentétes politikát folytattunk." Briand miniszterelnök válaszában az elhangzottakkal kapcsolatos fenntartásait fogalmazta meg. Elismerte, hogy Franciaország gyakran áldozattá vált, miközben az ideális megoldást kereste. Szükségesnek tartotta azonban, hogy Franciaországnak szava legyen a gazdasági tárgyalásokban.

A másik oldal, a baloldal lapja, a *l'Humanité*[27] ugyancsak június 8-án írt a trianoni szerződés képviselőházi ratifikálásáról. Bár a cikk az első oldalon jelent meg, de a lap alján kezdődött, a másik oldalon pedig folytatódott egy hasábon C.-E. Labrousse aláírásával. Már a cím is sokatmondó: „A képviselőház megállapítja, hogy a szerződés Magyarországgal csak ellenállást és nyomort eredményezett".[28] A szerző mindjárt az elején feltette a kérdést, hogy mire jók a parlamentben elhangzott beszédek. A külügyminiszter[29] mintha erre válaszolt volna, amikor kijelentette, hogy a szerződés elfogadása a képviselőházban abszolút formális, mivel egyetlen szavazat sem tudja megváltoztatni a békeszerződést. A szerző megjegyezte, hogy kapitalista rezsimben a legigazabb eszmék is csak csalódást és nyomort eredményeznek. A cikk megemlíti, hogy Guernier képviselő hangsúlyozta: Magyarország talpra fog állni, de ehhez idő kell és a béke őszinte szeretete. Hozzátette, hogy az ország már a pénzügyek egészséges helyreállításának az útjára lépett. Ezután Margaine képviselő következett, aki kérdéssel fordult a miniszterelnökhöz: igaz-e, hogy a Creusot cég a francia kormány hozzájárulásával jelentős gazdasági koncessziókat szerzett Magyarországon? Kifosztva szomszédai és Franciaország által Magyarország osztozik a közép-európai népek gazdasági nyomorában. Margaine bevallotta, hogy a föderalista megoldást tartotta volna jónak a közép-európai térségben, de ehhez már késő. 1917-ben lehetett volna még megcsinálni és akkor szerinte egy évvel

27 A lapot 1904-ben a szocialista Jean Jaurès alapította. A munkások követeléseit és a pacifizmust támogatta. A háború alatt viszont a kormányt. Az 1920-as tours-i kongresszus után a forradalmi kommunizmus oldalára állt.

28 L'Humanité, 1921. június 8. A cikk címe franciául: La Chambre constate que le Traité avec la Hongrie n'a créé que réaction et misère.

29 Briand 1921. január 16. és 1922. január 12. között miniszterelnök és egyben külügyminiszter is volt.

rövidebb lett volna a háború. A következő képviselő, Paul Boncour jelezte, hogy nem szavazza meg a szerződést, nem hagyja jóvá a rendelkezéseit. De elfogadja Magyarország feldarabolását a nemzetiségi elv szerint. A szocialista párt ezt az elvet mindig is védte és támogatta. A régi rend összeomlásával viszont a nacionalizmusok felélednek, és vigyázni kell arra, nehogy harcos nacionalizmusokká váljanak. Figyelembe kell azonban venni a gazdasági egymásrautaltságot. Ha Budapest malmai csak egy napot dolgoznak, Csehszlovákia és Jugoszlávia nem tudja megőrölni a gabonáját. Az egyetlen megoldás a dunai föderáció, visszatérés valami olyasmihez, mint az Osztrák–Magyar Monarchia volt. Ez a megoldás azonban már nem lehetséges. „Marad azonban nekünk a Népszövetség" – tette hozzá Boncour. Magyarországon nem használtuk ki a Károlyi-időszakot – folytatta. Károlyi pedig elbátortalanítva megnyitotta a zsilipet a bolsevizmusnak, Kun Béla diktatúrájának. „S aztán megnyílt az út a reakció előtt" – magyarázta Boncour. Hála az antant cinkosságának, „Horthy diktatúrája" jött. „S az antant becstelen szimpátiát tanúsít a diktátorral szemben" – mondta. Briand válaszában fenntartásait fogalmazta meg Boncour beszédével kapcsolatban. Hangsúlyozta: ha valaki azt hiszi, hogy a nemzeti elv tisztán győzhet Európában, ahhoz olyan fiatalos lelkesedés kell, mint amilyennel Boncour rendelkezik. A gazdasági egymásrautaltság ugyanis ezt az elvet béklyóba köti. A miniszterelnököt megtapsolták jobbról, középről és még a baloldal soraiból is, aztán szinte egyhangúan elfogadták a békeszerződést.[30]

Közvetlenül a háború előtt másfél millió példányszámban megjelenő *Le Petit Parisien*[31] szintén 1921. június 8-án tudósított a trianoni szerződés képviselőházi ratifikálásáról és az aláírás nélküli cikk ugyancsak az első oldalon jelent meg. Ugyanazoknak a felszólalóknak a nevei olvashatóak is, mint akiknek a nevét már említettem a fentiekben. Guernier kiemelte, hogy a szerződés felszabadította a korábban egy birodalomba tartozó népeket. Helyeselte, hogy a szlovákok a csehszlovák államba tartoznak és azt is, hogy az erdélyi románokat Romániának adták. Elismerte, hogy Magyarország területe jelen-

30 L'Humanité, 1921. június 8.

31 A lapot 1876-ban alapították. Támogatta a köztársaságot, az egyház és az állam szétválasztását.

tősen lecsökkent, de így meglett az az előnye, hogy a népessége homogén. Margaine képviselő jelezte, hogy a szerződés nem tökéletes és ez rossz előjel a jövőre nézve. Megemlítette Franchet d'Esperey-t, akiről azt mondták akkoriban, hogy kedvezően viszonyult Károly hatalomátvételi kísérletéhez. Briand ezt azonnal cáfolta, mivel a nagykövetek tanácsa ezzel kapcsolatban nagyon világos állásfoglalást hozott. Moutet képviselő a magyarországi izraeliták védelmére hívta fel a figyelmet a fehérterrorral kapcsolatban. Paul-Boncour szocialista barátai nevében támadta a szerződést és kijelentette, hogy nem támogatja a ratifikálást. Felhívta a figyelmet arra, hogy a nemzetiségi elv csak egy leszerelt Európában valósítható meg, ahol csak a Népszövetségnek van fegyveres ereje. A szélsőbal megtapsolta ezt. André Tardieu mindjárt reagált: megjegyezte, hogy a leszerelést és egy nemzetközi fegyveres erő létrehozását Franciaország kérte. Hozzátette azt is, hogy Wilson volt az, aki ezt lehetetlennek tartotta. Paul-Boncour bírálta a magyarországi francia képviselők tevékenységét és sajnálta, hogy nem figyeltek fel a németellenes magyarok programjára a háború végén. Horthyval kapcsolatban megjegyezte, hogy szerinte a kormányzó a monarchia szálláscsinálója, ezért nem helyesli a vele kapcsolatos bizalmat. Briand elismerte, hogy a szerződés nem tökéletes, de ezt nem a saját hibájának tartotta. Szólt a trianoni szerződés kísérőleveléről is, amelyet sokan kritizáltak. Ez arról szólt, hogy Magyarország, amennyiben tiszteletben tartja a szerződést, a szomszédaival együtt lehetősége van a határmódosításra. Rámutatott, hogy a Magyarországgal elkezdett gazdasági tárgyalások megfeleltek a szerződés elveinek és hogy a gazdasági életet jól meg kell szervezni, ha az a cél, hogy társadalmi nyugalom és jólét legyen. Kiemelte, hogy Franciaország a társadalmi igazságosság hazája és példát kell adnia a szabadságra, rendre, biztonságra. Franciaország mindent megtesz – mondta –, hogy fenntartsa a népek közti békét. Magyarország pedig, ha kellően okos lesz a szerződés biztosította határok között, akkor a béke eleme lehet Európában, Franciaország pedig kész a vele való együttműködésre.

A nagy napilapok közül egyedül a *Le Matin* hozta a második oldalon, ugyancsak június 8-án a ratifikálásról szóló tudósítását, a szerző megnevezése nélkül. A cikk mindjárt az elején jelezte, hogy akadémikus stílusú vita után fogadta el a képviselőház a békeszerződést. A bemutatott felszólalók ugyan-

azok, mint a már idézett lapokban. A tudósítás szerint Guernier képviselő azt hangsúlyozta, hogy ha már a trianoni szerződés jelentősen csökkentette Magyarország területét és népességét, legalább megteremtette az etnográfiai és a gazdasági egységét. Margaine nem tudott Guernier véleménye mellé állni, mert úgy vélte, a szerződés tartalmaz olyan nehézségeket, amelyek gyászos jövőt jósolnak az országnak. Szerinte az antant hibázott azzal, hogy nem támogatta Magyarországon a köztársasági mozgalmat, s még ami ennél is rosszabb, hogy Franchet d'Esperey nem nézte rossz szemmel Károly hatalomátvételi törekvését. Briand azonnal reagált, és kategorikusan elutasította a képviselő megjegyzését, mondván, hogy bár vannak királypárti szimpatizánsok Magyarországon, de a francia külpolitikának nem ez az iránya. Paul-Boncour hasonlóan kritikus volt az antanttal szemben, mivel az lehetővé tette Kun Béla hatalomra jutását, majd utána Horthyét. Kritizálta azt is, hogy titkos gazdasági tárgyalásokat folytatott a kormány Magyarországgal, olyan titkosakat, hogy Daniélou, a külügyi bizottság magyarországi megbízottja sem tudott róluk. A Horthyval folytatott tárgyalások nem biztatóak, mert szerinte a Habsburgok szálláscsinálója. IV. Károly kísérletével kapcsolatban megjegyezte, hogy Csehszlovákia és Románia háborús fenyegetésére volt szükség ahhoz, hogy a restaurációs kísérletnek véget vessenek. Boncour ezért nem szavazta meg a békeszerződést. A szerző megemlítette még, hogy Gaston, Deschamps, Wetterlé abbé és Moutet képviselők is felszólaltak a nemzetiségek jogaival kapcsolatban. Eztán Briand következett. A miniszterelnök kijelentette, hogy a trianoni szerződés messze nem tökéletes, a nemzetiségi elvet pedig korántsem olyan könnyű megvalósítani, mint korábban. Franciaország azonban mindent megtesz azért, hogy ez az elv érvényesüljön. IV. Károly kísérletével kapcsolatban megjegyezte, hogy Franciaországnak meg kellett szólalnia ebben az ügyben, mert sokan azt hitték, hogy támogatja ezt. Ebből azonban nem következik, hogy Franciaországnak nyomást kellene gyakorolnia Magyarországra, hogy a társadalmi haladás felé vigye. Ez az ügy csak a magyar népre tartozik. A háború következtében létrejött kis nemzetekről azt mondta, hogy amikor nemzeti ideáljukat akarják megvalósítani, természetesen önző gondolataik vannak. Franciaország azonban mindent megtesz, hogy közelebb hozza egymáshoz ezeket az országokat. Ami Magyarországot illeti, a

miniszterelnök szerint a békeszerződés Magyarországnak biztosítja mindazt, amire szüksége van, hogy virágzó ország legyen. A feltétel azonban az, hogy hagyjon fel soviniszta törekvéseivel.

Az átnézett lapok közül a *L'Homme libre*[32] egy írást közölt az első oldalon ezzel a címmel: *Békében vagyunk Magyarországgal*. A Jean Bertrand által írt cikk a harmadik oldalon folytatódott. A ratifikálásról szóló írás gyakorlatilag ismétlése a már bemutatott lapokban megjelent tudósításoknak. Briand beszédéből érdemes kiemelni a Népszövetséggel kapcsolatos gondolatait. Úgy vélte ugyanis, hogy ennek a szervezetnek kell biztosítania Európa valamennyi népének biztonságát, de szerinte idő kell ahhoz, hogy az európai népek elfogadjanak egy „szupernemzetet" maguk felett, Franciaország feladata pedig az, hogy ebbe az irányba terelje az európai népeket, „de még nem érkeztünk meg a testvéri összeborulás órájához az öreg Európában."[33] Briand ezután kérte a szerződés elfogadását a képviselőháztól, amely egy rövid vita után a saint-germaini békeszerződést is megszavazta.

Összefoglalás

A bemutatott lapok korabeli tudósításai egyértelműen bizonyítják Briand kijelentését, miszerint a képviselőházi vita teljesen formális volt, hiszen nem volt mód a trianoni szerződés módosítására. Ennek ellenére nem volt felesleges röviden összefoglalni a képviselőházi ülés vitáját a szerződésről, mivel a kisszámú felszólaló is jelentős bírálatokat fogalmazott meg a trianoni szerződéssel kapcsolatban. A miniszterelnök, Briand maga ismerte el, hogy a szerződés nem tökéletes, s mindjárt mentegetőzött is, hogy ez nem az ő hibája. A miniszterelnök a megoldást, a békecsinálók hibáinak korrigálását a gazdasági együttműködésben látta. Ennek persze az a feltétele szerinte, hogy Magyarország viselkedjen „okosan", azaz fogadja el a szerződés feltételeit, s ne akarja visszaszerezni az el-

32 Georges Clemenceau alapította 1913-ban, hogy a személyes szócsöve legyen. Köztársasági beállítottságú újság.

33 L'Homme libre, 1921. június 8. A cím franciául: Nous sommes en paix avec la Hongrie.

csatolt területeket, ne legyenek soviniszta törekvései. Ezért a kísérőlevél inkább egy mézesmadzag volt, hogy Magyarország könnyebben fogadja el a súlyos feltételeket. Fenntartásai ellenére Briand elfogadásra javasolta a szerződést, s ezt maga is megszavazta. A bemutatott felszólalók bírálták az elkövetett hibákat, azt azonban helyeselték, főleg a szocialisták, hogy Magyarországot a nemzetiségi elv szerint feldarabolták. A szocialisták ugyanis ezt az elvet mindig is támogatták. Arról persze nem tettek említést, hogy jelentős magyar lakosságot szakítottak el az anyaországtól: ez pedig ellentétes volt a nemzetiségi elvvel. Elismerték a felszólalók, hogy Magyarország jelentős területeket, népességet vesztett, de pozitív tényként említették, hogy így az ország népessége homogén lett. Mintha azt mondanák ezzel, hogy Magyarország még jól is járt a szerződéssel. Érdemes Margaine felszólalásából kiemelni azt a megállapítást, hogy a szerződés nem tökéletes – és ez rossz jel a jövőre nézve. A képviselőből a próféta szólt, mert Közép-Európa megoldatlan problémái egy újabb háborúhoz vezettek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Albert–Terrou 1979. Albert, Pierre – Terrou, Fernand: *Histoire de la presse*. PUF, Paris, 1979.

Allain 1999. Allain, Jean-Claude: Les accords politiques et militaires de la France en Europe centrale et la sécurité collective dans les années vingt. In: Vrain, Cécile – Hamard, Bruno (sous la direction de): *La sécurité collective en Europe au XXe siècle. Actes de la conférence de Pécs, Université Janus Pannonius, 16 février 1999.* University Press Pécs, Pécs, 1999.

Ádám 1977. Ádám Magda: Dunai konföderáció vagy kisantant? *Történelmi Szemle,* 1977. 3–4. sz.

Ádám 1981. Ádám Magda: *A kisantant (1920–1938)*. Kossuth, Budapest, 1981.

Ádám 1989. Ádám Magda: *A kisantant és Európa. 1920–1929.* Akadémiai, Budapest, 1989.

Berstein–Milza 1996. Berstein, Serge – Milza, Pierre: *Histoire du XIXe siècle, Hatier*. Paris, 1996.

Bodineau–Verpeaux 2000. Bodineau, Pierre – Verpeaux, Michel*: Histoire constitutionnelle de la France*. PUF, Paris, 2000.

Caron–Vernus 1996. Caron, Jean-Claude – Vernus, Michel: *L'Europe au XIXe siècle. Des nations aux nationalismes. 1815–1914.* Armand Colin, Paris, 1996.

Démier 2000. Démier, Francis: *La France du XIXe siècle. 1814–1914*. Seuil, Paris, 2000.

Grumel-Jacquignon 1999. Grumel-Jacquignon, François: *La Yougoslavie dans la stratégie française de l'entre-deux-Guerres (1918–1935). Aux origines du mythe serbe en France.* Peter Lang, Bern, 1999.

Juhász 1988. Juhász Gyula: *Magyarország külpolitikája. 1919–1945.* Kossuth, Budapest, 1988.

Miquel 1971. Miquel, Pierre: *La IIIe République. Hommes et pouvoirs.* Bordas, Paris, 1971.

Ormos–Majoros 1998. Ormos Mária – Majoros István: *Európa a nemzetközi küzdőtéren. Felemelkedés és hanyatlás. 1814–1945*. Osiris, Budapest, 1998.

Romsics 2001. Romsics Ignác: *A trianoni békeszerződés*. Osiris, Budapest, 2001.

Sandu 1999. Sandu, Traian: *La Grande Roumanie alliée de la France. Une péripétie diplomatique des Années Folles? (1919–1933)* L'Harmattan, Paris, 1999.

Sandu 1999. Sandu, Traian: La Roumanie et l'impossible articulation d'un système de sécurité français en Europe centre-orientale (septembre 1920-décembre 1921) *Guerres mondiales et conflits contemporains,* Septembre 1999.

Vizi 2010. Vizi László Tamás: Ki legyen az aláíró? Vita a minisztertanácsban a trianoni békediktátum aláíróinak személyéről. *Közép-Európai Közlemények,* 2010. 4. sz. 109–132.

Vizi 2016. Vizi László Tamás: A „kegyetlenül szomorú kötelesség" A trianoni békediktátum becikkelyezése. 1. rész. (1920. június – 1920. október) *Közép-Európai Közlemények,* 2016. 4. sz. 191–209.

Vizi 2017. Vizi László Tamás: A trianoni ceremónia. *Emlékeztető,* 2017. 1–2. sz. 23–41.

Vizi 2018. Vizi László Tamás: A „kegyetlenül szomorú kötelesség" A trianoni békediktátum becikkelyezése. 2. rész. 1920. október 26. – 1920. november 12. *Közép-Európai Közlemények,* 2018. 4. sz. 227–251.

Vizi 2019. Vizi László Tamás: „A kegyetlenül szomorú kötelesség". A trianoni békediktátum becikkelyezése. 3. rész. A ratifikációs vita a Nemzetgyűlésben. 1920. november 13. *Közép-Európai Közlemények,* 2019. 4. sz. 231–254.

Vizi 2020. Vizi László Tamás: A keserű pirulák. In: Anka László (szerk.): *„Valami fáj, ami nincs" A trianoni békekötés előzményei és következményei.* VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár–Magyar Napló, Budapest, 2020. 252–270.

HAMERLI PETRA

A TRIANONI BÉKESZERZŐDÉS OLASZ RATIFIKÁLÁSA

Bevezetés

1920. június 4-én a magyar békedelegáció tagjai, Benárd Ágost munkaügyi és népjóléti miniszter, valamint Drasche-Lázár Alfréd rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter vezetésével Versailles-ba érkezetek. Rájuk hárult a feladat, hogy a pár hónappal korábban ismertetett, rendkívül kemény feltételeket tartalmazó békeszerződést aláírják a szövetséges képviselőkkel együtt, akik Alexandre Millerand francia kormányfő elnökletével a Nagy Trianon palotában várták őket. A voltaképpen mindkét fél számára kínos ceremónia mindössze negyedórán át tartott.[1]

A nemzetközi jogrend szerint egy békeszerződés csak azután emelkedik törvényerőre, ha a felek ratifikálták azt. A magyar parlamentben erre hosszas vita után, 1920. november 15-én került sor. A magyar ratifikáció után a szövetségesek törvényhozásai is a kérdés megvitatásába kezdtek. Az Amerikai Egyesült Államok parlamentje nem ratifikálta a szerződést. Ennek oka az volt, hogy az eredeti dokumentum a Nemzetek Szövetségének alapokmányát is tartalmazta, azonban az USA nem kívánt belépni a szervezetbe. Hogy ne kelljen a Népszövetséghez kapcsolódó kötelezettséget vállalnia, az Egyesült Államok a szerződés ratifikálása helyett 1921. augusztus 29-én külön békeszerződést kötött Magyarországgal, amelyben Washington „semminemű kötelezettséget" nem vállalt a szerződés II. részére, vagyis a határokra vonatkozóan.[2]

1 Vagnini 2015, 73.
2 Romsics 2007, 154.

A hatályba lépéshez elegendő volt, hogy a szövetséges államok közül három ratifikálja a békeszerződést.[3] Erre 1921 nyarán került sor. Angliában a parlament előtt, Franciaországban a szenátus előtt élénk vita folyt a kérdésről, Olaszországban azonban különösebb összeszólalkozás nélkül, gyorsan jóváhagyták a szerződésben foglaltakat.[4] Miután a britek, az angolok, a japánok és az olaszok egyaránt elfogadták a dokumentumot, 1921. július 26-án a felek kicserélték a ratifikációs okmányokat, majd július 31-én a 33. törvénycikkel Magyarországon becikkelyezték a szerződést.[5]

Az olasz ratifikáció

A trianoni békeszerződés olasz ratifikációjáról, a vele kapcsolatos parlamenti, szenátusi megbeszélésekről és fogadtatásáról sajnos nincsenek mélyebb ismereteink. Az Olasz Külügyminisztérium Levéltára (*Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri*) vonatkozó dokumentumai egyedül a francia ratifikációról tartalmaznak jelentéseket.[6] Az bizonyos, hogy Olaszországban a dokumentum 1922. január 15-én a 37. számú királyi dekrétummal emelkedett törvényerőre, „amely teljes körű érvényt szerez az Olaszország és Magyarország között Trianonban, 1920. június 4-én kötött békeszerződésnek."[7] Ezt követően a *Gazzetta Ufficiale* február 9-i lapszáma teljes terjedelmében, de kommentár nélkül közölte a Trianonban aláírt dokumentumot és a hozzá kapcsolódó olasz dekrétumot.[8]

3 Romsics 2007, 154.

4 Vagnini 2015, 77–78.

5 1921. évi XXXIII. törvénycikk. Forrás: https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92100033.TV (A letöltés időpontja: 2020. január 31.)

6 ASMAE. AA. PP. 1919–1930. Ungheria. Busta 1742. Trattato del Trianon.

7 Regio Decreto-Legge 15 gennaio 1922, n. 37. Forrás: https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:regio.decreto:1922;37 (A letöltés időpontja: 2020. január 16.) „Che da' piena e intera esecuzione al trattato di pace concluso tra l'Italia e l'Ungheria, a Trianon, il 4 giugno 1920."

8 Trattato di pace fra l'Italia e l'Ungheria, annesso al Regio Decreto-Legge 15 gennaio 1922, numero 37. Forrás: https://www.gazzettaufficiale.it/eli/gu/1922/09/29/229/so/229/sg/pdf (A letöltés időpontja: 2020. január 26.)

A trianoni békeszerződés gyors olasz jóváhagyása meglepő lehet annak ismeretében, hogy milyen magatartást tanúsított az olasz delegáció a békekonferencián a magyarkérdéssel kapcsolatban – egyfelől a határok kidolgozásával foglalkozó bizottságok munkálatai során, másfelől pedig 1920 telén, a magyar békedelegáció érveinek elhangzását követően.[9] A Magyarország határaira vonatkozó olasz javaslatok jóval kedvezőbbek voltak a többi döntéshozó hatalom álláspontjánál. A határok megvitatásának idején Olaszországban Vittorio Emanuele Orlando volt kormányon. A nyugati határt illetően Sydney Sonnino olasz külügyminiszter az 1867-es kiegyezésben foglalt osztrák–magyar határvonal megtartását javasolta. Északon, a Felvidék esetében az olaszokat képviselő Giuseppe Salvago-Raggi az etnikai elv szem előtt tartásával Magyarországnak ítélte volna a Csallóközt, Komáromot és az Ipoly folyótól délre eső területet, Kárpátaljával kapcsolatban pedig az olaszok felvetették, hogy a terület Ruszinszkó néven önálló lehetne, amennyiben pedig ez nem lehetséges, úgy Magyarországhoz tartozhatna a jövőben. Erdély esetében az olaszoknak nehezebb dolga volt, ugyanis külpolitikai okokból kifolyólag[10] nemcsak Magyarországnak, de Romániának is kedvezni kívánt. A határok kidolgozásával foglalkozó bizottság a Bánság hovatartozása miatt – amelyre a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság (Jugoszlávia) és Románia egyaránt igényt tartott – a román és a jugoszláv követeléseket együtt vitatta meg. Az ezzel kapcsolatos üléseken az olaszokat Luigi Vannutelli Rey és Giacomo De Martino képviselték, akik igyekeztek szem előtt tartani az etnikai elveket a határok kidolgozásánál, viszont amikor márciusban sor került a végső döntésre, akkor az olaszok a

9 Lásd itt is: Hamerli 2014a.

10 Röviden összefoglalva, az első világháborút követő rendezések közül Olaszországot különösen rosszul érintette a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság (Jugoszlávia) megszületése, amely földrajzi elhelyezkedésénél fogva akadályozta a balkáni, közép-európai és mediterráneumi olasz befolyást célzó külpolitikai törekvéseket, és amely ráadásul az 1915-ben Olaszországnak ígért területek egy részét is megszerezte a békekonferencián. Ezért Olaszország kereste a kapcsolatot azokkal az államokkal, amelyeknek ugyancsak voltak határvitái Jugoszláviával. Emiatt igyekezett kedvezni Magyarországnak, és ugyancsak részben emiatt kellett szem előtt tartania Románia érdekeit, amelyek Bácska kapcsolatában ütköztek a jugoszláv követelésekkel. Emellett Olaszország a békekonferencián támasztott igényeit a londoni titkos szerződésre (1915) alapozta, ezért tiszteletben kellett tartania Románia hasonló elvek mentén – bukaresti titkos szerződés (1916) – támasztott követeléseit. Részletesen lásd: Hamerli 2014b.

fontos vasúti csomópontot jelentő Nagykárolyt és Szatmárnémetit Romániának ítélték annak ellenére, hogy mindkét város magyar többségű volt. Délen viszont az olaszok magyar szempontból rendkívül kedvező javaslattal álltak elő, ugyanis a Délvidék egészét Magyarországnak ítélték, s ezen csak angol nyomásra tettek kisebb változtatást a későbbi üléseken.[11] A magyar határokat ekkortól gyakorlatilag véglegesnek lehet tekinteni.[12]

Az olasz delegáció második, a magyarok számára kedvezőnek tekinthető szerepvállalására egy évvel később került sor. Ekkor Olaszországnak új kormánya volt, amelyet Francesco Saverio Nitti vezetett. Mint köztudott, a magyar békedelegáció 1920. január 7-én érkezett meg Párizsba, hogy átvegye az addigra kialakított békefeltételeket. Közismert az is, hogy a delegációt vezető Apponyi Albert január 16-án hosszú beszédben fejtette ki, miért tartja elfogadhatatlannak ezeket a feltételeket,[13] és február 12-én a magyar delegáció átnyújtotta a területi rendezésre vonatkozó észrevételeit. Millerand francia elnök úgy vélekedett, hogy a békekonferencia nem tűzheti ismételten napirendre a magyar béke kérdését, és a határokkal, valamint a pénzügyekkel kapcsolatos döntéseket véglegesnek kell tekinteni. A brit és az olasz miniszterelnökök, David Lloyd George és Nitti nem értettek egyet Millerand elveivel, és síkra szálltak a magyar észrevételek megvitatása mellett.[14]

1920. március 3-án Lloyd George arra tett javaslatot, hogy az etnikai szempontok figyelembevételével a Legfelsőbb Tanács tárgyalja újra a Magyarországra vonatkozó határjavaslatokat. A francia kormányt Millerand távollétében képviselő Philippe Berthelot külügyi titkár kifejtette, hogy határozottan ellenzi a kérdés újbóli napirendre tűzését, s erre Nitti azt felelte, hogy „jelenleg a magyarok hatalmas tömegei élnek saját hazájukon kívül, és a Tanácsnak nem szabad elfelejtenie, hogy még a legyőzött nemzeteknek is joguk van az igazságos bánásmódhoz".[15] További érvként Nitti hozzátette, hogy a tanácskozás

11 A Magyarországot érintő olasz határjavaslatokról részletesen lásd: Hamerli 2014a, 2014b.
12 Ormos 2020, 202.
13 Apponyi Albert beszédét lásd például: Romsics 2007, 167–177.
14 Ormos 2020, 386.
15 Az 1920. március 3-ai tanácskozásról készült (brit) feljegyzést lásd: Romsics 2007, 178–182. Nitti idézett véleményét lásd: 179.

idején Magyarország jelentette a bolsevizmus terjedése elleni utolsó védőbástyát, és az ország – a magyar állam csaknem ezer éves fennállásának tényén túl – már csak ezért is méltányosabb bánásmódot érdemelne. Berthelot válaszában hangot adott annak a vélekedésének, miszerint a békeszerződésben foglalt feltételek a döntéshozó hatalmak egyetértésével születtek, s kifejtette azt is, hogy a szövetségesek határozott ígéretet tettek a csehszlovákoknak és a jugoszlávoknak arra vonatkozóan, hogy nem fogják megváltoztatni a dokumentumban foglaltakat. Erre Lloyd George úgy reagált, hogy ő személy szerint ilyen ígéretet soha nem tett, és arra nem is volna hajlandó.[16] Ezzel a tanácskozás lezárult, és a kérdés a külügyminiszterek és nagykövetek tanácsának ülésén került ismét terítékre március 9-én. Ezen a megbeszélésen, ahol az olaszokat Vittorio Scialoja képviselte, a résztvevők gyakorlatilag a korábbihoz hasonló érveket fogalmaztak meg. Ezután George Nathaniel Curzon brit külügyminiszter kijelentette, hogy a békekonferencia végső szakaszában már szó sem lehet radikális változásokról, csupán arról, hogy a határok kidolgozásával foglalkozó bizottság esetleges apró módosításokat indítványozzon. A javaslatot a jelenlévők örömmel elfogadták, majd miután Berthelot hozzáfűzte, hogy a bizottság nem teheti kérdésessé a korábban megállapított határvonalakat, a kérdést lezártnak tekintették. Nitti tiltakozott a távollétében hozott döntés ellen, és utasította Scialoját arra, hogy érje el a határozat módosítását. Az olasz delegátus felkereste Lloyd George-ot, aki – bár hangsúlyozta, hogy alapvetően egyetért Nittivel – kifejtette, hogy mivel a konferencia már korábban elfogadta a határokat, a döntésbe bele kell nyugodni.[17] Ezzel a trianoni békeszerződés feltételei a határok kérdésében is véglegessé váltak.

Francesco Saverio Nitti néhány évvel később írt memoárjában is hosszasan taglalta, hogy rendkívül igazságtalannak és méltánytalannak tartotta a trianoni békeszerződésben foglalt feltételeket. Részletezte azokat a gazdasági, társadalmi és kulturális károkat, amelyek hazánkat a békeszerződés következtében sújtották és kifejtette, hogy azóta sem talál magyarázatot arra, hogy Magyarország esetében a döntéshozó hatalmak miért nem vették figyelembe sem az etnikai elveket,

16 Romsics 2007, 179–182.
17 Ormos 2020, 388–389.

sem pedig az Apponyi Albert által ismertetett érveket. Mint Nitti fogalmazott, a békekonferencián „ez a szegény nagy ország, amely a civilizációt is, a kereszténységet is megmentette, olyan kegyetlen bánásmódban részesült, amelyre nem találni magyarázatot, hacsak nem a szomszédos népek prédára való vágyában és abban a tényben, hogy ez alantasabb népek, látván az erősebbik legyőzését, a teljes tehetetlenségre kívánták kárhoztatni. Tényleg semmivel sem lehet igazolni azokat az erőszakos rendszabályokat és azt a kizsákmányolást, amely magyar földön történt. […] A háború után Magyarországtól mindenki áldozatot kívánt és nem akadt senki, aki érdekében egy békülékeny jó szót szólt volna. A győzők gyűlölik Magyarországot az ő büszke ellenállásáért. […] Ilyenformán Magyarország minden igazságtalanságot védelem nélkül, minden nyomorúságot segítség nélkül és minden cselszövést védekezés nélkül szenved el. […] Egy nép, amely olyan szellemi fokon van, mint a magyar, elfogadhatja jelenlegi status quoját ideiglenes szükségül, de remélhetjük-e mi, hogy nem fog igyekezni mindent visszaszerezni, amit igazságtalanul elvesztett és nem lesz-e néhány éven belül újabb és rettenesebb háború?”.[18]

Vagyis Nitti, azon túl, hogy mélységesen elítélte a trianoni békeszerződésben foglalt feltételeket, előrevetítette a revízióra való törekvés lehetőségét is. Álláspontját és a békekonferencián tanúsított magyarbarát magatartását figyelembe véve felmerülhet bennünk az a kérdés is, hogy vajon Olaszország akkor is jóváhagyta volna-e a békeszerződést, ha a ratifikáció idején is Nitti lett volna a miniszterelnök?

E kérdésre a választ sosem fogjuk megtudni, de az mindenesetre bizonyos, hogy a trianoni békeszerződés olasz ratifikálására 1921 júliusában, Nitti bukása után nagyjából egy hónappal került sor. A háborút követően ugyanis – sok más európai államhoz hasonlóan – Olaszország is nehéz gazdasági helyzetben volt, ez pedig folyamatos sztrájkokhoz és tiltakozásokhoz vezetett, amelyek különösen súlyossá váltak, amikor Nitti egy dekrétummal megemelte a kenyér árát az országban. Az ennek nyomán fellépő elégedetlenség hatására Nitti 1920. június 15-én lemondott hivataláról, és Olaszország miniszterelnöke, immár ötödik alkalommal, Giovanni Giolitti lett.[19]

18 Nitti 1923, 128–130.
19 Candeloro 1987, 314–315.

Giovanni Giolitti közismerten az olasz liberális kormányok egyik legnagyobb alakja volt, aki az első világháború kitörésekor az olasz semlegesség szószólója lett. Még korábban, az Osztrák–Magyar Monarchia fennállásának idején Olaszországban három külpolitikai koncepció alakult ki. A Cesare Balbo (1789–1853) olasz író és politikus nevével fémjelzett koncepció egyezséget kívánt létrehozni az olaszok és Ausztria között annak érdekében, hogy az olaszok baráti úton szerezhessék meg Triesztet és Trentinót. Balbo balkáni területekkel kompenzálta volna Ausztriát a veszteségekért. A másik irányvonalat Leonida Bissolati szocialista politikus képviselte, aki Ausztria helyett annak nemzetiségeivel, nevezetesen a szlávokkal való szövetséget szorgalmazta. A harmadik, tulajdonképpen Balbóéhoz hasonló elképzelés Sonninóé volt, aki a londoni szerződésben foglaltakhoz ragaszkodott.[20] A három elképzelés közül Giolitti politikájához a Bissolati-féle elgondolás állt legközelebb. Ezt alátámasztja, hogy miniszterelnöksége idején, 1920. november 12-én írták alá a Fiume Szabadállamot létrehozó olasz–jugoszláv megállapodást, amely az Olaszország és Jugoszlávia között felmerülő nézeteltéréseket legalább részben, átmenetileg orvosolta.[21] Ebbe a koncepcióba nyilvánvalóan az egykori Monarchia nemzetiségei által létrehozott utódállamoknak kedvező trianoni békeszerződés koncepciója is kiválóan illeszkedett.

Ami a békeszerződés Olaszországra vonatkozó paragrafusait illeti, azok rögzítették, hogy Magyarország lemond azokról a területekről és egyéb ingóságokról, amelyek az Ausztriával 1919. szeptember 10-én kötött saint-germain-i béke értelmében Olaszországhoz kerültek. A szerződés szabályozta a felmerülő jogi kérdések rendezésére vonatkozó eljárásokat is.[22] Külön passzus vonatkozott Fiuméra is: „53. cikk. Magyarország lemond Fiuméra és a körü-

20 Hamerli 2014b, 171.

21 Candeloro 1987, 338.

22 Zeidler 2003, 187. Az 1921. évi XXXIII. törvénycikk az Észak-amerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nicaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb–Horvát–Szlovén Állammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákországgal 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről (Budapest, 1921. július 26.).

lötte fekvő azokra a területekre vonatkozó minden jogáról és igényéről, amely területek a volt Magyar Királysághoz tartoznak, s amelyek később meghatározandó határok között feküsznek. Magyarország kötelezi magát, hogy elismeri mindazokat a rendelkezéseket, amelyeket a jelen ügyek rendezését célzó szerződések ezekre a területekre vonatkozólag, különösen pedig a lakosok állampolgársága tekintetében meg fognak állapítani.".[23] Az egyéb általános, katonai és gazdasági intézkedések – amelyeket nem országok szerint taglalt a dokumentum – természetesen szintén érvényesek voltak Olaszország tekintetében is.

Összefoglalás

A trianoni békeszerződés olasz ratifikációját illetően meglehetősen kevés információval rendelkezünk, s ennek vélhetően az az oka, hogy a kérdés nem kavart túlságosan nagy port sem a parlamentben, sem pedig a közvélemény előtt. A békekonferencián az Orlando- és a Nitti-kormány a lehetőségeihez mérten igyekezett kiállni Magyarország mellett, ám nem téveszthetjük szem elől azt, hogy Olaszország figyelmét Párizsban inkább a saját vitás kérdései kötötték le. Ahogyan Nitti emlékirataiban fogalmazott, az olaszok aktív szerepvállalása a békekonferencián voltaképpen csak Fiume megszerzésének ügyére szorítkozott.[24] Hasonló volt a helyzet a párizsi tanácskozások lezárulta után is abban a tekintetben, hogy Olaszországot ekkor is a saját – ezúttal főleg belpolitikai – nehézségei foglalkoztatták, amelyek között a trianoni békeszerződés ratifikációja feltehetően egy könnyen megoldható, csekély horderejű ügynek számított.

23 Zeidler 2003, 186.
24 Nitti 1923, 63–64.

FORRÁSOK

ASMAE. AA. PP. 1919–1930. Ungheria. Busta 1742. Trattato del Trianon.

1921. évi XXXIII. törvénycikk. Forrás: https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92100033.TV (A letöltés időpontja: 2020. január 31.)

Regio Decreto-Legge 15 gennaio 1922, n. 37. Forrás: https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:regio.decreto:1922;37 (A letöltés időpontja: 2020. január 26.)

Trattato di pace fra l'Italia e l'Ungheria, annesso al Regio Decreto-Legge 15 gennaio 1922, numero 37. Forrás: https://www.gazzettaufficiale.it/eli/gu/1922/09/29/229/so/229/sg/pdf (A letöltés időpontja: 2020. január 26.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

Candeloro 1987. Candeloro, Giorgio: *Storia dell'Italia moderna. Volume 8. La prima guerra mondiale, il dopoguerra, l'avvento del fascismo.* Feltrinelli, Milano, 1987.

Hamerli 2014a. Hamerli Petra: Olaszország és Trianon. In: Székely Tünde (szerk.): *Innováció és kreativitás a tudományban konferenciakötet.* RODOSZ, Kolozsvár, 2014.

Hamerli 2014b. Hamerli Petra: Magyar–olasz kapcsolatok a padovai fegyverszünettől a Tanácsköztársaság végéig. In: Zachar Péter (szerk.): *Diplomácia, emancipáció és egyházpolitika.* Heraldika, Budapest, 2014.

Nitti 1923. Nitti, Francesco Saverio: *Nincs béke Európában.* Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1923.

Ormos 2020. Ormos Mária: *Padovától Trianonig. 1918–1920.* Kossuth, Budapest, 2020.

Romsics 2007. Romsics Ignác: *A trianoni békeszerződés.* Harmadik kiadás. Osiris, Budapest, 2007.

Vagnini 2015. Vagnini, Alessandro: *Ungheria: la costruzione dell'Europa di Versailles.* Carocci, Roma, 2015.

Zeidler 2003. Zeidler Miklós (szerk.): *Trianon.* Osiris, Budapest, 2003.

ANDREJ TÓTH

A TRIANONI BÉKESZERZŐDÉS RATIFIKÁCIÓJA CSEHSZLOVÁKIÁBAN (1921. JANUÁR/MÁRCIUS)

Bevezetés

A szövetséges és társult hatalmak, valamint Magyarország között 1920. június 4-én megkötött békeszerződést a csehszlovák nemzetgyűlés (*Národní shromáždění republiky Československé*) 1921. január 28-án fogadta el. Az akkori csehszlovák törvényhozási folyamatban a képviselőházé volt az utolsó szó, a törvényjavaslatok és a nemzetközi szerződések csak a szenátus általi megtárgyalásuk után kerültek a képviselőház elé. A vita érdemi része így többnyire a képviselőházban zajlott, amelyet megilletett a fő döntéshozatali szerep. A nemzetgyűlés összetételét a választópolgárok az 1920 áprilisában megtartott nemzetgyűlési választásokon szabták meg. A képviselőház összetételét tekintve az első helyen a szociáldemokrata párt[1] szerepelt, amely a szavazatok 25,7 százalékát szerezte meg. A második helyen állt a néppárt,[2] amelynek a szavazatok 11,3 százaléka jutott. A harmadik helyet a szavazatok 9,7 százalékával pedig az agrárpárt[3] foglalta el. A csehszlovák politikai pártok, amelyek bejutottak a kép-

1 Československá sociálně demokratická strana dělnická.
2 Československá strana lidová.
3 Republikánská strana československého venkova, 1922-től majd Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu, 1925-től mindvégig az első Csehszlovák Köztársaság legjelentősebb és legerősebb politikai pártja.

viselőházba, a 281 választott mandátumból 199-et foglaltak el, vagyis a csehszlovák pártok a képviselőházban a mandátumok 70,8 százalékát birtokolták. A képviselői mandátumok 25,6 százalékát a német nemzeti kisebbségi pártok nyerték el, a magyar nemzeti kisebbségi pártok pedig a mandátumoknak mindössze 2,1 százalékát tudták megszerezni. Külön megemlítendő itt még a magyar–német szociáldemokrata párt is, amely négy mandátumhoz jutott. Ebből kettőt magyar és kettőt német nemzetiségű jelölt szerzett meg.[4]

A magyar békeszerződés a bolgár békeszerződéssel; a hajdani Osztrák–Magyar Monarchia utódállamai között 1920. augusztus 10-én Sèvres-ben megkötött nemzetközi szerződéssel; továbbá szintén 1920. augusztus 10-én Sèvres-ben a társult és szövetséges hatalmaknak az államhatárok ügyében Lengyelországgal, Romániával, a Szerb–Horvát–Szlovén Királysággal s Csehszlovákiával kötött nemzetközi szerződésével együtt került a képviselőház elé. Az említett nemzetközi dokumentumokat a képviselőház külügyi bizottsága terjesztette elő. A magyar békeszerződéshez csatolt, 1921. január 21-én kelt jelentésben a külügyi bizottság természetesen üdvözölte a magyar békeszerződés megkötését, mert az igazság megtestesülését látta benne, hiszen az szerinte meghozta a Kárpátalja nem magyar nemzetiségű lakosságának a magyar uralom alól való felszabadítását. A képviselőház külügyi bizottságának jelentése azonban meglepően bírálta a békekonferenciának a csehszlovák–magyar határra vonatkozó döntését, ugyanis ez nem elégítette ki teljesen Csehszlovákia igényeit. A külügyi bizottság csehszlovák szempontból igazságtalannak találta a határnak Kassától délkeletre eső és az Ipoly folyó menti részének való meghúzását; valamint kifogásolta azt a tényt is, hogy a csehszlovák állam nem kapta meg a salgótarjáni szénmedencét és hogy a békekonferencia nem tett eleget Prága szándékának a borsodi bánya- és kohászati vidék hovatartozása kérdésében sem. Mindezek ellenére a külügyi bizottság természetesen javasolta a képviselőháznak a békeszerződés elfogadását, és annak a törvénytárba való beiktatását.[5]

4 ČSS Volby 1920, 19*.
5 T–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS., 1–3.

A magyar békeszerződés parlamenti vitája

A magyar békeszerződést 1921. január 25-én, a Ház 47. gyűlésén terjesztették a képviselőház elé. A képviselők ezúttal egyhangúlag elfogadták, hogy mind a négy nemzetközi szerződést gyorsított eljárásban tárgyalják meg a képviselőház ügyviteli szabályzatának 55. paragrafusa értelmében. A képviselőház következő, 1921. január 27-én tartott 48. ülésén pedig a képviselők elfogadták, hogy mind a négy előterjesztetett nemzetközi dokumentumot egy vitában tárgyalják meg.[6]

A vita kezdése előtt a külügyminiszter, Edvard Beneš kért szót a házelnöktől. Beneš a másfél óráig tartó felszólásában aprólékosan elemezte az aktuális nemzetközi politikai helyzetet, s ismertette a csehszlovák külpolitika irányelveit és céljait. A csehszlovák külügyminiszter felszólalását nemcsak a képviselők kísérték nagy figyelemmel, hanem a jelen lévő, meghívott külföldi diplomaták és a külföldi sajtó tudósítói is.[7] Beszédében Beneš leszögezte, hogy Csehszlovákia külpolitikája kizárólag a Párizs környéki békékre épül, amelyek nem csupán a csehszlovák állam fennállásának előfeltételeit képezik. A külügyminiszter kifejezte törhetetlen meggyőződését, hogy a békeszerződések következetes és lojális betartása az egyetlen járható út a tartós európai béke kiépítéséhez. Képviselőházi beszédében Beneš természetesen a közép-európai helyzetnek is figyelmet szentelt. A külügyminiszter elismerte, hogy megvalósíthatatlannak tartja Csehszlovákia nyugati szövetségeseinek tervét, amely Közép-Európának egyfajta dunai föderáció formájában való újraegyesítését szorgalmazza. Beneš szerint a nyugati államok tanácstalanok a közép-európai viszonyok rendezése ügyében, mivel egyáltalán nincsenek tisztában Közép-Európa valódi helyzetével, s nem ismerik alaposabban a régió viszonyait és a „felszabadított nemzetek" gondolatvilágát. A külügyminiszter hangsúlyozta, hogy Közép-Európa stabilizációját csakis a régió államai biztosíthatják a kölcsönös megállapodások

6 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS., a képviselőház 1921. január 25-én tartott 48. ülése, 1837.
7 Lidové noviny, 39. (1921) 48. sz. 1. O mír evropský.

alapján; mindamellett Beneš Csehszlovákia, Jugoszlávia és Románia szoros politikai és gazdasági együttműködésére fektette a hangsúlyt, s ezzel megerősítette részint Prágának a kisantant külpolitikájában, részint pedig Franciaországnak az egész régió külpolitikájában betöltött szerepét.[8]

Közép-Európát tekintve Beneš természetesen főleg Ausztria és Magyarország helyzetével foglalkozott, hiszen tudatában volt annak, hogy külpolitikai irányvonala sikerének előfeltétele Ausztria gazdasági stabilizálása s az Anschluss lehetőségének az osztrák belpolitikai diskurzusból való végleges kiszorítása, Magyarországnak a trianoni döntésbe való beletörődése, Budapest bevonása a Közép-Európában kiépítendő gazdasági térségbe és nem utolsósorban a Habsburgok végleges mellőzése a királykérdés parlamentáris úton való végleges megoldásában – ha egyáltalán erre sor kerülne a jövőben. Bár a külügyminiszter nem tagadta, hogy emberi szempontból megérti azt, hogy a háború utáni Magyarország nem lehet elégedett sorsával, azonban ezután kihangsúlyozta, hogy Ausztria–Magyarország politikai anomáliának számított Európában azzal, hogy a kisebbségben lévő németek és magyarok kizsákmányolták a monarchia többségben lévő, nem uralkodó nemzeteit. Beneš beismerte, hogy Közép-Európa aktuális helyzete egyáltalán nem könnyű, azonban a kialakult helyzetet sokkal jobbnak minősítette a háború előttivel szemben. Sőt, azt is hozzátette, hogyha ez a helyzet alapot adna a rehabilitáció bármely formájának, akkor az egyúttal a háborúban elesett húszmillió ember halálának hiábavalóságát jelentené.[9]

A csehszlovák külügyminiszter a képviselőházban világosan kijelentette, hogy Csehszlovákia készen áll tárgyalni a magyar állammal minden szükséges kérdésről, feltéve, ha Magyarország eláll attól a propagandától, amelyet Angliában, Franciaországban és az Egyesült Államokban folytat, főleg a csehszlovák állammal szemben. A két állam kölcsönös megállapodását természetesen a békeszerződés következetes betartásának feltételéhez kötötte Magyarország részéről.[10]

8 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS. 1860–1862.
9 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS. 1864.
10 Uo.

Edvard Beneš elismerte, hogy a két állam közötti kapcsolat kiépítése nem lesz könnyű, s ez nem csupán Budapest eltérő politikai nézetei miatt áll fent, hanem azért is, mert a háború folytán alapjaiban módosult Közép-Európa társadalompolitikai térképe. A külügyminiszter főképpen két szempontot emelt itt ki. Baloldali politikusként hiányolta a háború utáni Magyarország társadalmának következetes szociális átrendeződését. Beneš megfogalmazása szerint „a Csehszlovák Köztársaság lakossága és maga a csehszlovák nemzet rétegeződése olyan, hogy a szó igazi értelmében elmondható az, hogy a földműves és a munkásosztályból jött létre",[11] azonban Magyarországon még mindig a régi hierarchián alapuló társadalmi állapotok uralkodnak, s ennek fő irányítója az arisztokrácia. A külügyminiszter tehát Magyarország esetében hiányolta a polgári demokratikus berendezkedést és a társadalom lényeges mértékű balratolódását.[12]

A külügyminiszter azonban úgy vélte, hogy a két állam közti megfelelő kapcsolat kiépítését főképpen Magyarország államformája, illetve a királykérdés gátolja, hiszen a Habsburgoknak a magyar állam élére való visszatérése állandó veszélyforrás. Beneš a parlamenti beszédében kihangsúlyozta, hogy e tekintetben Csehszlovákia továbbra is hajthatatlanul a nagykövetek konferenciájának döntése mellett foglal állást, amely József főherceg 1919. augusztusi kormányzói intermezzójának következtében született meg 1920 februárjában. A külügyminiszter ezzel kapcsolatban hangsúlyozta, hogy ezen dokumentum értelmében a Habsburgok Közép-Európa egyetlen trónjára sem térhetnek vissza, s ez nemcsak a hajdani császárra és királyra, Károlyra érvényes, hanem a Habsburg-család valamennyi tagjára is. Beneš úgy vélte, hogy Magyarországnak a szomszédokkal való viszonya rögtön 95 százalékkal javulna, ha azt látnák, hogy a háború utáni magyar állam fejlődése a demokrácia és a köztársasági államforma irányába indult meg. Azonban a csehszlovák külügyminiszter a magyarországi helyzet fejtegetése végén kihangsúlyozta: tekintettel arra, hogy Magyarország közvetlen szomszédja Csehszlovákiának, s hogy mindkét állam népét történelmi szálak kötik össze, ezért kapcsolatuk nem alapulhat az állandó ellenségeskedésen. A királykérdés tehát kulcsfontosságú szerepet töltött be

11 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS. 1864.
12 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS. 1864–1865.

a csehszlovák és a magyar állam közötti viszonyban. Ekkor még Beneš sem sejtette, mennyire időszerű veszélyről beszél Prága szempontjából, hiszen márciusban, majd pedig októberben a csehszlovák diplomáciának szembesülnie kellett azzal, amitől folyamatosan tartott: IV. Károlynak a magyar trónra való első és második visszatérési kísérletével.[13]

A csehszlovák külügyminiszter hosszabb expozéját természetesen sokkal szélesebb körű képviselői vita követte. Hiszen ebben a nemzetgyűlés törvényhozói előtt először aprólékosan ismertette a Csehszlovák Köztársaság általános külpolitikai irányvonalát, valamint az aktuális nemzetközi politikai helyzetet. A benyújtott nemzetközi szerződések feletti vita során a felszólaló képviselők így nemcsak az eléjük került nemzetközi szerződésekre reagáltak, hanem ők is hosszabban ismertették saját pártjuk vagy képviselői csoportjuk külpolitikai nézetét, reagálva a csehszlovák külügyminiszter külpolitikai elképzelésére, illetve a csehszlovák külpolitika irányvonalára és az aktuális nemzetközi politikai viszonyokra. A képviselői vita jellegét és tartalmát az a tény is befolyásolta, hogy a Csehszlovákia szempontjából nagy horderejű német és osztrák békeszerződést, amely kétségkívül érintette az ország több mint hárommillió német lakosságát is (hiszen az a háború után úgy vélte, hogy a wilsoni elvek alapján, amelyeknek az egyik fő pillére a nemzeti önrendelkezési jog volt, Német–Ausztria fennhatósága alá kerül), még a meg nem választott, ún. egykamarás Forradalmi Nemzetgyűlés (*Revoluční Národní shromáždění*) fogadta el, amelyben a nemzeti kisebbségek nem voltak képviselve.[14] Így a nemzeti kisebbségi német képviselők felszólásaikban az előterjesztett békeszerződések kérdését szélesebb viszonylatban vitatták és kifejezték elutasító véleményüket az új közép-európai államok megalakulásával szemben, hiszen ezek anélkül jöttek létre, hogy a győztes hatalmak megadták volna mindegyik nemzetnek az önrendelkezési jogot. A felszólaló képviselők beszédeiből azokat a passzusokat összegzem, amelyek egyenesen, vagy közvetett módon érintették a magyar bé-

13 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS. 1865–1866.

14 Az első választott nemzetgyűlés 1920 áprilisában lett megválasztva azon alkotmányjogi kereteken belül, amelyet még a Forradalmi Nemzetgyűlés hagyott jóvá a nemzeti kisebbségek beleszólása nélkül. Hozzá kell tenni, hogy a nemzeti kisebbségek számarányban a lakosság harmincöt százalékát tették ki (!)

keszerződést, mellőzve a szélesebb külpolitikai elemzéseket a csehszlovák állam külpolitikai viszonyát illetően.

Az első felszólaló a vitában Arnold Holitscher, a német szociáldemokrata párt képviselője volt, aki a benyújtott törvényjavaslatokkal szemben foglalt állást.[15] Holitscher fellépésében két meghatározó szempont fonódott össze, éspedig a szociáldemokrata marxizmus baloldalisága és a nemzeti kisebbségi nézőpont, s ezeknek alapján kritikusan vélekedett a háború utáni helyzetről. Holitscher a háború kirobbanásáért és a háború befejezéséért is a kapitalista érdekszférák céljait vádolta. A háború befejezése kapcsán ezt azzal bizonyította, hogy jóllehet a magas rangú antant politikai körök az érintett nemzeteket a háború vége felé a wilsoni tizennégy ponttal kecsegtették, azonban a békekonferencián ezen körök képviselői már felhozni sem merték a wilsoni elveket, hiszen már más érdekek vezérelték a háborút megnyerő vezető hatalmakat, annak ellenére, hogy a békekonferencia összehívásakor még az amerikai elnök elveire hivatkoztak. Holitscher rámutatott: ameddig Wilson 1917-ben arról beszélt, hogy a háború után nem jöhet szóba semmilyen annexió vagy kontribúció, a békekonferencia ezen elveknek éppen az ellenkezőjét léptette életbe. Holitscher képviselő véleménye szerint tehát a békekonferencia olyan nagy hazugsággal kezdődött, amely egyben felülírta azt a nagy hazugságot is, amelylyel a világháború kezdődött. Holitschernek a békekonferencia munkálataival kapcsolatos kritikus véleménye azonban nem a nemzet, hanem az osztályharc elvein alapult. A képviselő szerint a békeszerződések fő célja megsemmisíteni a munkások internacionalizmusát, amely lényeges veszélyt jelent a kapitalista rendszer uralkodó rétegének. Azonban Holitscher egyben annak a véleményének is hangot adott, amely szerint az aktuális európai külpolitikai módszerek,

15 A házszabály szerint a parlamenti vitába jelentkező törvényhozók már előzetesen jelezték, hogy a javaslatot támogató vagy a javaslatok ellenző táborához tartoznak. Ugyanis a házszabályi törvény kimondta, hogy a vitában az ülést vezető elnöknek a szót a törvényhozóknak abban a sorrendben kell megadnia, amelyben a vitába jelentkeztek, de emellett egyben köteles arra figyelni, hogy elsőnek a javaslatot ellenzők táborából lévő törvényhozó szólalhasson fel. Sőt, a házszabály azt is megadta a vitát levezetőnek, hogy ha lehetséges, a vitában váltakozva lépjenek fel a javaslatot ellenző és javaslatot támogató törvényhozók. Vö. Sb. z. a n. 1920, Částka LXI., Vydána dne 10. května 1920, Čís. 325, Zákon ze dne 15. dubna 1920 o jednacím řádu poslanecké sněmovny Národního shromáždění, 45. paragrafus, 752.

amelyek a munkásság ellen irányulnak, éppen ellenkező hatást kiváltva lényegesen segítik a bolsevistákat, hiszen ezek a letiport munkásságot fokozatosan a bolsevisták soraiba terelik.[16]

Természetesen a német szociéldemokratáknál is megjelent a nemzeti kisebbségi sors formálta megközelítés, bár azt is meghatározta az internacionalizmus eszméje. Holitscher e szempontból a nemzetiségi kérdés megoldását az európai szociáldemokraták nagy álmának, az európai egyesült államoknak megvalósításában látta. Holitscher szerint ez megszűntetné az államhatárokat, és megadná Európa valamennyi nemzetének a határokon átívelő önrendelkezési jogot. A szociáldemokraták szerint a Köztes-Európa létrehozásának természetesen a gyökeres szociális átrendeződés lett volna az előfeltétele, ez törölte volna a hagyományos burzsoá nemzeti felfogást, s annak helyébe az öntudatos európai polgári identitás lépett volna. Emellett viszont Holitscher képviselő fellépésében megtaláljuk a hagyományos nemzeti szemlélet nyomait is. Holitscher például rámutatott arra, hogy Csehszlovákiának nem kellene fenntartania Szlovákiában olyan nagy hadsereget, hogy védje az államot az ott élőkkel szemben, ha Szlovákia minden lakosának – politikai és nemzetiségi hovatartozásától függetlenül – meg lenne adva annak lehetősége, hogy a nemzeti és kulturális igényeit teljes mértékben megélhesse. Holitscher bírálta a csehszlovák állam nemzeti koncepcióját, amely világosan bizonyítja, hogy van az államban egy uralkodó nemzeti csoport, amely uralja a többi, kisebbségi nemzeti csoportokat. Ez az államkonstrukció azonban Holitscher szerint sohasem fogja garantálni az állam mindegyik nemzetcsoportjának az egyenlő jogokat és azok tagjainak megelégedettségét, amely alapfeltétele az állam stabilitásának, s amelyet most csak úgy lehet garantálni, hogy az állam kénytelen fenntartani a hatalmas hadsereget, hogy biztosítsa az állam integritását.[17]

A vita második felszólalója Andrej Hlinka, a Szlovák Néppárt[18] elnöke volt. Hlinka a képviselőházi felszólalásában üdvözölte a csehszlovák állam létrehozását és ezzel a szlovák népnek az ezeréves magyar uralom alól való felszabadí-

16 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS 1875–1876 és 1878–1879.
17 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS. 1880.
18 A párt 1925-ben felvette a Hlinka Szlovák Néppárt nevet.

tását. Hlinka szerint a magyar uralom miatt a szlovák nép nem érezhette magát otthon a Magyarországon belüli saját területén. Hlinka főként a szlovák népnek az oktatás területén ért sérelmeit hozta fel a képviselőházban, bár elismerte, hogy az 1867-es nemzetiségi törvény liberális dokumentum volt, mert az széleskörűen biztosított jogokat a nem magyar ajkú polgároknak az oktatás és közigazgatás területén – ezt azonban rögtön cáfolta is, megemlítve saját tapasztalatait. Sőt, Hlinka a beszédében még az antiszemita szemlélet határát is elérte, amikor úgy nyilatkozott, hogy a Rózsahegy magisztrátusában 1910 után annak köszönhetően sikerült bevezetni a magyar nyelv használatát, hogy az „ötvenhat zsidó, akik a bizottságban ültek, elsőrangú magyarok voltak".[19] Hlinka azonban a magyar uralom alatti, szlovákokat ért nemzeti sérelmekért javarészt nem a magyar népet okolta, hanem annak nemesi rétegét. Hlinka tehát a beállott helyzetet elszámolásként kezelte az egykori Magyarország sérelmi politikájával szemben, amely elnyomta a nem magyar ajkú lakosságot. A csehszlovák magyar kisebbség elégedetlenségével kapcsolatban pedig azt bizonygatta, hogy a magyar kisebbséget a létrehozott csehszlovák államban sokkal több jog illeti meg, mint a magyarországi szlovák kisebbséget, akiknek számát túlbecsülve háromszázötvenezerre tette.[20]

A Szlovák Nemzeti Párt elnöke azonban inkább óvatosan vélekedett a szlovákoknak a közös csehszlovák állambeli jövőjéről. Ez természetes, hiszen Hlinka 1919-ben a párizsi szlovák delegáció élén állt, amely a békekonferencia helyszínén sikertelenül követelte a szlovákok autonómiájának megadását a közös csehszlovák államban. Hlinka a szlovákok sikeres és elégedett jövőjét Csehszlovákiában csak úgy látta biztosítva, ha a szlovákok megkapják az autonómiát. Bár Hlinka bevallotta, hogy a csehszlovák állam biztosítékot jelent a szlovákok identitása megtartásának, egyben hangsúlyozta, hogy a szlovákok teljes nemzeti fejlődését csupán Szlovákia autonóm közigazgatása képes garantálni, ezért az autonómia a szlovákok számára a nemzet létkérdése, illetve alapvető kulturális, társadalmi és politikai kérdés. A Szlovák Nemzeti Párt elnöke nem értett egyet azzal, hogy a szlovák autonómia követelése egybeesik a Csehszlovákia elleni

19 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS. 1882.
20 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS. 1881–1885.

harccal. Hlinka fellépésében elutasította az egységes csehszlovák nemzet koncepcióját, figyelmeztetve arra, hogy „mi szlovákok vagyunk, testvérek vagyunk, és önök a cseh nemzet […] minket szlovákul tanított az anyánk beszélni".[21]

A házszabály szerint a következő szónok ismét a benyújtott javaslatok ellenzője volt. A harmadik felszólalóként Jabloniczky János, a csehszlovák magyar kisebbség egyik meghatározó politikai pártjának, az Országos Keresztényszocialista Párt (OKSZP) német tagozatának vezetője nyilatkozott az előterjesztetett nemzetközi javaslatokról, amelyek közül ott volt a magyar békeszerződés is.[22] Jabloniczky pártja, illetve képviselői csoportja nevében – amelynek akkor tagjai voltak a kisebbik magyar párt, a kisgazdapárt[23] képviselői is – élesen bírálta[24] a Párizs környéki békéket, amelyek véleménye szerint teljesen átírták és cáfolták a nemzetközi kapcsolatokban szokásos hagyományt, vagyis a béketárgyalások alapvető célját, azt, hogy a háborút békével kell felváltani, amely mindegyik félnek megteremti a lehetőséget, hogy minél gyorsabban kiheverje a háború következményeit, s ennek köszönhetően a legyőzött nemzet is gyorsan talpra tudjon állni, miként az első világháborút megelőző hosszú évtizedekben. Jabloniczky szerint a Párizs környéki békék nem igazi békék, hiszen olyan békékről van szó, amelyek továbbra is folytatják a háborút, azonban más fegyverekkel. A trianoni békeszerződéssel kapcsolatban igazat adott a híres, tizenhatodik századi svéd diplomata, Alex Oxenstierna szavainak: „a nemzetek nagyon kevés bölcsességgel vannak uralva",[25] utalva ezzel arra, hogy ha a nemzetek – pontosabban a győztes nemzetek – politikai vezetői józan politikát folytattak volna, nem születhettek volna meg ezek a békék. Jabloniczky szerint a béke alkotóit

21 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS. 1885–1887, az idézethez lásd: 1886.

22 A párt az 1920-as nemzetgyűlési választásokon Magyar és Német Keresztényszocialista Párt néven indult. Ennek a pártnak volt 1932 decemberétől az élén a közismert Esterházy János gróf. Jabloniczky János az érsekújvári választókerületben szerzett képviselői mandátumot. A magyar és német keresztényszocialista pártlista összesen négy mandátumhoz jutott a képviselőházban, a szenátusban pedig két mandátumot tudott szerezni.

23 Országos Magyar Kisgazda Földmíves és Kisiparos Párt.

24 Jabloniczky a beszédét német nyelven mondta el, bár az első köztársasági nemzetgyűlésben magyarul is felszólhattak a törvényhozók, sőt interpellációkat is adhattak be magyar nyelven, mindamellett a miniszterelnöknek, illetve a kormánytagoknak is magyarul kellett megadniuk a választ, természetesen csak írott formában.

25 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS. 1888.

nevezhetik nemzeti hősöknek, de az az államférfi fogalmának megsértése lenne, ha ezeket az embereket államférfiaknak neveznénk.[26]

Jabloniczky képviselő volt az első a vitában, aki fellépésében külön részletesebben foglalkozott a trianoni békeszerződéssel. Jabloniczky képviselői csoportjának nevében természetesen a békeszerződést elutasította, éspedig nemcsak a magyar nemzeti kisebbségi érdekek, hanem az ország valamennyi nemzeti kisebbsége érdekeinek szempontjából is. Sőt, Jabloniczky véleménye szerint ez a diktátum, ahogyan a magyar békeszerződést beszédében következetesen nevezte, elfogadhatatlan nemcsak a nemzeti kisebbségek szempontjából, hanem elfogadhatatlan kell, hogy legyen a többségi nemzet részéről, azaz csehszlovák szempontból is, hiszen, ahogyan Jabloniczky figyelmeztetett, a felállított békerendszer csak a militarizmus elképesztő növekedéséhez fog vezetni, mert anélkül ezt az új rendszert Európában lehetetlen lesz fenntartani. Jabloniczky azon a véleményen volt, hogy a több száz évig, illetve ezer évig fennálló kötelékek sokkal erősebbek, mint bármely papírrongy, amelyre megírták az elfogadhatatlan békediktátumot. Itt megemlítést érdemel az a tény, hogy ezért a kijelentésért Jabloniczky képviselőt a beszéde végén a házelnök helyettese, aki a vitát vezette, rendreutasította.[27] A magyar képviselői csoport szóvivője tovább hangsúlyozta, hogy a magyar békeszerződést azért is el kell utasítani, mert az önmagában egy esztelen dokumentum. Jabloniczky érthetetlennek minősítette azt, hogy a megalakult csehszlovák állam legelmaradottabb népcsoportjának, a ruszinoknak autonómiát ígértek, holott az ország legfejlettebb nemzeti csoportjának, a többmilliós német ajkú lakosságnak ez a jog nem jár, s emiatt a németek ki lesznek téve a cseh sovinizmusnak. Jabloniczky továbbá teljesen érthetetlennek minősítette a kaotikus területi átrendeződéseket a közép-európai térségben. Véleménye szerint amíg meg lehet érteni azt, hogy a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz odacsatoltak területeket az Osztrák–Magyar Monarchiától, addig teljesen érthetetlen az, hogy a csehek, akik jogilag Ausztriához, vagyis a Lajtán inneni területekhez tartoztak, más nemzetek által lakott területeket kaptak meg a Lajtán túli részekből, mert ezeknek semmi közük nem volt a Cseh Királyság-

26 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS. 1887–1888.

27 Buřival František, a Csehszlovák Szocialista Párt képviselője.

hoz. Ezt ugyanolyan képtelenségnek találta, mint azt, hogy Ausztria is kapott Magyarország területéből, bár Magyarország Ausztria bajtársaként vesztette el a háborút.[28]

Az Országos Keresztényszocialista Párt képviselőjétől a trianoni békeszerződéssel kapcsolatban a kisantant szövetségeseinek tervezete is éles bírálatot kapott. Jabloniczky a csehszlovák külügyminiszter naivitásáról beszélt, amikor olyan nagy szövetségi tervvel állt elő, hogy Magyarország ellen irányít egy nagyobb méretű szövetségi rendszert, amelynek a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságon kívül tagja lesz még Románia, Lengyelország, Bulgária és Görögország. Jabloniczky ezzel kapcsolatban úgy fogalmazott, hogy Edvard Beneš a csekély számú, mintegy hétmillió főnyi legyőzött magyar nép ellen egy megsemmisítő túlerőt szándékozott állítani, azonban a végén csak egy torzót sikerült tető alá hoznia, sőt még a szláv népek kölcsönös kapcsolataira épített stratégia sem járt sikerrel, amikor Lengyelországot nem sikerült Prágának bekebeleznie ebbe a magyarellenes külpolitikai szövetségbe. A magyar, illetve magyar–német keresztényszocialista és kisgazda párti képviselők csoportjának szónoka a képviselőházi vitában a Prága szorgalmazta kisantant politikai szövetségi tervben nem látott semmi mást, mint csak azt az igyekezetet, hogy Csehszlovákia szövetségeseket szerezzen a békediktátum által szerzett területnek mint zsákmánynak megvédésére. Jabloniczky a trianoni békeszerződés parlamenti ratifikációja alkalmából elhangzott beszédét Titus Livius római császár szavaival zárta: „Aki még hisz az emberiességben, hűségben, jogban és az igazságban, annak élesen el kell vetnie ezt a szörnyeteget."[29]

A vita következő felszólalója Milan Hodža, az agrárpárt képviselője volt, aki 1935. november 5. és 1938. szeptember 22. között a miniszterelnöki posztot is betöltötte, és az első Csehszlovák Köztársaság legkimagaslóbb szlovák politikusa lett.[30] Az agrárpárt képviselője szemére vetette Magyarországnak, hogy az

28 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS. 1887–1890.

29 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS. 1889 és 1891.

30 Hodža több alkalommal miniszter is volt: unifikációs miniszter, illetve Csehszlovákia törvényeinek és igazgatásának egyesítésével megbízott miniszter (1919–1920 és 1926–1927), földművelésügyi miniszter (1922–1925 és 1932–1935), iskolaügyi miniszter (1926–1929), a miniszterelnöki teendői alatt rövid ideig a külügyminiszteri posztot is betöltötte (1935–

tovább folytatja a régi, nem őszinte politikáját. Hodža egyetértett a csehszlovák külügyminiszter külpolitikai vonalával abban, hogy az új Közép-Európában kölcsönös megállapodásokon alapuló államközi viszonyokat kell kiépíteni – még az ellenséges államokkal is. A jövőre való tekintettel azonban a képviselő expozéja is kiemelte e gondolat gyenge pontját. Csehszlovákia ugyanis ezt a kölcsönös, pragmatikus megállapodásokon alapuló, bilaterális viszonyok hálózatát a közép-európai államok között úgy képzelte el, hogy ennek a rendszernek éppen Csehszlovákia lesz a fő motorja, elvi irányadója és morális mentora, s ezt a kisantant szövetségeseinek projektterve is bizonyítja, hiszen a kölcsönös kétoldalú, az ellenséges államokkal is megkötött megállapodások rendszere felett ott volna egy multilaterális jellegű politikai-katonai szövetség, amely sakkban tartaná a rendszer leggyengébb tagját, ebben az esetben Magyarországot. Hiszen jóllehet Csehszlovákiának legitim joga volt szövetségest, illetve szövetségeseket keresni a térségben, azonban hasonló külpolitikai igyekezet Magyarország részéről arcátlanságnak volt minősítve. Hodža érthetetlen módon szemére vetette Magyarországnak, hogy a tanácsköztársaság bukása után már öt–hét olyan kísérletet hajtott végre a magyar kormány – éspedig nem csupán a térségben, hanem még az antanthatalmaknál is próbálkozott –, amely arra irányult, hogy éket verhessen a „mi egységes sorainkba" és abban bizalmatlanságot teremtsen. Az agrárpárti képviselő megemlítette Budapestnek 1919 őszi kísérletét, amely arra irányult, hogy Romániával szorosabb kapcsolatot építsen ki, ugyanis ez olyan messze ment, hogy egyenesen közös magyar–román perszonálunióról beszéltek. Amikor ez a kísérlet kudarcot vallott, a magyar kormány igyekezett Belgrád felé fordulni, s képes volt felajánlani a magyar koronát a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság királyának is. Hodža továbbá felelevenítette, hogy a magyar kormány Olaszországnál és Nagy-Britanniánál is próbálkozott korábban, kihasználva az ezen államok Budapesten tartózkodó, békülékenyebb katonai képviselőit és diplomatáit; mindamellett Rómával politikai és kereske-

1936). Megemlítendő, hogy Hodžát 1905-ben és 1906-ban a Bács–Bodrog vármegyei, szlovákok lakta kölpényi (Kölpény, szlov. Kulpín, szerb. Кулпин) kerületben beválasztották a dualizmus kori magyar országgyűlésbe, ahol a nemzeti képviselők csoportjának volt a jegyzője.

delmi szövetséget akart kötni, Londont pedig Magyarország oldalára akarta állítani a szomszédos államok jogos követeléseivel szemben.[31]

A jövendőbeli miniszterelnök, aki egyébként a Csehszlovák Köztársaság egyedüli kormányfője volt, aki politikai tárgyalásokba bocsátkozott az ellenzéki magyar nemzeti kisebbségi politikai színtér képviselőivel, az Egyesült Magyar Párt vezető személyiségeivel, beszédének további részében a királykérdéssel foglalkozott. Itt azonban tegyük hozzá, hogy az említett megbeszélésekre az ellenzéki magyar nemzeti kisebbségi politikusokkal csak a forrongó 1938. évben került sor, néhány hónappal a müncheni döntés előtt. Sajnálatos módon a parlamenti ellenzéki magyar nemzeti kisebbségi politikai színtér képviselőivel addig senki sem lépett kapcsolatba kormányszinten, ha eltekintünk itt az 1935-ös köztársaságielnök-választásoktól, amikor Edvard Beneš külügyminiszter párbeszédet kezdeményezett az akkor még két magyar parlamenti politikai párt, az OKSZP és a Magyar Nemzeti Párt[32] képviselőivel. Hodža a magyarországi királykérdéssel kapcsolatban teljesen egyetértett azzal, amit a vita elején a kérdésben a csehszlovák külügyminiszter mondott el a képviselők előtt. Az agrárpárti képviselő szerint Csehszlovákiának alaposan fel kell készülnie arra, milyen állást foglal majd, ha Magyarországon megkísérelnék a Habsburg-uralom visszaállítását. Hodža a magyarországi királykérdéssel kapcsolatban főképpen a Szent Korona-tanra és annak közjogi jelentésére hívta fel a figyelmet. Arra figyelmeztetett, hogy ez a fogalom önmagában a magyar közjog szempontjából örökös jogi folytonosságot jelent. Hodža attól tartott, hogy ha Magyarországon ismét koronázásra kerülne a sor, az a történelmi szertartás szerint zajlik majd le; s ennek keretében az a személy, akinek fejére az esztergomi érsek felteszi a magyar koronát, a hagyományos, négy világtáj irányába történő kardcsapással nem a mai magyarországi határoknak, hanem a történelmi Magyarország határainak megvédése mellett kötelezi el magát. Milan Hodža elismerte, hogy az államforma kérdése kétségkívül Magyarország belpolitikai ügye, azonban ha a

31 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS. 1895.

32 Az említett két ellenzéki magyar nemzeti kisebbségi politikai párt 1936 júniusában egybeolvadt Egyesült Országos Keresztényszocialista és Magyar Nemzeti Párt (a Magyar Nemzeti Párt az említett Kisgazdapárt neve 1925-től), röviden Egyesült Magyar Párt néven.

magyar állam a királyság – s ezáltal a Szent Korona-tan – megtartása mellett foglalna állást, a kérdés azonnal elveszítené tisztán belpolitikai jellegét. Sőt, az agrárpárti képviselő ezzel kapcsolatban kifejtette véleményét, hogy egy ilyen esetben a kérdés nem is arról szólna, hogy Habsburgok vagy nem Habsburgok foglalják el a magyar trónt. Ilyen körülmények között ez a Szent István-i korona közjogi kereteiről szólna, hiszen a Szent István-i korona hagyományos történelmi közjogi elveinek újbóli, teljes mértékű alkalmazása a szomszédos államok szuverenitását sértené. Hodža ezért figyelmeztette Magyarországot, hogy addig, ameddig a magyar nép a Szent István-i koronát továbbra is a területi integritás jelképének fogja tartani, illetve addig, ameddig a korona szimbólumának ez az interpretációja nem változik meg, tovább fog folytatódni a nemzetközi szellemi harc a Magyarországon uralkodó, magyar historizáláson alapuló irredentizmus ellen.[33]

A következő fellépő a vitában Edmund Burian volt, aki lényegében véve ismertette a csehszlovák szociáldemokrata pártból disszidáló, marxista-leninista képviselők által létrehozott szociáldemokrata baloldal csoportjának,[34] a jövendőbeli kommunista pártnak a nemzetközi szerződésekkel kapcsolatban benyújtott állaspontját. Burian már a beszéde elején kihangsúlyozta, hogy csoportja nem szavazza meg a képviselőház elé terjesztett nemzetközi szerződéseket, mert a baloldali szociáldemokraták nem bíznak a jelenlegi csehszlovák külpolitika egész rendszerében. A disszidáló marxista-leninista szociáldemokraták nagy csalódással fogadták, hogy Csehszlovákia és szövetségeseinek külpolitikájában nyoma sincs azoknak a nemes eszméknek, amelyeket a háború alatt a pacifisták, a demokraták és a szocialisták hangoztattak, de amelyeket az Egyesült Államok

33 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS. 1895–1896.

34 Az 1920. áprilisi nemzetgyűlési választások után hamarosan pártszakadás állt be a választásokat megnyerő Csehszlovák Szociáldemokrata Munkáspártban. A pártszakadás révén 1920 szeptemberében a párt radikálisabb baloldali csoportja elszakadt a párttól, és létrehozott egy új ideiglenes pártalakulatot Csehszlovák Szociáldemokrata Munkáspárt – Baloldal néven, amely elfogadta a Kommunista Internacionálé elveit. Ezt követően a disszidáló radikális szociáldemokraták egy új parlamenti csoportot is létrehoztak Baloldali Szociáldemokraták Klubja néven. Majd 1921 májusában ebből a disszidens csoportból jött létre a Csehszlovák Kommunista Párt, amely a második nemzetgyűlési választásokon, 1925-ben a második helyen állt.

elnöke, Wilson is nyíltan követelt és ígért a világnak. Burian arra mutatott rá, hogy a békére törő győztes nyugati hatalmak a háború befejezése után egy új világot akartak létrehozni, de ebből végül semmi sem lett, s a világdiplomácia és külpolitika sajnos ismét visszakerült a hagyományos kerékvágásba. Burian ezzel kapcsolatban emlékeztetett arra, hogy a Tomáš Garrigue Masaryk által vezetett ideiglenes párizsi cseh–szlovák kormány[35] 1918. október 18-án kijelentette, hogy: „Minden szerződést és határozatot nyíltan kell megtárgyalni, titkos diplomácia nélkül!"[36] Burian képviselő a kialakult helyzetet e kijelentés kigúnyolásának nevezte. A képviselőház elé terjesztett nemzetközi szerződéseket a radikális szociáldemokraták az átláthatatlan, titkos diplomácia eredményeinek tekintették, s véleményük szerint ezeknek a háború után semmi keresnivalójuk nem volt az új nemzetközi kapcsolatok rendszerében. A marxista-leninista szociáldemokraták szóvivője továbbá kihangsúlyozta, hogy ők azért sem fogadhatják el a benyújtott javaslatokat, mert az e dokumentumok feletti parlamenti vita pusztán formális jellegű, hiszen a parlament sehogy sem tudja befolyásolni a köztársaság egész külpolitikáját, valamint a benyújtott nemzetközi szerződéseket, és egy ilyen eljárásért ők nem vállalhatnak felelősséget.[37]

A disszidáló baloldali szociáldemokrata képviselőcsoport részére a magyar békeszerződés azért is elfogadhatatlan volt, mert arra, mint az Edvard Beneš alkotta egyoldalú külpolitikai koncepcióra tekintett, amely vakon csak Franciaországra épített, s amely propagandisztikus módon legendákat terjesztett a közvéleményben Franciaország „etikus" harcáról a leigázott közép-európai nemzetek felszabadításáért. Edmund Burian a vitában erre való tekintettel arra figyelmeztetett, hogy más államokhoz hasonlóan Franciaország is csak a saját érdekeit követi, s nincs tekintettel a külpolitika moralitásának a külkapcsola-

35 Az ideiglenes cseh-szlovák párizsi kormány 1918. október 14. és november 14. között volt hivatalban, amikor létrejött a Forradalmi Nemzetgyűlés, amely hivatalba léptetett egy új, teljes kormányt. Az ideiglenes, Párizsban működő kormány háromtagú volt, Masaryk a kormányfői posztja mellett még pénzügyminiszter is volt, továbbá tagja volt Edvard Beneš mint külügyminiszter és Milan Rastislav Štefánik, aki a hadügyminiszteri posztot töltötte be.

36 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS. 1897.

37 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS. 1897–1898.

tokban való alkalmazására. Az elszakadt baloldali szociáldemokraták e szemléletben természetesen következetesen a marxista-leninista nézőpontot követték; és Benešnek az egyoldalú, Párizshoz való igazodását kifogásolták, mondván: vakmerően a Franciaországban uralkodó kapitalista-reakciós körök érdekeinek kiszolgálójává és katonai ügyvivőjévé válik a régióban. Ennek következtében a csehszlovák politikusok Franciaország utasítására folyton egyre több és több területet követeltek, hogy minél közelebb kerüljenek Bécshez és a Dunához, amiért Csehszlovákia – ahogyan a képviselő szó szerint fogalmazott – „kárt hozó ajándékot" kapott hárommillió német és nyolcszázezer magyar lakos formájában. Burian képviselő szerint ez volt az a fő ajándékuk, amely Csehszlovákiát szorosan összekötötte a kapitalista-militarista Franciaországgal. A marxista-leninista Burian arra figyelmeztette képviselőtársait, hogy a vita elején Beneš által előterjesztett külpolitikai koncepció Európát nem menti meg. Burian ez alkalommal megemlítette beszédében a közismert közgazdász, John Maynard Keynes nézetét is: „A békeszerződések nem tartalmaznak egyetlen egy Európa gazdasági felújításáról rendelkező határozatot sem, semmi olyat, ami a legyőzött államokból jó szomszédokat teremtene."[38] Burian beszéde további részében főképpen Csehszlovákiának a Szovjet-Oroszországgal szembeni reakciós és munkásellenes külpolitikai vonalát bírálta, aláhúzva ezzel a fellépésének a kommunista munkásmozgalmi internacionalizmusát, s ezzel összhangban a beszéde végén kifejezte meggyőződését, hogy Európa munkássága – közösen a szovjet-orosz munkássággal – végre legyőzi a kapitalizmust és a munkásság forradalmi erejével létrehozza az európai egyesült szocialista államokat.[39]

Az 1920-as áprilisi nemzetgyűlési választások győztes pártjának, a Csehszlovák Szociáldemokrata Munkáspártnak a benyújtott nemzetközi szerződésekkel kapcsolatos álláspontját az egykori hadügyminiszter, a szlovák származású Ivan Markovič képviselő[40] ismertette. A Csehszlovák Szociáldemokrata Munkáspárt

38 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS. 1900.

39 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS. 1898–1904.

40 Ivan Markovič több miniszteri posztot is betöltött. Rövid ideig 1920-ban a hadügyminisztérium élén állt, majd unifikációs miniszter, illetve Csehszlovákia törvényeinek és igazgatásának egyesítési minisztere volt (1922–1925), s közben az iskolaügyi minisztérium vezetésével is meg volt bízva (1924–1925).

szóvivője a beszédében főképpen a trianoni békeszerződéssel foglakozott. Markovič fellépését főleg a szlovák nemzeti, szocialista irányultságú szemlélet határozta meg. A Csehszlovák Szociáldemokrata Munkáspárt képviselője természetesen kiemelte, hogy a magyar békeszerződésnek különösen nagy jelentősége van Szlovákiára és a szlovák „dolgozó népre" nézve, hiszen az véget vetett a szlovákság ezeréves, magyarok általi elnyomásának. Markovič hangsúlyozta, hogy a trianoni békeszerződés nemcsak a nemzeti szabadságát adta meg a szlovák népnek, hanem azt is, ami még a mai napig sem jár a magyar népnek Magyarországon, a politikai és a szociális demokráciát. Ezzel kapcsolatban arra figyelmeztette Jabloniczky János képviselőt, aki fellépésével a magyar kisebbség és a szlovák németség nevében elutasította a magyar békeszerződést, hogy a békeszerződés e jogokat nemcsak a szlovákoknak, hanem a Szlovákiában élő magyaroknak is megadta azzal, hogy a csehszlovák államhoz kerültek. Markovič természetesen ezzel kapcsolatban főleg Csehszlovákia új társadalmi rétegződését emelte ki, amelynek következtében Szlovákiában a nemesség elvesztette az uralmát és a magyar munkásság olyan jogokhoz jutott, amelyekről a szlovák nemzetiségű munkásság a Horthy vezette Magyarországon nem is álmodozhat. Ezért Markovič öngyilkosságnak nevezte azt, ha a Szlovákiában élő más nemzetiségű munkásság vezetői felvennék a Csehszlovák Köztársaság elleni politikai harcot. Markovič képviselő tehát igyekezett felhívni a csehszlovák magyar nemzetiségű munkásság figyelmét arra, hogy a csehszlovák állam nyújtja a legjobb feltételeket a társadalom szocialista alapon való átalakulásához, s ezt a tényt Csehszlovákiában nem csak a magyar nemzetiségű, hanem valamennyi kisebbségi nemzetiségű munkásának szem előtt kellene tartania.[41]

A vita következő fellépője ismét az ellentáborból származott. A „jobboldali" szociáldemokrata Markovič képviselő után a német nemzetiségű Josef Mayer kapott szót, aki a Bund der Landwirte, azaz a német nemzeti kisebbségi agrárpárt nevében kapcsolódott be a vitába. Mayer képviselő a győztes nyugati hatalmakat a Közép-Európában beállott helyzet miatt főképpen az Ausztriában uralkodó, vigasztalan gazdasági helyzet miatt bírálta, illetve szemére vetette a békekonferenciának, hogy engedett létrehozni egy olyan államot, amely

41 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS. 1904–1906.

teljesen életképtelen és segélyre szorul külföldről. Mayer kihangsúlyozta, hogy bizonyos mértékig ez az egész közép-európai térségre is vonatkozik, hiszen szerinte a régió mindegyik állama valamilyen kölcsönös segélyre szorul, így a térség politikai térképének efféle átrendeződését a háború után érthetetlennek minősítette. Ausztria esetében azt szorgalmazta, hogy váljon valósággá az, ami teljesen érthető és természetes, tehát az, hogy Ausztria csatlakozhasson Németországhoz, mert ez megoldaná Ausztria tarthatatlan gazdasági helyzetét.[42]

Mayer képviselőt a vitában Jaromír Špaček követte a Csehszlovák Nemzeti Demokráciából, aki az 1921. január 27-én lezajló vita első részének utolsó fellépője volt. Špaček a magyar békeszerződéssel kapcsolatban kifejtette, hogy pártja nem találja azt büntető jellegűnek Magyarországra nézve. A Csehszlovák Nemzeti Demokrácia szerint a trianoni békeszerződés nem sérti a magyarok nemzeti érdekeit, s azon a véleményen van, hogy éppen ezzel a békeszerződéssel lett megalapítva az igazi nemzeti magyar állam. Špaček emellett még arra is rámutatott, hogy a magyar békeszerződést már csak azért sem lehet igazságtalannak tekinteni, mert gazdasági szempontból sokkal kevesebb következménynyel jár Budapest számára, összevetve azt a német és az osztrák békeszerződéssel, amelyek sokkal nagyobb gazdasági terhet róttak Berlinre és Bécsre. A nemzeti demokrata képviselő ezzel kapcsolatban azt is kihangsúlyozta, hogy valamennyi, Szlovákiában rekedt magyar államvagyonért Csehszlovákiának fizetnie kell, aszerint, hogyan becsüli fel azt a jóvátételi bizottság.[43]

A második napi vita folytatásának összegzése előtt áttekintem röviden a korabeli csehszlovák belpolitikai helyzetet. A magyar békeszerződés ratifikációja instabil politikai helyzetben zajlott le Csehszlovákiában. Jóllehet, ez a ratifikáció folyamatát nem befolyásolta, mégis fontos szerepe van az ismertetett vita szempontjából. Említettem már, hogy az 1920. áprilisi nemzetgyűlési választásokat a Csehszlovák Szociáldemokrata Munkáspárt nyerte meg nagy fölénnyel. A választások eredménye még jobban megerősítette a szociáldemokrata párt pozícióját, noha ez már a választások előtt is megmutatkozott abban, hogy 1919 júliusában Vlastimil Tusar töltötte be a miniszterelnöki posztot. Az akkor létre-

42 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS. 1908–1910.
43 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS. 1912–1913.

hozott, ún. vörös-zöld kormánykoalíció a választások után is folytatódott Tusar második kormányával, amelyben már a szociáldemokratáknak jutott a legtöbb miniszteri poszt.[44] A Tusar vezette második kormány azonban nem volt hosszú életű. Szintén említettük, hogy a szociáldemokrata pártban a választások után hamarosan súlyos pártszakadás következett be, s ez kormányválságot idézett elő. A kormány 1920 szeptemberében lemondott. A nagymértékű belpolitikai válság miatt egy hivatalnokkormány jött létre Jan Černý vezetésével. Ez a kormány volt hivatalban éppen a magyar békeszerződés csehszlovák ratifikációs folyamata idején is. A nagyon törékennyé vált belpolitikai helyzet Csehszlovákiában csak nagyon lassan stabilizálódott. A Černý vezette kormány egészen 1921 szeptemberéig volt hivatalban, azonban még akkor sem jöhetett számításba egy tiszta parlamenti, illetve politikai kormány. A Černý-kormányt egy félhivatalnoki, ún. össznemzeti kormány váltotta fel, amelynek miniszterelnöke Edvard Beneš külügyminiszter lett, s ebben a párton kívüli miniszterek mellett mind az öt nagy csehszlovák politikai párt képviselve volt.[45] Tisztán politikai kabinet Csehszlovákiában csak 1922 októberében alakulhatott újból, amikor létrejött az agrárpárti Antonín Švehla első kormánya, amely már egészen 1925-ig, azaz a második nemzetgyűlési választások évéig volt hivatalban. A szintén össznemzeti koalíciós kormánynak nevezett kabinet összetétele politikai pártok szerint másolta az előző, Beneš által vezetett kormányt. Az 1925-ös nemzetgyűlési választások után a csehszlovák agrárpárt váltotta fel a szociáldemokrata párt pozícióját. Ennek az első köztársaság idején már nem sikerült megismételnie az 1920-as győzelmét, sőt 1925-ben a kommunista párt is és a Csehszlo-

44 Az ún. vörös-zöld kormánykoalíciót a Csehszlovák Szociáldemokrata Munkáspárt, a Csehszlovák Vidék Köztársasági Pátja, vagyis az agrárpárt (a párt 1922 felvette A Földművelési és Kisgazda Nép Köztársasági Pártja nevét) és a Csehszlovák Szocialista Párt (amelynek kimagasló tagjai közé többek között Edvard Beneš külügyminiszter is tartozott) alkotta. Az első Tusar-kormányban mind a három párt négy helyet foglalt el, ill. a szociáldemokrata párt három miniszteri posztot kapott a miniszterelnöki poszton kívül, a második Tusar-kormányban már a szociáldemokratáknak a miniszterelnöki poszton kívül hat miniszter jutott.

45 A fentebb említett politikai pártokon kívül – amelyek részt vettek a Tusar első és második kormányában – kormánykoalícióba lépett még a Csehszlovák Néppárt és a Csehszlovák Nemzeti Demokrácia.

vák Néppárt is megelőzte: az előbbi a második, az utóbbi a harmadik helyen végzett.[46] A szociáldemokrata párt azonban 1929-ben ismét kormánypárt lett, s mindvégig, az 1938-as müncheni szerződésig bent volt a kormányban.[47]

A négy nemzetközi dokumentumról, vagyis a magyar és a bolgár békeszerződésről; a hajdani Osztrák–Magyar Monarchia utódállamai között 1920. augusztus 10-én Sèvres-ben megkötött kölcsönös megállapodásról; valamint ugyanakkor és ugyanott a szövetséges és társult hatalmak s Lengyelország, Románia, Szerb–Horvát–Szlovén Királyság és Csehszlovákia között megkötött határmegállapodásról 1920. január 28-án, a képviselőház 49. ülésén folytatódott a képviselőházi vita. Arra való tekintettel, hogy az előző napon a javaslatokat támogatók táborából került ki az utolsó felszólaló, a vitán elsőként ismét az ellenzéki álláspontot lévő képviselő kapott szót, mégpedig Paul Wittich, aki a magyar és német szociáldemokrata pártcsoport tagja volt.[48] A trianoni

46 Az 1929-es választásokon már viszont második lett az agrárpárt után, 1935-ben a szudétanémet párt és az agrárpárt mögött volt a harmadik helyen (a képviselőházi választásokat véve figyelembe).

47 A csehszlovák belpolitikai helyzet összképének érdekében említem még meg, hogy a belpolitikai helyzet a második nemzetgyűlési választások után sem stabilizálódott. A második Švehla-kormányt már 1926 márciusában újból hivatalnokkormány váltotta fel, amelyet ismét Jan Černý vezetett. Közben 1926 októberéig sikerült Švehlának összeállítani egy stabil, először tiszta jobboldali koalíciót, amelybe már két nemzeti kisebbségi német párt is belépett, a már említett Bund der Landwirte és a Deutsche Christlichsoziale Volkspartei, azaz a német agrárpárt és a keresztényszociális néppárt. Ehhez hozzátartozik, hogy 1926-ban a Magyar Nemzeti Párt is kacérkodott a kormányba való belépéssel, azonban a német agrárpárt, amellyel együtt indult az 1925-ös választásokon és majd közös parlamenti csoportot alakított a két párt a nemzetgyűlés mindkét kamarájában, a parlamenti koalíciós partnerét cserbenhagyta, és megszegve a pártközti megállapodást a kormányba való belépési tárgyalások alatt csak a saját programcéljai alapján tárgyalt. Itt az agrárpárti Švehla egy nagy hibát követett el (csehszlovák szempontból), hiszen azzal, hogy mellőzte a Magyar Nemzeti Pártot, az fokozatosan az Országos Keresztényszocialista Párthoz közeledett, véglegesen elejtve az ideiglenes aktivista politikai irányvonalat, elfogadva az autonómiára törekvő politikai platformot, s véglegesen ellenzéki és negativista politikai bázisra helyezkedett. Így már 1929-ben mindkét nemzeti kisebbségi magyar politikai és parlamenti párt teljesíthette Budapest vágyát, és kifejezve közös politikai irányvonalat közös választási listával indult a harmadik nemzetgyűlési választásokon.

48 Az 1920-as nemzetgyűlési választásokon az érsekújvári választókerületben egy különálló magyar–német szociáldemokrata listára is lehetett szavazni. A listáról négy jelölt jutott mandátumhoz a képviselőházban, két magyar és két német nemzetiségű. Lásd ČSS, Volby 1920, 19*.

békeszerződéssel kapcsolatban a képviselő kifejtette csoportjának véleményét, eszerint az semmivel sem különb az előző békeszerződésektől, s csupán tükrözi az általános nemzetközi politikai helyzet lesújtó voltát, amelyben a háború után a központi hatalmak erőszakját a szövetséges és társult hatalmak erőszakja váltotta fel. Wittich szerint a háború után az önrendelkezési jog elvét a gyakorlatban egy kiválasztott államcsoport, illetve nemzetcsoport diktátuma váltotta fel. A nemzetek sorsának alakulását tehát ismét az erőszak alkalmazása határozza meg. Wittich továbbá tiltakozott Hlinka képviselő azon állításai ellen, amelyek szerint a szlovákok el lettek volna nyomva Magyarországon. A magyar és német szociáldemokrata képviselők csoportjának szónoka erélyesen elutasította a helyzet általánosítását. Wittich szerint, ha valaki azt állítja, hogy a háború előtti Magyarországon a nem magyarajkú lakosság el volt nyomva, egyúttal azt is ki kell mondania, hogy Magyarországon is voltak olyan haladó tényezők, mint például a szociáldemokraták, akik nem találtak kellő támogatásra az érintett nemzetcsoportok soraiban, mert azok nem tudták elfogadni azt, hogy a nemzeti elnyomás a szociális elnyomásnak az eredménye.[49]

Wittich a Párizs környéki békeszerződések koncepciójával kapcsolatban is kifejtette véleményét. Azok a Csehszlovákiában élő, nem uralkodó nemzetek, akiknek véleményét meg sem kérdezték a béketárgyalás résztvevői, csak akkor nyugodhatnak bele az őket érintő békeszerződések határozataiba, ha a kormány megadja nekik az önrendelkezési jogot. Wittich ugyanis arra figyelmeztetett ezzel kapcsolatban, hogy a csehszlovák állam egyes nemzetcsoportjai között tovább folytatódik az a harc, amely a háború előtt és a háború alatt is fennált közöttük. A képviselő arra hívta fel a kormánykörök figyelmét, hogy a csehszlovák állam belső békéjének alapfeltétele a többségi nemzet és a kisebbségi nemzetek közötti kölcsönös béke megkötése, tehát a különféle nemzeti kisebbségek autonómiájának megadása. Illetve Wittich hangsúlyozta, hogy a nemzetiségi béke a Csehszlovák Köztársaságban nem biztosítható csupán a kisebbségi jogok alkalmazásával, hanem ahhoz az uralkodó cseheknek és a szlovákoknak le kellene mondaniuk a politikai hegemóniájukról és az autonóm önkormányzati

49 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS., a képviselőház 1921. január 28-án tartott 49. ülése, 1945–1946.

jogok keretén belül át kellene adniuk a nemzeti kisebbségeknek a jogot a saját ügyeik igazgatására, hogy azok nemzetiségüket teljes mértékben megélhessék. Természetesen a többi szociáldemokratához hasonlóan Wittich is abban bízott, hogy az országon belüli nemzetiségi kérdés belső internacionalizmussal, tehát a minden nemzetiségű munkásság fokozatos összefogásával oldható meg, emellett azonban a nemzetiségi autonómiára mint az ország belső rendjének és a békéjének biztosításához szükséges előfeltételre tekintett, ellenben a csehszlovák szociáldemokratákkal.[50]

A magyar és német szociáldemokrata pártcsoport szóvivője a nemzetiségi autonómiát nem csak a csehszlovák belső béke biztosításának alapfeltételeként hangoztatta: az országban élő különféle nemzetiségek kisebbségi autonómiájának bevezetésére hatékony eszközként tekintett a Horthy vezette „ellenforradalmi Magyarországgal" szembeni harcban. Wittich úgy vélte, hogy Prága csak akkor követelheti Budapesttől a trianoni békeszerződés százszázalékos betartását, főképpen annak a magyar hadseregre vonatkozó határozatait, ha a csehszlovák állam teljes mértékben megteremti erre a morális jogi alapot azzal, hogy életbe lépteti a nemzetközi kisebbségvédelmi szabályokat, amelyek megsemmisítő csapást mérnek a reakciós ellenforradalmi magyar kormányzatnak a békeszerződés elleni propagandájára. Wittich, aki élesen bírálta Horthyt s az aktuális magyarországi kormányzatot, felhívta Beneš külügyminisztert a magyarországi „ellenforradalmi rendszerrel" szembeni hathatósabb harcra, részint a trianoni békeszerződés Magyarországra vonatkozó szociális-politikai rendelkezéseinek következetes, betartásának a megkövetelésére.[51]

Ezt követően a benyújtott nemzetközi szerződések mellett szólalt fel Antonín Uhlíř képviselő, aki a Csehszlovák Szocialista Párt álláspontját képviselte. Uhlíř arra figyelmeztetett, hogy a versailles-i, a saint-germaini és a trianoni békeszerződések, valamint az utódállamok kölcsönös megállapodása és a határról szóló szerződés nem csupán a csehszlovák külpolitika kiindulópontját képezik, hanem egyben a csehszlovák belpolitika alapbázisát is, hiszen támaszt adnak azon elemekkel és irányzatokkal szemben, amelyek arra törekszenek,

50 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS. 1946.
51 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS. 1946–1947.

hogy belülről megbolygassák a csehszlovák állam alapjait. Uhlíř képviselő szerint Csehszlovákiának nagyon figyelmesen kell követnie minden olyan külföldi erőt, amely veszélyezteti a demokratikus Csehszlovákia létét, kihangsúlyozva főképpen a magyarországi és németországi monarchista mozgalmat, s ezért nagyon óvatosan és figyelmesen kell tárgyalni nem csupán a szomszédos államokkal. A Csehszlovák Szocialista Párt szóvivője a vitában természetesen külön figyelmet szentelt Magyarországnak, amely esetében kifogásolta, hogy továbbra is követi a területi integritás elvét. Ennek bizonyításaként felhozta a budapesti Szabadság téri négy irredentista allegorikus szobor felavatását, amelyen jelen volt Habsburg József főherceg is. A szocialista képviselő továbbá Magyarországgal kapcsolatban olyan hírekre hívta fel a képviselők figyelmét, amelyek szerint Budapest igyekszik rámutatni arra, hogy csak egyedül ő tudná megfékezni a kommunista mozgalom erősödését Kárpátalján, ha azt visszakapná, illetve rámutatott az egyre növekvő lengyel–magyar politikai szimpátiára, amelynek következtében olyan hangokat is hallani Lengyelországból, hogy közös lengyel–magyar határszakaszt kívánnak létrehozni.[52]

Uhlíř szocialista képviselőt a vitában Bruno Kafka, a Masaryk köztársasági elnökhöz közel álló Német Demokratikus Szabadelvű Párt elnöke követte.[53] Kafka hivatkozva arra, hogy a tárgyalt nemzetközi szerződések a Párizs környékén megalkotott versailles-i békerendszerének a részét képezik, eleve elutasító álláspontra kényszeríti a párt képviselőcsoportját. Kafka kiemelte, hogy pártja

52 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS. 1950–1952, illetve lásd: 1948–1957.

53 A Német Demokratikus Szabadelvű Párt, amely nem nagy súllyal bírt a nemzeti kisebbségi német politikai színtéren Csehszlovákiában, az egyik legdemokratikusabb német politikai párt volt az első Csehszlovák Köztársaságban. Bár a húszas évek végén nem lépett be a kormányba (ekkor Deutsche Arbeits- und Wahlgemeinschaft név alatt működött), de a nemzetgyűlésben támogatta a kormányt. Érdekességként megemlítendő, hogy az 1935-ös választásokon a párt a polgári liberális aktivista beállítottságú Sudetendeutsche Wahlblock pártszövetségen belül indult a választásokban (újból eredeti néven), amely az ellenzéki és negativista Országos Keresztényszocialista Párt és Magyar Nemzeti Párt, azaz a magyar nemzeti kisebbségi jelöltlistán szerepelt, s erről egyetlen mandátum jutott Reichenberg polgármesterének, Karl Kostkának a nemzetgyűlés szenátusában. Karl Kostka a nemzetgyűlésben természetesen kormányhű szenátor volt, és mindvégig kitarott a csehszlovák állam mellett, ellenben a magyar ellenzéki törvényhozókkal, akik mindvégig élesen bírálták Csehszlovákia alkotmányjogi kereteit, és a müncheni szerződés előtt véglegesen szakítottak Csehszlovákiával.

nem csupán azért ítéli el a békerendszer megalapozta nemzetközi dokumentumokat, mert az azokból következő igazságtalanságok főképpen a német népet érintik, hanem azért, mert mint demokraták nem tehetnek mást, hiszen ezek a szerződések elvetik mindazon elveket, amelyekben hisznek, azaz a nemzeti önrendelkezési jogot, a nemzetek szabadságát, az igazságot és az igazi demokráciát. Kafka beszédében élesen támadta Beneš külügyminiszter közép-európai külpolitikai elképzelését, mert az továbblendíti a Párizs környéki békék munkáját, amely kettészakította Közép-Európát, illetve két ellenséges tábort alakított ki a térségben. Sőt Kafka arra is figyelmeztetett, hogy bár a külügyminiszter nem úgy véli, a csehszlovák állam földrajzi szempontból mégis külpolitikailag elszigetelt állam a térségben, hiszen – eltekintve Romániától, amely Prágától messze van – valamennyi szoros szomszédos állammal jelentős egyoldalú ellentétek korlátozzák a közös államközti kapcsolatok mielőbbi konszolidációját.[54]

A képviselőházi vitában továbbá Vincenc Charvát képviselő szólalt fel, aki a Csehszlovák Szociáldemokrata Munkáspárt egy másik, kisebbségi, mérsékelt radikális baloldali disszidens csoportját képviselte; ez utólag vált ki a már korábban kettészakadt szociáldemokrata pártból.[55] Charvát kihangsúlyozta a disszidens pártcsoportjának nézetét: jóllehet a tárgyalt nemzetközi szerződések mögött kapitalista körök érdekei állnak, mégis hatást gyakorolnak a csehszlovák állam létére, határainak kialakítására. Ő is meg volt győződve arról, hogy a csehszlovák állam létrejöttével – nem csupán Csehszlovákiában – a Párizs környékén megkötött, kapitalista érdekeket követő szerződések jól megalapozzák a szocializmusnak a kapitalizmus feletti győzelmét, ezért kifejezte, hogy csoportja támogatja a tárgyalt nemzetközi szerződéseket.[56]

Wenzel Feierfeil, a nemzeti kisebbségi német kereszténységszociális képviselő szintén ellenezte a versailles-i békerendszerhez tartozó és azokból eredő nemzetközi szerződések csomagját. Feierfeil pártja bírálta a csehszlovák kormány-

54 Kafka képviselő felszólalásához lásd: Uo. 1957–1963.

55 Egy következő, négy főből álló disszidens csoport is a kommunista mozgalommal szimpatizált, azonban ellenezte a Komintern huszonegy feltételét. Emiatt e csoport nem vehetett részt a kommunista párt megalapításában. Charvát az önálló disszidens baloldali szociáldemokrata tevékenysége után 1924-ben visszatért a szociáldemokrata pártba.

56 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS. 1963, illetve lásd még: 1965–1966.

zatot, mert mindent megtett azért, hogy ezt a nemzetiségi államot nemzeti állammá tegye, bár Csehszlovákia, ahogyan kihangsúlyozta, korántsem nemzeti, hanem tisztán nemzetiségi állam. A német kereszténységi szociális képviselő élesen kifogásolta az állam militarista politikáját. Érthetetlennek találta azt, hogy egy olyan állam, amelynek tizenhárommillió lakosa van, hárommilliárd koronát szán a költségvetésből a hadseregre, illetve hogy több mint egymilliárd korona hitelt kér a hadsereg fejlesztésére, miközben a külügyminiszter Svájcban, a Nemzetek Szövetségében nemzetközi leszerelésről beszél. Az ellenzéki német kereszténységi szociális néppárt szóvivője természetesen német nemzeti szempontból is bírálta a békeszerződéseket, amelyek leigázták a német nemzetet, s egyúttal kifejezte meggyőződését, hogy el fog jönni a német nép feltámadásának ideje. Magyarországgal kapcsolatosan Feierfeil ellenezte azt a csehszlovák külpolitikai igyekezetet, amely arra irányult, hogy a beállott status quo biztosítékként éket verjen Magyarország és Ausztria közé, hogy a két állam között ne jöhessen létre a jövőben olyanfajta közeledés, amely sérthetné Csehszlovákia érdekeit. A képviselő szerint ennek az éknek a szerepét éppen Nyugat-Magyarország játssza, amelynek az a célja, hogy gátat vessen a Magyarország és Ausztria közötti kölcsönös politikai vagy gazdasági megegyezésnek a jövőben.[57]

A csehszlovák néppárti Václav Myslivec képviselő beszédében főképpen a csehszlovák állam központosító alkotmányjogi koncepcióját védte. Myslivec kihangsúlyozta, hogy a nemzetiségi autonómia bevezetése olyan következménynyel járna, amely egyúttal a csehszlovák állam végét jelentené. Myslivec ezzel a Feierfeil képviselő kollegája által elmondottakra reagált, aki hangsúlyozta, hogy a Hlinka által követett autonómia a magyaroknak és a németeknek is jár. Myslivec arra figyelmeztetett, hogy Hlinka a területi és nem a nemzeti autonómia mellett érvelt.[58]

A Német Nemzeti Párt álláspontját Heinrich Brunar képviselő tolmácsolta. Brunar a vitában kijelentette, hogy a Német Nemzeti Párt nemcsak a magyar és a bolgár békeszerződést ellenezi, hanem a versailles-i békerendszer mindegyik

57 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS. 1967–1968.
58 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS. 1969.

békeszerződését. Brunar felhívta a figyelmet arra, hogy ezek a szerződések nem békeszerződések, hanem diktátumok, hiszen azok nem a szerződő felek szabad és megegyező akaratán alapulnak, hanem csupán egyoldalú döntéseken. Brunar bírálatában még továbbment és kifejtette véleményét, hogy a háborút lezáró békeszerződések hazugságon, illetve a tizennégy wilsoni pont hazug megszegésén alapulnak. A Német Nemzeti Párt szóvivője arra is rámutatott, hogy jóllehet a békekonferencia nem bizonyította a központi hatalmak felelősségét a háború kirobbantásával kapcsolatosan, mégis ennek alapján hozta meg az ítéletet az ún. békeszerződések formájában.[59]

A következő felszólaló Csehszlovákia első iskolaügyi minisztere, Gustav Habrman[60] volt, aki ismét a Csehszlovák Szociáldemokrata Munkáspárt álláspontjának adott hangot a vitában. Habrman – reagálva a Német Nemzeti Párt képviselő felszólalására, amelyben bírálta a békekonferencia és a győztes hatalmak politikáját, valamint védte a legyőzött államok jogait – bizonyítani kívánta, hogy minden, ami a háború után történt, helyes volt, hiszen ellenkező esetben újfent a központi hatalmak által képviselt politikai szellem uralkodna tovább, de ez elveszítette morális jogát. Hiszen Habrman szerint „a despotikus és rendőri" monarchista Ausztria és Magyarország az elkövetett bűntettekkel számtalan bizonyítékot nyújtott a világ népének, de főképpen az Osztrák–Magyar Monarchia nem német- és nem magyarajkú nemzeteinek ahhoz, hogy a korábbi államszervezet életképtelensége s létének a továbbiakban való tarthatatlansága mellett döntsenek. A régi „magyar rezsimmel" kapcsolatosan konkrét bizonyítékként hangot adott abbéli felháborodásának, hogy a Kárpátalja feletti ezeréves magyar uralomnak az az eredménye, hogy az ottani lakosok nyolcvan százaléka analfabéta. Habrman azonban a jövőre nézve Ausztriával és Magyarországgal szemben kifejezte meggyőződését, hogy csakis a kölcsönös megállapodás és a baráti viszonyok kiépítése képezi az egyetlen járható utat a közép-európai viszonyok végleges konszolidációja eléréséhez. Magyarország esetében kifejezte meggyőződését, hogy az aktuális „reakciós" viszonyok nem

59 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS. 1975–1976.

60 1918 és 1920 között volt iskolaügyi miniszter. Majd 1921 őszétől a szociális minisztérium élére nevezték ki, amelyet 1925-ig vezetett.

lesznek hosszú életűek, és meg van győződve arról, hogy azokat hamarosan felváltja a demokratikus berendezkedés.[61]

Habrmant a vitában az Országos Keresztényszocialista Párt, illetve a közös kereszténységszocialista-kisgazda képviselői csoport második szóvivője, Körmendy-Ékes Lajos képviselő követte, aki magyarul szólalt fel a vitában, s természetesen élesen bírálta a magyar békeszerződést, valamint nemcsak a magyar nép kisebbségi sorsát, hanem a szlovákoknak a többségi csehek általi másodrangú lakosságként való kezelését is. Körmendy figyelmeztetett arra, hogy a pártja már a nemzetgyűlésbe való bekerülése után erélyesen tiltakozott az ellen, hogy a szlovákiai és a kárpátaljai magyarok erőszakosan el legyenek választva az ezeréves magyar hazától, megtagadva tőlük a nemzetközi önrendelkezési jogot; azonban most, amikor a képviselőház a magyar békeszerződésről dönt, még fokozottabb eréllyel kell, hogy tiltakozzék pártja nevében a magyar népet megillető önrendelkezési jog megtagadása ellen. Körmendy kihangsúlyozta, hogy a nemzeti önrendelkezési jognak adott legnagyobb pofon maga a trianoni békeszerződés, ezért pártja nem tehet mást, minthogy a legerélyesebben tiltakozzék e békeszerződés ratifikációja ellen. Elfogadhatatlannak találta, hogy a békekonferencia döntésének következtében hárommillió magyar lett kitéve a megalakult nemzeti államok önkényének, illetve hogy a korábbi magyar állam területének kétharmad részét a szomszédos népeknek ítélték oda zsákmányként. Körmendy érthetetlennek találta Prága „gyarmatosító politikáját", nem csak a kisebbségi magyarokkal szemben, de a szlovákokkal szemben is, rámutatva arra, hogy a kormány által annyira hangsúlyozott demokrácia Szlovákiában úgy néz ki, hogy ott immár két éve katonai diktatúra, statárium és a legszigorúbb cenzúra uralkodik. A magyar kereszténységszocialista képviselő erélyesen bírálta azt a tényt is, hogy a szlovák közigazgatás a cseh nyelvet veszi alapul, s e tény kapcsán számos szlovák honfitárs panaszkodik arra, hogy nem érti a cseh nyelvet.[62]

Körmendy képviselő a kialakult helyzetben a szlovákiai magyar kisebbség elfogadható jövőjét csupán a Szlovákián belüli autonómia lehetőségében látta

61 TZ–PS NSRČS, 1. VO. 1981–1982.

62 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS. 1985–1986., vagy 2041–2042. és 2045. (Körmendy képviselő felszólalásának mellékletként közölt eredeti magyar változata.)

biztosítva, s rámutatott az ezeréves szlovák–magyar testvériségre. A két nemzet közös megértésében vélte felfedezni annak okát, hogy éppen a szlovák nép volt az a nem magyar ajkú nép az 1918 előtti Magyarországon, amelyik a legkevésbé fejlett kultúrintézményekkel rendelkezett. Azaz Körmendy úgy vélte, hogy a románoknak, a szászoknak és a szerbeknek azért voltak sokkal fejletteb nemzeti kulturális intézményeik, mert a szellemi világuk sokkal messzebb állt a magyarokétól, így kihasználva a dualizmus kori magyar állam lehetőségeit a nemzeti emancipáció útjára léptek, amely igény a szlovákoknál alig mutatkozott, éppen azért, mert a lelki világuk sokkal közelebb állt a magyarokéhoz.[63]

A következő szó Karel Kramář-é, az első Csehszlovák Köztársaság miniszterelnöké volt.[64] Kramář, a Csehszlovák Nemzeti Demokrácia képviselője, aki a háború alatti hazai cseh ellenzéki politikai színtér egyik legkimagaslóbb egyénisége volt, bevallotta, amikor az önálló csehszlovák állam létrehozása mellett döntöttek a háború végén, a legnagyobb gondot az a tény okozta nekik, hogy az új államban hárommillió német is fog élni. Ahogyan Kramář elmondta, ő nagyon szívesen megszabadult volna egy ilyen nagyarányú német lakosságtól, azonban ez nem jöhetett számításba, hiszen a Cseh Királyság olyan földrajzi egység, amelyet vagy az egyik, vagy a másik nemzet kárára nem lehet széttépni. A hajdani miniszterelnök hasonlóképpen vélekedett a magyarokról is, feltéve a következő kérdést: „Vajon azt gondolják, hogy az külön örömmel járt nekünk, hogy kénytelenek voltunk kérni a békekonferenciát, hogy odaadja nekünk azokat a magyarokat, akiket majd megkaptunk?"[65] Kramář ezzel kapcsolatban leszögezte, hogy ők, az államalkotók természetesen korántsem voltak olyan naivak, hogy örültek volna a ténynek, hogy az államban nagyszámú magyar kisebbség is fog élni. Az egykori kormányfő szerint azonban nekik ekkor más lehetőség nem kínálkozott, s jól tudták, hogy a háború utáni Magyarország a csehszlovák állammal szemben tartósan ellenséges álláspontot képvisel majd és mindig is arra fog törekedni, hogy visszaszerezze Szlovákiát, ezért stratégiai

63 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS. 1987–1988. vagy 2044–2045.

64 Karel Kramářt 1918. november 14-én nevezte ki az ún. össznemzeti koalíció miniszterelnökké a Forradalmi Nemzetgyűlés, amely ezen a napon ülésezett először. A miniszterelnöki posztot 1919. július 8-ig töltötte be.

65 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS. 1989.

szempontból szükséges volt egy olyan határt alkotni a két ország között, amely a legjobban védi majd az ország területi egységét.[66]

A békeszerződések éles bírálatát német nemzeti szempontból Johann Knirsch, a Német Nemzeti Szocialista Munkáspárt képviselője folytatta. Reagálva a külügyminiszter expozéjára érthetetlennek találta azt, hogy Beneš beszédében csak felületes módon tárgyalta Csehszlovákiának a szomszédos államokhoz – többek között Ausztriához – fűződő viszonyát, valamint azt, hogy külpolitikai szempontból alábecsüli Csehszlovákia és Németország viszonyát, tévesen arra építve, hogy Németország véglegesen ki lett rekesztve a nemzetközi színtérről mint hatalmi tényező, s ez bizonyítéka annak, hogy Csehszlovákia külpolitikája sajnos csak rövid távú elképzelésen alapul. Természetesen Knirsch is támogatta Ausztria Németországhoz való hozzácsatolását, ezért a külügyminiszter azon aggályát, hogyan bírná ezt gazdaságilag Németország, azzal igyekezett elhárítani, hogy ezt hagyja arra, akit ez a legjobban érint, azaz Németországra. A békeszerződések kapcsán Knirsch is erélyesen tiltakozott a wilsoni elvek eltaposása ellen. A Csehszlovák állam életre hívóit és annak kormányait azzal vádolta, hogy a wilsoni elvekből elég csak felhozni kettőt, amelyek teljes mértékben áldozatául estek a győztes államok kapitalista és imperialista érdekeinek: a negyediket, amely a teljes lefegyverzésről szól, és az ötödiket, amely kölcsönös megegyezésen alapuló, önszabályozó fejlődést ígért az Osztrák–Magyar Monarchia népeinek.[67]

A következő felszólaló képviselő František Udržal, a csehszlovák kormány jövendőbeli miniszterelnöke volt, aki ismét a dolgok agrárpárti megvilágítását hangsúlyozta.[68] Udržal arra való tekintettel, hogy ő annak a politikai koncepciójának a híve, amely a jövőre és nem a múltra épít, bírálta a kisebbségi német és magyar képviselőket, hogy csak folyton az ellenük elkövetett jogtalanságra panaszkodnak, és vádolják a csehszlovák külpolitikát, hogy az csak hazugságra épül. Udržal képviselő szerint ezek a panaszok tarthatatlanok arra való tekintettel, hogy milyen erkölcstelen politikát folytatott a régi Németország, Ausztria

66 Uo.

67 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS. 1996–1997. és 1998–1999.

68 František Udržal 1929–1932 között volt kormányfő. Azelőtt két alkalommal a hadügyminisztérium élén is állt (1921–1925 és 1926–1929).

és Magyarország. Udržal, majd Jabloniczky János képviselőt is támadta, aki a magyar keresztényszocialista és kisgazda képviselői csoport nevében ítélte el a magyar békeszerződést és a háború után beállott békerendszert, amely véleményük szerint igazságtalan békéken alapultak. Udržal szerint Jabloniczky képviselőből valamelyest Horthy beszélt, egy oly valaki, aki a kialakult helyzetet erőszakkal akarná megbüntetni. Az OKSZP-képviselőt azzal vádolta, hogy pártja a német és a magyar politikai hegemónia keretébe zárkózott be, annak ellenére, hogy az a világot vérfürdőbe kergette. Jóllehet e tény természetesen borzasztó következményekkel járt, de ez a magyar nemzetet tekintve igazságos volt.[69]

Az utolsó képviselő, aki a vitában beszélt, Antonín Němec, a Csehszlovák Szociáldemokrata Munkáspárt elnöke volt. Felszólalásában a figyelmet főképpen a csehszlovák külpolitikának s céljainak szentelte. Němec azt igyekezett aláhúzni, hogy nem a politikai, hanem a szociális viszonyok a világpolitika mozgatói. Ezért azt követelte, hogy erre való tekintettel épüljön fel a csehszlovák állam külpolitikája, amelynek a jövőben továbbra nem a kapitalista rétegek, hanem a munkások érdekeit kellene szolgálnia és követnie. Ezzel összhangban Němec nem csupán semleges viszonyt követelt Szovjet-Oroszországgal szemben, amelyre a csehszlovák diplomácia épült, hanem egyenesen kölcsönös együttműködésen alapuló külpolitikai kapcsolatot. A szociáldemokrata párt elnöke továbbá ellenezte a csehszlovák külpolitika irányvonalának azt a részét, amely arra épít, hogy Németország legyőzött hatalom és a nemzetközi politikai és gazdasági színtér peremére került. Ezzel kapcsolatban arra figyelmeztetett, hogy Csehszlovákiának azzal kell számolnia, hogy Németország egy olyan nagy állam, amelynek előbb-utóbb sikerül ebből a helyzetből kitörnie, és ismét fontos külpolitikai tényezővé válik majd. A pártelnök ezzel kapcsolatban arra figyelmeztetett, hogy Németországot nem lehet folyton csak tovább büntetni, hiszen ez csak odáig vezet majd, hogy ennek következtében a jövőben ismét egy háborút indít el. Arra való tekintettel, hogy Němec főképpen Németország kérdésével foglalkozott, a kisebbségi kérdést is csupán a német kisebbség panaszaival kapcsolatban hozta fel. A csehszlovák szociáldemokraták elnöke azon a

69 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS. 2063.

véleményen volt, hogy a nemzeti kisebbségi kérdést, amelyet főleg nyelvi kérdésként kezelt, szükségszerűen meg kell oldani Csehszlovákiában, hiszen anélkül nem lesz az államban béke, s belső nyugalom nélkül aligha lehet elképzelni az ország gazdasági stabilizációját.[70]

A kétnapi vita után ismertették a plénummal a benyújtott képviselői határozatjavaslatokat. A német képviselők két javaslatot terjesztettek be. Az első képviselői javaslatot Rudolf Lodgman (Német Nemzeti Párt), Franz Křepek (német agrárpárti), Josef Böhr (Német Keresztény Szociális Néppárt), Rudolf Jung (német nemzetiszocialista) és Bruno Kafka (Német Szabadelvű Párt) képviselők nyújtották be párttársaik nevében. Ebben azt javasolták, hogy a képviselőház a magyar és a bolgár békeszerződéssel, valamint az utódállamok közötti kölcsönös határmegállapodással kapcsolatban azt a határozatot fogadja el, hogy miután ezek a szerződések ellenkeznek a modern demokrácia által elismert nemzeti önrendelkezési jog elvével – nem kevésbé, mint a versailles-i és a saint-germaini békeszerződések –, a képviselők ezeket figyelmen kívül hagyva térjenek át a napirendi pontokra. A második, német párti képviselői javaslatot társaik nevében Bruno Kafka és Rudolf Lodgman képviselők nyújtották be. Ebben arra hivatkoztak, hogy az utódállamok között megkötött kölcsönös határszerződés ellenkezik a csehszlovák államjog felfogásával, továbbá e szerződés államterület-változást szentesít, amely tény alkotmányjogi törvényt igényel, ezért a képviselőház fogadja el azt a határozatot, hogy a kormány e szerződést alkotmányjogi törvényjavaslat formában nyújtsa be. Természetesen az említett német párti képviselői határozatjavaslatok egyike sem szerzett többségi támogatást és el lettek utasítva.[71]

Érdekességként megemlítendő, hogy egy képviselői határozat a bolgár békeszerződéssel kapcsolatban is be lett nyújtva. A csehszlovák párti képviselők felszólalásaiban ugyanis többször egyezségre hajló vélemény hangzott el a „rokon szláv" bolgár nép javára. Ezt tükrözte a néppárti Václav Myslivec által benyújtott határozatjavaslat, amelyben a képviselők megfogalmazták, hogy a képviselőház, amely elfogadja a bolgár békeszerződést, arra való tekintettel,

70 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS. 2005–2007. és 2009.
71 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS. 2009–2010. és 2013.

hogy Bulgária vétlenül vett részt a háborúban a központi hatalmak oldalán, azt fejezi ki, hogy a szövetséges és társult hatalmak idővel megfontolják a bolgár békeszerződés határozatainak enyhítését (!). Az előző két képviselői javaslattal szemben ez a javaslat megszerezte a többségi támogatást, és ki lett utalva a külügyi bizottságnak.[72]

A német képviselőktől eredő határozatjavaslat elutasítása után következett az egységes szavazás a magyar békeszerződésről és az egykori Osztrák–Magyar Monarchia utódállamai között Sèvres-ben 1920. augusztus 10-én megkötött kölcsönös nemzetközi szerződésről. Mivel a képviselők többsége az első olvasatban elfogadta a trianoni békeszerződést és arra való tekintettel, hogy a két nemzetközi szerződés előadója[73] már nem nyújtott be a második olvasatban semmilyen módosító javaslatot, rögtön végleges szavazásra bocsátották a két, nagy horderejű nemzetközi szerződést – persze ugyanolyan eredménnyel. A képviselők többsége elfogadta mindkét nemzetközi szerződést és egyetértett a dokumentumoknak a törvénytárban való kihirdetésével.[74]

Pontosan nem tudjuk, milyen szavazati aránnyal fogadta el véglegesen a csehszlovák nemzetgyűlés a képviselőházban való megtárgyalása után, 1921. január 27-én és 28-án a magyar békeszerződést, hiszen szavazatszámlálást nem alkalmaztak ezekben az időkben a nemzetgyűlésben. A sajtóhírekből tudjuk, hogy a törvényjavaslatot a német és a magyar nemzeti kisebbségi képviselők, valamint a „kommunisták", azaz a disszidens, radikális, marxista-leninista szociáldemokraták ellenezték. A legerélyesebben elutasító magatartást a német nemzeti kisebbségi képviselők tanúsították. A sajtó arról tudósított, hogy a Német Parlamenti Szövetség,[75] amelyben a német polgárpárti képviselők tömörül-

72 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS. 2014.

73 A két említett nemzetközi szerződés előadója a szlovák nemzetiségű Igor Hrušovský, a Csehszlovák Szocialista Párt (1926-tól Csehszlovák Nemzeti Szociális Párt) képviselője volt.

74 TZ–PS NS NSRČ, I. VO. 2. ZAS. 2013.

75 Az ellenzéki Német Parlamenti Szövetséget (Deutscher parlamentarischer Verband) öt német nemzeti kisebbségi polgári párt hozta létre a Nemzetgyűlésben: Bund der Landwirte, Deutsche Nationalpartei, Deutsche Christlich-soziale Volkspartei, Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei és Deutsche demokratische Freiheitspartei. A Szövetségen kívül csupán a Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei maradt.

tek pártállásuktól függetlenül, majdnem összes tagja a szavazás előtt kivonult a teremből és nem vett részt a szavazáson.[76]

A nemzetgyűlés 1921. január 28-án meghozott végleges döntése alapján Masaryk köztársasági elnök Beneš külügyminiszterrel együtt 1921. március 19-én írta alá a magyar békeszerződés ratifikációs okmányát. Az okmányt 1921. július 26-án vették leltárba a párizsi külügyminisztériumban. Mivel ezen a napon Párizsban aláírták a ratifikációs okmányok leltárazásáról szóló első jegyzőkönyvet, a trianoni békeszerződés ezzel elnyerte nemzetközi hatályát. A magyar békeszerződés törvény formájában a csehszlovák állam törvénytárában (*Sbírka zákonů a nařízení státu československého*) 1922. március 28-án lett kihirdetve.[77]

76 Lásd pl. České slovo, 13. (1921) 24. sz. január 29. 3. Z Národního shromáždění vagy Československá republika, 1921. 28. sz. január 29. 1. Národní shromáždění. Druhý den zahraniční debaty – Mírové smlouvy schváleny. Erről a magyar sajtó is tudósított, lásd pl. Budapesti Hírlap, 49. (1921) 24. sz. január 30. 2. Csehszlovákia elfogadta a békeszerződést.

77 Sb. z. a n. 1922, Částka 29, Vydána dne 28. března 1922, Čís. 102, Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Maďarskem, Protokol a deklarace. Dne 4. června 192 (Trianon), 1–522, lásd itt az említettekhez még 522.

FORRÁSOK

Kiadott dokumentumok

ČSS Volby 1920. *Československá statistika – Svazek 1., řada I. (Volby, Sešit 1.), Volby do Národního shromáždění v dubnu roku 1920 a všeobecné volby do obecních zastupitelstev v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v červnu roku 1919*. Státní úřad statistický, Praha, 1922.

Sb. z. a n. 1920. *Sbírka zákonů a nařízení*, Ročník, 1920.

Sb. z. a n. 1922. *Sbírka zákonů a nařízení*, Ročník, 1922.

TZ-PS NSRČS, I. VO, 2. ZAS. *Těsnopisecké zprávy o schůzích poslanecké sněmovny Národního shromáždění republiky Československé, I. volební období, 2. zasedání, schůze 14–65. (Od 26. října 1920 do 16. března 1921).* Praha, 1921.

T–PS NSRČ, I. VO, 2. ZAS. *Tisky k těsnopiseckým zprávám o schůzích poslanecké sněmovny Národního shromáždění republiky Československé, I. volební období, 2. zasedání, svazek V. (Tisk 1301–1600, rok 1920–1921)*. Praha, 1921.

Újságok

Budapesti Hírlap, 49. (1921)

Československá republika (1921)

České slovo, 13. (1921)

Lidové noviny, 39. (1921)

TEFNER ZOLTÁN

MIÉRT NEM RATIFIKÁLTA LENGYELORSZÁG A TRIANONI BÉKESZERZŐDÉST?

Bevezetés

A trianoni békeszerződést két állam nem ratifikálta: az Egyesült Államok és Lengyelország. Aláírták, de a ratifikáció és ennek következményeként a becikkelyezés nem történt meg. Hamza Gábor jogász, akadémikus a *Polgári Szemle* egyik oldalán ezt a furcsaságot így kommentálta: „Sajnálatos módon általában nem kerül sor a trianoni békeszerződéssel […] foglalkozó áttekintésekben, tanulmányokban – vonatkozik ez még a monográfiákra, illetve monografikus igényű munkákra, feldolgozásokra is – az 1924-ben kötött és becikkelyezett csehszlovák-lengyel kétoldalú, bilaterális nemzetközi egyezmény bemutatására, vagy akárcsak említésére, nem is szólva annak elemzéséről. Ebből következően kevéssé ismert, hogy ez a kétoldalú, bilaterális egyezmény 589 négyzetkilométernyi területtel növelte a történelmi Magyarország […] rovására Lengyelország területét. Itt utalunk arra, hogy erről a kérdésről röviden írtunk német nyelven megjelent könyvünkben.[1] A területátcsatolás révén ugyanis Lengyelországban is hatályosult, pontosabban hatályba lépett, alkalmazást nyert a magyar, jelentős részben nem kodifikált magánjog (*ius privatum*)." Feltétlenül hangsúlyozandó, hogy Lengyelország (pontosabban annak képviselői) a trianoni békeszerződést 1920. június 4-én a versailles-i Nagy Trianon palotában (Grand Palais de

1 Hamza 2009.

Trianon) ugyan aláírta, de annak ratifikálására a lengyel törvényhozó szerv, a Szejm (*Sejm*) részéről nem került sor".[2]

Hamza Gábor magánjogi rendszerekről írt német nyelvű könyvében a következő megállapításokat tette: „Lengyelország szuverenitásának visszaszerzése után az első világháborút követően is megmaradt a magánjog területén a territoriális szétdaraboltság. A Második Lengyel Köztársaságban öt jogi rendszer volt érvényben: csekély módosításokkal a francia code civil, az osztrák Általános Polgári Törvénykönyv, a német Polgári Törvénykönyv, az orosz Svod Zakonov és a magyar szokásjog."[3]

A magánjog, közjog és nemzetközi jog összefüggései

Amikor a Párizs-környéki békéket aláírták, egy olyan hibrid jogállapot jött létre, amely lehetőséget adott arra, hogy a nemzetközi jog, a közjog és a magánjog egységes rendszert alkosson a békeszerződéseket aláíró államokban. De ahhoz, hogy ezek a Párizs-környéki nemzetközi kötelezettségvállalások átmenjenek az egyes államok joggyakorlatába, azokat a szuverén államok szuverén törvényhozásának ratifikálnia kellett, majd ezek a becikkelyezéssel az illető államok jogrendjébe épültek.

A magánjog mellérendelt (azonos jogokkal bíró) jogalanyok magánérdekű jogviszonyait tartalmazza, egy gyűjtőfogalom, amely az egyéni cselekvést és a civiltársadalmi önmozgást szabályozza. Ugyanez vonatkozik a közjogra is, amely a közérdekű életviszonyok szabályozását látja el (állami, önkormányzati,

2 Hamza 2015.

3 „Auch nach dem Wiedererlangen der Souveränität Polens nach dem Ersten Weltkrieg blieb die territoriale Zersplitterung im Bereich des Privatrechts erhalten. In der Zweiten Polnischen Republik galten fünf Rechtsordnungen: der französische code civil mit geringfügigen Modifikationen, das österreichische Allgemeine Bürgerliche Gesetzbuch, das deutsche Bürgerliche Gesetzbuch, der russische Svod Zakonov und das ungarische Gewohnheitsrecht (auf Ungarisch: szokásjog)." Hamza 2019.

közhatalmi funkciók). A hibrid jelleget az alakítja ki, hogy van egy komplex jogterület is, amelyre a közjogi és magánjogi szabályozás együttes alkalmazása jellemző. De ha egy állami törvényhozás a ratifikációval elfogad egy olyan békeszerződést, mint amilyen a trianoni vagy a versailles-i is volt, akkor ezek a rendelkezések beépülnek ebbe a komplex rendszerbe, tehát kötelező érvényűekké válnak az össztársadalom számára.

A nemzetközi jog (más néven: nemzetközi közjog) egy jogág, azon magatartási szabályok összessége, amelyek a nemzetközi jog alanyai, elsősorban az államok közötti kapcsolatok rendezését szolgálják és az államok megegyezésével jönnek létre. Nem minden államra vonatkozik ez, csak arra az államra, amely a szuverenitás hordozója. Mind Lengyelország, mind Magyarország szuverén állam volt 1920-ban, s bár Magyarország esetében ezt a szuverenitást az antant erősen korlátok között tartotta, a békeszerződés aláírásának ez nem lehetett akadálya. A nemzetközi jog funkciója akkoriban is az államok közötti békés és zavartalan kapcsolat fenntartása lett volna, amikor is az erőszak tilalma alapvető fontosságú volt. A Párizs-környéki békék pontosan azért nem töltötték be rendeltetésüket, mivel a revánsra, tehát az erőszak alkalmazására ösztönöztek.

A nemzetközi jog alanyainak kötelezettségeit a többi jogalany kérheti számon. Manapság az alábbiak alkotják ezeket a számonkérhető kötelmeket, de akkoriban is hasonló elvárások voltak érvényben: a népek önrendelkezési joga, az államok szuverén egyenlősége, az államok területi épsége és politikai függetlensége, az államok belügyeibe való beavatkozás tilalma, az erőszakkal való fenyegetés és az erőszak alkalmazásának tilalma, a nemzetközi béke és biztonság veszélyeztetésének tilalma, az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok tiszteletben tartása.[4]

Amikor tehát 1919–1920-ban olyan területcsonkításokkal járó békeszerződések jöttek létre a háborúban vesztes – de állami szuverenitásukat el nem vesztett – államok megbüntetésére, mint amilyen a versailles-i békeszerződés volt Németország ellen, akkor ez a jogállapot arra ösztönzi a területcsonkítások által kedvezményezett államokat, hogy azok minél gyorsabban ratifikálják az aláírt békeszerződéseket, annak érdekében, hogy a juttatott területekre minél

4 https://hu.wikipedia.org/wiki/Nemzetk%C3%B6zi_jog. (A letöltés időpontja: 2019. november 20.)

gyorsabban ki tudják terjeszteni állami szuverenitásukat. Ilyen volt a Németországgal között szerződés, amelyet Lengyelország is aláírt a versailles-i tükörpalotában. Ennek következtében a varsói Szejm viharos gyorsasággal – már 1919. július 31-én – ratifikálta azt.[5] Az ünnepélyes ülésen mintegy másfél tucat képviselő méltatta a Versailles-ban aláírt békeszerződés jelentőségét, amely megadta Lengyelországnak a több mint egy évszázada nélkülözött állami függetlenséget. Az ülést a miniszterelnök, Wincenty Witos[6] beszéde vezette be, majd utána a képviselők mindegyike egy szebb lengyel jövőről beszélt. Witos kifejezte reményét, hogy a nagyhatalmak által is aláírt szerződés Lengyelország számára feltétlenül a jövőbe vezető utat fogja kijelölni.[7]

A békeszerződés Lengyelországhoz nagy területeket csatolt. Létrehozta Gdańsk Szabad Várost, az etnikailag problémás Varmiában, Mazúriában és Felső-Sziléziában népszavazást rendelt el, poseni és porosz területeket adott át Lengyelországnak, az egész összesen 45 463 km^2-nyi területet jelentett hárommillió lakossal.[8] Ezért pedig érdemes volt a nemzetközi jogi szerződést a lengyel magán- és közjog részévé tenni, tehát ratifikálni. Különösen a tengerhez való kijutás emelkedett jelentőségre, annak ellenére, hogy a kialakult hírhedt „korridor" számos problémával járt együtt már a Weimari Köztársaság alatt is.

5 Sprawozdanie stenograficzne z 82 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 31 lipca 1919.

6 Witos, Wincenty (1874–1945): három alkalommal Lengyelország miniszterelnöke.

7 Sprawozdanie stenograficzne z 82 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 31 lipca 1919. „To są między innemi powody, które stronnictwo nasze zmuszają do oświadczenia się przeciw treści traktatu zawartego pomiędzy Polską, a mocarstwami głównemi, maiac niezłomną nadzieję, że zmiany konieczne dla naszego państwa w traktacie tym zostaną w przyszłości przeprowadzone." LXXXII – 10.

8 „Traktat wersalski zwrócił Polsce niepodległość, potwierdzając 13 punkt przemówienia prezydenta Thomas W. Wilsona do Kongresu Stanów Zjednoczonych, mówiący o stworzeniu niepodległego państwa polskiego. Ustanowił Wolne Miasto Gdańsk, a na Warmii, Mazurach i Górnym Śląsku problem przynależności rozwiązał, uchwalając na tych terenach plebiscyty. Zwrócił Polsce Poznańskie (bez Wschowy, Babimostu, Międzyrzecza i Skwierzyny) oraz większą część Prus Królewskich. Odrodzone państwo liczyło 45 463 km kw. z ponad trzymilionową populacją. Na Polskę został nałożony dług za przejęty majątek państwowy w zaborze pruskim oraz obowiązek uregulowania zadłużenia przedwojennego Niemiec proporcjonalnego do wielkości zajętych ziem." http://muzhp.pl/en/e/1777/ratyfikacja-traktatu-wersalskiego-przez-sejm-ustawodawczy-ii-rp. (A letöltés időpontja: 2019. november 20.)

Trianon-politika Varsóban 1919 őszén

Hogyan alakult a lengyel kormány Trianon-politikája 1919 késő őszén? Az, hogy az Egyesült Államok kilépett a párizsi békeszerződésen dolgozó nagyhatalmak köréből, és Wilson (sértődötten) hazautazott, semmilyen bizonyítható összefüggésben nem állt azzal a ténnyel, hogy a varsói Szejm nem vette napirendre Trianon ratifikációját, holott mint az antantnak alapvetően elkötelezett állam erre akár még kötelezhető is lehetett volna. Az amerikai elnök döntését több tényező együttes hatása váltotta ki, nem utolsósorban az, hogy az amerikai belpolitikában módosulás állt be, amely háttérbe helyezte az Egyesült Államok európai szerepvállalását, s ehhez a változáshoz az elnöknek igazodnia kellett. Az USA – párizsi nagykövete révén – aláírta a békét, de a kongresszus nem ratifikálta, mint ahogy egyetlen más, az első világháborút lezáró békeszerződést sem. Az utókor hajlamos volt arra – az USA mint „jó nagyhatalom" eszményképének ápolása érdekében –, hogy az amerikai elnököt olyan színben tüntesse fel, mint aki ezt valamilyen magyarbarátságból tette volna.

Az első világháború nem az Egyesült Államok háborúja volt – nyilatkozta Zeidler Miklós történész – Németország amerikai érdekeket csak kevéssé, illetve közvetlenül nem fenyegetett. „A kormányon lévő liberális-demokrata kormányzat viszont abban érdekelt volt, hogy Európában is hasonló elvek működjenek, mint odahaza. Németország győzelme pedig ezzel teljesen ellentétes lett volna. Lényegében ezért, és az Angliával ápolt jó viszony érdekében léptek be a háborúba" – olvasható az interjúban,[9] amely egyúttal azt is megmagyarázza, hogy ebbe a tragikomikus végjátszmába holmi kelet-európai meggondolások nem vegyülhettek bele. „Ennek oka nem valamiféle magyarbarátság volt – folytatódik az interjú. – Minden szerződés első bekezdése a népszövetség alapokmánya volt, hogy a vesztesekre ily módon »kényszerítsék rá« a szervezet alapelveit. Az Egyesült Államok azonban, ahol a Wilson vezette demokratákkal szemben a republikánusok kerültek többségbe, már nem akart belépni a Nem-

9 „Trianon: az USA nem magyarbarátságból tagadta meg". Bihari Dániel újságíró interjúja Zeidler Miklóssal a 24.hu portálon, 2016. június 5.

zetek Szövetségébe és nem is kívánt ehhez kapcsolódó kötelezettségeket vállalni, márpedig a békék törvénybe iktatása ezzel járt volna. [...] Így viszont az lett az eredmény, hogy az USA hadiállapotban maradt világháborús ellenfeleivel, és egyenként kellett velük különbékét kötnie."[10]

De azért a „jó elnök" jelzős szerkezet részlegesen mégis használható Wilsonnal kapcsolatban. Az összefüggés megint csak sajátos: „A Wilson elnök által már igen korán megfogalmazott békecélok annyira mérsékeltek voltak, hogy a háború végére gyakorlatilag egész Európa wilsonista volt. A vesztesek azért, mert méltányos elbírálást reméltek tőle, a győztesek pedig azért, mert hadicéljaikat rokonszenves szólamokba burkolhatták, és mielőbbi fegyverletételt érhettek el"[11] – mondta Zeidler Miklós. Az etnikai határok szerinti határmódosítás szándéka ott lappangott a tárgyalásokat folytató nagyhatalmak vitáiban, de végül nem lett belőle semmi, Wilson pedig hazament, hátra hagyva nagykövetét, Hugh Campbell Wallace-t,[12] akinek megfigyelőként semmilyen döntési joga nem volt. Campbell Apponyi Albert etnikai alapú javaslatát is támogatta a határkérdés újratárgyalása ügyében – a franciák és a kisantant képviselőinek tiltakozása miatt a javaslatot levették a napirendről.

Nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a Népszövetség gondolata is egy eleve hamvába holt ötlet következménye lett. Henry Kissinger fejti ki *Diplomácia* című könyvében, hogy az európai hatalmak alaposan megkeverték a dolgokat. „[…] nem az erőegyensúly, hanem az arról való lemondás okozta az első világháborús összeomlást. Az első világháborút megelőző időszak európai vezetői elhanyagolták az erőegyensúlyt, és elhagyták a rendszeres kiigazításokat, amelyek elkerülhetővé tették volna a végső leszámolást. Olyan kétpólusú rendszert hoztak létre helyette, amely sokkal kevésbé volt rugalmas, mint akár az eljövendő hidegháborús világrend, annyiban, hogy nélkülözte az atomkorszak végzetes gátját."[13]

10 Uo.

11 https://24.hu/tudomany/2016/06/05/trianon-az-usa-nem-magyarbaratsagbol-tagadta-meg/ (A letöltés időpontja: 2021. január 17.)

12 Hugh Campbell Wallace (1864–1931) amerikai üzletember, politikai aktivista, diplomata, 1921-ig az Egyesült Államok párizsi nagykövete. Salt Lake Cityben a közpénzek kezelője volt, majd 1892-ben Washingtonban a Demokrata Nemzeti Bizottság képviselője.

13 Kissinger 2008, 221.

Wilson azonban még inkább összezavarta a dolgokat. Olyan világrendet javasolt, amely az agresszióval szemben az *erkölcs* fegyverével lép fel, semmint katonai eszközökkel. (A Népszövetség gondolta ezen alapszik.) Az európai nagyhatalmak, akik hárman sem bírtak Németországgal, az amerikai segítség érdekében úgy tettek, mintha azonosulnának a wilsoni eszmékkel. Pont a béketárgyalásokon döbbent rá az amerikai elnök, hogy becsapták: színlelésnek lett az áldozata. Az „erkölcs" helyett a nyílt erőszak, a rabló hajlamok, az érdekpolitika érvényesültek. Megsértődött, és mivel a szenátusban 1919 nyarán már a republikánusok szava döntött, hazament, hátrahagyva egy olyan szervezetet, amely a két háború között semmilyen érdemleges konfliktust nem tudott megoldani.

Lengyelország más okokból válogatott a ratifikációk között. Számára a Népszövetség vagy bármi, ami partnerként kezelte őt, úgy kellett, mint egy falat kenyér. A német békeszerződés ratifikálásakor, 1919. július 31-én ez a Népszövetséggel való kötelezettségvállalás meg is történt. A többi, például a sèvres-i a törökökkel vagy a Neuilly-i a bolgárokkal ebből a szempontból tulajdonképpen fölösleges is volt, ami pedig Trianont illeti – akkor még, 1919 végén – úgyszintén nem jelentett létkérdést.

Csekonics Iván varsói megbízatása

Zsombolyai és janovai Csekonics Iván gróf[14] 1900 óta tagja a Monarchia diplomáciai testületének. Egy fél tucat fővárosban szolgált valamilyen beosztásban. A világháború előtt egy rövid időre a varsói főkonzulátusra helyezték, végül a konstantinápolyi nagykövetségen szolgált 1914-től 1918-ig. A háború utolsó

14 Csekonics Iván, zsombolyai és janovai, gróf, (1876–1951) Mária Teréziától grófi rangot kapott diplomata- és katonatiszti család sarja. A diplomáciai pálya állomásai: Szentpétervár (1905–1908), Párizs (1908–1909), London (1909–1911), Washington (1911–1912), Stockholm (1912–1913), Berlin (1913) Követségi tanácsos Bukarestben 1913-tól 1914-ig, majd az első világháború előtt rövid ideig a varsói főkonzulátuson, végül a konstantinápolyi nagykövetségen szolgált 1914-től 1918-ig. 1922-ben szélsőséges legitimista nézetei miatt nyugállományba helyezték.

heteiben Varsóban találjuk, itt éri a központi hatalmak kapitulációja a német megszállás alatt lévő Varsóban. Az Osztrák–Magyar Monarchia kirendeltségvezetője, a kapitulációja után felszámolási biztos. A szövetségesek ugyanis 1915-től megszervezték a katonai főkormányzóságokat az oroszoktól elfoglalt Lengyelországban. Amikor a háború véget ért, ezeket a hivatalokat fel kellett számolni. Az osztrák–magyar képviselet felszámolásával többek között Csekonics grófot bízták meg, majd ott is marad az 1918. november 11-i államalapítás után a lengyel fővárosban. Egy ideig bizonytalan a státusa, majd a megalakuló magyar külügyi apparátus vezetői azzal bízták meg, hogy képviselje Magyarországot Lengyelországban. Tehát afféle „követhelyettesítő" lett belőle. A háborút vesztett Magyarország helyzete bizonytalan, 1919 elején a diplomáciai káosz mindkét országban igen nagy, majd miután leverték a tanácsköztársaságot, a két ország felvette egymással a kapcsolatot, az illetékes apparátusok megkísérelték a zűrzavarból való kilábalást.

A július 31-i ratifikáció már ennek a jegyében zajlott le. De a ratifikációs folyamat ezzel megállt; a varsói Szejm irataiban, jegyzőkönyveiben nem található semmilyen utalás arra, hogy bárki is forszírozta volna Neuilly, Sèvres vagy Trianon beállítását a lengyel jogrendbe. Az 1919-es nyár ennek a passzivitásnak a jegyében folyt le, s az ősz sem volt alkalmas arra, hogy az állami vezetés és a nemzetgyűlés ezekkel a jogi kérdésekkel foglalkozzon. 1919 végére eszkalálódott a lengyel–szovjet háború, miután erre az időre a lengyel hadsereg ellenőrizte már Nyugat-Ukrajna nagy részét. A lengyel hadsereg Józef Piłsudski vezetésével megnyerte a lengyel–ukrán háborút. A háború a Nyugat-ukrajnai Népköztársaság ellen folyt, s a lengyelek sikert arattak.

Mindezek a katonai sikerek stabilizálták volna a születőben lévő lengyel államot, ha közben Keleten nem fenyeget egy újabb veszedelem a Trockij és Lenin által vezetett bolsevik terjeszkedés képében. A bolsevik hadsereg ugyanolyan politikai célok érdekében terjeszkedett Nyugat felé, mint ahogy azt a cári időszakban, a tizenkilencedik században tette; az átállt cári tisztek és tábornokok harca volt ez saját egykori bajtársaik, a fehérgárdisták ellen, csupán ekkor már nem a cári sas, hanem a vörös zászló alatt. Oroszországban az ott folyó polgárháborúban a bolsevikok elkezdték átvenni az irányítást, s ez a katonai fölény Nyugatra terjeszkedésben nyilvánult meg a lengyel területek, a Lengyel Király-

ság irányában. Katonailag ez a Nyugatra irányított stratégia a lengyel államra (de az egész európai civilizációra is) halálos veszélyt jelentett. 1919 végére a lengyel kormány figyelmének erre az egyre inkább világosan kirajzolódó frontvonalra kellett irányulnia, amely ugyanolyan lövészárkos, állóháborús formát mutatott, ahogy az a pár hónapja befejeződött Nagy Háborúban is volt. A legjobb védekezés a támadás: Piłsudski serege 1920 áprilisában betört Ukrajnába, az egykori kelet-galíciai övezetek visszafoglalására (Lemberg, Tarnopol, Sanok). Egy fiatal, huszonhét éves cári tiszttel, Mihail Nyikolajevics Tuhacsevszkijjel és csapataival találta magát szembe. Ez a sokak által akkor szedett-vedettnek tekintett hadsereg a lengyeleket Varsóig szorította vissza. Alig telt el pár hónap, s a főváros eleste napok kérdése volt.

Ezen a ponton kapcsolódott be a lengyel–bolsevik háborúba a magyar kormány, s ebben helyzetben jutott oroszlánrész Csekonicsnak, a tapasztalt magyar diplomatának.

Varsó védelme lőszer, fegyverzet, katonai járművek, lóállomány és élelmiszer dolgában csupán lengyel forrásokból behozhatatlan hátrányokba kerülhetett, ha a lengyel vezetés nem gondoskodik megfelelő szövetségesekről, akik hajlandók segíteni ebben a szorult helyzetben. Angliához nem volt érdemes fordulni, megjósolható volt, hogy – a brit politika évszázados hagyományaiból kiindulva – egy győztes háború után nem lesz hajlandó a kontinens ügyeibe újból beavatkozni. A franciák az antant azon szárnya, amely Lengyelországot mint szuverén államot létrehozta, ugyancsak feltartott kezekkel közeledett a lengyel–bolsevik konfliktushoz. A francia kormány kettős nyomás alatt állott. Egyrészt az európai államokat fenyegető forradalmi export, másrészt az éppen aktuális pénzügyi érdekek miatt. A francia nagytőke és a felső pénzügyi körök általános nyomást fejtettek ki a francia kormányra, a bolsevikokkal folytatott politikát befolyásolandó. Az ok több mint prózai: a francia államkölcsönök, amelyeket az egymást követő francia kormányok az orosz államnak nyújtottak, ott feküdtek a szovjet bankokban, s a szovjet politikusok, elsőként Csicserin külügyi népbiztos, nyilvánosan megfenyegették a párizsi kormányt, hogy bármilyen katonai támogatás a lengyeleknek ezeknek az irdatlan mennyiségű kölcsönöknek örök időkre történő befagyasztását jelentené.

A magyar külpolitikát ez a veszély nem fenyegette, a lengyeleknek tehát egyetlen reményük – mint annyiszor az évszázadok során – csakis a magyar segítség lehetett. De azért a nemzeti együttműködés szentimentális jelszavai sem a magyar külügyet, sem annak varsói képviselőjét, Csekonics Iványt nem vonták hatásuk alá. A lengyelek ugyanis már 1920. január elején látták a bolsevik előrenyomulás bekövetkeztét, s a lengyel diplomácia elindította a szövetségesek keresését, s mivel ez a támadás délről, a Fekete-tenger felől fenyegetett átkarolással, ebben a szövetségeskeresésben a románok felé fordult, akik hajlandóak is voltak a közeledést respektálni. A magyar diplomácia – Erdély miatt s egy esetleges újabb román intervenciótól tartva – érzékelte ezt a lengyel–román egymásrautaltságot, hiszen a bolsevik előretörés Románia pozícióit is veszélyeztette.

Természetesen ez Pestről máshogy látszott, mint ahogy azt a helyszínen működő Csekonics érzékelte. Somsich József, az éppen aktuális külügyminiszter (ebben a pár évben sokszor hétről hétre változtak a személyek ezeken a posztokon) 1920. január 4-én írta Csekonicsnak: „Nem tudott Méltóságos azonban meggyőzni abban a tekintetben, hogy a lengyel román barátságnak nem lennének komolyabb alapjai és céljai. Azon aggály, hogy a közös orosz ellenségtől való félelem Lengyelországot Romániához közelebb hozatni nem látszik egész alaptalannak és jelen soroknak tulajdonképpen célja, hogy Méltóságod figyelmét utólag és nyomatékosan felhívjam arra a lehetőségre is, hogy minket váratlan pillanatban kellemetlen meglepetések érjenek."[15] A lengyel külügyminiszter, Eustachy Sapieha[16] az év elején valóban tett is célzásokat Csekonicsnak a román szövetségre alternatív alapokon, valójában azonban megnyugtatta a magyar képviselőt, hogy ez nem fogja érinteni a két nép barátságát. Somsich utasítása a következőképpen folytatódik: „Véleményem szerint a lengyel magyar barátság csak akkor lesz mélyebbre nyúló, ha ez nem csak historiai reminstencián alapuló szentimentális érzelmeken, hanem politikai, katonai és

15 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (a továbbiakban: MNL OL). K 64 1920 17. tétel – 121. Külügyminisztériumi Levéltár. Politikai Osztály reservált iratai. Somsich – Csekonicsnak, 1920. január 4.

16 Sapieha, Eustachy Kajetan herceg (1881–1963) lengyel főnemes, diplomata, Szejm-képviselő, külügyminiszter, lengyel részről Erazm Piltz-cel együtt írták alá a trianoni békeszerződést.

gazdasági érdekek közösségén fog alapulni, mihez pedig az előfeltételek szinte maguktól adva vannak."[17]

A lengyel–magyar kapcsolatfelvételi tárgyalások már a június 4-i trianoni aláírás előtt magas szintre emelkedtek. Május 3-án Stanisław Patek (1919 decembere óta lengyel külügyminiszter) és Halmos Károly[18] közötti tárgyalásokon létre jött egy dokumentum, amely kétszer négy, összesen nyolc pontban foglalta össze, hogy a két ország hogyan képzeli el az együttműködést.[19] A magyar részben gazdasági együttműködésről, a küszöbön álló Ratibor környéki népszavazásban nyújtandó magyar segítségről, a közös országhatárról, s arról volt szó, hogy Magyarország katonai segítséget nyújthatna „a bolsevik veszéllyel és nevezetesen a szovjet-orosz hadsereggel szemben folyt harc támogatására."[20] A négy lengyel pont sokkal bonyolultabb feladatokat foglalt magába. A lengyelek támogassák a magyar érdekeket a franciákkal folytatott tárgyalásokon, nyújtsanak segítséget a román–magyar viszonyban a kisebbségvédelem területén. A harmadik pont teljességgel keresztezte a csehszlovák érdekeket: „Lengyelország kérhetné részvételét a Magyarország és Cseh-Szlovákia között esetleg sorra kerülő tárgyalásokban abból a célból, hogy azokon közös megegyezéssel védelmezze az egybevágónak elismert érdekeket, többek között azokat, amelyek a Magyarország és Lengyelország közötti közös határvonalat illetik, továbbá azért, hogy Cseh-Szlovákiával eljussanak egy általános megbékélési szerződés kidolgozásához."[21] Ez a pont a megszületett csehszlovák állam szuverenitásával lényegében szöges ellentétben állt, a negyedik pont nemkülönben: „Lengyelország indítványozhatná, előmozdíthatná és megkönnyíthetné Magyarország fölfegyverzését, legalábbis annak megfelelő mértékben, amelyben támaszkodni kíván Magyarországra az aláírandó katonai egyezmény keretében."[22]

17 MNL OL K 64. 1920 17. tétel – 121. Külügyminisztériumi Levéltár. Politikai Osztály reservált iratai. Somsich – Csekonicsnak, 1920. január 4.
18 Halmos Károly: a magyar békedelegáció tagja.
19 Ádám – Ormos 2004, 285.
20 Uo.
21 Uo.
22 Uo.

Közben a bolsevikok bevették Ogyesszát, Gyenyikin verve, a bolsevikok Nyugatra fordultak, s teljesen természetes, hogy a lengyelek a haza védelmében csoportot képezhetnénk a románokkal tartanak (a kiegyezés talán már létre is jött) – írja két hónappal később korábbi meggyőződésben némileg elbizonytalanodva Csekonics.[23] Csekonics bizonyos jelekből erre következtetett: Okęcki a hivatal politikai igazgatója mindig visszatér Romániára: „[...] hogy milyen üdvös volna reánk nézve, ha mi a románokkal megbékülnénk, mert ily formán Lengyelországgal együtt egy erős csoportot képezhetnénk a minket körülvevő többi állam között."[24] Egy nappal később Piłsudski is fogadta Csekonicsot: „[...] Piłsudski szintén nagy insistenciával beszélt a románokról, aziránt érdeklődve, hogy mik a szándékaink Erdély és a többi megszállt részre nézve. Válaszom – írja Csekonics –, hogy mi Magyarország territoriális integrációjának alapján állunk nyugtalanítani látszott az államfőt és [...] oda nyilatkozott, hogy egy románokkal való összeütközésünk esetén Lengyelország nagyon kényes helyzetbe jutna. Később pedig egy kérdésemre hozzáfűzte, hogy ha a románok akarnának minket megtámadni, ő mindent elkövetne, hogy őket attól visszatartsa."[25]

Felmerült a gondolat, hogy a békeszerződés várható aláírása után a ratifikációjával (esetleg) ezt a román jóindulatot meg lehetne vásárolni. De a diplomácia ennél a problémánál gyakorlatiasabb irányt vett. Csekonics bizonytalanságában már addig is eljut, hogy van is már egyezség, s ebbe Magyarországot is (!) be akarják vonni. „[...] a románok azonban nem hajlandók engedményekre, sőt csak úgy mentek egyáltalán be a lengyelekkel való egyezménybe, hogy azt bizonyos Magyarországra vonatkozó feltételektől tették függővé, melyek talán lengyel segítségre irányulnak egy adott magyar támadás esetén."[26]

23 MNL OL K 64. 1920 41. tétel – 20. Külügyminisztériumi Levéltár. Politikai Osztály reservált iratai. Csekonics – Somsichnak, 1920. március 6.
24 Uo.
25 Uo.
26 Uo.

Horthy Miklós levele Piłsudskihoz és a fegyverszállítások

A baráti együttműködés a válságos helyzetben legmagasabb szinten, Horthy és Piłsudski között is létrejött. Horthy június 1-jén magas rangú tábornokok és külügyi főtisztviselőkkel tartott megbeszélésen tárgyalta meg a lengyelpolitikában alkalmazandó kombinációkat. A tanácskozás eredménye egy Piłsudskinak írt levél lett, amelyet Csekonics 6-án kézbesített a lengyel államfőnek [27] A levélben ott állt a lengyel–magyar közös határ visszaállításának szükségessége. A Csekonicsnak küldött melléklet, amelyet Teleki Pál állított össze, utalt a románokkal kialakítandó modus vivendire. A feltételek között szerepelt bizonyos területek visszaadása, a nemzetiségi enklávék széles körű autonómiája, a vasúti közlekedés észszerű normáinak kidolgozása. Piłsudski június 19-én fogadta Csekonicsot. A tárgyaláson – és később a lengyel hadügyminiszterrel folytatott két megbeszélésen – kibontakoztak az együttműködés részletei. Lengyelország vállalja a magyar hadsereg szervezetének kialakítását és felfegyverzését. Magyarország harmincezer fős légiót küld Lengyelországba a bolsevikok ellen, felfegyverzéséhez az engedélyt a franciáktól kell kérnie. „Magyarországnak fő feladata az adott körülmények között nem lehet más, mint az ország nemzeti fejlődésének biztosítása. – szól a Teleki által megfogalmazott instrukció. A magyar kormány meg van győződve arról, hogy nemzeti törekvései a lengyel népnél teljes megértésre találnak. Ezért fordul bizalomteljesen a magyar kormányzó a lengyel államfőhöz ebben a lengyelek által is osztott felfogásban, hogy a két országnak együttműködése egyformán magyar és[28] lengyel érdek. Az együttműködés jelenleg a két államnak erőszakos geografiai szétszakítása folytán meg van nehezítve. Ez akadálynak eltávolítása közös érdek, tehát közös erővel hajtandó végre."[29]

27 Romsics 2003, 211.

28 Az „és" szó aláhúzva.

29 MNL OL K 64. 1920 41. tétel. Külügyminisztériumi Levéltár. Politikai Osztály reservált iratai. Teleki –Csekonicsnak, 1920. június 6.

Az instrukciókban foglaltak leglényegesebbje a magyar hadsereg felszerelését indítványozta, amely mögött egy kombinált terv húzódott meg, a lengyel diplomácia az antantnál közbenjár a magyar hadsereg felfegyverzése ügyében, a magyar hadsereg segít visszaverni a bolsevikokat, s utána együttes erővel visszafoglalják a Felvidék nagy részét és Kárpátalját, visszaállítva a lengyel–magyar közös határt. „1. Magyarországnak legelső és legégetőbb szüksége haderejének felszerelése. Hadviselt és kipróbált katonákban hiányt egyáltalán nem szenved – folytatódtak Teleki instrukciói –, de ezeket felfegyverezni nem tudja. Igazán értékes szövetségese Lengyelországnak tehát csak úgy lehet, ha utóbbi hathatósan támogatja a magyar nemzeti hadsereg kiegészítését és megfelelő felszerelését. A legkönnyebben czélra vezető eljárás M[éltóságo]d. Előtt ismeretes és nem szorul külön fejtegetésre."[30] Majd ezután következtek a fentebb említett Romániának szánt feltételek a „melegebb" kapcsolatok kialakításához, ezeket követték a lengyel–magyar gazdasági kapcsolatok fejlesztésének részletei, amelyek megint csak a fő tézishez, a közös lengyel–magyar határ visszaállításához kanyarodtak vissza.

„5. Magyarország melegen óhajtja a magyar–lengyel gazdaági viszony megfelelő kiépítését és hajlandó ez iránt azonnal tárgyalásokba bocsátkozni; a gazdasági forgalom kibővítésének praktikus értéke azonban elsősorban a közös határ függ, mely nélkül a legjobb írásbeli egyezmények is csak papíron maradnának."[31] Mindezekbe a tervekbe a franciákat kell bevonni, s ez a lengyel diplomaták feladata. Ilyen volt a kor, Teleki helyesen ítélte meg a magyar diplomácia helyzetét, mivel a magyar politikusok Párizsban sok esetben nem kívánatos sze-

30 Uo.

31 Uo. „Midőn Sapieha herceg külügyminiszter találkozásunk alkalmával azon kérdést intézte hozzám, hogy van-e megfelelő számú lovasságunk […] képes volna-e a magyar nemzeti hadsereg a jelen időpontban 20–30 ezer lovassal Lengyelország segítségére jönni." Ebben az akcióban vállalt szervezői és közvetítői szerepet a neves polonista és történész Divéky Adorján. Lásd Varga 2011, 72–73. „Jelezzük azonban, hogy már 1919. március 19-én szállítottunk Lengyelország számára 20 millió Mannlicher gyalogsági lőszert, 10 000 db 8 cm-es gránát srapnelt, 10 000 db 10 cm-es gránát srapnelt, 200 db főzőkonyhát, 300 db főzőládát, 40 db sütőkemencét, 1920-ban pedig 45 millió Mannlicher gyalogsági töltényt, 13 millió Mauser töltényt, 600 000 Mannlicher tölténytárat, 240 db főzőkonyhát, 200 db főzőládát, 80 db sütőkemencét, 40 millió Mauserhez csappantyút. Az 1920-as szállításban nagy szerepe volt Divéky Adorján történésznek, aki 1917 óta a lengyel fővárosban tartózkodott."

mélyeknek számítottak. „Nekünk ez utóbbi alternatíva ellen, vagyis Franciaország mellőzése ellen kifogásunk nem volna; meggondolandó azonban, hogy ez esetben a lengyelek által kívánt bevonása Lengyelországnak a magyar–francia gazdasági érdekkörbe nem volna keresztülvihető, és hogy elesnék Francziaország támogatása a fegyverkezés ügyében."[32] A két államfő személyes kapcsolatfelvétele is bekerült a lengyel–magyar diplomáciai érintkezések áramlatába 1920 kritikus nyarán, s hogy végül nem jött létre, az annak is betudható, hogy lényegi tervek a viszonyok háború utáni kezdetlegessége miatt a tárgyalásokra nem álltak rendelkezésére, ennek következtében a tervek csak tervek maradtak. Mindenekelőtt a harmincezer lovaskatona kiküldése a bolsevik frontra. Csekonics kénytelen volt közvetíteni a budapesti központ értesítését.[33] Teleki távirata úgy szólt, hogy „Rendelkezésre bocsátható lovascsapataink jelenleg nincsenek. Ha teljes felszereléssel elláttatnánk és lengyel kormány békeszerződés tiltó rendelkezéseinek kiküszöbölését Ententnél keresztül vinné hajlandók lennénk Lengyelországot belátható időn belül bolsevikiek ellen csekélyebb számu lovassággal (lóhiány és egyéb felállítási nehézségek miatt) és számottevő egyéb csapatokkal segíteni."[34] Az ügy a válság tetőzésekor fordulópontjához érkezett, s bebizonyosodott, hogy a lengyeleken nehéz segíteni, mert a körülmények miatt ők sem tudnak a magyar haderőn segíteni. Teleki és Berzeviczy Béla altábornagy, vezérkari főnök[35] között egyeztetés zajlott le az ügyben, az eredmény – ahogy a fentiek mutatják – negatív volt. A távirat egyúttal a lejtmenet kezdetét is mutatja, fontosságát mi sem jelzi jobban, mint az „irattárba helyezés előtt" rovatban ez áll: „Válasz szövege Berzeviczy tábornokkal való megbeszélés ered-

32 Uo.

33 MNL OL K 64. 1920 17. tétel – 223. Külügyminisztériumi Levéltár. Politikai Osztály reservált iratai.

34 MNL OL K 64. 1920 17. tétel – 96. Külügyminisztériumi Levéltár. Politikai Osztály reservált iratai. Teleki – Csekonicsnak, 1920. július 10. A szöveg a „hajlandók" szótól a „segíteni" szóig hullámos vonallal aláhúzva. A lap jobb sarkában Teleki ceruzajegyzete: „Romániân át való szállítás tekintettel a románok számtalanszor tapasztalt illegalitására (sic!), garancia megadása esetén is lehetetlen".

35 Berzeviczy Béla, berzeviczei és kakaslomnici, (1870–1922) a bécsújhelyi Theresianum Katonai Akadémiát végzett, a magyar lovasságnál szolgált, az első világháborúban vezérőrnagy, hadosztályparancsnok, 1919-ben a kassai honvédkerület parancsnoka, 1920-tól a honvéd vezérkar főnöke volt altábornagyi rangban.

ménye, aki kérte a sürgöny szövegét kiadás előtt a kormányzó ur Ö Főméltóságának is bemutatni." A kérdés jogosan merül fel: ilyen helyzetben, amikor a lengyelek az antanttól kell, hogy kérjenek támogatást a vörös veszedelem ellen egy legyőzött hadsereg felszereléséhez, akkor mennyi realitása van annak, hogy a lengyel Szejm a trianoni békeszerződés ratifikációjának ügyével foglalkozzon. 1920 nyarán az ügy említésre sem került, később pedig jó ideig elveszítette aktualitását.

1920. július közepén Teleki a francia diplomáciát is megmozgatta. Július 14-én utasította a külügyminisztérium párizsi képviselőjét, Praznovszky Iványt,[36] hogy a francia külügyminisztérium főtitkáránál, Maurice Paléologue-nál érje el a békeszerződés katonai rendelkezéseinek megváltoztatását,[37] tehát lényegében a május 3-i Patek és Halmos közötti egyezménytervezet átültetését a valóságba. Teleki százezer (!) magyar harcost helyezett kilátásba, hét gyalogos és egy lovashadosztályt. S ott volt még a Weiss Manfréd-kontingens, amely hárommillió töltényt jelentett.

36 Praznovszky Iván, zarkafalvi és práznóczi, (1883–1971) jogász, diplomata, 1904-ben a király személye körüli minisztériumban segédfogalmazó, 1908-ban a közös külügyminisztériumba helyezték át, 1914-től osztálytanácsos. 1919-ben a magyar külügyminisztérium miniszteri tanácsosa. 1920-ban a trianoni békedelegáció főtitkára, Párizsban külügyi szóvivő, 1922-től követ és meghatalmazott miniszter. Később madridi és lisszaboni követ.

37 Romsics 2003, 213. „A magyar kormány – a békefeltételek enyhítése érdekében – nemcsak meglevő angol kapcsolatainak fenntartására törekedett, hanem igyekezett megnyerni a meglehetősen ellenséges francia politika jóindulatát. Ezért Horthy felajánlotta Magyarország fegyveres részvételét a Szovjet-Oroszország ellen folyó intervenciós háborúban. A Millerand és Paléologue által egy ideig képviselt – esetleg Magyarország központtal kialakítandó – Duna-medencei blokk gondolatát azzal is erősíteni kívánták, hogy tárgyalást kezdtek vezető francia pénzügyi körökkel, és készek voltak messzemenő gazdasági, pénzügyi engedményeket tenni. E tárgyalások egyben a gazdasági élet újjászervezése szempontjából is igen jelentősek voltak." L. Nagy Zsuzsa szócikke. http://multunk.com/index.php?title=-Maurice_Pal%C3%A9ologue. (A letöltés időpontja: 2019. november 27.)

A Felvidék és Ruszka-Krajna visszafoglalása lengyel és magyar katonákkal, magyar fegyverekkel

A román–lengyel egymásra találásnak – később kiderült – nem volt reális alapja. Egy azonban mai szemmel nézve már tisztán látszik: a békeszerződés gyors revíziójába vetett hit túlzóan optimistának bizonyult. Ennek ellenére a magyar politika – mint ahogy az úszni nem tudó fuldokló minden szalmaszálba belekapaszkodik – úgy kapaszkodott bele minden biztató jelbe, többek között a lengyel–szovjet háborúba.[38] A lengyeleknek segítségre volt szüksége, hiszen a vörösök Varsó alatt álltak. A segítségnyújtás mellett természetesen ott állt az önzetlen történelmi barátság, amely a két népet évszázadokon át összefűzte, de a fenti idézetből egyúttal az is lemérhető, hogy a magyar külpolitikusoknak más elképzelései is voltak. Nevezetesen az, hogy a lengyelek – miután az oroszokat legyőzték – segíteni fognak a kelet-szlovákiai vármegyék és a „Ruszka Krajna", tehát Kárpát-Ukrajna visszafoglalásában.

A válság csúcsán a kezdeményezést a lengyelek tették meg, konkrétan ők kértek, s a magyar kormány reagált a kérésre. Nem kell bizonygatni, milyen visszás helyzethez vezethetett volna, ha a lengyelek emellett „szabályszerűen" járnak el, és az antant elvárásainak megfelelően átrakják Trianont a lengyel corpus jurisba. Mindamellett az antant, megrettenve a bolsevik katonai kezdeményezésben megmutatkozó erőtől és dinamizmustól, maga sem tudta pontosan, hol és milyen összefüggések szerint rejtőznek saját érdekei. Tudott dolog volt, hogy a csepeli Weiss Manfréd Műveknél a magyar hadügyminisztérium nagy mennyiségű fegyvert és lőszert deponált, s szóba jött ennek Lengyelországba való kiszállítása. Az ügy kapcsán a trianoni békeszerződés alapjai ugyancsak meginogtak, hiszen minderről a franciák is tudtak; tudták, hogy a hadianyag Varsó alá megy, ha a magyarok hajlandók azt átadni a lengyel

38 Romsics 2003, 211.

hadseregnek. S az is tudott dolog volt, hiszen a lengyelek informálták erről Maurice Paléologue-ot, hogy Teleki is megígérte a hadosztályokat. Az alig egy hónapja aláírt trianoni békeszerződés ratifikációja ebben a helyzetben szóba sem jöhetett. A lengyelek szorult helyzetükben nem tehették, s érzelmi alapon nem is akarták megtenni. A franciák pedig a fentiekben említett létfontosságú pénzügyek miatt ugyancsak nem tehették meg azt, hogy a lengyeleket fegyverrel támogassák. Az angolok nemkülönben: az egész világ tudta, hogy ez így alakult, a két háborús győztes mozgástere korlátozva van, s ebben a hatalmi vákuumban a magyar revizionizmus, Trianon negligálása bizonyos mozgástérhez jutott. A *Budapesti Hírlap* 1920. július 9-i száma meglehetősen elítélően írt Lloyd George-ról és a brit önzésről: „Most pedig az orosz — állítólag vörös — hadsereg szorongatja a lengyel hadsereget és Lloyd George ur Spaban a lengyel miniszterelnöknek, a ki ott segítséget keres, azt mondja: »Kezdjen alkudozást az orosszal, mert Anglia nem adhat neki se katonát, de még csak muníciót se«."[39] Ilyen hozzáállás mellett az angolok is szemet hunynak a két ország között kialakuló együttműködés felett.

A magyar kormánynak címezve Kazimierz Sosnkowski hadügyminiszter[40] (Piłsudski ifjúkori harcostársa) közli Csekoniccsal, hogy a lehető legsürgősebben szüksége van a Weiss Manfréd Műveknél tárolt fegyverekre. A kérdés az, hogyan lehet eljuttatni Lengyelországba. Mivel a csehek a Felvidéken nem engedik át a szállítmányt, egy megoldás kínálkozik: Románián, pontosabban Erdélyen keresztül (Sosnowski utasította a bukaresti lengyel katonai attasét az intézkedésre).[41] Öt nappal később Tánczos Gábor vezérőrnagy a hadügy részéről közli, hogy nyolcszázkilencvenezer darab 9,3 mm-es lövedék van Csepelen, s ezt a hadügy a lengyelek rendelkezésére bocsátja, majd további 8 mm-es töl-

39 Budapesti Hírlap, 1920. július 10.

40 Sosnkowski, Kazimierz (1885–1969) lengyel tábornok, építész, diplomata, politikus, szabadságharcos. Foglalkozott művészettel, filozófiával, nyelvészettel. Hét nyelven beszélt, sokirányú intellektuális tehetség volt. 1906-ban csatlakozott Piłsudskihoz és a Szocialista Párthoz. Az első világháború kitörése után az 1. légiós brigád vezérkari főnöke. Az esküválság után a németek Piłsudskival együtt a magdeburgi erődbe zárták.

41 MNL OL K 64. 1920 17. tétel – 197. Külügyminisztériumi Levéltár. Politikai Osztály reservált iratai. Csekonics – Teleki Pálnak és Kánya Kálmán osztályvezetőnek, 1920. július 3.

tény legyártását rendeli meg Weiss Manfrédnél. Az antibolsevista és a trianoni szerződés megváltoztatására irányuló akció magasabb sebességre kapcsolt. Miközben a magyar nemzetgyűlés ugyanannak a szerződésnek a ratifikációjára készült, amely ellen a lengyelekkel baráti szövetségben lép fel annak a Franciaországnak és Angliának a szeme láttára, akik Trianont Magyarországra alig pár héttel előtte ráerőltették.

Az antant – és a kisantant a románokkal az élen – kitartóan kémkedve szerzett értesüléseket a magyar segítségről. Néha magát a lengyel külügyminisztériumot is kellemetlen helyzet elé állítva. A Csepelről induló szállítmány végére a Keleti pályaudvaron tévedésből egy „Nowy Targ" táblával ellátott kocsit akasztottak; a román kémszolgálat úgy értelmezte ezt a tévedést, hogy a lengyelek szállítanak fegyvert a magyaroknak. Sapieha külügyminiszternek magyarázkodnia kellett: nem oda, hanem „ide" ment a vonat. Csekonics figyelmeztetése Budapestnek: vigyázat, Varsóban az illetékes szervek figyelmeztették, hogy a román titkosszolgálat kitűnően működik.

Jól jellemzi a helyzetet Csekonics egyik jelentése az antant „felemás" politikájáról. A melléklet az érdekes: a kalandos sorsú Stéfán Ágoston ruszin népbiztos egyik jegyzőkönyve. Stéfán a magyarbarát ruszin mozgalom emblematikus figurája volt, 1920-ban Varsóba emigrált, s együttműködött a magyar külüggyel.[42] Stéfán Csekonicsnak a következőket mondta: 1920. július 25-én, Varsóban, a Viktória Szálló hetes számú szobájában „[...] megjelent nálam egy

42 Szakál 2018, 30. „Arról, hogy pontosan mi történt Stefán Ágostonnal 1919 további részében, csak töredékes információkkal bírunk. Csupán néhány vele kapcsolatos hír jelent meg a magyar sajtóban, melyek szerint 1919 júliusában jegyzéket címzett Georges Clemenceau francia miniszterelnöknek Ruszka Krajna ügyében, illetve, hogy 1919 augusztusától ruszin küldöttség élén szeretett volna kiutazni a párizsi békekonferenciára. Kísérleteinek eredményeiről biztosat nem tudunk, az viszont több forrásból is igazolható, hogy 1920 januárjában már Ruszka Krajna Varsóban létrejött emigráns kormányzótanácsát vezette. Stefán 1925-ig élt lengyelországi emigrációban (megjegyzendő, hogy a magyar revíziós politika szlovák ágensei, mint František Jehlička vagy Tuka Béla, szintén Lengyelországba emigráltak). Ezalatt sokat publikált, jelentett a magyar külügynek, a katonai hírszerzésnek, segítette a Kárpátaljáról Lengyelországba szökött személyeket, illetve tárgyalásokat folytatott lengyel kormánykörök képviselőivel. Ezek mellett megkezdte egy ruszin légió felállítását, melynek egyetlen sikertelen akciója volt 1920 legvégén, amikor a lengyel–csehszlovák határt átlépve Szolyváig jutottak el az alakulat katonái, ahol a csehszlovák haderővel vívott tűzharcot követően fegyvereiket elrejtve visszatértek Lengyelországba."

úriasan öltözött, szőke, nyírott bajszú lengyel."[43] Csekonics jelentésében az áll, hogy a lengyel Stéfánnak az alábbiakat mondta: „Egy barátomnak és nekem biztos – és ezt hangsúlyozom – tudomásomra jutott, hogy egy varsói konferencián, melyen az entente megbízottjai is jelen voltak, az a benyomás keletkezett, hogy a franciák a lengyelek részére emberanyagban segítséget nem igen nyujthatnak, mert ennek nagy akadályai vannak. Erre a magyar segítség került szóba. Beszélgetés közben az angolok egyik képviselője ilyenforma megjegyzést tett: »legalább megtudjuk, hogy milyen technikai felszerelés van még a magyarok birtokában«".[44] Tehát a lengyel titkosszolgálat is tudta, mire számíthat az ország az őt létrehozó nagyhatalmak részéről, s erre a lengyel kormány csak úgy reagálhatott, hogy – minden unszolás ellenére – nem volt hajlandó belépni a kisantantba, már csak azért sem, mert később a csehekkel is háborús konfliktusba keveredett Felső-Szilézia miatt. Ha pedig nem hajlandó belépni, akkor miért ratifikálja azokat a Párizs-környéki békéket, amelyek vagy lényegtelenek számára, vagy pedig elemi érdekeit sértik?

Utánakapni a tündöklő kőnek

A lengyelek győzelme Varsó alatt

Közben Tuhacsevszkij elfoglalta Rovnót. A belgiumi Spában ülésező antantkonferencia (bevonva a német diplomatákat) munkájának kudarcát nagyban befolyásolta ez a rossz sajtóhír. A spai konferencia volt talán az első, amelyen az angolok és a franciák rádöbbentek, hogy a békeszerződések rosszak. Lengyelország nem tudja betölteni azt a szerepet, amelyre szánták, vagyis hogy „egészségügyi zóna" legyen Nyugat és Kelet között. Rákosi Jenő lapja, a *Budapesti Hírlap* írta 1920. július 11-én: „A spai konferencia hétfőn véget fog érni és a hazatérő antant és német államférfiaknak alig lesz valami beszámolni valójuk végzett

43 Minden bizonnyal a lengyel titkosszolgálat embere.

44 MNL OL K 64. 1920 17. tétel – 197. Külügyminisztériumi Levéltár. Politikai Osztály reservált iratai. Csekonics – Teleki Pálnak és Kánya Kálmán osztályvezetőnek.

munkájukról. Bizonyos, hogy nem igy akarták, nem igy gondolták. A versaillesi béke képtelen pontjai revideálásra szorulnak. Németország nem tud az általa vállalt kötelezettségeknek eleget tenni, Franciaország pedig politikai és gazdasági okokból egyaránt kénytelen Németországtól a lehetetlent is követelni. A spai konferencia volt hivatva ezt az áldatlan helyzetet, ha nem is véglegesen, de hosszabb időre kiküszöbölni. Váratlanul azonban akármilyen jól és gondosan volt minden előkészítve, az eredmény elmaradt. A konferencia széjjelmegy sokkal előbb, mintsem tervbe volt véve. a főtéma a gazdasági kérdés, még úgyszólván szóba sem került, egyedül Németország lefegyverzése dolgában egyeztek meg az ellenfelek. De ebben sincs sok köszönet, hiszen a hathónapi haladék, a mit Németország kapott, nem az, mihez Franciaország ragaszkodott és nem is az, amit a németek kértek."[45]

Majd így folytatta cikkíró (valószínűleg maga Rákosi Jenő): „A spai konferencia kudarcát Bruszilov ágyui okozták.[46] Hiába, az ágyudörgés zaja nem az a kisérő rém, a mely mellett valutáris és gazdasági problémákat lehetne nyugodt megfontolással elintézni. Pedig az orosz ágyuk okozta rezgés behatolt a tanácskozó terem ablakain. A rémetek csak fél füllel hallgatták Lloyd George diktandóit, fél füllel a Rovnó felől érkező morajlást fogták fel. A Varsóból küldött segitségkiáltások pedig, és a lengyel miniszterelnök hirtelen megjelenése Spában az antantot is elég nyomatékosan figyelmeztették arra, hogy az orosz ágyuk nemcsak Lengyelországot, hanem az egész versaillesi békét is megsemmisíthetik".[47]

Az antant békepolitikájának egyik sarkköve valóban a feltámasztott Lengyelország volt a bolsevista Oroszország és a legyőzött Németország ellensúlyozására. A nagy, pro forma független, de nekik kiszolgáltatott Lengyelország alkalmas lett

45 Budapesti Hírlap, 1920. július 11.

46 1920. május 2-án Bruszilov is belépett a Vörös Hadseregbe (nem tudható, hogy önként-e, vagy közvetett kényszer hatására). A legfelső haderő-főparancsnokság különleges tanácsának elnöki tisztségét kapta meg. Mint tapasztalt lovassági parancsnok, katonai elméleti alapvetést dolgozott ki Bugyonnij tábornok „Vörös Lovashadserege" számára. In: https://hu.wikipedia.org/wiki/Alekszej_Alekszejevics_Bruszilov. (A letöltés időpontja: 2019. november 27.)

47 Budapesti Hírlap, 1920. július 11.

volna erre a feladatra. Az ötlet 1920-ban nem volt új keletű, a németek is egy ilyen „Pufferstaattal" kísérleteztek 1916 áprilisától saját szövetségesük, Ausztria–Magyarország ellenében. Az új Lengyelország sem volt egyéb. „A régi 1772-es határokkal kecsegtették – szól a cikk – a melyek Németország és Oroszország testéből jókora darabokat hasítottak ki. És Lengyelország nem tudott ellenállni a csábításnak. Se nem látott. se nem halott semmit, csak kapott a tündöklő kövön a melyet előtte megcsillogtattak. Nem törődött azzal, hogy két, még mindig hatalmas szomszédjának tartós gyűlöletét kelti fel maga ellen, nem törődött az annektált ukránok és fehéroroszok természetes ellenszenvével, nem látta a saját gyengeségét. az uj államépitésnek rettenetes nehézségeit és odáig ment, hogy Teschen birtokáért még harmadik szomszédjával, a csehekkel is hajbakapott."[48]

A magyar külpolitikai levelezésben nem bukkant fel az, hogy ezt a tescheni mozzanatot ilyen elítélően kommentálnák, hiszen a lengyelek tescheni kalandja azoknak a terveknek szolgált egyik tartóoszlopául, amelyeket a Dísz tér dolgozószobáiban szövögettek, s amelyek azért szövődtek, mert a megalázottság szőtte őket. A nagy Szent István-i birodalom Teleki gondolatvilágában akkorra már csak területi és etnikai kiigazításokban jelent meg, és részhódításokban, mint a Kelet-Felvidék és Ruszka Krajna visszaszerzése. S a leglényegretörőbb folytatás: „[...] végül mindezek tetejébe angol és főleg francia biztatásra még arra is vállalkozott, hogy a vörös Oroszország ellen katonailag fellépjen. Mindezzel természetesen még egy óriás sem tudna egykönnyen megbirkózni, hát még Lengyelország, a melynek belső politikáját számtalan párt irányítja, a melynek hadserege még csak másféléves múltra tekinthet vissza, amelynek valutáris viszonyai a legroszszabbak egész Európában, s a melyben a munkanélküliség orgiákat ül."[49]

A két antanthatalom jó ösztönnel látta előre, hogy a bolsevisták a háborút el fogják veszíteni. Inkább az ösztöneire hallgatva, semmint tudatosan Lloyd George és Millerand miniszterelnökök július 28-án a boulogne-i konferencián a magyar beavatkozás ellen foglaltak állást.[50] Pár nap múlva elkezdődött a varsói csata, amely augusztus 28-án a lengyelek győzelmével végződött. 1920. október

48 Budapesti Hírlap, 1920. július 11.
49 Uo.
50 Romsics 2003, 213.

18-án fegyverszünet lépett életbe. Féléves tárgyalás után 1921. március 18-án a felek aláírták Rigában a békeszerződést, amely kijelölte a lengyel–szovjet határt és megszabta a kapcsolatokat a két állam között. A siker teljes, a kulminációs pont a varsói csata. A Weiss Manfréd által gyártott lőszereknek és haditechnikai eszközöknek ebben a győzelemben oroszlánrésze volt, több hadelméleti értékelés szerint a védők ezek hiányában nem sokra mentek volna. A *Budapesti Hírlap*nak az alapfeltevésekben igen, magában a jelenségben, a lengyel győzelemben nem lett igaza. „Nemo ita pauper vivit, quam pauper natus est." Senki sem él olyan szegényen, mint amilyen szegényen született. A lengyelek végülis létrehoztak egy nagy létszámú, működőképes hadsereget, a gazdaságukat már az első időkben, ha minimális szinten is, de stabilizálták, a munkanélküliséget csökkentették. De az antant szorító markából soha nem tudták magukat kiszabadítani, ennek következményeként az 1919-ben segítséget felajánló Magyarországot obligón kívül helyezték. Mert a bolsevikokkal megkötött rigai békét követően – ők így hitték – már nem volt szükség erre a segítségre. Stéfán Ágoston, a ruszin népvezér, s a két szlovák magyarbarát néppárti, Tuka Béla és František Jehlička továbbra is Varsóban éltek, az elején még szervezték is a Felvidéken kialakítandó szlovák autonomizmust, Stéfán Ágoston – ahogy a fenti lábjegyzetből kitűnik – fegyveres vállalkozás közben egészen Szolyváig eljutott, de ott aztán elásták fegyvereiket, és soha nem próbálkoztak a folytatással.

Ceruzavonalakon felépülő Trianon

A Felvidék és Ruszka Krajna visszaszerzése lengyelek nélkül?

A Magyar Külügyminisztériumban a trianoni határok módosítására irányuló tervezés tovább folyt. Csekonics, aki – legalábbis levelei erről vallanak – végig hitt a lengyel hadsereg diadalában, augusztus 28-án kelt magánlevele mutatja, hogy a magyar külügy meginoghatott, amikor a bolsevikok Varsót ostromolták: „Ily módon az események jobban és gyorsabban mint azt én tehettem volna kimutatták, milyen felesleges volt a magyar kormánytól az európai hatalmak példája nyomán

a patkányok példáját követni."[51] (Akik tudvalevőleg elhagyják a süllyedő hajót.) Csekonics, lévén szélsőséges legitimista és nemzeti gondolkodású,[52] a lengyel ellenállásban a nemzeti eszme apoteózisát látta felfedezni. „Az a rendkívüli nemzeti erőmegnyilvánulás, amit itt most láttunk, és amely csodákat művelt, mindennél jobban megcáfolják azokat a baljóslatokat, melyeket némelyek oly előszeretettel hangoztatnak Lengyelországról."[53] Kérdés megbízóihoz: „Ez természetesen az én személyes nézetem, mely nem mérvadó, ezért igen hálás lennék további pontos utasításokért, hogy a lefújás marad-e, vagy pedig kívánja-e még a magyar kormány a lengyel magyar közeledést. Ami leveled végső mondatában foglaltatik és amit az itt időző deputációktól hallok, az utóbbira mutatna. De azok küldetése körül is annyi az ellentmondás, hogy kezdem magamat sehogysem kiismerni."[54]

Való igaz, hogy a Dísz tér diplomatái és a gyakran változó kormányok és külügyminiszterek a közeledést akarták. Igaz, hogy a kívülről fújó hátszél is ezt a programot tolta előtérbe. Itt nem elsősorban a politikusok és a diplomaták megkereséseire gondolok, hanem a gazdasági élet, a professzori testület, az újságírás, a kulturális élet képviselőire, s nem utolsó sorban az egyház véleményére, amely talán az összes többinél elkötelezettebben képviselte a területi visszacsatolásokat. Gondolok itt Csernoch János esztergomi érseknek a bolsevik háborús válság eszkalálódásának idejéből származó levelére, amelyet Teleki Pálnak írt. Csernoch sokat várt a Lengyelországba menekült szlovák magyarbarát politikusoktól, köztük – némi fenntartással – Františe k Jehličkától, aki a Szlovák Néppárt magyarbarát tagjaitól eltérően a Felvidék elszakítását nem a magyar kormánytól, hanem *inkább* a lengyelektől várta. A fenntartások elle-

51 MNL OL K 64. 1920 17. tétel – szám nélkül. Külügyminisztériumi Levéltár. Politikai Osztály reservált iratai. Csekonics magánlevele valószínűleg Teleki Pálnak, 1920. augusztus 8.

52 Legitimista magatartása miatt 1922-ben rendelkezési állományba helyezték, 1923-ban pedig nyugdíjazták. A két világháború között a pártokon felül álló legitimista mozgalom egyik vezető személyisége, annak legátfogóbb szervezetének, a Magyar Férfiak Szent Korona Szövetségének elnöke 1935-től. Később a Központi Sajtóvállalat Végrehajtó Bizottságának elnöke. A Lengyelország Újjászületése Érdemrend tulajdonosa. In: https://hu.wikipedia.org/wiki/Csekonics_Iv%C3%A1n. (A letöltés időpontja: 2019. november 28.)

53 MNL OL K 64. 1920 17. tétel – szám nélkül. Külügyminisztériumi Levéltár. Politikai Osztály reservált iratai. Csekonics magánlevele valószínűleg Teleki Pálnak, 1920. augusztus 8.

54 Uo.

nére: „Mégis fontosnak tartom, hogy Jehlicskát és általa a tót néppártot mi a magyar álláspontól el ne idegenítsük. Nem szabad elfelejtenünk, hogy Felsőmagyarország nincs a birtokunkban s azt vissza kell szereznünk. Azért minden megnyerhető elemnek támogatását biztosítanunk kell. Már pedig Jehlicska és Hlinka a tótok között nagy befolyással bírnak. Ha maga a tót nép hajlandó is olcsó feltételek mellett Magyarországhoz visszajönni, a vezérek befolyását nem szabad kevésre becsülni s esetleg egy merész elhatározással az ügy sikerét veszélyeztetni. A tótok között sokan vannak, akik valóságos tót autonómia (törvényhozási) nélkül nem hajlandók a magyar megoldást elfogadni. Az autonómia hangoztatása a legélesebb fegyver a csehek ellen."[55] Az egyébként szlovák származású Csernoch tehát az egyik legerősebb „hátszelet" jelentette egy olyan zavaros korszakban, amikor még bármilyen döntésnek lehetett létjogosultsága. A lengyelek is az autonómiát hangoztassák – vélte Csernoch János. Csernoch ezt követően Serédi Jusztiniánon keresztül magára a Vatikánra is megpróbált befolyást gyakorolni.

De lehet-e a lengyelek nélkül elindítani a felvidéki felkelést a csehszlovák állam ellen? Több mint kockázatos. Erről vall Teleki Csekonicshoz írt szeptember 22-i levele: „A Méltóságod által azokban [Csekonics korábbi jelentéseiben[56]] kifejtett véleményét, hogy a belhelyzet a Felvidéken jelenleg rendkívül kedvező egy felszabadítási aktió keresztülvitelére és hogy idő múltával ott a helyzet nagyon könnyen a mi hátrányunkra változhatik meg, teljes mértékben osztom. Mindazonáltal egy felszabadítási aktiónak a mi részünkről való megindítását a jelen pillanatban a külpolitikai helyzetre való tekintettel nem tartom lehetségesnek. Ha ugyanis az aktió a mi részünkről indíttatnék meg, minden valószínűség szerint a jugoszlávok minket hátba támadnának, és ha a dolgok reánk nézve rossz fordulatot vennének, esetleg a konfliktusba még a románok is fegyveresen

55 MNL OL K 64. 1920 41. tétel – 179. Külügyminisztériumi Levéltár. Politikai Osztály reservált iratai. Csernoch János – Teleki Pálnak, 1920. június 23. „Mivel igen sok és nagyhorderejű ügyet kell letárgyalnom Rómában, Csiszárik János püspök út segítségét nagy örömmel venném, ha ő is akarna jönni, mert az ő kellő tájékozottsága, tapintatos és finom fellépése nagyban előmozdíthatja ügyeink sikerét."

56 MNL OL K 64. 1920 17. tétel – 338. Külügyminisztériumi Levéltár. Politikai Osztály reservált iratai. Csekonics – Telekinek, 1920. szeptember 11.

beavatkoznának."[57] Meg kell tehát várni, amíg a lengyelek maguk támadják meg a cseheket, addig azonban a jó viszony folytatódjék tovább Varsóval.

Közben a törökök augusztus 10-én a sèvres-i békét is aláírták az antanttal – a varsói reakció az aláírással kapcsolatban a zéróhoz közelít. Igaz, hogy pont a legkritikusabb napon történt, a ratifikáció kilátásba helyezéséről ennek okán szó sem lehetett. Az azonban magyar részről bizonyos reményekre adott alapot, hogy a törökök kifogást emeltek a sèvres-i békeszerződés katonai rendelkezései ellen. Ha nekik lehet, Magyarországnak miért nem lehet? A lengyelekkel hónapok óta tervezett együttműködési szerződés napirenden maradt. Szeptember végén a vezérkar kidolgozott egy tervet a cseh konfliktusba való közös beavatkozásra, s az egyeztetésre Dombrády Géza vezérkari ezredes delegáció élén Varsóba utazott. Az akciónak már a kezdete sem ígért túl jót. Berzeviczy Béla vezérkari főnöknek írt jelentésében Dombrády fordulatosan meséli el a történetet, hogy a delegációt hogyan adták kézről kézre; s hogy ez júliusban még elképzelhetetlen lett volna. A delegáció feladatát a magyar vezérkar abban jelölte meg, hogy magával Piłsudskival majd Rozwadowski lengyel vezérkari főnökkel beszéljék meg a katonai együttműködés részleteit.[58] Piłsudski a fronton volt, az államfőnek írt levelet a varsói külügyminisztérium egyszerű udvariassági gesztusként fogta fel, s elfektette. Majd végül – napokig tartó telefonálgatás után – a delegációt különvonattal Białystokba vitték, ahol Piłsudski a különvonatán éjjel két órakor fogadta Dombrádyt. Piłsudski kifejezte sajnálatát, hogy a segítség csak ajánlat maradt. „A segítség igen értékes lett volna – mondta –, meg is bízta Romer tb-ot [tábornokot], hogy a segélycsapatokat (legiot) tekintse meg, de azok csak nem jöttek, az illető civil urak (Hindy-Moser) túl sokat beszéltek mondá. Ezt enyhítendő, azt felel-

57 MNL OL K 64. 1920 17. tétel – 263. Külügyminisztériumi Levéltár. Politikai Osztály reservált iratai. Teleki Pál – Csekonicsnak, 1920. szeptember 22.

58 A katonai terv – Dombrády stábjának műve – legalább annyira volt átgondolt, világos felvonulási terv, mint amennyiben túldimenzionált. Nagy vonalakban: a Kassa–Oderberg vasútvonal gyors elvágása, amelyhez a lengyel csapatok előrenyomulása is szükséges, a kassai irány Ruszka Krajna megtámadása miatt fontos, a lengyelek kérjenek francia tankokat, repülőszázadokat pilótákkal, 15 cm-es nehéztüzérséget, a franciák intézzék el a román területen történő szállítást, a csehszlovák hadseregben szolgáló francia tisztek visszavonása (?), a lengyelek szervezzenek Zakopane környékén tót légiókat, Németország várható reagálása, a magyar hadsereg nem állhat szemben a némettel stb.

tem, hogy sajnos az entente még nem adta meg nekünk azt a szabadságot, hogy mindenben azt tehessünk, amit jónak látunk. De legyen meggyőződve, hogy a segélynyujtás előkészületei, melyet épen nekem kellett kidolgoznom, messze felülmúlták a fenti mértéket s csak épen a helyzet megváltozása folytán maradt el."[59]

Dombrádynak az volt a megbízatása, hogy a legfelsőbb helyen derítse ki, lehet-e a lengyelekre számítani egy esetleges cseh konfliktusban, s mi a feladata a magyar hadseregnek. „Ő [Piłsudski], mint MO. barátja úgy véli, hogy a tót kérdés megoldására az időpont miránk (magyarokra nézve) mindaddig nem kedvező míg LO. háborúját az oroszok ellen be nem fejezte, mert addig le van kötve s befolyása gyenge."[60] Utalt arra, hogy ezzel a csehek a lengyelek kárára már eddig is visszaéltek (célzás a tescheni kérdésre). Ebben a háborúban mindenki érdekelt és abba mindenki beleszól. Amellett Románia mit sem tart addig a bolsevikoktól, míg azok a lengyelekkel állnak háborúban.[61]

Piłsudski nyilatkozatai arra vallanak, s ez mai szóval élve nyilvánvaló „csúsztatás", hogy a megnyert háború előtt pár nappal (október 18-án aláírták a fegyverszünetet) már megváltoztatta politikáját a magyar együttműködéssel kapcsolatban, egyszerűen szólva: nem volt már szüksége a harmincezer lovaskatonára. De éppen ebből a kihallgatásból is kiderül, hogy a békeszerződéseket sem vette komolyan. „A békéről általában élesen elítélőleg nyilatkozott, elmondva annak ismert létrejöttét, mesterkéltnek, természetellenesnek s tarthatatlannak mondja. A volt monarchiát illetőleg megjegyezte, hogy bár igen ingatag államalakulat volt, melyben alig volt pont, melyen népei ne veszekedtek volna, mégis, midőn a béke eltörölt minden régit, mi századokon állt fenn, nem ért el mást, mint hogy Balkánt létesített egész közép Európában (sic!), annak minden kísérő jelenségével. Ezzel kapcsolatban áttért arra, hogy menyi nehézségeket (sic!) okoz LO-nak is a békekötés minden oldalról, mert az egész béketervezet csak ceruzavonalakon épült fel."[62]

59 MNL OL K 64. 1920 17. tétel – 391. Külügyminisztériumi Levéltár. Politikai Osztály reservált iratai. Dombrády Géza – Berzeviczy Bélának, 1920. október 6.

60 Uo.

61 Uo.

62 MNL OL K 64. 1920 17. tétel – 391. Külügyminisztériumi Levéltár. Politikai Osztály reservált iratai. Dombrády Géza – Berzeviczy Bélának, 1920. október 6.

Holt állomáshely

A ratifikáció eltolódik a történeti időben

Ha pedig senki sem veszi komolyan, s ráadásul még nehézségeket is okoz, akkor miért foglalkozzanak Trianon ratifikálásával, hiszen ez a válságos hónapokban ráadásul még az egyetlen segítségtől – a magyarokétól – is elzárta volna a Második Köztársaságot. A Második Köztársaság egészen 1935-ig nem állt nagykövet szintű diplomáciai kapcsolatban Magyarországgal. Addig a kapcsolatok kifejezetten hűvösnek voltak mondhatóak. 1935-ben kinevezték Varsóba Hory Andrást, a korábban több nagykövet posztot ellátó diplomatát.

De azért Hory varsói jelenléte sem nélkülözte az ellentmondásokat. Ez elsősorban a Németországhoz fűződő kapcsolatok miatt volt. Miután a versailles-i békerendszer megszilárdult, a mindenkori lengyel kormányok antanthoz igazodó útra léptek, Magyarország pedig mint legyőzött, maradt a német oldalon, ahonnan a területi revíziót várta. A lengyel–magyar viszony megmerevedett. Hory a két malomkő, a lengyel és a német között örlődött. „Tehát míg a korabeli lengyel külpolitika legnagyobb tehertételét a keleti határait el nem ismerő Németország jelentette, addig Magyarország (teljesen megalapozottan) területi revíziós törekvéseinek legfőbb támaszát egy majdani Németországban látta. Következőleg a magyar diplomácia németbarát lépéseinél folyton magán érezhette a lengyelek figyelő tekintetét, aminthogy lengyelbarát gesztusaiban a németek érzékenysége zavarta”[63]

A varsói nagykövet poszt afféle holt állomáshely lett, s ezt csak Hory találékonysága tudta élővé tenni. Kánya Kálmán külügyminiszter, aki szakmai féltékenységből helyezte parkolópályára Horyt Varsóba, szarkasztikus modorában ennyit mondott: „Hát, kedves Bandi, most egy olyan állomáshelyre kerülsz, ahol semmit sem tudsz elérni. Varsó a magyar külpolitika szempontjából halott poszt. Ott legalább lesz időd külpolitikai elméleteid helyessége

63 Pritz 2016, 275.

felől gondolkozni."[64] Tekintettel arra, hogy 1935 után a lengyel külpolitika is a németekkel való megegyezés irányában próbálta megkeresni a boldogulás útját (mint tudjuk kapitális tévedésnek bizonyult), a varsói poszt nem is lett annyira „zmartwa poza", „halott poszt", mint ahogy azt Kánya Kálmán hitte. A lengyel külpolitikát hosszú éveken át irányító külügyminiszter, Józef Beck mellett Hory számára megvalósulhatott a kör négyszögesítése. A lengyel külpolitika a kényszerű antantpártiságból visszazökkent arra a pályára, amelyet az első világháború vége felé Ludendorff és Bethmann Hollweg jelölt ki számára.

Lengyelország a két háború között a történelmi barátságnak jeleit adta ugyan Magyarország felé, de az antant mellett elkötelezett politikát kellett folytatnia, s az egész versailles-i rendszert nagy vonalakban el kellett fogadnia. Kevésbé ismert, hogy az 1930-as Hágai Konferencia határozatait átvéve a trianoni szerződést is ratifikálta a Szejm; tehát amit elmulasztott 1920-ban, azt tíz évvel később, 1930-ban bepótolta. A Hágai Konferencián (a nemzetközi jogi oldalt tekintve lényegében itt ért véget az első világháború) a világ azon országai, amelyek részt vettek az első világháborúban, kölcsönös egyezmények aláírásával ratifikáltak minden Párizs-környéki békét, s az ezekből adódó minden kötelezettséget. A Szejm ezeket törvényerőre emelte, és becikkelyezte a lengyel törvénykönyvbe.[65] Köztük Trianont is, abban a formában, ahogy azt Bethlen István magyar miniszterelnök kialkudta: Magyarországnak 1966-ig nem több száz millió aranykoronát, hanem csupán tizenhárom és fél milliót kellett befizetnie[66] a nemzetközi bankba, s a befizetés után vissza tudta nyerni pénzügyi függetlenségét.[67] Hogy a Szejm ezt a szerződést is becikkelyeztette, nagyban segítette a Bethlen István nevével fémjelzett konszolidációt. Igaz, hogy 1920-ban a lengyelek magukhoz csatoltak tizenhárom Árva

64 Pritz 2016, 273.

65 Dziennik Ustaw. Pozycja. 229. Nr. 32. 446. http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/ByYear.xsp?type=WDU&year=1930

66 Uo. „[...] załącznika, podpisanego w Paryżu dnia 28 kwietnia 1930 r. do układów, podpisanych tegoż dnia w Paryżu, dotyczącego podziału 13.500.000 koron złotych należnych od Węgier; [...].

67 Keleti Ujság, 1930. február 1.

vármegyei falut,[68] amelyek 1918 előtt a Magyar Szent Korona részét képezték, de ezeket a községeket már nem Magyarországtól, hanem Csehszlovákiától vették el. A lengyel–magyar történelmi kapcsolatokban ez a lengyel fellépés sem okozott törést.

68 1918 után Lengyelország a lengyel többségű részt magáénak követelte. A határvita 1920-ban átmenetileg tizenhárom község (Alsózubrica, Bukovinapodszkle, Chizsne, Felsőlipnica, Felsőzubrica, Harkabúz, Hladovka, Jablonka, Oravka, Pekelnik, Podvilk, Szárnya és Szuchahora) Lengyelországhoz csatolásával jutott nyugvópontra. 1924-ben került sor a végleges megállapodásra, amelynek alapján Csehszlovákia visszakapta Hladovkát és Szuchahorát, cserébe viszont Alsólipnicát átengedte Lengyelországnak. Lásd: Kovács 2011, 135. „A szervező lengyel állam is bejelentett igényét a Szepességre és Árvára, ahol mintegy 120 ezer lengyel lakost tartottak számon. Mivel a csehek nem akartak lemondani e területről, kisebb fegyveres összetűzésre is sor került a birtoklásáért. Hogy az összetűzés nem nőtt olyan véres konfliktussá, mint a Cieszyni/Těšíni Sziléziáért folyó küzdelem, azt az antant fellépése akadályozta meg, amely a területet a cseheknek szándékozott odaítélni. Nem csoda, ha a lengyelek kárörömmel nézték a csehek futását a Szepességből, amikor a magyar Vörös Hadsereg megjelent Eperjesen, Bártfán, a közeli Hétharson, s még remélhető volt, hogy a terület hovatartozásáról a fegyverek döntenek [...]. Végül nem a fegyverek döntöttek, hanem a nagykövetek tanácsa."

FORRÁSOK

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár. Külügyminisztériumi Levéltár. Politikai Osztály reservált iratai.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Ádám–Ormos 2004. Ádám Magda – Ormos Mária (összeáll. és szerk.): *Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről 1919–1920.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004.

Hamza 2015. Hamza Gábor: A trianoni békeszerződés és Lengyelország. *Polgári Szemle*, 2015. 4–6. sz. https://polgariszemle.hu/archivum/78-2015-december-11-evfolyam-4-6-szam. (A letöltés időpontja: 2019. november 20.)

Hamza 2009. Hamza Gábor: *Entstehung und Entwicklung der modernen Privatrechtsordnungen und die römische Tradition.* Eötvös Universitätsverlag, Budapest, 2009. https://hu.wikipedia.org/wiki/Nemzetk%C3%B6zi_jog. (A letöltés időpontja: 2019. november 20.)

Kissinger 2008. Kissinger, Henry: *Diplomácia.* Panem Kft., Budapest, 2008.

Kovács 2011. Kovács István: Galícia öröksége? *Aetas*, 2011. 4. sz. 131–137.

Pritz 2016. Pritz Pál: *A relativizálás elfogadhatatlansága. Hazánk és a nagyvilág. Újabb tanulmányok.* Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, Budapest 2016.

Romsics 2003. Romsics Ignác: *A trianoni békeszerződés.* Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

Szakál 2018. Szakál Imre: Ügyvéd, kormányzó, népbiztos. Stefán Ágoston története. *Honismeret*, 2018. 1–2. sz. 29–31.

Varga 2011. Varga E. László: Őfelsége katonája, Kádár alattvalója. Taróczy Nándor magyar királyi altábornagy életútja. *Aetas*, 2011. 4. sz. 61–81.

PAPP ÁRPÁD

„REMÉNYEINK MEGHIÚSULTAK, HITÜNK PEDIG HIÁBAVALÓ VOLT”[1] ADALÉKOK A TRIANONI SZERZŐDÉS DÉLSZLÁV BECIKKELYEZÉSÉHEZ ÉS BARANYAI ESEMÉNYEIHEZ

Bevezetés

A trianoni szerződés délszláv és magyar részről történő becikkelyezése hivatalosan véget vetett a két állam közötti háborús állapotnak, ám a csalódott lelkekben még évtizedekig dúltak az indulatok. A szerződés ratifikációja egyrészt megszüntette a gyakorlatban még létező, a demarkációs vonal által nyújtott, ezt megelőzően még fennálló állapotot (minden vélt vagy valós előnyével, avagy hátrányaival), másrészt szilárd jogi alapot nyújtott az újabb, megkerülhetetlen cselekmények, így a Nemzetközi Határmegállapító Bizottság által elvégzésre váró határkijelölés vagy az állampolgársági kérdések során előforduló viták eldöntéséhez.

Rövid tanulmányom kísérletet tesz a ratifikációt megelőző két év „puha” adatainak rövid bemutatására oly módon, hogy az okkupáció kezdetétől írt beszámolóktól, megfigyelésektől a véglegesnek vélt határ hírére generált délszláv elkeseredést, dühöt és félelmet dokumentáló panaszlevelekig terjedő időszak forrásai közt válogatva, azok némelyikét teszi közzé függelékként. A panaszle-

1 AJ F336-f17-2287 Részlet Mohács, Bátaszék, Lánycsók és Liptód települések képviselőinek kérvényéből.

velek azzal a szándékkal kalauzolják az olvasót a szerb hadsereg által okkupált területen 1919 tavaszától a trianoni békeszerződést követő hónapokig, hogy a magyar lakosságról formált, meglehetősen sarkos (lesújtó, negatív), valamint a területen élő délszláv lakosságról alkotott véleményről általános benyomásunk lehessen. A panaszleveleket a párizsi békekonferencián jelen lévő délszláv politikai küldöttség számára fogalmazták meg az okkupált területek délszláv lakosai azzal a céllal, hogy egyrészt biztosítsák hűségükről a délszláv államot – ennek okozataként az vegye oltalmába a demarkációs vonaltól (akkor még) délebbre fekvő területek lakosságát és szavatolják biztonságukat állami szinten –, továbbá, hogy érveik a népfelség elvei szerint eljussanak a legmagasabb döntéshozókig, meghallgattassanak és kedvező fogadtatásban részesüljenek. A „néplélek rezdülései" a béketárgyalásoktól eltérő ritmust feltételeztek, és viszonylagos időszámításukat két nagy változás, impériumváltás – az okkupáció, valamint a szerb hadsereg és új hivatalnokrétegének evakuációja – alapján definiálták.

Ezt megelőzően rövid áttekintést nyújtok a délszláv ratifikációig terjedő kormány- és parlamenti szinten lezajlott eseményekről, továbbá a legkalandosabb történetet magáénak tudó Baranya megyére összpontosítva – dokumentumok segítségével – bemutatom a délszláv lakosság javaslattételeit és hangulatváltását 1918. november 13. és 1921 augusztusa között, állampolitikai és nemzetkarakterológiai keretbe foglalva ezzel a becikkelyezés tényét.

Az okkupálás és a ratifikálás közötti időszakra vonatkozó megjegyzések

A belgrádi egyezmény (1918. november 13.) által meghatározott demarkációs vonaltól délre található terület elfoglalására 1918. november 13–15-én került sor és a szerb hadsereg 1921. augusztus 20-i kivonulásáig ez az állapot maradt fenn Baranyában és a bajai háromszög jelentős részében. Ennek a több mint harminc hónapnak az eseményei – az okkupálás tényén túl – mind a magyar, mind a délszláv oldalon olyan változásokat eredményeztek, amelyek hatással voltak arra, hogy a terület hovatartozása ügyében miként döntenek a küldöttségek.

A párizsi békekonferencia 1919. január 18-i hivatalos kezdetét követő időszak első hónapjában a még határozott célkitűzést nélkülöző délszláv politikai csoport küldöttségéből a szakbizottságok hathatós kapcsolatait és felkészültségét használó, olajozottan működő, sikeres, de korlátozottan eredményes gépezetté nőtte ki magát. Ebben az érdeklődésünk homlokterébe állított délvidéki területeken megvonandó határok közül a legtöbb energiát követelő bánsági területektől a könnyebben megszerzett bácskai, vagy a bravúros baranyai „kaland" időrendben egymást követte: a győztesek oldalán álló román és szerb (délszláv) állam területi aspirációi mennyiségük és a ráfordított figyelem tekintetében messze meghaladták a bácskai, illetve baranyai területek megszerzésére fordított energiát.

A bizalmas, de publikált megbeszélések részleteinek ismeretében kijelenthető, hogy a stratégiai határok – melyek lényegükben a demarkációs vonallal voltak azonosak –, valamint az elfogadott etnikai határok közötti területi eltérés okait legalább annyira jogos a Magyar Tanácsköztársaság (1919. március 21. – augusztus 1.) eseményeiben és az általa vetett hullámverésben keresnünk, mint a új délszláv állam „spontán" akcióiban, politikai orientációjában, céljaiban és államszervezetében, valamint a nagyhatalmi szándékban. A demarkációs vonaltól délre fekvő területen szervezett népszavazások, hűség- és csatlakozási nyilatkozatok, valamint a döntő befolyással bíró nagyhatalmi szándék legelőször 1919 márciusában, a bizalmas megbeszéléseket követően 1919 májusában, majd augusztusában kész tények elé állították a délszláv és magyar államot is azzal, hogy a határok végleges helyét nyilvánosságra hozta.

A magyar és délszláv bel- és külpolitikai törekvések és események – dióhéjban

A magyar küldöttség 1920. január 16-i meghallgatásához a magyar közvélemény túlzott reményeket fűzött, ez pedig végső soron hozzájárult a napjainkig élő Apponyi-mítosz tartós fennmaradásához. Tekintettel arra, hogy a végső döntés előkészítéséhez majdnem kereken egy év állt rendelkezésre, a magyar

Békeelőkészítő Bizottság augusztus 21-i megalakulása és az addig tett erőfeszítések nem hozták meg a várt eredményt, bár a békekonferenciára való felkészülés Magyarországon már a Monarchia fegyverszüneti kísérleteivel egy időben megindult.[2] Az emlékezetes meghallgatást követő időszakban számos megbeszélésre került sor, amelyek a magyar–délszláv határ tekintetében nem hoztak érdemi változást, így megmaradt az északabbra húzódó demarkációs vonal és a megállapított határ közötti jelentős eltérés.

1920 elejétől kezdve körvonalazódott egy meglehetősen ellentmondásos állapot: a nagyhatalmak szorgalmazták a békeszerződés aláírását, majd a békeszerződés ratifikálását, ezzel szemben a két – gyakorlatilag még a békeszerződés kölcsönös ratifikálásáig még hadban álló – fél ennek gyors lezárását (magyar oldal) vagy elhúzódását (délszláv oldal) vélhette a maga számára kedvezőnek. A magyar fél az egyre kedvezőbbnek ítélt nemzetközi helyzet további javulásában reménykedve aggodalommal szemlélte a természeti kincsek fokozott ütemben történő kiaknázását, a délszláv (szerb) politikum pedig abban bízott, hogy a demarkációs vonalat – minden hivatalos álláspont ellenére – előbb-utóbb államhatárként lehet kezelni, ez pedig egybe vágott a belgrádi egyezményben megállapított stratégiai elképzeléseikkel, amit a már 1918 novemberétől a területen tartózkodó szerb haderő annak értelmében foglalt el. Az elfoglalt területen is a délszláv katonaság gyakorolta a közigazgatást, a hivatalnokokat ők nevezték ki, de korántsem elhanyagolandó az a tény sem, hogy használták a terület gazdasági javait is – többek között pécsi bányák szenét[3]. Ennek értelmében a ratifikáció – ha lehet, legalább annyira volt halogatott döntés, mint azt a kisebb határviták miatt a bánsági határ esetében is tapasztaltuk – aminek végleges becikkelyezésére a belgrádi parlament részéről 1923-ban került sor.

A délszláv állam legitimitását az alkotmánya szavatolhatta. Ennek érdekében az ideiglenes népképviselet 1920. szeptember 2-án meghozta az alkotmányozó nemzetgyűlés tagjainak megválasztására vonatkozó rendelkezését, amelynek alapján 1920. november 28-án választásokat tartottak. A nemzet-

2 (Sz. n. 2020) www.rubicon.hu/magyar/nyomtathato_verzio/magyarorszag_trianoni_hatarainak_kituzese/ (A letöltés időpontja: 2020. december 3.)

3 Vizi 2016, 195–196.

gyűlés a munkáját 1920. december 23-án kezdte meg és 1921. július 2-án, a Vid-napi alkotmány kihirdetésével megszűnt a mandátuma oly módon, hogy az alkotmányozás feladatköre ettől kezdve törvényhozássá minősült át.[4]

A becikkelyezést megelőzően 1921. június 17-én vonatkozó ideiglenes törvényt hoztak,[5] majd az állampolgárságra való jog megszerzésével és elvesztésével kapcsolatban írt rendelkezés preambuluma fogalmazza meg a ratifikáció tényét. Értelmező fordításában: „A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság állampolgárságának megszerzésére vagy elvesztésére vonatkozó jog választás (optálás) és kérvényezés útján […] Végrehajtván a Szövetséges és Társult Főhatalmak által aláírt szerződés harmadik részének VII. szakaszát, amely mint ideiglenes törvény jelent meg a Hivatalos Közlöny rendkívüli, 1921. évi július hónap 21. napján, és amit 1920. június 4. napján a Szövetséges és Társult Főhatalmak és Magyarország (képviselői) írtak alá, amely szerződés ratifikációját a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság 1921. július 26-án adta át, elrendeltetik […]".[6] Ez nem jelent mást, mint hogy a magyar becikkelyezéssel azonos napon történt meg a ratifikálás, ennek átadása pedig (a leírtak alapján) már meg is történt.

A belgrádi parlament határozatainak szimbolikus előképe

Az a jogos észrevételünk fogalmazódhat meg azzal a munkával kapcsolatban, amelyet a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság – a korfui egyezmény szellemében

4 Životić 2019, 16.

5 Niketić 1927, 3–37. "Uzevši u obzir da su Glavne Sile savezničke i udružene, na traženje nekadašnje Carske i Kraljevske Austro-Ugarske Vlade, dale Austrougarskoj primirje 3. novembra 1918, dopunjeno, što se tiče Ugarske,vojnom konvencijom od 13. novembra 1918, da bi se sa njom mogao da zaključi ugovor o miru." A ratifikáció Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság Végrehajtó Bizottsága és a Magyar Népköztársaság közötti becikkelyezésének rendelkezése 1983-ban a trianoni, illetve a párizsi békeszerződésre hivatkozik.

6 Službeni glasnik – Hivatalos Közlöny, 1921. szeptember 10. 2. A dolognak némi pikantériát kölcsönöz az a körülmény, hogy az adott dátumon rendkívüli számot nem adtak ki, azonban a ratifikáció ténye ezen mindenképpen túlmutat.

– első három személye (I. Péter és fia, Sándor régens és Nikola Pašić) majd több, egymást gyorsan váltó kormányának ideológusai és minisztertanácsa, valamint a *skupština* (nemzetgyűlés) végzett, hogy a világháborút követő időszakban ravaszul éltek a szimbolikus idő- és térbeli utalások lehetőségével: az új állam alkotmányának kihirdetésére 1921. június 28-án (Szent Vid napján) került sor, ezért érthetően a délszláv köztudatba Vid-napi alkotmányként (*Vidovdanski ustav*) vonult be. Ezzel utaltak egyrészt az első rigómezei csata napjára (1389), a nagy nemzethalál és a középkori szerb állam tragikus csatavesztésére, valamint a szarajevói merényletre is mint a szerb ellenállás és szabadságvágy tragikus és jelképes cselekedetére. A nemzeti mítoszok diakrón kontinuitása nem csak a délszláv népek sajátjai, viszont ebben az esetben félre nem érthető üzenet (feltámadás, újjászületés) közvetítésével ruházták fel az alkotmány kihirdetését. Az alkotmány ezzel együtt is alapvető és megkerülhetetlen jogi dokumentuma egy államnak, amely az új délszláv állam esetében, ha lehet, még nagyobb jelentőséggel bírt. Az időzítésre látszólag gondosan ügyelő törvényhozóknak azonban a sokkal sivárabb nyers valóság mutatott utat azáltal, hogy az alkotmány lefektetése mindenképpen előnyt élvezett más törvények meghozatala előtt. Mindemellett az a benyomásunk támadhat, hogy a megszállt részek iránti érdeklődés Belgrád részéről 1919 augusztusától mérséklődik és csupán néhány küldött – vagy a szakértői minőségben Párizsban tevékenykedő Jovan Cvijić – szívügye maradt.

A vizsgálatom szempontjából kardinális jelentőséggel bíró törvényt, a trianoni békeszerződés délszláv becikkelyezését a korábban már jelzett okok mellett ugyanazon a napon cikkelyezték be, mint amikor a magyar parlament: 1921. július 26-án. Ez a dátum ugyancsak szimbolikusnak tekinthető, hiszen az aláírás egyrészt az osztrák–magyar hadüzenet (1914. július 28.) napjához igen közeli dátumra esett, ugyanakkor pontot tett egy hétéves időszak – délszláv katonapolitikai szempontból mindenképpen – sikeres ciklusára és hét szűk esztendőre.

Az események – ha lehet ilyet délszláv viszonylatban kijelenteni – már 1921 júniusában igen gyors egymásutánban következtek, s a majdani kivonulás elkerülhetetlen jeleit vetítették előre, hiszen a Nagykövetek Tanácsa 1921. június 21-én a párizsi magyar képviselőhöz intézett jegyzékében sürgette a határmegállapító bizottságok megalakítását és csatolta az összes határmeg-

állapító bizottságok számára az 1920. július 22-én kiadott utasításokat és az 1921. június 3-án a magyar határmegállapító bizottságok számára elfogadott pótutasításokat.

Nemzetközi Határmegállapító Bizottság kinevezésére a békeszerződés 29. pontja értelmében 1921. augusztus 1-jén került sor. Andrej Mitrović örökbecsű munkájában[7] megjegyezte, hogy a trianoni szerződést követően a szerb hadsereg visszavonult a szerződésben meghatározott határok mögé, azonban ez a megállapítás nem felel meg a valóságnak, miután a területet csak 1921 augusztusában hagyták el a Nagykövetek Konferenciájának főbb tagjai (Nagy-Britannia, az Egyesült Államok és Franciaország) nagyköveteinek nyomatékos követelése után. Az az elképzelés, hogy valamiféle délszláv protektorátus jöjjön létre, meghiúsult.

„A határvonal részletes megállapítását a békeszerződés 29. cikke a bizottságokra bízta, amelyek a Szövetséges és Társult Hatalmak és az érdekelt államok képviselőiből állnak"[8] A magyar kormány számára a legfontosabb dokumentum – amely bizonyos mérvű mozgásszabadságot biztosított részére – a Szö-

7 Mitrović 1975, 261.

8 Botlik 1994, 49. A határmegállapítás 1921. szeptember 1-jétől 1924 májusáig tartott, eközben több helyen került sor a határ módosítására: a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság a katymári és madarasi határ egy részét, Magyarország 6 000 holdat engedett át a szabadkai határból, valamint Gyálát. A Határmegállapító Bizottság tagjai Cree ezredes (Nagy Britannia), Marminia alezredes (Franciaország), Valvasori ezredes (Olaszország), Janagava alezredes (Japán), Vassel ezredes (Magyarország), Vojin Čolak-Antić lovassági ezredes voltak. A délvidéki jugoszláv uralom harmadik esztendejében, 1921. szeptember 19–20-án a Vendvidéket, mai szóhasználattal a Muravidéket kereste fel a Határmegállapító Bizottság. A vidék népe magyar zászlókkal és magyar kokárdákkal vonult föl arra az útvonalra, amelyen a bizottság autói elrobogtak. A kocsisort sok helyen megállították, elénekelték a magyar Himnuszt, éltették Magyarországot, s csak azután nyitottak utat. „Cree ezredes, a Határmegállapító Bizottság vezetője is megemlékszik a Nagykövetek Tanácsához intézett jelentésében e megrázó erejű tüntetésről. A Határmegállapító Bizottság e tüntetések hatása alatt hozta meg a határozatát, amely a Vendség (tudniillik a Muravidék, vagyis a Lendva folyócska völgye) számára új határkitűzést javasolt. A jugoszláv kormány azonban ezt sem fogadta el. A tüntetéseknek az lett a szomorú következménye, hogy a jugoszláv hatóságok sorbavették a vend községeket, és akikre gyanújuk volt: férfiakat, asszonyokat, ifjakat és leányokat elfogtak és börtönbe hurcoltak. Muraszombat és Marburg börtönei és kaszárnyái megteltek az elfogottakkal. A magyar kormány, továbbá Cree ezredes és a Nagykövetek Tanácsa is közbevetette magát kiszabadításuk érdekében."

vetséges és Társult Hatalmak válaszának kísérő levele a magyar békedelegáció elnökéhez, az úgynevezett „Millerand-levél" (vagy másképpen a „Kísérőlevél") volt, amelyet Alexandre Millerand francia miniszterelnök a békekonferencia elnöki minőségében írt alá. Ez a levél tulajdonképpen a trianoni határok bizonyos mérvű „revízióját" helyezte kilátásba.

Mindeközben a megszállt területen, Baranyában és a bajai háromszögben

A ratifikálást követően a demarkációs vonaltól délre az események viharos sebességgel követték egymást. Az augusztus 14-én szervezett, a kivonulás ellen tiltakozó nagygyűlésen Petar Dobrović festőművész indítványozta, hogy a népgyűlés alakítsa meg a Baranyai Szerb-Magyar Köztársaságot, amely magát a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság védelme alá helyezné. A köztársaság intéző bizottságának élére a javaslattevő Dobrovićot nevezték ki. A magyar kormány augusztus 16-án tájékoztatta a főbiztost, hogy nem ismeri el a baranyai köztársaságot. Augusztus 17-én Belgrádnál a Nagykövetek Konferenciája a kiürítés halogatása miatt tiltakozott. „Két nap múlva már plakátok jelentik a szerb megszálló hatóságok kivonulását, mert a Péter király halála[9] utáni bizonytalan helyzetben Belgrád nem vállalta a halogatással járó bonyodalmakat. Néhány nap alatt a vidékről közel húszezren menekültek a közeli Eszékre, illetve Szlavóniába."[10]

9 Mitrinović – Brašić 1937, 365. Péter király halála: "16 августа, у дубокој старости, умро је Краљ Петар I, па је Народна скупштина сазвана да прими на знање тај догађај. У часу Његове смрти Краљ Александар I налазио се тешко болестан у Паризу, а краљевску власт у границама Устава вршила је влада Николе Пашића."

10 Botlik 1994, 48.

Függelék

A függelékben szereplő dokumentumok betekintést nyújtanak a baranyai írástudók által megfogalmazott történelmi és etnikai sztereotípiák fejlődésébe, változásába. Amíg a korábbi dokumentumok a bizakodás és öröm hangján szólaltak meg, addig a döntés(ek) tudomásulvételét követően az elkeseredés és a vádaskodás hangja hallatszik. A kor magyar kezek által írt dokumentumaival történő összehasonlításuk túlmutatna terjedelemi korlátainkon, de nem haszontalan – sőt, felettébb tanulságos – vállalkozás lenne.

1.
Kosić iskolafelügyelő jelentése a baranyai állapotokról 1919 júniusában (Pécs, 1919. június 1-jén)

Stevan Hadžić tábornok úrnak, katonai és tengerészeti miniszternek, Belgrádba

Június hó folyamán több mint 60 községet látogattam meg Baranyában. A községek zömében királyságunk iránt jó a hangulat, a németek túlnyomó többsége és a magyarok egy része is – a sokácokról és a szerbekről nem is kell szót ejteni – [várja], hogy Baranya mielőbb királyságunk része legyen.

Egyetlen lélek sincs ezen a vidéken, aki ne szeretné, hogy bevezessék azt a szerb törvényt, amely szerint minden munkaképes paraszti háztartás számára biztosíttassék földterület, ház és fogat, amivel dolgozhatnak és eltarthatják családjukat.

A szerb törvények minden család számára megélhetést biztosító rendelete meglepően nagy hatással van minden itteni közösségre. Annál is inkább, mert itt általános és mindennapi jelenség, hogy a fej alól a párnát – hogy a házat és a földet ne is említsük – kihúzzák és nyilvános árverésen adnak túl rajta abban az esetben, ha magánjellegű vagy köztartozást állapítanak meg, mert itt nem volt olyan korlátozás, amely a parasztot bármilyen módon megvédte volna.

A Szerbia iránti rokonszenvhez nagyban hozzájárul a választási rendszer is, amely titkos, mert az itteni elemeknél is fontos szerepet játszik a választás.

Hasonlóképpen kedvező hangon beszélnek Szerbiának a vallási tolerancia terén tett lépéseiről, melyekkel tiszteletben tartotta és a törvény előtt egyenlőnek tekintette őket és a mohamedán, izraelita, római katolikus és más egyházakat. Állami forrásokat biztosított, és támogatta őket a fenntartási költségek fedezésében, az iskolafenntartási költségek biztosításában; továbbá az oktatási miniszter rendelkezést adott ki, amelynek értelmében az oktatás minden iskolában anyanyelven fog folyni.

A felsoroltak általában, valamint a szerbiai törvényi keretek, a szerb alkotmány által biztosított szabadság minden nép számára nagyon kedvező képet nyújtott, és nagy hatással volt az itteni tömegekre. Természetesen ellenséges hangok is voltak, de ezek többnyire olyan emberek, akik eddig könnyen, verejték, fáradság és tudás nélkül szépen éltek, és a néptömeget ígéretekkel hitegették.

No, de hogy ez a jó hangulat és a Szerbiához való csatlakozás szándéka dokumentálva legyen, egy (nép)dalt jegyzünk le ehelyütt, mely Baranya egész területén visszhangzik, és amelyet a Pécs környéki sokác falvakban jegyeztem le, mert népünk az eseményeket ilyen dalocskákban énekli meg – ha lehet ezeket így nevezni –, így ezek a népakarat és néphangulat kifejezői.

Íme, néhány jellegzetes dalocska:

Nem tudta a sváb leány,
Pécsett van már a határ.
Tudja már a baranyai,
Hogy ő bizony szerbiai!

Zöldell már a sziget,
Károly koronát veszített.
Péter király felveszi,
Fia fejére teszi!

Köztársaság Magyarország,
Köztársaság Németország,
Baranya meg császárság,
Péter király császársága!

Péter király, a határokat szedd rendbe,
Baranyát meg tedd a közepébe,
Mert Baranya sok aranyat megér!

Ezekhez hasonló énekek, melyeket a baranyai nép dalolgat, a rokonszenv és hűség legékesebb bizonyítékai, amit Őfelsége, a király, Őfelsége, az elnök és Szerbia iránt éreznek. Mint Baranya és a néphangulat jó ismerője, meg vagyok arról győződve, hogy nagyon gyorsan és sokat érhetnénk el Baranya minden népénél annak vallásától és nemzeti hovatartozásától függetlenül, és hűség, őszinte szeretet nyilvánulna meg a szerb impérium iránt, ha a hivatalnokokat, főképpen a közigazgatásban dolgozókat jobb, tisztességesebb, lelkiismeretesebb és emberségesebb hivatalnokok váltanák fel. Mert sajnos az adminisztráció szelleme a régi maradt, és van még néhány régi hivatalnok is, jóllehet el kellett volna zavarni őket. A régi magyar gondolkodásmód megmaradt, nagyon nehéz többet kihozni belőle, mert az [új] hivatalnokok felkészületlenek, tapasztalatlanok, felelőtlenek, és úgy vélik, hogy a nép van érettük, nem pedig ők a népért, és még most is érződik az osztrák–magyar bürokratikus rendszer szelleme.

Természetes, hogy a felkészületlen, emellett lelkiismeretlen, embertelen és nem honfiúi láztól fűtött adminisztrátorok, hivatalnokok a fontosabb dolgokat háttérbe szorítják, és ugyanúgy kárt okoznak, mint ha a régiek maradtak volna.

Az adminisztrációban dolgozó hivatalnokok munkájukkal azt a benyomást keltik, hogy csak azért jöttek Baranyába, hogy meggazdagodjanak. A nép és az állam sorsa az utolsó dolog, amivel foglalkoznak. Amint a határokat véglegesítik, a leghatározottabban hozzá kell látni a felkészületlen, de legfőképpen a lelkiismeretlen hivatalnokok leváltásához, amennyiben már most nem lehet lépéseket tenni ennek érdekében, mert ezt joggal várja Baranya népe, és bízik abban, hogy ezt Szerbia meg is teszi....

Baranya húsz évvel ezelőtt 7 546 024 föld után fizetett adót, de minthogy azóta a rétek és mocsarak egy jelentős részét lecsapolták és becsatornázták, ma több művelhető földje van, és több adót is fizet.

Baranya – amint azt a korábbi kimutatásban is jeleztem – Pécsnél gazdag szénbányával rendelkezik, amely 1895-ben a bánya részvénytársaságának 1 170 809 korona tiszta bevételt hozott. Siklós, Beremend, Pécsvárad és Pécs

környékén márvány, Kiskőszegnél alabástrom található… [olvashatatlan sor]

A pesti Nemzeti Múzeumban a baranyai márványnak több kollekciója található, így van köztük fehér, különleges zöld, vörös és minden más fajta is.

A pesti Parlament építésekor a márványelemeket baranyai kőfejtőkből szállították. Pécs mellett az erdő egyik részében – amit a magyarok Leticse-boroknak neveznek, szerb fordításban 'Letics borai' – az agyag olyan fajtáját termelik, amelyből később majolikát égetnek.

Mindebből nyilvánvaló, hogy Baranya egy igen gazdag vidék, ahol mi, szerbek és sokácok alkotjuk a lakosság egyharmadát, de a németek vannak legtöbben, továbbá egyharmad a magyarok száma. Tekintettel arra, hogy a németek már jelezték egyesülési szándékukat királyságunkkal, minden kétséget kizáróan a magyarok egy jelentős részét is megnyernénk az ügynek, így minden erővel azon kellene munkálkodni, hogy küldötteink a béketárgyaláson minden erejükkel a népszavazás kieszközlésén dolgozzanak, hogy népszavazás döntse el szép Baranyánk sorsát, mert mint azt már jeleztem, a németek többsége mellettünk áll, a magyarok nagy részét pedig megnyerjük. A szerbek mindannyian, a sokácok is, mert egy testből és vérből vagyunk [az eredeti szövegben: ők csontunk és vérünk].

Pécs, 1919. június 1-jén

Kosić
iskolafelügyelő

2.
Népszavazás Mohácson
(1919. augusztus 6.)

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság küldöttségének

Mikor múlt ősszel a szerb hadsereg győzedelmesen megindult Szalonikiből, hogy az egész szerb és horvát népet felszabadítsa, Franchet d'Esperey tábornok meghatározta a demarkációs vonalat Vajdaságban. A szerb hadsereg nem lépte át ezt a vonalat annak ellenére, hogy népünk nagy száma várt rájuk azon túl is. A szerbek és horvátok ily módon nem szakították meg a magyar közigazgatás folytonosságát, és rájuk a kisebbségvédelmi törvények érvényesek. A felszabadult szerbek és horvátok annyi áldozatot hoztak államunkért, hogy hajdani magyar állampolgárokként a magyar állam területén erkölcsileg ellehetetlenedtek.

Fájdalmas népünknek, hogy egész, népünk lakta vidékek lesznek a szövetségeseknek átadva, de ha most azt hallja, hogy felszabadult testvéreinket újból az ellenség kezére kell adnia, ezt a követelést minden kétséget kizáróan nyílt ellenségeskedésként fogja értelmezni a szövetségeseink részéről. Valóban, kizárólag a mi nemzetünktől követelik meg, hogy már felszabadított területeket engedjen át az ellenségnek...

Európa – úgy tűnik – még mindig nem ismeri a magyar körmönfontságot. Trákiát elveszik a bolgároktól gaztetteik miatt, de Európa előtt, úgy tűnik, ismeretlenek a magyaroknak az okkupációnk előtti tettei a Muraközben. Alulírott személyesen vezette a helyszíni vizsgálatot, amelyben megállapítást nyert, hogy a magyarok egy hároméves gyereknek levágták a kezét, és nőket akasztottak fel, és ezt nem a bolsevikok, hanem a polgári gárda tette! A dokumentumok a baranyai bíróság levéltárában találhatók.

Az időszakos okkupáció az egyedüli lehetséges védelem azokon a területeken, melyeket újból át kell adnunk a magyaroknak egészen addig, amíg a polgári közigazgatás nem rendeződik, és valós garanciákat vállalva védelmet tud nyújtani népünknek. Tetteik felett kell ítéletet mondanunk, a magyar „új szellem” felett, melyre Európa színe előtt esküsznek, nem pedig az üres szavakra.

Az okkupáció a pécsi szénbányából nagy hasznot hozna államunknak. Az előző memorandumban kifejtettük, mekkora szüksége van államunknak arra a szénre.

Mohács politikai szempontból egyszerű falu, de mint a legnépesebb baranyai szláv község, államunk szempontjából óriási a jelentősége. Moháccsal együtt népünk legöntudatosabb rétegéből sokakat mentenénk meg, emellett Mohács a baranyai szerbek és sokácok kereskedelmi központja. Csaknem egész Dél-Baranya Mohácson szerzi be a számára fontos cikkeket; itt van a piac, és itt vannak a vásárok is. Emellett Mohács a Duna mellett fekszik, és közvetlen kapcsolata van fővárosunkkal.

Mohácson irodáknak és laktanyáknak alkalmas kész épületek vannak. Baranya határos lesz Magyarországgal, ezért több irodára lesz szükség, illetve a határ miatt a katonaság részére kaszárnyát kell biztosítani, ez pedig Mohácson rendelkezésre áll. Mohács egész Baranya számára döntő jelentőségű, nélküle az egész vidék államunk számára értéktelen.

Mohács a magyarok számára értéktelen, mert magyar Mohácson vagy azon a vidéken lényegében nincsen. Az ottani úgynevezett magyarok vagy hivatalnokok, vagy pedig minden rendszerhez hozzásimulnak. Téved, aki azt gondolja, hogy a mohácsi csata miatt Mohácsnak a magyarok számára történelmi értéke lenne. A mohácsi csata a történelem lapjaira és nem a magyar nép emlékezetébe íródott. Eme történelmi eseményről még hivatalosan sem emlékeznek meg, nemhogy a nép körében. A mohácsi csatát ezért nem szabad és nem lehet összehasonlítani a rigómezei csatával. Mohács a magyar nép emlékezetében nem foglalja el a magyar Rigómező helyét. A mohácsi csatát csak a tudományosság és az iskola tartja számon. A nép tudatában a mohácsi csata nem él, de Baranya egész népének emlékezetében él a baranyai szerb nép küzdelme magyar nyomorgatóik ellen. A baranyai szerbek hagyományaiban élénken él a szerb fejedelmek emléke. Él, a nép pedig ünnepli! Minden évben ebben a hónapban [augusztus] Siklós mellé ezrek zarándokolnak el, hogy lerójják kegyeletüket Štiljanović fejedelem sírja előtt, így tisztelegve Baranya szerb hagyománya előtt is.

Képtelenek vagyunk elhinni, hogy a szövetségesek azelőtt döntenek a szláv Mohácsról, mielőtt teljességében meggyőződtek volna Mohács nemzeti karakteréről.

3.
Baranya lakosságának csatlakozási kérelme (Baranya, 1919 szeptembere)

Őfelségének, Sándor trónörökös régensnek, Belgrádban

Szívünkben mély szomorúsággal és a lelki fájdalom terhe alatt vesszük kezünkbe a tollat azzal a céllal, hogy Őfelsége – mint az általunk hőn szeretett szerbség megtestesítője – iránt érzett szeretetünk utolsó bizonyítékaként aláírjuk neveinket.

Mi, baranyai szerbek létszámban ugyan kevesen vagyunk, de több mint 600 dobrovoljácot adtunk Oroszországban a felszabadító szerb katonaság soraiba, hogy Murmanszktól Szalonikiig, Vlagyivosztoktól Verdunig harcoljanak, és megértük azt a leírhatatlan örömöt, hogy a szerb hadsereg karddal a kezében szabadítja fel mindazon területeket, ahol szerbek élnek.

Fájdalom, hogy amit a szerb hadsereg karddal elfoglal, azt a szerb diplomácia nem képes megőrizni. Novemberi örömünk mára a legkeserűbb szomorúságba fordult.

Most jutott tudomásunkra, hogy a szerb–horvát–szlovén küldöttek a párizsi békekonferencián nem követelték Pécs és Baja városokat. Nem követelték Pécset és környékét, ahol szénbányák vannak – melyek többmilliárdos nemzeti vagyont jelentenek –, és azért nem, mert az a város a legnagyobb mértékben elmagyarosodott. A nagyhatalmak, melyek tegnapig a szerbekkel szövetségben voltak, és amelyek ma döntőbírákként viselkednek ellenségeink és szövetségeik között, lekicsinylően tekintenek a szerb–horvát–szlovén diplomáciára, mely kizárólag az etnográfiai elvekre helyezkedik, mivel az ilyen érvelés az angolok és a franciák számára vörös posztó, és nem lenne alkalmazható, ha a saját országukról lenne szó.

Diplomáciánk ennek ellenére makacsul ragaszkodik az [etnográfiai] elvhez, nem érezvén, hogy ezzel az angolokat és a franciákat sérti, akik millió más nemzetiségűt tartanak saját rabigájukban. Maga az elv számukra még érthető, kellemes és elfogadható lenne, éppen ezért alkalmazzák, de dühvel, kárunkra.

Természetes, hogy az etnográfiai elvek alapján Pécs nem lehet a miénk, de a szövetségesek számára az is természetes, hogy stratégiai és merkantilista elvek mentén olyan tisztán szerb–horvát területek, mint Dalmácia és a Bánság, olasz, illetve román uralom alá eshetnek.

Így, amit kizárólag a szerb diplomácia nem lát Párizsban, azt a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság karddal szerzett területekből veszít, ami egyébként a világ négy égtáján is szent juss!

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság nem követelte magának Pécset és a bányákat, mert a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság bizonyára túl sok szénnel rendelkezik. Nem követelte Pécset, mert a Mecsek a legkedvezőbb és legtermészetesebb határ lehetne a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság és a magyar állam között. Nem követelte Pécset és Baját, mert a dunai hídra nincs szüksége Baja és Bátaszék között, mert a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság vélhetően túl sok híddal rendelkezik a Dunán és a Tiszán.

Ez a diplomácia az „etnográfiai elvek" alapján csak azokat a területeket követelte Baranyában, ahol szerbek és horvátok élnek, mert békés akar maradni a békétlenek között. Természetes, hogy ilyen elvek alapján nincs jogunk Baranyára, mert a szerb-sokác népelem kisebbségben van Baranyában. Több a német itt, mint a szerb meg a sokác, a sokácból még a szerbeknél is több van, és nincsenek nagyon feltüzelve a szerb eszmékért, mert a katolikus Habsburg állam kedvesebb az eretnek szerb államnál. Pontosan megfigyelték ezt az angolok és a franciák, és ennek alapján hoztak ítéletet. Elutasították jámbor diplomáciánk legmérsékeltebb követelését is, ezért csak „geográfiai okokból" ajándékozták oda az Eszéktől északkeletre fekvő mocsarakat.

Ez maradt Baranyából és a baranyai szerbekből a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságnak, a többi terület pedig visszatért a magyar fennhatóság alá, mintha meg se pillantották volna felszabadítóikat, a szerb hadsereget, és meg sem ízlelték volna a szerb impérium gyönyörűségét!

Bánat, óriási bánat! Jobb lett volna meg sem pillantani felszabadítóinkat és képviselőiket, nem hallottuk volna hadseregük elöljáróinak, népbizottsági képviselőinek kijelentéseit, melyek számunkra csak rosszat és szerencsétlenséget hoztak, ugyan nem saját hibájukból, hanem a dicsőséges Szerb–Horvát–Szlovén Királyság diplomáciájának köszönhetően.

Még csupán néhány nap, és megérjük azt, hogy a szerb katonaság és a szerb polgári hatalom megszégyenülten elhagyja vidékünket, és sorsára hagy bennünket. Még néhány nap, és választás elé leszünk állítva, hogy akár a bánátiak, szerencsétlenül, meztelenül, mezítláb és házatlanul bekopogjunk az új állam határán, hogy benépesítsük azt, miután a saját földjére enged mint menekülteket télidőben, vagy pedig hogy megvárjuk a magyar hatalmat, amely rajtunk áll majd bosszút a hazaárulásért, amit a szív parancsára, a szerbség iránti szeretetből cselekedtünk.

Ki gondolhatta volna, hogy néhány nap múlva szemünkkel követjük a leszegett fejjel kivonuló szerb hadsereget, amely a néhai szerb despota, Stevan Štiljanović síremléke mellett halad el, ahol nemrég még kevélyen, szerb ágyúkkal díszsortüzet adva emlékezett ünnepélyes keretek között, hirdetve, hogy ez évszázadok óta szerb föld?! Ki gondolhatta volna, hogy a szerb katonaság és a szerb polgári közigazgatás elhagyja azt a területet, ahol akkora szeretettel vártuk és néztük őket?

Ez a pillanat eljön, és az az óra is üt majd, amikor könnyes szemmel és aggodalmas szívvel nézhetjük saját szégyenünket és a szerb hadsereg megszégyenülését.

Baranya, 1919. szeptember

4.
A Baranya Védelméért Népi Szervezet elnökének panaszlevele (Párizs, 1920. március 27.)

Nikola Pašić Úrnak, a belgrádi királyi kormány békekonferencián részt vevő küldöttsége elnökének, Párizs

Helyzetünk Baranyában több mint kiábrándító, több mint szörnyű, mert mi nagy szerencsétlenségünkben megint rabbá leszünk régi nyomorgatóink, a magyarok keze alatt, akiknek se lelke, se szíve nincsen, akik saját magyar fiaikat és testvéreiket sem sajnálják (mint az nyilvánvalóvá vált a Kun-féle vörösök, majd a fehérek uralma alatt), és hogy ugyanezeknek a magyaroknak lesz lelkük és szívük, könyörületük irántunk? – kikben mindig a saját állameszméjük ellenségét látták, akik kitartóan, görcsösen őriztük és ápoltuk nyelvünket és népi sajátosságainkat, ellenálltunk erőszakos elmagyarosításai szándékuknak, és akik az egy évnél hosszabb ideig tartó időben minden lehetőséget megragadva hangot adtunk nagy örömünknek, hogy a szerb katonaság meghozta számunkra a szabadságot, minek nem voltunk a birtokában, de vágytunk rá, sóvárogtunk utána. Úsztunk a boldogságban, mikor a győzedelmes szerb katonaság átkelt a Dráván, és elfoglalta Baranyát, a hajdanvolt szerb fejedelemséget, mert nem is sejthettük, és főképpen nem remélhettük, hogy a szerb katonaság elfoglalja a vidéket, a mi Baranyánkat. És mi, baranyaiak több ezren most egy-két év után megint a magyarok kényének-kedvének leszünk kiszolgáltatva, és hogy a katonaság a már elfoglalt Baranya területét el fogja hagyni, visszatérve a neki ítélt hazába.

Ezt senki, hát még a magyarok sem sejtették vagy hitték el eleinte. Mi több, éppen a magyarok – tudván azt, hogy mennyi erőszakot és bűnt követtek el ellenünk, békés, ártatlan, védtelenül hagyott, törvényen kívül helyezett állampolgárokon – aggodalommal várták a párizsi békekonferencia súlyos, de megérdemelt büntetését.

A konferencia munkájának elhúzódásával a magyarok apránként, a várt ítélettől és büntetéstől való első félelmükből történő felocsúdás után egyre inkább felemelték fejüket, és a maguk beképzelt állami jogával – melyről az ide-

geneknek nincs kellően pontos képe és ismerete, mert egyetlen világnyelven sem jelent meg erre vonatkozó kritikai, mindenre kiterjedő bírálata ennek az állami jogrendszernek – kezdtek manőverezni, és a régi módon használni azt, kiforgatva az igazságot, pöffeszkedve, ármánykodva, ami sikerre vezetett.

Ma, amikor látják, hogy az ilyen tevékenységük sikerre vezet, még arcátlanabbá és erőszakosabbá váltak, teljesen elfeledkezvén bűntetteikről, melyeket nemcsak ellenünk követtek el, hanem az egész művelt, kulturált világ ellen – a maga minden szörnyű következményével, a háborúval, amit éppen a magyarok, mint Vilmos császár leghűségesebb és legodaadóbb ügynökei váltottak ki –, ők lépnek ma a békekonferencia színe elé azzal a nagyképűséggel, ami a magyarokat jellemzi. Szent István királyságának integritását követelik, ami csaláson, igazságtalanságon és erőszakon nyugszik és alapul. Ez az ázsiai nép, melynek napjainkban nincs több tagja 4-5 milliónál, továbbra is 10 millió más nemzetiségű lelket tartana fogságban.

A békekonferencia nincs birtokában mindannak a pontos, élő tudásnak, amit a magyarokról tudni kell. Nem tudja, hogy nincs bennük jóindulat, engedékenység, s keblükben nem dobog szelíd, nemes szív. A magyarok beképzeltek, felfuvalkodottak, bosszúvágyóak, csak látszólag műveltek, minden tettükben műveletlenek és gorombák, vadak, és minden nemességnek és emberi érzésnek híján vannak. A magyarok ázsiai nép, Attila, Isten ostora leszármazottai, aki pusztított és gyilkolt, leigázott. Tulajdonságaik az őszinteség hiánya, a ravaszság, a fondorlatosság, a kíméletlenség, a vérszomjasság és az állatiasság, amit napjainkban is megőriztek. Ez a nép, amelyet öröktől fogva a sovinizmus szellemében nevelt arisztokráciája, és fokozatosan ő maga vált arisztokratává, az a nép, amelyet a rablás, fosztogatás, rombolás, gyújtogatás, kíméletlen rablás és gyilkolás jellemzett, a néhai császár ellenségei.

Minden, ami a magyarok birtokában van, hazugságon alapszik: mint az állami alkotmányosság, a népek szabadsága és jogai. Amivel dicsekednek a tájékozatlanok előtt, és amivel rokonszenvet vívnak ki maguknak, az a félelem.

A békekonferencia határokra vonatkozó döntése értelmében mi, baranyaiak az ilyen magyar fennhatóság alatt maradunk, amelynek nincs érzéke az igazságossághoz és az igazsághoz, mivel a kisebbségvédelmi garanciák, melyeket a békekonferencia meghatározott, irányadó jellegűek. Mivel a magyarok nem-

csak hogy megtagadják a meghatározott és előirányzott garanciák betartását, hanem a legnagyobb mértékben ki fogják azokat játszani, mondvacsinált bűnöket fognak a nyakunkba akasztani azért, hogy törvényes keretet adjanak erőszakos cselekedeteiknek, melyeket ellenünk követnek el, egészen addig, amíg a Népszövetségnek tett feljelentéseink, panaszaink [ellenére] – ha egyáltalán lesz kinek átadni azokat, mert kétségeink vannak erre vonatkozóan – a népet még inkább büntetni fogják, végső soron pedig kiirtják.

Aggodalommal tekintünk az elkövetkező időre, mikor újból magyar fennhatóság alá kerülünk, komolyan aggódunk a magunk és népünk biztonságáért, mert ismerjük a magyarokat és lelkületüket. Éppen ezért kérem a békekonferencián tárgyaló királyi küldöttségünket, hogy az eléje tártakat adja át a békekonferencia és a Népszövetség számára, és kérje, hogy katonaságunk és közigazgatási szerveink a számunkra meg nem ítélt területen maradjanak még 10 évig, ami idő alatt a bosszúállás felkorbácsolt indulatai talán lecsendesednek, az ártatlan és nem megfelelő emberek elítélése és legyilkolása megszűnik, mert a feltétel nélküli átadás több mint valószínű, hogy a „fehéreknek", másrészt a „vörösöknek" lehetetlen lenne, és hogy Magyarországon valóban mindennapos a kölcsönös vádaskodás és a jogi káosz állapota. Az elmondottak megerősítik aggodalmunkat és félelmünket, bizonytalanságunkat, aminek legfontosabb bizonyítékát a pécsi egyesült munkások folyó év február 26-án kelt rezolúciójában találjuk, akik a Fehér Gárda terrorjától rettegnek, ami erőre kapott, ezzel szemben viszont az arisztokraták a Vörös Gárda terrorjától rettegnek, ami a múlt évben tombolt.

Kérem a békekonferencián lévő királyi küldöttségünket, hogy a Népszövetségnek ezt a panaszt terjessze elő.

Párizs, 1920. március 27-én

A Baranya Védelméért Népi Szervezet elnöke
M. Ćosić

5.
A felső- és közép-baranyai biztosok kérvénye a Szerb, Horvát és Szlovén Állam Királyi Kormányához (Mohács, 1920. június 12-én)

A Miniszterelnök Úr közvetítésével
Belgrádban

Ősi mondáink azt mesélik nekünk, hogy dédapáink már évszázadokkal ezelőtt megfogadták, a számukra legszentebb szent kereszt előtt védszentjükre felesküdtek arra, hogy minden szerb és minden szerb vérű, azonos származású testvérük, akiket szerb anya szoptatott, egy nap fel fog szabadulni, és a szerb anyaországhoz fog csatlakozni.

Megfogadták, hogy egymást utolsó csepp vérükig megvédik, hogy hűek lesznek egymáshoz, és hogy soha, semmilyen érdekek miatt nem hagyják el egymást.

Ősapáink arra is felesküdtek, hogy megszabadítják és felszabadítják mindazokat, akiket a leghatalmasabb ellenségeik hosszan tartó rabszolgaságba vetettek; és amikor a szerb felszabadulás csillaga felragyog, mindenkinek segítenek lerázni a nehéz igát a válláról, hogy azután testvérekként éljenek egy hazában, egy őszinte, szilárd és haladó közösségben.

Megszámlálhatatlan, hatalmas kínokat és szenvedéseket átélve, szilárd hittel és hatalmas reménnyel vártuk ennek az időnek eljövetelét. Lassan veszítettünk erőnkből, napról-napra fogyatkoztunk. Különböző vallásúak, nemzetiségűek lettünk, ám nyelvünk és nevünk azonos maradt. Anyáinktól az első becéző szavakat szerb nyelven hallották gyermekeink; és ez az első melegség felhevítette vérünket, életünket, átadta nekünk mindazokat az érzéseket, amelyeket őseink a szavaikkal és tetteikkel anyáink szívébe ültettek. Atyáink, a valódi szerb hősökhöz hasonlóan, hősies szerb küzdelmekre tanítottak bennünket, a szent szavakra, őseink feladataira emlékeztetve ezzel minket, azokra, amelyeket nekünk kell végrehajtanunk úgy, hogy tiszteletben tartsuk és hűek maradjunk a megörökölt nagy, szent eskühöz.

Az anyáinktól tanult első szavaktól, az apáinktól kapott első szerb szokásoktól és hagyományoktól kezdve, az iskolában és az egyházban megtanult tu-

dástól felbuzdulva minden erőnkkel és igyekezetünkkel arra törekedtünk, hogy szerbiai és a más területeken élő testvéreinket egyszer átöleljük, és velük együtt, felszabadulva, egy nagy család tagjaiként egyenrangúan és elválaszthatatlanul élhessünk.

Ezekkel az érzésekkel és vágyakkal áthatva, az örömtől nagyot dobbant a mi szívünk, a miénk, a baranyai szerbeké, amikor meghallottuk, hogy a szerbek és szövetségeseik végső kardcsapása alatt megtört a központi hatalmak durva, nyers ereje.

A háború egész tartama alatt örvendeztünk, amikor a hős szerb hadsereg csatákat nyert. Mert mindig is tudatában voltunk annak, hogy egyek vagyunk; hogy született testvérei vagyunk a szerbiai szerbeknek és a más szerb területek szerbjeinek is, annak ellenére, hogy az ellenség ennek az ellenkezőjét bizonygatta. Akkor örvendeztünk, amikor ők, és sírtunk, amikor szenvedtek; más segítséget innen, akkor nem tudtunk nyújtani! És ez csak megerősíti a mondást: „A vér nem válik vízzé!"

De az öröm mindannyiunk arcán észrevehető volt; nyíltan kimondani csak bizalmas társaságban mertük, magyar uraink elől elrejtve, hogy ne keltsük fel bosszújukat magunk ellen.

Ők minden lehető eszközt bevetettek annak érdekében, hogy elidegenítsenek bennünket egymástól, szétválasszanak bennünket, hogy szerb érzületünket elfojtsák, és szerb nyelvünket megszüntessék. Megfagyott és megrémült a szívünk, amikor a magyar, a német, az alattomos bolgár – ez az emberbőrbe bújt vadállat – megvadult ellenségként letiporta Szerbia anyácskánkat, és gyilkosságokba, mészárlásokba, akasztásokba, gyújtogatásokba és fosztogatásokba kezdett. De bánattól összeszorult szívünk ennek ellenére nem veszítette el a reményt és a szilárd hitet; mindannyian úgy éreztük, hogy a szerbek hatalmas szövetségeseikkel karöltve végül győzedelmeskednek, és hazájuknak, valamint minden barátjuknak visszaadják az aranyat érő szabadságot.

Így is történt.

A győztes szerb hadsereg gyorsan legyőzte az ellenséget. És abban a pillanatban egyikünk sem álmodta, hogy a szerb hadsereg vidékünkre is megérkezik. Đurđić napján, 1918. november 3-án (16-án) több mint 80 lovas szerb vitéz lepett meg bennünket. Az örömtől könnybe lábadt a szemünk, nem tudtuk el-

hinni, hogy magunk előtt látjuk őket. Mennyire boldogok voltunk, hogy eljöttek azok a szabad napok, amikor majd nyíltan kifejezhetjük érzelmeinket! Gyorsan elvegyültünk a katonákkal, testvéreinkkel, és kezdetét vették a vidámság napjai számunkra. Az utcák, az otthonok és minden más hely tele van boldogsággal, szerb köszöntés, szerb dal hallható, az öregek és a fiatalok örömükben táncra perdültek. Ölelkezve, egymást csókolva vegyültek el egymással a katonák, tisztek a földművessel, kereskedővel, iparossal és az értelmiséggel. Egy rövid idő elteltével a szerb katonák, tisztek elkezdtek házasodni az itteni szép lányokkal, özvegyasszonyokkal.

Az élénk szavak, a vidám muzsikánk és táncunk gyorsan felrázta a tőlünk különvált, félrevezetett, szunnyadó – megdelejezett – sokácokat is. Saját szemükkel látták, saját fülükkel hallották, és ráébredtek, hogy ők is a mieink, és végre ők is szlávnak érezték magukat. A karácsonyfánk megegyezik az övékével, a karácsonyi szokásaink egyformák, a szlaváik, a dudáik, a zenéjük, a dalaik, a táncaik, a viseletük – mind ugyanolyan, mint a miénk, mint minálunk. Amikor a kis sokác szerb katonát játszik, és megkérdi az öregapját: hát a szerbek nem a sokácok testvérei?, az könnyek között válaszolva ismeri el a legközelebbi rokonságunkat.

Amikor az ember ilyet lát, könnyei patakzanak az örömtől. Ezzel a lelkesedés a tetőfokra hág. Amikor pedig egy egyszerű katonától kezdve a legmagasabb rangú tisztig mindenki azt mondja nekünk, hogy ezek a területek Szerbiához tartoznak majd, boldogságunk azt sugallja számunkra, hogy régen élt ősapáink ezen szavai valóra váltak: „Mindannyiunknak eggyé kell lennünk, és a szabad, nagy Szerbiában kell élnünk!"

Az ebbe vetett hitünket csak megerősítette a szerb hatóságok kinevezése a vármegyében, járásokban és községekben. Mindenhol szerbül beszéltek, és mindaz, ami eddig magyar volt, most szerbbé vált, és minden dolog, minden lépés azt bizonygatta és állította számunkra, hogy ezek a területek szerbbé lesznek, és azok is maradnak.

Zavartalan örömünk azonban nagyon rövid ideig tartott! Már 1919 márciusában megérkeztek az első hírek arról, hogy Mohács és annak környéke – pedig bizonyítottan bennünket megillető területek – nem lesznek szerbek. Ennek a hírnek hallatára szerbjeink és sokácaink nagyszabású népgyűléseket tartottak

Mohácson, Pélmonostoron, Villányban és Pécsett; küldötteik nyilatkozatokkal, tiltakozó jegyzékekkel, memorandumokkal indultak Belgrádba a Királyi Kormány és a parlament elé; a közelmúltban pedig az első nagyobb küldöttségünk is megérkezett Párizsba, hogy a bennünket ért igazságtalanságról és tévedésről tájékoztassa az ottani küldöttséget. Ezután egy kicsit kiigazították a határt, megkaptuk még Dályát és néhány környező falut; ám továbbra is nagy igazságtalanság maradt: a tisztán szerb-sokác falvak többsége – Moháccsal egyetemben, ahol a 18 000 lakosból 13 000 a mi fajtánk – nem lett odaítélve. E súlyos sértést követően vette csak igazán kezdetét elöljáróink igazi munkája. Nyíltan, a legnagyobb erőbevetéssel törekedtünk arra, hogy ezen területeinket Szerbiához csatolják, mivel a magyarok itt abszolút kisebbségben vannak a nagy számban itt élő, mintegy 90 000 szerbbel és sokáccal és a 60 000 némettel szemben. Minden munkás csatlakozott hozzánk, de így sem sikerült semmilyen eredményt elérnünk. Valamennyi indokolt és igazolt jogunk, valamint ősapáink vágyai és törekvései továbbra is megvalósulatlanok maradtak.

Végül az utolsó küldöttünk, Pavle Pobulić úr Mohácsról, a pécsi küldöttekkel együtt a legsürgősebben kéri – igaz, most már csak inkább emberiességi szempontokból (mint ahogy az a mellékelt tiltakozó jegyzék eredeti példányából látható, amelyben békeküldöttségünket, a békekonferenciát és a Népek Ligáját a hatalmas igazságtalanság kijavításának elmulasztása miatt az egész békefolyamatot megkérdőjelező veszélyre figyelmezteti) –, hogy egy bizonyos időre, de legkevesebb 5 évre hosszabbítsák meg ezen területeink okkupációját annak érdekében, hogy ennek a szegény és nyomorult népnek legalább ilyen módon segítsenek. De ezt sem sikerült elérnünk: a békeszerződést javítások nélkül nyújtották be aláírásra, és a magyarok alá is írták. És mennydörgésként érnek bennünket mindennap azok a könyörtelen hírek, hogy ezekről a területekről kitelepülnek, elhagyják őket. Cserbenhagyják azt a mintegy 90 000 szerbet és sokácot, akiket ártatlanul, kizárólag csak szerb érzületük miatt ítéltek pusztulásra. Idősek és fiatalok, mindenki, aki szerbül érzett és lélegzett, rettegni kezdett, de különösen a dobrudzsai és szaloniki hős önkénteseinket félemlítették meg.

Már a háború előtt sem titkolták szerb mivoltukat ezeken a területeken, de a szerb hadsereg bevonulásával szinte minden idevalósi szerb felfedte szerb lel-

kületét: Mindenekelőtt ételt, ruhaneműt és pénzadományokat kezdtek gyűjteni, hogy innen is segítsenek a letarolt és leigázott Szerbiának; és továbbra is folytattuk mindazt, ami minden igazi szerb férfitól és nőtől elvárható ilyen boldog idők alatt; és örömmel viseltük gyönyörű szerb trikolórjainkat, és tűztük ki a szerb lobogót.

A magyarok már 1914-ben, a mozgósítás idején sok polgártársunkat börtönbe zárták. Mit fognak tenni velünk akkor most, amikor nyilvánvalóan, testileg és lelkileg is kimutattuk szerb mivoltunkat, amikor annyiszor követeltük, hogy ezeket a területeket csatolják a szerb anyaországhoz; amikor ennek érdekében még ma is, a békeszerződés aláírása után is nyíltan tiltakozunk; és mikor a szerb hadsereg soraiban ellenük harcoltunk?!

Már a háború előtt is sokat fenyegettek bennünket, szerbeket, most azonban még többet fenyegetnek minket. Érthető tehát, hogy az „evakuáció" szó hallatán, különösen a békeszerződés aláírását követően, mindannyian rettegünk, és aggodalommal azon gondolkodunk: Mi most a teendő? Amint a magyar közigazgatás újból hivatalba lép, semmi jóra nem számíthatunk. Nemcsak a támadásoktól, fosztogatásoktól, letartóztatásoktól, börtöntől, az esetleges akasztásoktól félünk, hanem tekintetünket a sokkal távolibb jövőbe vetjük: Mi lesz a gyermekeinkkel és unokáinkkal, ősi sírjainkkal és minden szentségünkkel?!

Elveszítjük az értelmiségünket: papjainkat, tanárainkat, kereskedőinket, iparosainkat; az egyházi iskoláinkat! Gyerekeinket a magyar szellem fogja áthatni, elfelejtik nyelvüket, elhagyják a hitüket és védszentjüket, és ilyen módon elmagyarosítva, a németekkel karöltve, hamarosan egész fajtájuk legvérmesebb ellenségeivé válnak, mint ahogy egykor a janicsárokkal történt. Különösen a nagyszámú sokácság veszélyeztet minket, akiket nélkülünk csábítóik a leghamarabb beolvasztanak, és mellettünk élve a legveszélyesebb szomszédainkká válnak. Ezért mindenképpen magunk mellett kell tartanunk, és teljesen fel kell világosítanunk őket.

A fiatal Szerb, Horvát és Szlovén Királyság államhatárai ezekben a régiókban annyira természetellenesek, és mindent figyelmen kívül hagyva lettek meghatározva, hogy már most is előre lehet látni az állami érdekeket is befolyásoló hatalmas veszélyeket. Nincs egyetlen szárazföldi földrajzi fedezék. A Duna mentén a dunaszekcsői hegygerinctől, a Dráva mellett pedig a baracskai

fennsíkon kiépített sáncok és töltések védik meg a magas vízállástól és az árvizektől a nekünk megítélt vízgyűjtő háromszög teljes alsó területét. Középen a Fekete Pécs-vize [helyesen: a Fekete-víz, a Pécsi-víz] és a Karasica nagy területről szállítja a Mecsek vízgyűjtő területéről származó bőséges vizet, amely a mi szivattyúink előtt gyűlik össze – és ha ezek nem működnek rendesen, a víz elárasztja szántóföldjeinket, mezőinket, síkságainkat és mocsarainkat. Ugyanez a helyzet a gazdag Mohácsi-szigeten. A szivattyúzás nagyon költséges, ám abból még sincs semmilyen haszon. A stratégiai következményeken kívül tudnunk kell azt is, hogy az árvíz minden költsége bennünket fog terhelni, a határőrséget nehéz és költséges lesz fenntartani; gazdasági szempontból hatalmas veszteségekre számíthatunk, mert a magyarok bármikor, amikor csak azt akarják, elárasztathatnak bennünket vízzel.

Most, hogy kifejtettük minden, szabadsághoz fűződő jogunkat, amelyet már szinte minden testvérünk élvez; amikor rámutattunk arra, hogy ősapáink már felesküdtek és megesküdtek arra, hogy szent anyánk, Szerbia szelíd és békés keble alatt mindannyiunkat összegyűjtenek; amikor őszinte és legszebb tetteinkkel és érdemeinkkel bebizonyítottuk, hogy szabadok vagyunk, hogy szerbek vagyunk, akiknek célja a szabad, békés élet és a fennmaradás; továbbá mi, akik a legutolsó rögig jól ismerjük ezeket a baranyai területeket, minden jó barátunkat és testvérünket figyelmeztettük a szerb–horvát–szlovén államot fenyegető veszélyekre: Mi, alulírottak, Közép- és Felső-Baranya szerbjeinek és sokácainak, valamint minden más kiemelkedő személyének felhatalmazott képviselői azért gyűltünk össze, hogy megtanácskozzuk, majd egyhangúlag elfogadjuk és benyújtsuk a szerb–horvát–szlovén állam kormányának ezen utolsó, ám legfontosabb kérésünket.

Ezért Sándor trónörökös Őfelségétől, a Királyi Kormánytól, a Nemzeti Parlamenttől és annak minden egyesületétől a legalázatosabban azt kérjük:

Szíveskedjenek visszaemlékezni ősapáinkra, azok óhajára és szent szavaikra, melyeket mi, baranyaiak egytől-egyig mindannyian a szívünkbe vésünk, évszázadok óta mély fájdalommal és rettegésben dédelgettünk, a dobrudzsai és szaloniki fronton ezek megvalósításáért és az arany szabadságért ugyanúgy vérünket ontottuk, áldoztuk fel az életünket, ahogy azt a szerbiai és más területeinkről származó testvéreink tették; és Szerbia anyácskánk felszabadulásával

diadalmasan hozzájutottunk saját földrögünkhöz is, amely annyira szerb, és annyira a miénk, hogy ennek jogát senki el nem vitathatja tőlünk, nem hogy bármilyen külföldi érdekkel helyettesítse. Ne feledjék azt sem, hogy mi is egy vérből valók vagyunk, ugyanazon anyától és apától származunk, mint Önök. A Kajmakčalan hősei nálunk is otthon érezték magukat, örömükben együtt sírtak velünk, velünk ünnepelték közös szabadságunkat, nőül vették vitézeink nővéreit, és új szüleiket és testvéreiket egytől-egyig vigasztalták, és arról győzködték, hogy nem hagyják magukra, hanem becsületszavukra megvédik őket.

Nos, ennek a szent becsületnek, tisztességnek és jó hírnek a nevében az egész világ előtt minden szerbnek és testvérünknek, akárcsak a csatatéren, most is meg kell mutatnunk, hogy minden nemzeti érdekünk és jogos törekvésünk a jelenben is és ugyancsak a jövőben is ki lesz elégítve.

Kérjük, hogy a közel 90 000 lelket számláló, ismét a rabszolgasorsra váró szerencsétlen, megfélemlített népünk minél sürgősebb megmentésére tett javaslatainkat minél eltökéltebben vegyék figyelembe; és azonnal tegyék meg a szükséges intézkedéseket és lépéseket annak érdekében, hogy minden erőnket bevetve időben elhárítsuk a ránk leselkedő veszélyeket

Kérjük,

1. hogy – az utolsó javaslatunkkal összhangban, amelyet 1920. március 26-án Párizsban nyújtottunk át a békeküldöttségünknek, a békekonferencia Főtitkárságának, az angol és az amerikai nagyköveteknek és francia barátainknak – a még oda nem ítélt baranyai területek megszállása még legalább további öt (5) évig tartson. Ebben a kérdésben a Parlament jóváhagyásával a Királyi Kormány azonnal nyújtsa be indokolt kérelmünket a Népek Ligájának, és közbenjárásával és hathatós támogatásával gondoskodjon arról, hogy a baranyai szerb-sokác nép óhajai és alapvető jogai érvényesüljenek, fiatal királyságunk érdekei pedig alapjaiban megvalósuljanak, annál is inkább, mivel a magyarországi felkavart és terrorista körülmények még mindig nem csitultak el. Ez idő alatt akár közvetlenül, akár a Népek Ligája közvetítésével – akár kompenzáció útján is – a jelenlegi lehetetlen országhatárt természetes módon és igazságosan ki lehetne javítani, és ezzel békés módon biztosítani lehetne a kényelmes jövőt mindkét ország számára. A további megszállással a pécsi szénellátás zavartalan biztosításáról is gondoskodnánk, és így megteremtenénk a szerencsétlen baranyai nép számára

azokat a feltételeket, hogy sorsába beletörődve lakóhelyén maradjon, vagy aki azt szeretné, könnyen és békében elköltözhessen.

Ahhoz, hogy ezeket a folyamatokat sikeresen el lehessen végezni, feltétel nélkül biztosítani kell a következőket:

2. Le kell váltani a jelenlegi teljes közigazgatási hivatalt, különösképpen a főispán kormánybiztost, a polgármester-helyettest, a határrendészet minden vezetőjét és megbízottját; vagyis ezen kiemelt és fontos helyek mindegyikére a helyzetnek megfelelő, tapasztalt, szakértő és komoly embereket kell kinevezni. A jelenlegi igazgatással csak ártanánk magunknak, nem válnának hasznunkra, mivel minden tekintetben alkalmatlanok. Az egyes igazgatások sikeres munkája minden bizonnyal és elengedhetetlenül megköveteli, hogy a Belügyminisztérium Bácska, Bánát, Baranya osztályán létesítsenek egy külön helyet kifejezetten egy baranyai ügyintéző számára, és ezt egy olyan baranyai szakértő töltené be, aki szívén viseli a baranyai ügyeket.

Abban az esetben, ha királyi kormányunk úgy találja, hogy a fenti módon népünk és nemzeti érdekeink megmentése és megvédése nem lehetséges, a siker érdekében a következőket lehetne megtenni:

3. A magyarokkal egyetértésben már most létre kellene hozni a szerb–horvát–szlovén állam királyi nagykövetségét magában Mohácson, amely a közöttünk és a magyarok közötti gazdasági és kereskedelmi kapcsolatokon túl szigorúan felügyelné a továbbra is Magyarországon maradó, a nagy eszmékért nyilvánosan és magánügyeként kezelően kiálló és harcoló népünk teljes biztonságát és védelmét. Ebbe a nagykövetségbe vagy konzulátusba egy Baranya-szerte és annak népe körében is ismert baranyai szerbet kellene kinevezni. Ebben a tekintetben sem az erőfeszítéseket, sem a költségeket nem szabad sajnálni, mert ebből csak hasznunk lehetne.

Ha a fenti javaslatok egyike sem valósulhatna meg, akkor minden erőnkkel arra kellene törekednünk, hogy:

4. Az antant által felállított bizottságba – amely azért érkezik majd ezekre a területekre, hogy a kitelepülés folyamatát felügyelje, majd pedig a rendőri felügyeletet elvégezze – egy olyan baranyai szerbet is küldjünk, aki maga is érdekeltként, fáradhatatlan érzésekkel telve szemmel tartja a magyarok tevékenységét és szándékait, annak érdekében, hogy egyetlen szerbet, sokácot vagy bárki

mást – aki a szerb érdekeket vagy nemzeti eszméket magáévá téve kiállt azokért – sem személyesen, sem anyagilag ne érjen semmilyen támadás vagy zaklatás.

Még egyszer felhívjuk Sándor trónörökös Őfelsége, a Királyi Kormány, a dicső Parlament, minden állami tényező, az elöljáróink, küldötteink, minden egyes barátunk és testvérünk figyelmét arra a kétségbeejtő, hatalmas veszélyre, amely bennünket, a szabad Szerb–Horvát–Szlovén Királyságon kívül maradtakat fenyeget, és csupáncsak azért, mert mindenki előtt nyilvánosan ki mertük mondani, hogy szerbek vagyunk, hogy testvérei vagyunk azoknak, akik oly győzedelmesen megtörték a magyar imperializmust, akik felszabadították egész Európát a nehéz német iga alól, akikkel vérünket ontva és életünket feláldozva együtt és vállvetve hősiesen harcoltunk Dobrudzsánál és Szalonikinél.

Nem veszítjük el minden reményünket, bízunk benne, hogy ezt a kérelmünket mindenhol komolyan veszik, és javaslatainkat a legmegfelelőbb módon értékelik annak érdekében, hogy számunkra, minden baranyai számára a teljes békét és rendet legalább (5) öt évre biztosítsák, hogy az idő alatt tudatos és haladó munkánkkal begyógyítsuk sebeinket.

Kelt Mohácson, 1920. június 12-én

A felső- és közép-baranyai biztosok:
36 aláírás

6.
Mohács, Bátaszék, Lánycsók és Liptód települések képviselőinek kérvénye (Belgrádban, 1920. június 14-én)

Miniszterelnök Úr!

Mi, alulírottak kérjük, méltóztasson figyelembe venni, majd a Miniszteri Tanácsnak és a Nemzeti Képviselőháznak továbbítani a következő memorandumunkat:

A megszállt Baranya felszabadításával a mi falunk, Bátaszék is felszabadult. Mi, bátaszéki szerbek leírhatatlan örömmel fogadtuk, hogy végre valóra vált százéves álmunk, és hogy a már-már elfelejtett Baranya felett kisütött Szerbia szabad napja. A régóta sanyargatott, szinte teljesen elenyésző magyar rabszolgákból egyesült hazánk büszke, vidám és szabad fiaivá váltunk. A szerb hatalom, amelyet tárt karokkal oly régóta vágyódva vártunk, a legnagyobb elégtételt jelentette számunkra lankadó nemzeti érzelmeink és meggyőződésünk, valamint nemzeti tudatunk hosszan tartó megsértése, elnyomása után.

Mi magunk is csaknem két egész évig abban a teljes meggyőződésben éltünk, hogy a szerb hadsereg és királyságunk kormányának védőszárnyai alatt nem kell továbbra is a magyar fenevadtól tartanunk, és attól, hogy uralkodnak majd felettünk; hittünk abban, hogy küldöttségünk a békekonferencián meg akarja és meg tudja védeni Baranya egész nemzeti területét, és hogy a határ, amelynek közvetlen közelében egy nagy szerb hős, egy kedves felszabadítónk (a megboldogult Danilo Đerić alezredes) csontjai pihennek, nem fog változni, hanem régóta tartó vágyaink és hitünk megvalósulásaként mindörökké úgy marad, és vágyaink, hitünk, melyek itt sarjadtak ki, azon a helyen, ahol kitartóan virrasztottunk a szerb név, tudat és eszme felett. Még a katonaság és az állami közigazgatás kiváló képviselői is arról győzködtek bennünket, hogy így lesz.

De most a kész és aláírt magyar békeszerződésben azzal a befejezett és vészjósló ténnyel kell szembesülnünk, hogy reményeink meghiúsultak, hitünk pedig hiábavaló volt, mert a határ, amellyel igazságtalanul Baranya csak egy kicsiny részét ítélték meg Szerbiának, bennünket, más falvakat és váro-

sokat pedig nem, a bosszúálló magyar fenevad pedig már megmutatkozik, és azzal fenyeget, hogy nagyon is hamar visszatér, és örök időkre ismét elnyel bennünket.

Ezt az igazságot hallva csalódottan és leverten hajtottuk le zavart fejünket, és a körülményektől kényszerítve ösztönösen ráéreztünk arra, hogy nem szabad és nem lehet a magyarok, a magyar hatalom és az őket kísérő szörnyűségek visszatértét megvárnunk. Nehéz szívvel ugyan, de egyhangúlag úgy döntöttünk, hogy amennyiben az utolsó pillanatban és az utolsó erőfeszítésekkel nem lehet megmenteni Baranya nemzeti területeit és azzal együtt a falunkat is, akkor elköltözünk innen.

Tisztában vagyunk azzal, hogy az elköltözés a legrosszabb dolog, hogy előtte sok kérdés vár tisztázásra. Éppen ezért fordultunk bizalommal a Királyi Kormányhoz és a Nemzeti Képviselőházhoz, és vettük magunknak a bátorságot, hogy megkérjük őket, kíséreljék meg az egy nép átfogó elvándorlásával kapcsolatban felmerülő összes kérdés megoldását (mivel rajtunk kívül még sok más falu hozott ilyen döntést). Különösen fontos birtokaink kérdése, ezzel kapcsolatban azt kérjük, hogy az állam vásárolja azokat fel, vagy biztosítson számunkra hasonlót azon az új helyen, ahová majd letelepedünk.

Ezenkívül azt kérjük, hogy az állami gondoskodás jeleként nevezzenek ki egy miniszteri bizottságot, amely elvégzi a kivándorlók és ingatlantulajdonuk összeírását, amely elrendeli és meghatározza nekünk, hol fognak letelepíteni bennünket, és amely az áttelepítés egész folyamatát végigkíséri. Egyedül így lehetünk biztosak abban, hogy ez a folyamat jövőnk szempontjából biztonságos, és egyedül így – meggyőződve arról, hogy anyagi szempontból nem szenvedünk kárt, nem csapnak be és fosztanak ki bennünket – várhatjuk azt a szomorú órát, amikor őseink otthonát, szeretett földjeinket és halottaink sírjait magunk mögött hagyva útra kelünk.

Úgy értesültünk, hogy néhány faluban a hatalmi szervek utasítására – nem tudjuk, hogy a Minisztériumnak van-e erről tudomása – azoknak, akik el akarnak költözni, jelentkezniük kellett a közjegyzőnél. Ezt nem tartjuk jó megoldásnak, mivel a közjegyzők többsége megbízhatatlan ember (magyar vagy más külföldi), akikben semmi bizalmunk nincs, és akik a költöztetést nem úgy fogják lefolytatni, ahogy azt kellene, azaz ügyelve minden részletre és

mindenekelőtt nem megkárosítva bennünket. Ezt azért vagyunk kénytelenek mellékesen megjegyezni, hogy megerősítsük, nem lehetünk a kiköltöztetés minden módjával elégedettek, hanem minden reményünket és bizalmunkat abba a különleges miniszteri bizottságba fektetjük, amely a munkát felelősségteljesen végezné el.

Engedjék meg, hogy egyúttal az egész baranyai népünk azon óhaját is kifejezzük, hogy a Királyi Kormány a Nemzeti Képviselőházzal egyetemben semmiképp ne engedjen a nem odaítélt, számunkra annyira fontos Mohács ügyében, amely város teljességgel a miénk (a 17 000 főt kitevő összlakosságból 12 000 lélek), valamint a stratégiai helyzetükből kifolyólag fontos Villány és Siklós kérdésében, amelyek között a baranyai Göntér zarándokútján a történelmi és hagyományőrző emlékmű, minden baranyai szentélye, az utolsó szerb despota, STEVAN ŠTILJANOVIĆ sírja áll. Ugyanakkor igyekezzen számunkra megszerezni Baranya teljes elfoglalt területét legalább öt évre, hogy elegendő idő jusson arra, hogy megfelelő módon megoldjuk és végrehajtsuk az emberek áttelepítésének bonyolult kérdését. Ez annál inkább is kívánatos, mert az összes munkásszervezet több mint 20 000 baranyai munkás nevében azt követelte, hogy katonai és polgári hatóságaink ne hagyják el Pécset és Baranya nem odaítélt részét. Meggyőződésünk, hogy ez egyben a mi országunk érdeke is.

Végül, azt kérjük, hogy az átköltözés után minden feltétel nélkül váltsák be a pénzünket, amelyet nálunk még nem jelöltek meg, és nem is váltották át a jelenlegi állami pénzre.

Annak reményében, hogy kéréseink a helyzetünkkel együttérző, és teljes erejükkel szerencsétlen tartományunk érdekében kardoskodó, kéréseinket és óhajainkat igazán képviselő, jószívű és jólelkű állami szervek színe elé jutnak, maradunk

a legmélyebb tisztelettel, Mohács, Bátaszék, Lánycsók és Liptód települések képviselői:

Belgrádban, 1920. június 14-én

Nestor Božić, Stevan Vasić, Tanasije Damjanović,
[...] Dorić, Andrija Kešić, Đuraj Tadić, [...]

FORRÁSOK

Arhiv Jugoslavije Jugoszláv Levéltár F336
A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság küldöttsége a párizsi békekonferencián
AJ F336-f17-2287 Részlet Mohács, Bátaszék, Lánycsók és Liptód települések képviselőinek kérvényéből. Belgrádban 1920. június 14-én. Szerb nyelvű dokumentum. Fordította Papp Árpád.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Botlik 1994. Botlik József: A magyar-jugoszláv határ kialakulása In: Botlik József – Csorba Béla – Dudás Károly: *Eltévedt mezsgyekövek*. Hatodik Síp Alapítvány – Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 1994. 33–49.

Mitrinović–Brašić 1937. Mitrinović, Čedomir – Brašić, Miloš N.: *Jugoslovenske narodne skupštine i sabori. Narodna skupština Kraljevine Jugoslavije* – Beograd. 1937.

Mitrović 1975. Mitrović, Andrej: *Ragraničenje Jugoslavije sa Mađarskom i Rumunijom. 1919–1920.* Novi Sad, 1975.

Niketić 1927. Niketić, Gojko: *Ugovor o miru sa Ugarskom (Trijanonski ugovor), Zbirka zakona,* sv. 64. In: Međunarodno priznanje, ugovori, granice I spoljna politika izdaje G. Niketić, Beograd, 1927, 3–37.

Službeni glasnik *Hivatalos Közlöny,* 1921. szeptember 10. 2 (Sz. n. 2020) www.rubicon.hu/magyar/nyomtathato_verzio/magyarorszag_trianoni_hatarainak_kituzese/. (A letöltés időpontja: 2020. december 3.)

Vizi 2016. Vizi László Tamás: A „kegyetlenül szomorú kötelesség" A trianoni békediktátum becikkelyezése. 1. rész. 1920. június – 1920. október. *Közép-Európai Közlemények*, 2016. 4. sz. 191–209.

Životić 2019. Životić Jelena: *Dnevni list Politika i Vidovdanski ustav 1921.* Beograd, 2019.

VIZI LÁSZLÓ TAMÁS

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK ÉS MAGYARORSZÁG KÖZÖTT 1921-BEN MEGKÖTÖTT BÉKESZERZŐDÉS[1]

Az Amerikai Egyesült Államok hadba lépése

A német császári kormánynak azzal az 1917. január 31-i bejelentésével, miszerint a Nagy-Britannia, Franciaország, és Olaszország körüli vizeket, valamint a Földközi-tenger Keleti és középső medencéjét 1917. február 1-jétől olyan hadműveleti területnek tekinti, ahol minden ellenséges és semleges hajót figyelmeztetés nélkül elsüllyeszt, kezdetét vette a korlátlan tengeralattjáró háború.[2] Németország részéről mindez nyílt szakítást jelentett az 1916. május 4-én a Sussex-jegyzékben tett ígéretével, amelyben azt vállalta, hogy a jövőben személyszállító hajókat egyáltalán nem tekintenek célpontnak, valamint hogy kereskedelmi hajókat nem süllyesztenek el figyelmeztetés nélkül.[3]

1 Jelen tanulmány az alábbi cikk kiegészített másodközlése: Vizi 2015.

2 Szijj 2000, 662.

3 Az 1916. május 4-én Németország részéről nyilvánosságra hozott úgynevezett Sussex-jegyzék előzménye a Sussex nevű, francia személyszállító komphajónak német részről történt figyelmeztetés nélküli megtorpedózása volt 1916. március 24-én. A támadásban mintegy ötvenen vesztették életüket. A Sussex elsüllyesztésére reagálva, az Egyesült Államok kilátásba helyezte a diplomáciai kapcsolatok megszakítását Németországgal, ha a német haditengerészet nem

A német bejelentésre válaszul az Amerikai Egyesült Államok 1917. február 3-án megszakította diplomáciai kapcsolatait Németországgal,[4] ami kéznyújtásnyi közelségbe hozta az USA hadba lépését az antant oldalán. Mindezt siettette az úgynevezett Zimmermann-távirat szövegének a nyilvánosságra kerülése 1917. február 28-án, ami tovább fokozta az amúgy is meglévő németellenes közhangulatot.[5] Miután pedig 1917. március közepén egymás után érkeztek meg a hírek az amerikai kereskedelmi hajók német tengeralattjárók általi elsüllyesztéséről, az Amerikai Egyesült Államok 1917. április 6-án hadat üzent Németországnak és társult hatalmi státuszban az antant oldalán belépett az első világháborúba.[6]

Berlin szövetségesei minderre úgy reagáltak, hogy 1917. április 9-én előbb az Osztrák-Magyar Monarchia, majd 1917. április 20-án Törökország is megszakította diplomáciai kapcsolatait Washingtonnal.[7] Az Osztrák–Magyar Monarchia és az Egyesült Államok közötti hadiállapot beálltának a deklarálására Washington részéről 1917. december 7-én került sor, miután az Osztrák–Magyar Monarchia közös minisztertanácsa hosszas vitát követően csatlakozott a korlátlan tengeralattjáró háborúhoz.[8] Ifj. gróf Andrássy Gyula (1860–1929)

hagy fel a figyelmeztetés nélküli torpedótámadásokkal. Berlin erre az amerikai lépésre válaszul adta ki a Sussex-jegyzéket, amelyben vállalták, hogy a jövőben személyszállító hajókat egyáltalán nem tekintenek célpontnak, valamint, hogy kereskedelmi hajókat nem süllyesztenek el figyelmeztetés nélkül. A jegyzék rögzítette továbbá, hogy kereskedelmi hajók elsüllyesztésére csak akkor kerül sor, ha annak szállítmányában hadianyagot találnak. A személyzetet azonban ebben az esetben is előbb engedik csónakokba szállni és hajóikat elhagyni.

4 Szijj 2000, 744.

5 Az Arthur Zimmermann (1864–1940) német külügyminiszter által jegyzett és 1917. január 17-én kelt rejtjeles távirat címzettje von Eckhardt mexikói német követ volt. A táviratban Zimmermann tájékoztatta a mexikói német követet a küszöbön álló korlátlan búvárhajó háború megkezdéséről, s utasítást adott neki arra az esetre, ha ez az USA hadüzenetét kiváltaná. Eszerint a követnek törekednie kellett arra, hogy rávegye a mexikói kormányt, hogy az intézzen támadást az USA ellen. A mexikói hadba lépés esetén a mexikói kormányt biztosítania kellett Németország anyagi támogatásáról, valamint német győzelem esetén az 1848-ban az USA által elfoglalt Texas, Arizona, és Új-Mexikó államoknak Mexikóhoz történő csatolásáról. A távirat szövegét a brit titkosszolgálat azonban elfogta, megfejtette és annak tartalmát közölte az amerikaiakkal, akik azt 1917. február 28-án nyilvánosságra hozták. A Zimmermann-táviratra vonatkozóan lásd Szijj 2000, 739.; Galántai 1988, 387.

6 Galántai 1988, 387–388.; Szijj 2000, 739. és 744.

7 Kun 1944, 252.; Galántai 1988, 388.; Szijj 2000, 744.

8 Szijj 2000, 662. és 744. Az Egyesült Államok és Törökország között a hadiállapot bejelentésére nem került sor.

az Osztrák–Magyar Monarchia utolsó közös külügyminisztere erről így vélekedett: „Nagy hibát követtünk el az amerikai kérdésben. […] a tengeralattjáró-harccal ideális casus bellit szolgáltattunk Amerikának – olyat, amely nagyon megkönnyítette, hogy az európai háborúba avatkozzék."[9] Ezt a véleményt az idő igazolta, részben az Amerikai Egyesült Államok hadba lépése vezetett a központi hatalmak vereségéhez.

A versailles-i békék – Washington nem ratifikál

Az amerikai békedelegáció – élén Woodrow Wilson[10] elnökkel – nagy reményekkel és még nagyobb várakozással utazott el az első világháborút lezáró párizsi békekonferenciára. Akkor még úgy gondolták, hogy a békekötés alapelveit az elnök által 1918. január 8-án közzétett tizennégy pont fogja meghatározni.[11] Hamarosan azonban csalódniuk kellett, s egyúttal szembesülniük azzal a ténynyel, hogy az európai győztesek egyáltalán nem a tizennégy pont alapján, hanem saját nagyhatalmi törekvéseik és érdekeik mentén képzelik el az új európai és világrendet. Európai szempontból Wilson tervei meglehetősen idealistának számítottak, illetve később Wilson agyvérzést kapott, így egészségi állapota nem is tette lehetővé akaratának érvényesítését francia szövetségesével szemben,[12] aki egy teljesen más fajta békét képzelt el.

Wilson ezért minden erejét arra összpontosította, hogy nagy álmát, eredeti tervének általa legfontosabbnak gondolt elemét, a Nemzetek Szövetségét (Népszövetség) megvalósítsa és ezáltal a nemzetek általános összefogását, politikai függetlenségét és területi sérthetetlenségét egy nemzetközi szervezet védnöksége alatt, nemzetközi garanciák mentén biztosítsa. Wilson sikerrel járt, miután a

9 Andrássy 1990, 89–90.

10 Woodrow Wilson (1856–1924) az Egyesült Államok 28. elnöke. 1913 és 1921 között töltötte be az elnöki posztot.

11 A wilsoni békecélokra és a tizennégy pontra vonatkozóan lásd Szijj 2000, 734–735.

12 Róla bővebben: Johnson 2000, 20–40.

versailles-i konferencia 5. plenáris ülése 1919. április 28-án elfogadta a Nemzetek Szövetségének Egyezségokmányát, s ezt 1919. június 28-án az alapító államok, a békeszerződés aláírói, szentesítették. Az Egyezségokmány a Párizs környéki szerződések részévé vált, és valamennyi békeszerződés I. fejezetét alkotta.

Wilson terve tehát valóra vált, a Népszövetség megszületett, de hátra volt még a békeszerződés és az Egyezségokmány hazai ratifikációja. Ennek kapcsán azonban éles politikai vita bontakozott ki az Egyesült Államokban, amely mögött valójában az USA leendő külpolitikai stratégiájának és a jövőben követendő külpolitikai törekvéseinek kérdése húzódott meg. Az Egyezségokmány támogatói egy aktívabb Európa-politika mellett törtek lándzsát és a háború utáni nagyhatalmi együttműködésben Washingtonnak kiemelten fontos szerepet tulajdonítottak. Ezzel szemben az ellenzők egyrészt a hagyományos izolációs politika[13] feladásával vádolták az elnököt, másrészt pedig azt hangsúlyozták, hogy a Népszövetség keretein belüli politizálás jelentős mértékben csorbítja és korlátozza az USA külpolitikai mozgásszabadságát és mozgásterét. Külön kiemelték annak az elfogadhatatlanságát, hogy az USA a Népszövetség keretein belül aktívan közreműködjön más országok függetlenségének és integritásának a fenntartásában. Az ellenzők bírálatának a középpontjában tehát nem maga a békeszerződés, hanem a Népszövetség, s annak Egyezségokmánya állt.

Miután a felek valóságos presztízskérdést csináltak az ügyből, s az elnök nem volt hajlandó a két kérdést egymástól elválasztani, az Egyesült Államok Szenátusában 1919. november 19-én megtartott szavazás során a Népszövetség Egyezségokmányának és egyúttal a Németországgal kötött békeszerződésnek a ratifikációs javaslata nem kapta meg az elfogadásához szükséges kétharmados többséget.[14] Mindez pedig azt is jelentette, hogy az Egyesült Államok nemcsak a versailles-i, hanem az Ausztriával Saint-Germain-ben 1919. szeptember 10-én, valamint Magyarországgal 1920. június 4-én Trianonban megkötött békeszerződéseket sem ratifikálta.

13 Tettenérhető az ellentét az ekkor gyökeres fordulatot vevő bevándorláspolitikában is. Lásd: Koudela 2013, 43–65.

14 Borhi 1994, 17–19.; Glass 2014. http://www.politico.com/story/2014/11/senate-rejects-league-of-nations-nov-19-1919-113006#ixzz3pbDFG2cG (A letöltés időpontja: 2021. január 29.)

Az Egyesült Államok és Németország között a hadiállapotot megszüntető különbékét végül a Philander C. Knox pennsylvaniai szenátor és a Steven G. Porter, a Külügyi Bizottság elnöke által kidolgozott határozat alapján kötötték meg Berlinben 1921. augusztus 25-én. A röviden csak Knox–Porter-határozatnak nevezett megoldást az Amerikai Egyesült Államok kongresszusa 1921. július 1-jén fogadta el, s azt másnap Warren G. Harding, az USA elnöke jóváhagyólag aláírta. A kongresszus által elfogadott Knox–Porter-határozat az Amerikai Egyesült Államok békehatározata néven vonult be a diplomáciatörténetbe, s vált jogi értelemben véve alapjává a német mellett az Ausztriával és Magyarországgal 1921-ben megkötött amerikai különbékéknek.

Az Amerikai Egyesült Államok békehatározatának budapesti fogadtatása

Az Amerikai Egyesült Államok békehatározatáról Bánffy Miklós külügyminiszter[15] 1921. augusztus 1-jén tájékoztatta a minisztertanácsot. Bánffy a kormányülésen bejelentette, hogy „[…] felkereste őt az Amerikai Egyesült Államok budapesti főmegbízottja és közölte vele azt, hogy az Amerikai Egyesült Államok szenátusa és képviselőháza 1921. július hó 1. napján kelt és az Amerikai Egyesült Államok elnöke által július 2-án jóváhagyott békehatározatban kijelentette azt, hogy hajlandó Magyarországgal külön békét kötni, […] [amennyiben] Magyarország egészében és minden fenntartás nélkül elfogadja [a békehatározatban foglaltakat].”[16]

Bánffy miközben méltatta az Amerikai Egyesült Államok és Magyarország között megkötendő különbéke lehetőségének rendkívüli külpolitikai jelentő-

15 Bánffy Miklós gróf (1873–1950) 1921. április 14-től 1922. december 19-ig töltötte be a külügyminiszteri posztot Bethlen István kormányában. Erről lásd Bölöny – Hubai 2004, 96., 131–132., 215., 262. és 284.

16 Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1921. augusztus 1. 4. napirendi pont: Tárgyalások megindításának előkészítése az Amerikai Egyesült Államokkal különbéke megkötésére. Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) Országos Levéltár (OL) K27 19210801.

ségét, bejelentette a kormánynak, hogy a békehatározatról a Nemzetgyűlést is tájékoztatni kívánja. Leginkább azért, „[…] hogy alkalmat adjon a nemzetgyűlésnek arra, hogy egy ünnepélyes határozatban hozzájárulván ezen előterjesztéshez, felhatalmazza a nemzetgyűlés a magyar királyi kormányt, hogy a most említett békehatározat, valamint a trianoni békeszerződés rendelkezéseinek figyelembevételével Magyarország és az Amerikai Egyesült Államok között minél előbb külön békeszerződés megkötése céljából az Amerikai Egyesült Államok kormányával tárgyalásokba bocsátkozzék."[17] A minisztertanács válasza nem is lehetett más a külügyminiszteri előterjesztésre, mint annak „örömmel" történő tudomásul vétele. Egyúttal Bánffy Miklós felhatalmazást kapott a kormánytól arra, hogy az ügyben a további szükséges lépéseket megtegye.[18]

Bánffy Miklós külügyminiszter a Nemzetgyűlés 1921. augusztus 11-i ülésnapján tájékoztatta a törvényhozást az amerikai békehatározatról. Bejelentette, hogy ha a magyar Nemzetgyűlés a maga részről egészében és fenntartás nélkül elfogadja azt, akkor a magyar kormány haladéktalanul megkezdheti a különbéke tárgyalásokat az Amerikai Egyesült Államokkal. A külügyminiszter bejelentését élénk éljenzés fogadta. Bánffy ugyanakkor kérte a Nemzetgyűlést, hogy a békehatározat megtárgyalása miatt a külügyi bizottság azonnal kerüljön összehívásra annak érdekében, hogy annak jelentését már másnap megismerhesse és megtárgyalhassa a Nemzetgyűlés. Bánffy kérésére az ülést vezető Bottlik József[19] a békehatározatot a külügyi bizottság részére sürgős tárgyalás és jelentéstétel végett haladéktalanul kiadta.[20]

17 Uo.
18 Uo.
19 Bottlik Józsefnek az 1921-ig terjedő politikai tevékenységére vonatkozóan lásd: Vidor 1921, 27–28.
20 Nemzetgyűlési napló, 1920. XII. kötet. 1921. július 16.–1921. augusztus 23. Ülésnap 1920–247. 398.

Bánffy Miklós külügyminiszter jelentése az Amerikai Egyesült Államok békehatározata tárgyában

Bánffy Miklós külügyminiszter 1921. augusztus 11-i jelentése két nagy egységből állt. Az elsőben a bevezetőből és hat szakaszból álló Knox–Porter-féle békehatározat szövegének magyar fordítását ismertette. A dokumentum legfontosabb, harmadik szakasza kijelentette, hogy a felek között 1917. december 7. óta fennállt háborús állapotot a békehatározat megszűntnek tekinti. Egyúttal rögzíti, hogy mindazok a jogok és előnyök, amelyeket az Egyesült Államok javára korábban a fegyverszüneti egyezményben, vagy a trianoni békeszerződésben megállapítottak, az Egyesült Államokat a jövőben is megilletik.[21]

A külügyminiszteri jelentés második része a Nemzetgyűlésnek javasolt határozati javaslatot tartalmazta oly módon, hogy a Nemzetgyűlés a békehatározat Magyarországra vonatkozó részeit egészében és minden fenntartás nélkül elfogadja. Majd következett a felhatalmazási formula, amely szerint a kormány „[…] a most említett békehatározat, valamint a Trianon-i békeszerződés rendelkezéseinek figyelembevételével Magyarország és az Amerikai Egyesült Államok között minél előbb külön békeszerződés megkötése céljából az Amerikai Egyesült Államok kormányával tárgyalásokba bocsátkozzék."[22]

A magyar Nemzetgyűlés külügyi bizottsága a külügyminiszteri jelentés beterjesztésének napján, sürgősséggel tárgyalta meg az amerikai békehatározatot, s jelentését még aznap, 1921. augusztus 11-én a Nemzetgyűlés elé tárta.[23] Eszerint a külügyi bizottság a békehatározatot, annak Magyarországra vonatkozó részét fenntartás nélkül elfogadhatónak és támogathatónak tartotta, s javasolta annak Nemzetgyűlés általi elfogadását. A külügyi bizottság jelentése kiemel-

21 Nemzetgyűlési irományok, 1920. XI. kötet. 320–362. XLIX sz. Irományszám 1920-359. 455–457.

22 Uo. 457.

23 Nemzetgyűlési napló 1920. XII. kötet. 1921. július 16. –1921. augusztus 23. Ülésnap 1920-247. 417–418.

te az amerikai ajánlat külpolitikai jelentőségét, amelyet leginkább abban jelölt meg, hogy ezáltal a békeállapot Magyarország és az Amerikai Egyesült Államok között minél előbb bekövetkezhet.[24] A jelentés kifejezte továbbá a külügyi bizottság azon reményét is, hogy „[…] az Amerikai Egyesült Államoknak ezen határozata egy új, szebb jövő reménységét keltheti fel a magyar nemzetben, mert hiszen ezen határozat elfogadásának következménye lesz az Amerikai Egyesült Államokkal való külön békének megkötése, mely béke alkalmas lehet arra, hogy az a sok igazságtalanság, amelyet a magyar nemzet 1918 óta elszenvedett, végre kiküszöböltessék és volt ellenfeleink az igazság és megértés útjára lépjenek."[25]

A fentiekből következően a külügyi bizottság fenntartás nélkül támogatta, hogy a kormány tárgyalásokat folytasson az Egyesült Államok kormányával a békekötés érdekében, s kérte a Nemzetgyűlést, hogy a kérdés fontosságára való tekintettel azt sürgősséggel tárgyalja.[26] A külügyi bizottság kérését, melyet Mózer (Moser) Ernő, a külügyi bizottság előadója (jegyzője)[27] tolmácsolt a Nemzetgyűlés 1921. augusztus 11-i ülésén, a törvényhozás támogatta, s a békehatározat sürgősségi tárgyalását a másnapi, 1921. augusztus 21-i ülésére, napirendre is tűzte. Egyben döntés született arról is, hogy a külügyi bizottság jelentése azonnali kinyomtatásra és a képviselők közötti szétosztásra kerül.[28]

24 Nemzetgyűlési Irományok 1920. XI. kötet. 320–362. XLIX sz. Irományszám 1920-360. 458–459.

25 Uo. 458.

26 Uo. 459.

27 Mózer (Moser) Ernőnek az 1921-ig terjedő politikai tevékenységére vonatkozóan lásd: Vidor 1921, 94–95.

28 Nemzetgyűlési napló 1920. XII. kötet. 1921. július 16.–1921. augusztus 23. Ülésnap 1920-247. 417–418.

Az Amerikai Egyesült Államok békehatározatának nemzetgyűlési tárgyalása

Az Amerikai Egyesült Államok békehatározatának nemzetgyűlési tárgyalására 1921. augusztus 12-én került sor. A napirend előterjesztője a külügyi bizottság jegyzője, Mózer Ernő volt, aki felszólalásának bevezetőjében röviden ismertette a békehatározat megszületésének és annak a magyar kormányhoz történt eljuttatásának körülményeit, valamint elfogadásának esetén a béketárgyalások azonnali megkezdésének lehetőségét.[29] Az előadó utalt rá, hogy az amerikai különbéke ajánlat egyfajta kritika a trianoni békeszerződés felett, s a nemzet legjobban felfogott érdeke, hogy elfogadja azt. Bizakodását fejezte ki, hogy „[…] ez csak az első lépése a nagyhatalmaknak, volt ellenségeinknek abban az irányban, hogy felnyíljék a szemük, hogy meglássák azt, hogy minket megrágalmaztak és igazságtalanul és jogtalanul fosztottak meg határainktól, megélhetési lehetőségeinktől."[30]

Pallavicini György őrgróf[31] a kormánypárt nevében támogatta a javaslatot. Felszólalásában kiemelte, hogy az elmúlt két év óta ez az első olyan lépés Magyarország irányába a nagyhatalmak részéről, amely barátinak tekinthető. Különös jelentőségűnek tekintette, hogy ez éppen az Egyesült Államok részéről fogalmazódott meg. Annak az országnak a részéről, amelynek „[…] volt elnöke (Wilson) a háborúnak kritikus stádiumában a híres tizennégy ponttal lépett elő, melyekbe mi annyi reményt vetettünk."[32] Beszédének végén Pallavicini egy érdekes párhuzamot vont az amerikai és a magyar külpolitika között

29 Nemzetgyűlési napló 1920. XII. kötet. 1921. július 16. –1921. augusztus 23. Ülésnap 1920-248. 425.

30 Uo. 425–426.

31 Pallavicini György őrgrófnak az 1921-ig terjedő politikai tevékenységére vonatkozóan lásd: Vidor 1921, 102.

32 Nemzetgyűlési napló 1920. XII. kötet. 1921. július 16.–1921. augusztus 23. Ülésnap 1920-248. 426.

azzal, ahogy a Monroe-elvet a magyar politikára adaptálta: „Örömmel látjuk azt, hogy a demokratikus Amerika, amelynek egész politikája évtizedek óta a Monroe-elvre van alapítva, amely azt mondja, hogy Amerika az amerikaiaké, nekünk is el fogja ismerni azt a jogunkat, hogy Magyarország a magyaroké."[33]

A békehatározat nemzetgyűlési vitájában felszólalt a hazai szlovákság képviseletében Dvorcsák Győző,[34] a magyar-ruszin párt elnökeként a hazai ruszin népesség szószólójaként Kutkafalvy Miklós,[35] a magyarországi vendek nevében Csukás Endre.[36] Dvorcsák és Kutkafalvy nyomatékosan hangsúlyozta, hogy az Egyesült Államokban élő szlovák és ruszin népesség többsége egyáltalán nem támogatta a Magyarországtól való elszakadást szorgalmazó erőszakos cseh propagandát. Dvorcsák a békehatározatot úgy értelmezte, hogy annak megszövegezésével az Egyesült Államok a trianoni békeszerződést elutasította.[37] Ezek után bizakodóan jegyezte meg: „Amit Wilson nemzete szándéka ellenére elrontott, azt nemzetének méltó nagy fia, Harding elnök teszi jóvá."[38] Kutkafalvy felszólalásában hosszasan ecsetelte a rutén nép 1918 utáni tragikus sorsát, s külön kiemelte, hogy a rutén nép vonatkozásában a népek önrendelkezési jogát teljesen figyelmen kívül hagyva csatolták őket cseh impérium alá.[39] Álláspontja szerint az Egyesült Államok politikai vezetését és közvéleményét az antant politikusai tudatosan és koncepciózusan félrevezették: „Soha egy nagy nemzet ideáljaival így vissza nem éltek, soha egy nagy népet, annak erejét és áldozatkészségét önös, előre kiszámított imperialista célokra így ki nem használták, mint ahogy a nagy- és kisentente visszaélt az amerikai nép ideáljaival és ahogy kihasználta az amerikai nép erejét és áldozatkészségét."[40]

33 Uo.
34 Dvorcsák Győzőnek az 1921-ig terjedő politikai tevékenységére vonatkozóan lásd: Vidor 1921, 38–39.
35 Kutkafalvy Miklósnak az 1921-ig terjedő politikai tevékenységére vonatkozóan lásd: Vidor 1921, 83–84.
36 Csukás Endrének az 1921-ig terjedő politikai tevékenységére vonatkozóan lásd: Vidor 1921, 35.
37 Nemzetgyűlési napló 1920. XII. kötet. 1921. július 16.–1921. augusztus 23. Ülésnap 1920-248. 426.
38 Uo. 427.
39 Uo.
40 Uo.

A Kisgazdapárt nevében a külügyminiszteri javaslatot Berki Gyula[41] és Pásztor József[42] támogatta. Mindketten kiemelten foglalkoztak az Egyesült Államokban élő magyarsággal. Külön megemlítve azt, hogy nekik a magyar ügy nemzetközi megismertetésében különösen fontos szerepük van.[43]

A nemzetgyűlési ellenzék részéről, annak egyik legtekintélyesebb politikusa, Ugron Gábor[44] szólt hozzá az előterjesztéshez. Beszédének elején azt tartotta fontosnak leszögezni, hogy örömmel konstatálja a Nemzetgyűlés egységét az ügy támogatása kapcsán, majd pedig különbséget tett a háborús Amerika és mostani békére törekvő amerikai politika között. Végül emlékeztetett arra, hogy a magyarság mindig kiállt az amerikai szabadságküzdelmek mellett, s most eljött annak az ideje, hogy az amerikai nemzet „[…] adja vissza azt a kölcsönt, amellyel a magyar nemzet fiainak tartozik. Erre kötelezi az amerikai nemzet[et a] becsülete."[45]

Az amerikai békehatározat tárgyalásának ennek a szakaszában kért szót Bánffy Miklós külügyminiszter, aki a békehatározat lényegét úgy összegezte, hogy abban „[…] kifejezésre jut […] az a nagyarányú emberszerető és békeszerető szellem, amely szellem a világot a megértés, a szenvedélyektől mentes igazság felé vezeti, ami az egyetlen alapja egy tartós világbékének."[46] Ezt követően Bánffy elemezte a trianoni békeszerződés kapcsán az Egyesült Államok előtt álló lehetséges alternatívákat. Az első lehetőség a békediktátum egyszerű megerősítése lett volna. A második, hogy a trianoni békeszerződés azon részeit, amelyek a Népszövetségre vonatkoznak, nem ratifikálja, a többit viszont igen. A harmadik megoldás egy új lehetőség, amit az Egyesült Államok a békehatá-

41 Berki Gyulának az 1921-ig terjedő politikai tevékenységére vonatkozóan lásd: Vidor 1921, 19–20.

42 Pásztor Józsefnek az 1921-ig terjedő politikai tevékenységére vonatkozóan lásd: Vidor 1921, 104–105.

43 Nemzetgyűlési napló 1920. XII. kötet. 1921. július 16.–1921. augusztus 23. Ülésnap 1920-248. 428–429.

44 Ugron Gábornak az 1921-ig terjedő politikai tevékenységére vonatkozóan lásd: Vidor 1921, 153–154.

45 Nemzetgyűlési napló 1920. XII. kötet. 1921. július 16.–1921. augusztus 23. Ülésnap 1920-248. 429.

46 Uo.

rozattal követett. Azaz „[…] most először történik meg az, hogy a békeállapotot meri valaki kimondani" és nem a hadiállapotot.[47] Bánffy az Egyesült Államok békehatározatát a nemzetek barátsága felé történő lépésként értékelte, s egyúttal értékelte azt a szellemiséget „[…] amellyel a legnagyobb világhatalmak egyike, az Egyesült Államok eme határozatában találkozunk, midőn a velünk szemben oly kegyetlen békepontokat nem kívánja a maga részéről megerősíteni és amidőn ez az óriási nemzet hajlandó szabad, közvetlen tárgyalások útján a mi piciny nemzetünkkel békére lépni."[48]

A keresztény nemzeti párt részéről Hornyánszky Zoltán[49] egyrészt azt az egységet és megértést emelte ki, amelyet a hozzászólások során pártkülönbség nélkül tapasztalt, másrészt viszont az amerikai békehatározat kapcsán megjegyezte, hogy abban egy olyan lépést lát az Egyesült Államok részéről, amellyel az „[…] könnyíteni akar azon bűn következményein, amiben részt vett, egy ezeréves nemzetnek szétrombolásában."[50] Hornyánszky felszólalásának azonban volt egy olyan lényeges gondolata, amelyet sem a korábbi, sem pedig a későbbi hozzászólók nem említettek meg. Ez pedig nem volt más, mint annak a ténynek a rögzítése, hogy az Egyesült Államokkal kötendő békeszerződés valójában a Trianonban 1920. június 4-én aláírt[51] békediktátum ismételt elismerését jelenti. Hornyászky ezzel kapcsolatban így fogalmazott: a békehatározatban „[…] nem látok egyebet magunkra nézve, mint újra csak azt, hogy azt a megszégyenítő trianoni békeszerződést megint elismerik."[52]

Utolsó hozzászólóként a magyar parlamentarizmus történetének első női képviselője, Slachta Margit[53] kért szót. Hozzászólásában a békehatározat békeakarását és a békés állapotokhoz való visszatérés igaz szándékát emelte ki.

47 Uo.
48 Uo.
49 Hornyánszky Zoltánnak az 1921-ig terjedő politikai tevékenységére vonatkozóan lásd: Vidor 1921, 65.
50 Nemzetgyűlési napló 1920. XII. kötet. 1921. július 16.–1921. augusztus 23. Ülésnap 1920-248. 429–430.
51 A trianoni békediktátum aláírásáról lásd: Vizi 2010/a; Vizi 2010/b.
52 Uo. 430.
53 Slachta Margitnak az 1921-ig terjedő politikai tevékenységére vonatkozóan lásd: Vidor 1921, 123–124.

Különösen értékesnek tartotta mindezt azért, mert az Egyesült Államok „[…] felénk nyújtott keze […] igazán békejobb, anélkül, hogy arra kényszerítő körülmények vezetnék."[54]

Miután további hozzászólás nem volt, az ülést vezető elnök az alábbi kérdést intézte a Nemzetgyűléshez: „Elfogadja-e a t[isztelt]. Nemzetgyűlés a külügyminiszter úrnak az Amerikai Egyesült Államok békehatározata tárgyában benyújtott jelentését, illetve az ezen jelentés kapcsán előterjesztett határozati javaslatot a külügyi bizottság szövegezésében, igen vagy nem?"[55] A Nemzetgyűlés egyértelmű igen válaszát követően az elnök az előterjesztés alapján a határozatot kimondta. Ezzel a magyar kormány megkapta a Nemzetgyűlés felhatalmazását arra, hogy az Egyesült Államok kormányával a békeszerződés ügyében a tárgyalásokat megkezdje és annak eredményeképpen a békeszerződést aláírja.

Az Amerika Egyesült Államok és Magyarország közötti békeszerződés aláírása 1921. augusztus 29.

A magyar Nemzetgyűlés felhatalmazását követően a békeszerződés tárgyában megkezdődhettek a hivatalos tárgyalások, amelyeket Magyarország részéről Bánffy Miklós külügyminiszter, az Egyesült Államok részéről Ulysses Grant-Smith[56] vezetett. A békeszerződés aláírására 1921. augusztus 29-én került sor, amelyre Bánffy Miklós így emlékezett vissza: „Nagyon ünnepélyes módon ment végbe. Az USA követsége a Széchenyi-palotában székelt, az Andrássy úton. Ott gyűltünk össze. Az okmány gyönyörű pergamenre írva ott feküdt az asztalon, én és a követ írtuk alá. Azután pecsétet kellett

54 Nemzetgyűlési napló 1920. XII. kötet. 1921. július 16.–1921. augusztus 23. Ülésnap 1920-248. 430.

55 Uo. 431.

56 Ulysses Grant-Smith (1870–1959) amerikai diplomata a Washington állambeli Pennsylvaniából. Az Egyesült Államok rendkívüli követe és meghatalmazott minisztere.

rányomni. – Ekkor bizonyult be európai elmaradottságunk az új világ technikájával szemben.

Mi spanyolviaszt kellett olvasszunk. Rettentő körülményes volt ez, mert a pecsét olyan nagy, akár egy zsebóra. Folyton kavarni kellett, hogy elég cseppfolyós legyen. Khuen-Héderváry[57] keverte rendkívüli buzgalommal. – Két ízben rosszul sikerült az állampecsét, újra melegíteni kellett, újra megpróbálni, amíg végre jó lett. – Bezzeg nem így az amerikaiak! Nekik remek kis gépük volt. Csak odaillesztették az okmányhoz, és egyetlen pillanat alatt már ott díszelgett a »Stars and Stripe«, az Egyesült Államok sasos címere.

Nagyon szégyelltem magam a vén Európa nevében. Annyival inkább, mert számos amerikai újságíró is jelen volt, akik folyton fényképeztek minket, és akik, képzelem, jól mulattak a mi ősi ügyefogyottságunkon.

Az aláírás végeztével szép beszéddel ünnepeltük ezt a nagy napot, kifejezve, hogy immár örökre béke lesz közöttünk. Nem csupán üres szólam volt. Mindketten hittünk benne."[58]

A békeszerződés két példányban készült, melyet Magyarország részéről Bánffy Miklós magyar királyi külügyminiszter, az Egyesült Államok részéről Ulysses Grant-Smith, az Egyesült Államok magyarországi megbízottja látott el kézjegyével.

Az Amerikai Egyesült Államok és Magyarország között megkötött békeszerződés

A magyar kormány 1921. szeptember 22-én nyújtotta be ratifikálás céljából a békeszerződés becikkelyezéséről szóló törvényjavaslatot a magyar Nemzetgyűlésnek. A törvényjavaslat összesen négy paragrafusból és a 3. paragrafuson

57 Khuen-Héderváry Sándor (1881–1946) Hivatásos diplomata. 1919–1925 közt a Külügyminisztérium politikai osztályának vezetője.

58 Bánffy 2013, 305–306.

belül egy szakaszokra bontott bevezetőből, valamint I–III. cikkből állt és egy két oldalas, Bánffy Miklós külügyminiszter által készített indokolást is tartalmazott.[59]

A békeszerződés rögzítette, hogy a felek között 1918. november 3-án fegyverszünet jött létre, s az Osztrák–Magyar Monarchia helyét Magyarországon a magyar nemzeti kormány foglalta el. Deklarálta továbbá, hogy a trianoni békeszerződést az Egyesült Államok nem erősítette meg, s helyette az Egyesült Államok törvényhozása az elnök által 1921. július 2-án jóváhagyott határozatot fogadott el, amely az 1917. december 7. óta fennálló háborús állapotokat az Amerikai Egyesült Államok és az osztrák–magyar kormány között megszűntnek nyilvánította.[60]

Leszögezi a békeszerződés, hogy az 1918. november 3-án aláírt fegyverszünettel, illetve annak módosításaival biztosított jóvátételek, előnyök, jogok stb. továbbra is megilletik az Amerikai Egyesült Államok polgárait, valamint a háború alatt az Egyesült Államok által megszerzett és az Államok birtokába került javak továbbra is az Egyesült Államok tulajdonában maradnak. Ugyan ez az előírás vonatkozik a trianoni békeszerződés által az Egyesült Államoknak, illetve polgárainak javára megállapított, megítélt, birtokolt stb. javakkal kapcsolatosan is.[61] Azok az osztrák–magyar javak is az Egyesült Államok és polgárainak tulajdonában maradnak továbbá, amelyek 1917. december 7-ét követően kerületek az említettek birtokába, hacsak erre vonatkozóan már valamilyen törvényes intézkedés nem történt. El kellett ismerni továbbá az Egyesült Államoknak és állampolgárainak 1914. július 31. után okozott veszteségeket, károkat, anyagi igényeket stb.[62]

A békeszerződés I. cikke értelmében Magyarország kötelezte magát, hogy az 1921. július 2-i határozatban foglalt jogokat, előnyöket stb. az Egyesült Államok rendelkezésére fogja bocsátani. Emellett az Egyesült Államok megkapta a trianoni békeszerződésben neki ítélt előnyöket is, függetlenül attól, hogy ezt

59 Nemzetgyűlési irományok, 1920. XII. kötet. 363–421. L-LI sz. 34–40. A Bánffy Miklós által készített Indokolást lásd: uo. 41–42.
60 Uo. 34–35.
61 Uo. 35–36.
62 Uo. 36–37.

a szerződést az USA kongresszusa korábban nem ratifikálta. Az Egyesült Államok viszont kötelezte magát arra, hogy a neki ítélt jogokat, előnyöket stb. úgy fogja érvényesíteni, hogy azzal ne sértsék Magyarország érdekeit.[63]

A II. cikk felsorolja a trianoni békediktátum azon részeit (V., VI., VIII., IX., X., XI., XII., XIV.) amelyek olyan jogokat és előnyöket tartalmaznak, amelyek megilletik az Egyesült Államokat. Rögzítik továbbá, hogy az Egyesült Nemzetek Egyezségokmányából adódó kötelezettségek, valamint a Szövetség Tanácsának vagy a Közgyűlésnek a határozatai az Egyesült Államokra nem vonatkoznak. Taxatíve felsorolják a trianoni békeszerződés azon rendelkezéseit (II., III., IV., XIII.) amelyekre az Egyesült Államok semminemű kötelezettséget nem vállal. Nem tartja magára nézve kötelezőnek az Egyesült Államok azt sem, hogy részt vegyen a békeszerződés által létesített bizottságok munkájában.[64]

A békeszerződés III. cikke arról rendelkezik, hogy a szerződést a felek saját alkotmányuk előírásai alapján fogják megerősíteni, s azon a napon, amikor ezeket kicserélték – melynek helyéül Budapestet határozták meg – a szerződés haladéktalanul hatályba lép.[65]

A békeszerződés ratifikációja

Az Amerikai Egyesült Államokkal kötendő békeszerződés becikkelyezéséről szóló törvényjavaslatot 1921. december 12-én tárgyalta a magyar Nemzetgyűlés. Előterjesztője ezúttal is Mózer Ernő, a külügyi bizottság jegyzője volt. Felszólalásában utalt rá, hogy „Bár a különbékeszerződés az Egyesült Államoknak a trianoni békeszerződésben biztosított minden jogot és előnyt továbbra is fenntart, mégis kidomborítja azt az álláspontot, hogy az Amerikai Egyesült Államok nem kívánnak továbbra is részt venni azokon a tárgyalásokon, amelyek Magyarországra vonatkoznak, illetőleg, amelyek arra vezethetnek, hogy Magyarországot újból megcsonkítsák, gazdaságilag tönkre tegyék. Különösen

63 Uo. 37–38.
64 Uo. 38–39.
65 Uo. 39.

lényeges az, hogy ezen békeszerződésnek létrejötte megfelel a nemzetközi jogszokásnak, amennyiben nem úgy, mint a trianoni és a többi békeszerződés, egyoldalúan, szinte parancsszóra jött létre, hanem a nemzetközi jogszokásoknak megfelelően kétoldalú tárgyalás útján létesíttetett."[66]

A ratifikációs vitában felszólalt gróf Apponyi Albert, a külügyi bizottság elnökhelyettese, a baloldali ellenzék részéről Sándor Pál,[67] a keresztény pártok részéről Huszár Károly,[68] míg a kisgazdák képviseletében Kováts J. István.[69] Valamennyien támogatták az előterjesztést.[70] A napirend utolsó felszólalója Bánffy Miklós külügyminiszter volt, aki a következő szavakkal ajánlotta elfogadásra a törvényjavaslatot: „Csak néhány szóval akarom kifejezni azt a felemelő érzést, amely betölt akkor, amikor a nemzetgyűlés egyhangúlag elfogadja ezt a békeszerződést. Ebben kifejezésre jut a magyar nemzetnek az a nagy megértése azon barátságos, békés és megértő mozdulat iránt, amellyel az Északamerikai Egyesült Államok a magyar nemzet iránt érzett rokonszenvükről tanúságot tesznek akkor, amikor a különbékét Magyarországgal megkötik. Én remélem, hogy a ma általunk megkötött, vagyis általunk ratifikált békének következményei messze időre fognak kihatni és az amerikai nagy nemzet és a magyar nemzet között egy állandó, meleg barátság, állandó béke fog fennállni." [71]

Miután a törvényjavaslatot a magyar Nemzetgyűlés általánosságban, részleteiben, majd pedig december 13-án harmadszori olvasatban is elfogadta,[72] megnyílt annak a lehetősége, hogy a felek a ratifikációs iratokat kicseréljék, és

66 Nemzetgyűlési napló, 1920. XIII. kötet. 1921. szeptember 22–1921. december 17. Ülésnap 1920-266. 301–302.

67 Sándor Pálnak az 1921-ig terjedő politikai tevékenységére vonatkozóan lásd: Vidor 1921, 121–122.

68 Huszár Károlynak az 1921-ig terjedő politikai tevékenységére vonatkozóan lásd: Vidor 1921, 66–68.

69 Kováts J. Istvánnak az 1921-ig terjedő politikai tevékenységére vonatkozóan lásd: Vidor 1921, 80–82.

70 Nemzetgyűlési napló 1920. XIII. kötet. 1921. szeptember 22–1921. december 17. Ülésnap 1920-266. 303–305.

71 Uo. 305–306.

72 Nemzetgyűlési napló, 1920. XIII. kötet. 1921. szeptember 22–1921. december 17. Ülésnap 1920-267. 337–338.

hivatalosan is diplomáciai kapcsolatot létesítsenek egymással.[73] Ezzel az Egyesült Államok és Magyarország között a hadiállapot megszűnt. Az már a történelem fintora, mondhatni paradoxona, hogy Magyarország szinte napra azonos időpontban, a magyar–amerikai békeszerződés ratifikációjának huszadik évfordulóján, 1941. december 12-én üzent hadat az Amerikai Egyesült Államoknak.

73 Az Amerikai Egyesült-Államokkal 1921. évi augusztus hó 29. napján Budapesten kötött békeszerződés becikkelyezéséről az 1921. évi XLVIII. törvénycikk rendelkezett. A törvény szövegét lásd http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=7504

FORRÁSOK

Nemzetgyűlési irományok, 1920. XI. kötet.
Nemzetgyűlési irományok, 1920. XII. kötet.
Nemzetgyűlési napló, 1920. XII. kötet.
Nemzetgyűlési napló, 1920. XIII. kötet.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Andrássy 1990. Andrássy Gyula: *Diplomácia és világháború.* Göncöl-Primusz Kiadó, Budapest, 1990.

Borhi 1994. Borhi László: Az USA és a versailles-i békeszerződés. *História*, 1994. 2. sz. 17–19.

Bölöny – Hubai 2004. Bölöny József – Hubai László: *Magyarország kormányai. 1848–2004.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004.

Galántai 1998. Galántai József: *Az első világháború.* Gondolat Kiadó, Budapest, 1988.

Johnson 2000. Paul Johnson: *A modern kor.* XX. Századi Intézet, Budapest, 2000.

Glass 2014. Glass, Andrew: *Senate rejects League of Nations,* Nov. 19, 1919. 2014. https://www.politico.com/story/2014/11/senate-rejects-league-of-nations-nov-19-1919-113006#ixzz3pbDFG2cG

Bánffy 2013. Bánffy Miklós: *Egy erdélyi gróf emlékiratai. Emlékeimből – Huszonöt év.* Helikon Kiadó, Budapest, 2013.

Koudela 2013. Koudela Pál: A Brief History of Immigration Policy in the United States. *West Bohemian Historical Review,* 2013. 2. sz. 43–65.

Kun 1944. Kun Andor (szerk.): *1914–1918 a korabeli napilapok tükrében.* Officina Nyomda és Kiadóvállalat Kft., Budapest, 1944.

Szijj 2000. Szijj Jolán (főszerk.): *Magyarország az első világháborúban. Lexikon. A–Zs.* PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 2000.

Vidor 1921. Vidor Gyula (szerk.): *Nemzetgyűlési almanach 1920–1922. A nemzetgyűlés tagjainak életrajzi adatai.* Budapest, 1921.

Vizi 2010/a Vizi László Tamás: A trianoni diktátum aláírója: A miniszter Benárd Ágoston. *Közép-Európai Közlemények,* 2010. 3. sz. 67–79.

Vizi 2010/b Vizi László Tamás: Ki legyen az aláíró? Vita a minisztertanácsban a trianoni békediktátum aláíróinak személyéről. *Közép-Európai Közlemények*, 2010. 4. sz. 109–132.

Vizi 2015. Vizi László Tamás: Az Amerikai Egyesült Államok és Magyarország között 1921-ben megkötött békeszerződés. *Közép-Európai Közlemények*, 2015. 4. sz. 116–127.

A KÖTET SZERZŐI

Dr. Hamerli Petra, a Pécsi Tudományegyetem Politikatudományi és Nemzetközi Tanulmányok Tanszékének egyetemi adjunktusa.

Dr. Illik Péter, a Magyarságkutató Intézet Történeti Kutatóközpontjának tudományos munkatársa, középiskolai tanár.

Prof. Dr. Majoros István, az Eötvös Loránd Tudományegyetem professor emeritusa.

Papp Árpád, a Szabadkai Városi Múzeum néprajzkutató–muzeológusa.

Dr. Tefner Zoltán, a Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Társadalompolitika Tanszékének egyetemi magántanára.

Telkesi Tamara, a Kodolányi János Egyetem nemzetközi tanulmányok mesterszakos hallgatója.

Dr. Tóth, Andrej, a Prague University of Economics and Business egyetemi docense.

Dr. Vizi László Tamás, a Magyarságkutató Intézet tudományos főigazgató-helyettese, a Történeti Kutatóközpont igazgatója, a Kodolányi János Egyetem rektorhelyettese, főiskolai tanár.

A kötetet a Magyarságkutató Intézet adta ki.
Postacím: 1014 Budapest, Úri utca 54–56.
Web: mki.gov.hu
Email: kiado@mki.gov.hu
Felelős kiadó: Horváth-Lugossy Gábor, a Magyarságkutató Intézet főigazgatója
Felelős szerkesztő: Virág István
Borítóterv: Tóth Gábor, Tóth Mihály
Műszaki szerkesztés: Tóth Gábor, Tóth Mihály
Nyomás és kötés: OOK-PRESS Nyomda, Veszprém, ookpress.hu

A trianoni békediktátum ratifikációja külföldön

Jelen kötet célja az volt, hogy áttekintse a győztes államoknak a trianoni békediktátumot ratifikáló eljárásait. A tanulmányok szerzőinek életkora, szakmai pályája és tapasztalatrendszere eltérő, szakmai alapelveik azonban hasonlóak: számos primer levéltári forrást és nagyszámú korabeli újságcikket használtak dolgozatuk háttéranyagaként, s írásaik a politikatörténet felől a recepciótörténet irányába mozdultak el.

Ha modell kialakítására törekszünk, látható az angol, a francia, az olasz és a csehszlovák ratifikáció, amelyekben mutatis mutandis közös, hogy volt vita, és a diktátum kritikája is megjelent, továbbá ott a délszláv „szimbolikus modell", valamint a harmadik változat a ratifikáció elmaradása.

Amellett, hogy már a kortárs kritikusok kiemelték a diktátum igazságtalanságát, több hozzászóló (például a francia ratifikációs viták során) a trianoni diktátum pozitívumaként emelte ki azt, hogy a területi elcsatolások következtében Magyarország lényegében etnikailag homogén lett. Ez az érvrendszer mind a mai napig létezik, többek szerint a trianoni diktátumnak voltak pozitív következményei. Itt azonban hangsúlytévesztésről van szó: a diktátumnak negatív következményei és pozitív – legjobb esetben is csak – mellékhatásai voltak. Tehát utóbbiak nem következmények, korántsem esnek olyan súllyal latba, mint a drámai konzekvenciák.

A ratifikációs eljárásokat feldolgozó tanulmányok ilyen és ehhez hasonló érvek ütközéseibe adnak betekintést, bemutatva, hogy Angliában, Franciaországban, Csehszlovákiában és a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságban kik, miként védték, avagy támadták a diktátumot, továbbá hogy az Amerikai Egyesült Államok és Lengyelország miért nem ratifikálták azt.

MAGYARSÁGKUTATÓ INTÉZET

9 786156 117311 >